

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TRABZON YOMRA İLÇESİ AİLE FOLKLORU ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İrem YILMAZ

EYLÜL - 2023

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TRABZON YOMRA İLÇESİ AİLE FOLKLORU ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İrem YILMAZ

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Kemal ÜÇÜNCÜ

EYLÜL - 2023

TRABZON

ONAY

İrem YILMAZ tarafından hazırlanan “Trabzon Yomra İlçesi Aile Folkloru Üzerine Bir Araştırma” adlı bu çalışma 14.11.2023 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı’nda **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi		Karar		İmza
Unvanı - Adı ve Soyadı	Görevi	Kabul	Ret	
Prof. Dr. Kemal ÜÇÜNCÜ	Başkan	☐	☐	
Prof. Dr. Bahadır GÜNEŞ	Üye	☐	☐	
Doç. Dr. Sedat BAHADIR	Üye	☐	☐	

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

Prof. Dr. Tülay İLHAN NAS
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca KTÜ-Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

İrem YILMAZ
05.09.2023

ÖNSÖZ

Kültür ve ona ait değerler sisteminin somut örneklerinin yansıdığı en önemli kurumlardan biri ailedir. Ailenin varlığını sürdürmesi kültürel etkenlerin ortak bir ürünü sayılır. Toplumun en küçük temeli olan aile, ana-baba-çocuklar ve diğer kişilerin kan akrabalığından meydana gelmiş ekonomik ve toplumsal bir kurumdur. İki kişinin aile kurması, bu yolda evlilik süreci ve olayı toplumsal bir olaya dönüştürmektedir. Aile yaşamının evlenme, çocuk sahibi olma, cenaze törenleri vb. olaylar kültürel formlarla yapılır, aktarılır ve anlam kazanır.

Yapılan çalışmada aile folklorunun Trabzon ilindeki örnekleri tespit edilmiş olup Yomra ilçesinde derleme yapılmıştır. Ailenin temel yapısı, günlük hayat şekli, evlenme-doğum-ölüm olayları ekseninde kültürel birikimleri incelenmiştir. Araştırma ve incelemelerle Trabzon'un bazı kesimlerindeki genel aile yapısı ve bu bağlamda oluşan kültürel ürünler, olaylar, inanışlar tespit edilmekle birlikte aile kavramının kültür ürünlerine yansımaları değerlendirilmiştir.

Aile folklorunun Türkiye'de başlı başına bir konu olarak çalışılmamış olması, yapılan bu çalışmanın ilgili çalışma alanına katkı sağlaması açısından oldukça önemlidir. Toplumun temel taşı olan kültürel hafızanın ve kodların aile aracılığıyla aktarıldığının önemine dikkat çeken bu çalışmayı tamamlamamda emeği geçen tez danışmanım Prof. Dr. Kemal Üçüncü'ye teşekkürü borç bilirim. Bu konudan 2018 yılında haberdar olmamı sağlayan sayın Doç. Dr. Mustafa Aça'ya, tez çalışmam süresince bilgi ve görüşlerini esirgemeyen Arş. Gör. Emine Kalender'e ve aile üyelerime teşekkür ediyorum. Aile folklorunun diğer kültürel bölgedeki aile yapılarında da çalışılmasının gerekliliğini vurgular, çalışacak olan araştırmacılara bu çalışmanın yardımcı olmasını temenni ederim.

Eylül, 2023

İrem YILMAZ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER	V
ÖZET.....	VIII
ABSTRACT	IX
GİRİŞ	1-3

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ARAŞTIRMA SAHASININ TARİHİ, COĞRAFI VE KÜLTÜREL ARKA PLANI.....	4-12
1.1. Trabzon Kent Tarihine Kısa Bir Bakış.....	4
1.2. Trabzon Kentinin Coğrafi Özellikleri	6
1.3. Kent Ekonomisi.....	8
1.4. Kültürel Arka Plan	9

İKİNCİ BÖLÜM

2. AİLE KAVRAMI	13-44
2.1. Aile Kavramının Tanımı ve Gelişimi.....	13
2.1.1. Avcı ve Toplayıcı Toplumlarda Aile	16
2.1.2. Tarım Toplumunda Aile	17
2.1.3. Sanayi Toplumunda Aile	18
2.1.3. Sanayi Sonrası Toplumda Aile	19
2.2. Tarihî Süreç İçerisinde Türk Ailesi.....	20
2.2.1. Eski Türklerde Aile.....	20
2.2.2. İslami Dönemde Aile	22
2.2.3. Modern Türkiye'de Aile.....	24
2.3. Aile Türleri.....	26
2.3.1. Geniş Aile	27
2.3.2. Çekirdek Aile.....	28
2.3.3. Üretim Biçimlerine Göre Aile Türleri	30
2.3.4. Mirasın Geçişine Göre Aile Türleri	32

2.3.5. Diğer Aile Türleri	33
2.4. Ailenin İşlevleri.....	35
2.4.1. Biyolojik İşlevi.....	36
2.4.2. Ailenin Psikolojik Doyum Sağlama İşlevi.....	36
2.4.3. Ailenin Ekonomik İşlevi	36
2.4.4. Ailenin Eğitim İşlevi.....	37
2.4.5. Ailenin Dini İşlevi.....	37
2.4.6. Ailenin Boş Zamanları Değerlendirme İşlevi	37
2.5. Türkiye’de Aile Yapısı.....	38
2.5.1. Köy Ailesi	38
2.5.2. Kasaba Ailesi	39
2.5.4. Gecekondu Ailesi.....	41
2.6. Akrabalık Terimleri.....	41

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. AİLE FOLKLORUNUN GELİŞİMİ – BİLEŞENLERİ VE TEMEL YAPISI 45-108

3.1. Aile Folkloru Tarihine Kısa Bir Bakış	46
3.2. Aile Folklorunun Alan Araştırması.....	48
3.3. Trabzon’da Aile Folkloru Çalışması	49
3.3.1. Aile Anlatıları	50
3.3.1.1. Önemli dönemlerle ve olaylarla ilgili hatıra nitelikli anlatılar.....	50
3.3.1.2. Muhacirlik ve Göç Anıları.....	53
3.3.1.3. Askerlik Anıları	55
3.3.1.4. Ailedeki Kişilerin Öğrenim Hayatına Dair Anılar.....	55
3.3.2. Ailenin Günlük Yaşamına Dair Olaylar.....	56
3.3.3. Aile Tarihi.....	60
3.3.4. Aile Bayram ve Törenleri	62
3.3.4.1. Dinî Bayramlar	63
3.3.4.1.1. Ramazan Bayramı.....	63
3.3.4.1.2. Kurban Bayramı	64
3.3.4.2. Geleneksel Bayramlar	65
3.3.4.2.1. Hıdırellez	65
3.3.4.2.2. Kalandar	65
3.3.5. Aile İçerisindeki Geçiş Dönemleri.....	66
3.3.5.1. Aile İçerisindeki Doğum Etkinlikleri	67
3.3.5.1.1. Aile İçerisindeki Doğum Öncesi Etkinlikleri	67

3.3.5.1.2. Aile İçerisindeki Doğum Sonrası Etkinlikler	69
3.3.5.1.2.1. Kırklama	69
3.3.5.2. Sünnet	71
3.3.5.3. Aile İçerisindeki Evlenme Etkinlikleri	73
3.3.5.3.1. Aile İçerisindeki Düğün Etkinliği.....	73
3.3.5.3.1.1. Aile İçerisinde Düğün Öncesi Uygulamalar	74
3.3.5.3.1.1.1. Kına.....	76
3.3.5.3.1.2. Aile İçerisinde Düğün Sırasında Yapılan Uygulamalar	78
3.3.5.3.1.3. Aile İçerisinde Düğün Sonrası Uygulamalar	80
3.3.5.4. Aile İçerisindeki Ölüm Temalı Etkinlikler	82
3.3.6. Yemek Pişirme ve Yeme Yolları ile Aile İçi Yemek Toplantıları.....	83
3.3.7. Aile Adlandırma Geleneği	86
3.3.8. Aile İçi Eğlenme Biçimleri	90
3.3.9. Aile İçi İfadeler, Jestler.....	91
3.3.10. Eş veya Aile Üyeleri Arasındaki Sembol Davranışlar.....	93
3.3.11. Aile İçi Roller, Statüler.....	95
3.3.12. Ev İçinde ve Dışında Eşyaların Düzenlenme Rutinleri.....	98
3.3.13. Ailenin Ev mekânlarını Tanıma, Anlamlandırma ve Donatma Biçimleri	99
3.3.14. Aile İçinde Sürdürülen Mesleki Gelenekler.....	103
3.3.15. Aile İçerisindeki Cinsiyet Yaklaşımı	105
3.3.16. Aile Fotoğrafları ve Görselleri.....	108
SONUÇ ve ÖNERİLER.....	109
KAYNAKÇA	119
EKLER.....	126
ÖZGEÇMİŞ.....	133

ÖZET

Aile, kültürün yaratımı ve aktarımı konusunda önemli bir unsur olup birden çok araştırmaya kaynaklık edecek disiplinler arası bir konudur. Aile kavramı etrafında şekillendirilen aile folkloru, temelinde ailenin kültür ürünlerini tamamıyla incelemeye odaklanan bir halk bilim konusudur. Trabzon'un Yomra ilçesi aileleri esas alınarak gerçekleştirilen bu çalışma, üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde araştırma sahası olarak seçilen Trabzon ilinin kent tarihi, coğrafi özellikleri, kent ekonomisi ve kültürel arka planı hakkında bilgi verilmektedir. Araştırma sahasının tarihi, coğrafi ve sosyoekonomik özellikleri üzerinde durulmaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, aile kavramı adı altında aile konusu derinlemesine incelenmiştir. Aile kavramının tanımı, geçmişten günümüze aile kavramının geçirdiği değişimler, Türk aile yapısının tarihî süreç içerisinde geçirdiği dönüşümler, aile türleri, ailenin altı işlevi ve Türkiye'de gözlemlenen aile yapıları hakkında verilen bilgiler bu bölümün alt başlıklarını oluşturmaktadır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, aile folklorunun gelişimi, bileşenleri ve temel yapısı üzerinde durulmuştur. Aile folklorunun tarihine yönelik yapılan bilgilendirmelerden sonra aile folklorunun alan araştırması ve bu konuda yapılmış çalışmalara yer verilmiştir. Trabzon'un Yomra ilçesi özelinde gerçekleştirilen çalışma, aile folkloru alan araştırma konularından on altı alt başlığa ayrılmış olup her bir başlık sonunda bir değerlendirme yapılmaktadır. Çalışmanın sonunda, Trabzon Yomra ilçesi aile folkloru adı altında yer alan on altı alt başlık ayrı ayrı ele alınarak değerlendirilmiş olup aile folkloru konusunu çalışacak araştırmacılara tavsiye niteliğinde öneriler verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Aile Folkloru, Aile, Kültür, Trabzon, Gelenek

ABSTRACT

The family is an important element in the creation and transmission of culture and is an interdisciplinary subject that will be the source of more than one research. Family folklore, which is shaped around the concept of family, is a folklore subject that focuses on examining the cultural products of the family. This study, which is based on the families of Yomra region of Trabzon, consists of three parts. In the first part, information about the city history, geographical features, city economy and cultural background of Trabzon province, which was chosen as a research area, is given. The historical, geographical and socioeconomic characteristics of the research area are emphasized.

In the second part of the study, the subject of family was examined in depth under the name of the concept of family. The definition of the concept of family, the changes in the concept of family from past to present, the transformations of the Turkish family structure in the historical process, the types of families, the six functions of the family and the information given about the family structures observed in Turkey constitute the subtitles of this section.

In the third part of the study, the development, components and basic structure of family folklore are emphasized. After informing about the history of family folklore, field research of family folklore and studies on this subject are included. The study, which was carried out in the Yomra district of Trabzon, is divided into sixteen sub-titles from family folklore research topics and an evaluation is made at the end of each title. At the end of the study, sixteen sub-titles under the name of family folklore in Trabzon and its surroundings were evaluated separately and recommendations were given to researchers who will study the subject of family folklore.

Keywords: Family Folklore, Family, Culture, Trabzon, Tradition

GİRİŞ

Araştırmanın Amacı

Toplumun temel yapı taşını oluşturan aile, birçok disiplinin çalışma konusu olmakla birlikte folklorun da çalışma konuları içerisinde yer almaktadır. Aile ve onun oluşturduğu her türlü ürünleri inceleme alanına dâhil eden ve folklor konulu araştırmalarda müstakil bir konu olarak daha önce üzerinde durulmamış bir konu olan aile folkloru, kültür ürünlerini yaşatan ve aktaran en önemli kurumların başında gelen ailenin Trabzon'un Yomra ilçesi özelinde araştırılması ile bu bölgedeki aile yapısının sahip olduğu maddi ve manevi kültür ürünlerini ortaya koymayı amaç edinmektedir. Trabzon merkezli gerçekleştirilen çalışma Türkiye'de çalışmış aile folkloru araştırmaları kapsamında bir ilk olmasından dolayı aynı folklor geleneğinin farklı bölgelerde de çalışmasına katkı sağlaması beklenmektedir. Aile ve onun oluşturduğu folklor ürünlerini bütüncül bir şekilde ele alan çalışma, aile kurumunun günümüzdeki değerlerini göstermekle kalmayıp aynı zamanda ailenin sahip olduğu folklor ürünlerinin geçmişteki örneklerine de ışık tutmayı amaç edinmektedir. Adı geçen ilçede tespit edilen çekirdek ve geniş aile yapıların ele alınması da çalışmanın amacına ulaşmasında yol gösterici unsurlar arasındadır.

Araştırmanın Kapsamı

Araştırmanın konusu Trabzon İli Yomra ilçesi ile sınırlandırılmıştır. Araştırmanın kapsamı Trabzon ili Yomra ilçesi saha çalışmasıyla taranarak aile folklorunun temel bileşenleri, yapısı ve özellikleri dikkate alınarak derlemeler yapılmış ve bu derlemedeki kaynak kişilerin aile bireyleri olmasına dikkat edilmiştir. Alt ve üst soy ayrımı aranmaksızın ailenin her yaş grubundaki bireyleri ile görüşmeler yapılmış ve bu görüşmeler sonucundaki veriler değerlendirilmiştir.

Yöntem ve Verilerin Toplanması

Aile folkloru kapsamında ele alınan yöntemin belirlenmesinde ilgili konu ile ilgili Amerika'da daha önceden ortaya konan araştırmalar dikkate alınmıştır. Türk ailesinin genel özellikleri de dikkate alınarak yöntemin seçilmesi konusunda geliştirilen bakış açısı çalışmanın özgünlüğünü de ortaya koymaktadır. Bununla birlikte çalışma başında belirlenen yöntemin çalışma süreci içerisinde çalışma ile uyumluluğu gözden geçirilmiştir. Çalışmanın yöntem seçiminde etkili olan aile kültürünün tespit edilmesi ve ortaya konulmasıdır. Bundan dolayı da ailenin sözlü olarak birbirlerine aktardıkları birikimlerinin yanında maddi kültürünün de tespiti son derece önemlidir.

Kültürün yaratımı ve aktarımında önemli rol oynayan söz, ailenin sözlü kültürünün oluşmasına katkı sağlamaktadır. Geçmişten geleceğe doğru bir akış içerisinde aile temelli oluşturulan bu sözlü kültür ürünleri aile bireyleri tarafından hatırlanmakta, kullanılmakta ve saklanmaktadır. Söz konusu aile geleneğinin öğrenilmesi uzun bir süreci kapsamaktadır. Aile bireylerinin doğal ortam içerisinde gördüğü veya dinlediği sözlü kültür ürünlerini küçük yaştan itibaren özümlediği bilinmektedir. Özümseyen ürünler zaman içerisinde aile bireyleri tarafından kullanılmakta olup bireyin hayatında işlevsel bir yere sahip olmaktadır. İşlevsel özellik kazanan ürünlerin uygulanışı konusunda aile bireyleri birbirlerine destek olmakla birlikte bu ürünleri gelecek nesillere aktarmak için de yaşatmaktadır. İcra edilen ve yaşatılan ürünlerin toplamı aile folklorunun temel konularının oluşmasını sağlamaktadır.

Bahsedilen kültür ürünlerinin oluşturulma şeklinin “dinleme ve özümseme, uygulama ve icra” olmak üzere üç aşamada tezahür ettiği görülmektedir. Ancak ailenin geçirdiği değişim ve dönüşümler, aile bireylerinin kaybı kültür ürünlerinin bazılarının yok olmasına hatta şekil değiştirmesine neden olmaktadır. Bu sebeple ailenin oluşturduğu kültür ürünlerinin değişmemezlik kuralı bulunmamaktadır. Çağın gereklilikleri, ailenin hayata bakış açısı, ekonomik ve sosyal nedenler kültür ürünlerinin değiştirilmesinde etkili olmaktadır. Geçmişte aile tarafından uygulanan bir yaratımın günümüzdeki uygulama biçimi birbirinden farklı olabilmektedir. Aile folklorunu inceleyen araştırmacıların sadece bu ürünleri tespit etmesi yeterli değildir. Aynı zamanda ailenin sahip olduğu kültür ürünlerinin zaman içindeki değişimini de göz önüne sermesi gerekmektedir.

Sözlü Kompozisyon teorisi esas alınarak ortaya konulan bu çalışma, aile ürünlerinin bütüncül bir şekilde toplanması, yazıya geçirilmesi ve analiz edilmesi üzerine temellendirilmiştir. Ailenin sözlü kültür ürünlerinin toplanmasının yanı sıra maddi ürünlerinin de toplanıp ortaya konulması, aile kültürünün ana bileşenlerinin yazılı hale gelmesinde etkili olmuştur. Sözlü Kompozisyon yöntemi esasında ailenin temel bileşenlerini oluşturan ürünlerin neler olduğuna dair verilerin derlenmesi ve bu verilerin ailenin oluşumundan itibaren geçirdiği değişim ve dönüşümlerin ortaya konulması esasına dayanmaktadır. Ailenin temel yapı unsurlarının ortaya konulmasında başvuru Sözlü Kompozisyon yönteminden yapıların değerlendirilmesi, varsa kültür ürünlerinin geçirdiği değişimlerin açıklanması sürecinde yararlanılmıştır.

1. Literatür Araştırmaları: Araştırma konusunun belirlenmesinin ardından Trabzon tarihi başta olmak üzere Trabzon'un ilçesi olan Yomra tarihinin de araştırılma sürecine başlanmıştır. Türkçe olarak başlatılan literatür çalışmasında bölgenin siyasi, sosyal, ekonomik, coğrafi ve kültürel tarihine yönelik araştırmalar yapılmıştır. Söz konusu araştırmaların içerisinde bölgeyi konu edinen tez, ansiklopedi ve bildirilerden de yararlanılmıştır. Trabzon tarihi ile ilgili yapılan araştırmalar ve bunların bir araya getirilerek yazılması çalışmanın birinci bölümünü oluşturmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümü için aile folklorunu oluşturan aile kavramı ile ilgili derinlemesine araştırmalar yapılmıştır. Yapılan bu araştırmalar içerisinde aile tanımı ve gelişimi başta olmak üzere, tarihî süreç içerisinde Türk aile yapısının geçirdiği değişimler, aile türleri, ailenin işlevleri ve Türkiye’de görülen aile yapıları ile ilgili Türkçe kaynak taraması yapılmıştır. Yapılan bu çalışmalar neticesinde çalışmanın ikinci bölümü şekillendirilmiştir.

Aile folkloru ve onun temel bileşenlerinin yer aldığı üçüncü bölüm ağırlıklı olarak İngilizce kaynak taraması ile başlatılmıştır. Aile folklorunun genel yapısını ortaya koyabilmek için özellikle Amerikan folklor araştırmalarının konuyla ilgili yazılmış eserlerinin bulunmasından sonra bu eserler Türkçeye çevrilmiştir. Çevrilen eserlerden araştırma içerisinde aile folklorunun alt başlıklarının oluşturulmasında ve açıklanmasında sıklıkla yararlanılmıştır.

2. Alan Araştırmaları: Tez çalışmasının bu aşamasında halk biliminin nitel araştırmaları içerisinde kullanılan alan araştırması yöntemi tercih edilmiştir. Aile folklorunu çalışan kişinin kendi aileni incelemiş olması durumunda “katılımlı gözlem” ve “mülakat yöntemi” çalışma için uygun görülmüştür. Kaynak kişilerle görüşmeye başlanılmadan önce Margaret Yocom tarafından hazırlanan sorular gözden geçirilmiş olup bu sorular etrafında kaynak kişilerle yönlendirilmiş görüşme yapılmıştır.¹ Araştırmacının hazırladığı sorular kaynak kişilere yönlendirilmiş olup kaynak kişilerden alınan cevaplar ses kaydedicisine kaydedilmiştir. Kaydedilen cevapların hepsi araştırmacı tarafından dinlenilmiş ve deşifre edilmiştir. Aile folklorunun ilgili alt başlığında elde edilen veriler kullanılmıştır.
3. Verilerin Değerlendirilmesi: Araştırmanın şekillendirilmesinde etkili olacak kaynaklar ve alan araştırmaları verilerinin toplanmasından sonra, özellikle ses kayıtlarının dinlenmesine geçilmiştir. Dinlenen ses kayıtlarının yazılı hale getirilmesi esnasında kaynak kişilerin ağız özelliklerinden tasarrufta bulunarak standart Türkçe’nin ses yapısı dikkate alınmıştır.

Yazıya geçirilen verilerin çalışmanın ilgili bölümlerinin yer aldığı başlığın altında verilmesi ve bazı verilerin muhteva olarak birbirleriyle eş değerde olması sebebiyle veriler arasında seçmeler yapılarak kullanılmıştır. Böylece aynı konudaki verilerin tekrara düşmemesi sağlanmaya çalışılmıştır. Aile folklorunun alt başlıklarında verilen veriler, çalışma içerisinde ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Her alt başlığın sonunda yapılan değerlendirmeler, kaynak kişilerin söylemleri ile desteklenmiştir.

¹ Margaret Yocom tarafından hazırlanan sorulara şu kaynaktan ulaşabilirsiniz: Zeitlin. S. J. vd. (1982), **A Celebration of American Family Folklore: tales and traditions from the Smithsonian Collection**, MA Yellow Moon Press, Cambridge, s. 266.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ARAŞTIRMA SAHASININ TARİHİ, COĞRAFİ VE KÜLTÜREL ARKA PLANI

1.1. Trabzon Kent Tarihine Kısa Bir Bakış

Karadeniz bölgesinin önemli şehirleri arasında yer alan Trabzon, tarih içerisinde pek çok millete ev sahipliği yapmış eski bir yerleşim merkezidir. Sahip olduğu doğal güzelliklerin yanı sıra doğu ve batı ticaretinde önemli rol oynayan İpek Yolu'nun da bu bölgeden geçmesi Trabzon'u Doğu Karadeniz Bölgesi'nin en önemli kültürel alışverişin yaşandığı yerlerden biri yapmıştır.

Trabzon isminin nereden geldiği konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. *Trapezus* kelimesi hem MÖ 400 yılında ücretli asker olarak Anadolu'ya gelen Yunan ordusuna hem de şehirdeki sur duvarlarının genel yapısının masayı andıran dört köşe biçiminde olmasına atfedilmektedir. Bunun sebebi ise şehrin ilk kurulduğu Aşağıhisar bölgesinin dik yamaçlara sahip olmasıdır. Trabzon kelimesi Batı dillerinde Trapezunte, Trebizonde, Trebizond; İslâm kaynaklarında Atrabazunde, Tarabazunde biçiminde geçer. Kelime hakkında başka bir görüş ise şehre başlangıçta eğlenceli yapısından ötürü tarap efsun denilmiş ancak bu adlandırma sonradan halk arasında Trabzon haline gelmiştir (Goloğlu, 1975: 2; Texier, 2002: 154; Lowry ve Emecen 2012: 296).

Trabzon bölgesinin yerleşim tarihi ilk olarak İskit ve Kimmer adlı göçebe topluluklar tarafından başlatıldığı bilinmektedir. Bölgede MÖ 756'da Miletli kolonicilerin bölgeye gelmesiyle o yörede yaşayan kadim topluluklardan olan Tibarenler, Halibler ve Haldiler gibi toplulukları yönetimlerine alamamışlardır (Şen, 1998: 13; Bilgin, 2007: 19-20). Hazar ve Karadeniz'in kuzeyindeki bölgede Orta Çağ boyunca çeşitli Türk kavimleri bulunmuş olup bu kavimlerin bu coğrafyaya gelmesinde Kavimler Göçünün etkisi bulunmaktadır. Söz konusu bölgeye yerleşen Türk kavimleri 13. yüzyıla kadar burada varlıklarını devam ettirmişlerdir. Günümüzde bu coğrafyanın etnik yapısının oluşması ve şekillenmesinde bu kavimlerin kurduğu devletlerin önemli payı vardır (Bilgin, 2007: 71).

Bölgenin yerleşim tarihindeki diğer isimlerden biri de Perslerdir. İlkçağlarda bölge hâkimiyetini kısa süreli de olsa elinde tutan Perslerden sonra MÖ 331'de Büyük İskender'in egemenliğine girmiştir. Fakat İskender'in ölümünden sonra Trabzon'un da içinde bulunduğu kısım Evmenes'in payına düşmüştür. Sinop civarında ortaya çıkan Mithridates ailesinin hâkimiyetine giren Trabzon, Pontus Devleti ve bu devletin yapacağı savaşlarda önemli bir merkez olarak kullanılmıştır. Ayrıca devletin şehrin sahil kesimini de ele geçirmesi ile maden, kereste ve gemi

ihtiyacını karşılayan önemli bir liman şehri haline gelmeye başlamıştır. Bryer ve Winfield Trabzon'un tarihi, Pontus'un bir tarihi anlamına geldiğini belirtmektedir. (Şen, 1998: 14-15; Lowry ve Emecen 2012: 296; 1985: 178).

MÖ 293'te kurulan Pontus Devleti, MÖ 63'te Roma İmparatorluğunun Anadolu içlerine kadar gelip bölgeyi istila etmesiyle yıkılmıştır. I. yüzyıl ortalarında ise Trabzon şehri Roma'nın önemli sınır şehri olmasının yanı sıra askeri ve sahil yolunun bölgeye inşa edilmesiyle birlikte İran, Yukarı Mezopotamya, Doğu Anadolu arasında bir bağlantı sağlanmış ve ticari hareketliliğin artması Trabzon'un gelişmesini sağlamıştır. MS 257'de Gotlar tarafından yağmalanan ve tahribe uğratılan şehirde, eski parlak dönemini kısa bir süreliğine yitirmiştir (Lowry ve Emecen, 2012: 296; Şen, 1998: 17-18; Texier, 2002: 155).

Trabzon'da 1204'te Aleksios Komnenos kendini imparator ilân etmesiyle Trabzon İmparatorluğu (Komnenos Devleti) kurulmuştur. Selçuklular ile anlaşma yapıp bölgedeki varlığını koruyan devlet, 14. yüzyılda Doğu-Batı ticaretinin önemli merkezi haline gelmiş, bilim ve sanat alanında birçok önemli eserin oluşturulduğu yerlerden birisi olmuştur. Selçuklu devletinin yıkılması ile bölgede Moğol hâkimiyeti belirmiş olup bu durum 1320'den sonra ortadan kalkmıştır. Moğol etkisinin azaldığı bölgeye Türkmenlerin saldırısı olmuştur. Bazı bölgeleri ateşe verilmesi ölen insanların cesetlerinin veba hastalığına neden olmasını sağlamıştır (Goloğlu, 1975: 6; Şen, 1998: 26-27).

Osmanlı Devleti'nin Trabzon'a karşı ilk hareketi II. Murat döneminde olmakla birlikte İstanbul'un fethinden sonra Trabzon İmparatoru Kalo Ioannes, Fatih Sultan Mehmet'e vergi vermeye başlamıştır. Fatih döneminde siyasi istikrarsızlığa son verilen Trabzon bölgesi, kuşatmanın ardından 15 Ağustos 1461'den itibaren Osmanlı topraklarına katılmıştır. Böylece Trabzon İmparatorluğu yıkılmıştır (Şen, 1998: 29; Lowry ve Emecen, 2012: 297; Texier, 2002: 156). Trabzon'un fethinden sonra bölge Trabzon sancağı olarak anılmıştır. 1486-1583 yılları arasında Trabzon, Of, Rize, Atina, Hemşin, Arhavi (Lâz), Çepni (Giresun), Kürtün, Torul kazalarından oluşmaktaydı. Hristiyan nüfusun şehirden ayrılması ile boş kalan yerleşim yerlerine Müslüman nüfus yerleştirilmeye başlanmıştır (Bostan, 2002: 123-124).

Trabzon Sancağında hanedana mensup şehzadelerden Selim'in idareciliği sırasında Osmanlı nüfuzunu Gürcistan'a yayılım gösterdiği gibi savaşlarda önemli bir askeri üs haline gelmiştir. Ayrıca şehirde bilim, sanat ve edebiyatla uğraşan kesimin sayısı artmıştır. Yavuz döneminden sonra oğlu Kanuni döneminde de Trabzon özellikle Doğu seferleri için ordunun ihtiyacının karşılanmasında önemli rol oynayan Trabzon limanı, Müslüman nüfusun orada üslenmesine de neden olmuştur (Şen, 1998: 76, 78; Lowry ve Emecen, 2012: 297).

17. yüzyılın başlarında bölgeye Rusyalı Don Kazaklarının saldırıları olmuş ancak bu saldırı Osmanlı donanması tarafından geri püskürtülmüş olsa da kıyı saldırıları devam etmiştir. Bu yüzyılda Osmanlı idarî sisteminin bozulması, Trabzon'daki yöneticilerin el değiştirmesi bölgenin yönetilmesini etkilemiştir.

18. yüzyılda ülkede devam eden bozulmalar ve olumsuz koşullar Trabzon halkının göç etmesine neden olmuş olup ayrıca tımar sisteminin bozulmasıyla bölgede derebeylik sistemi yaygınlaşmaya başlamıştır (Şen, 1998: 90-96). Trabzon'un I. Dünya Savaşı'nda Ruslar tarafından işgal edilmesiyle şehirdeki Türkler ayrılmaya başlamıştır. Trabzon'da kalan Rumlar milli haklarını uygulamaya karar vermiş ve "Rum İttihad-ı Milli" cemiyetinin faaliyetlerini hızlandırma kararı almışlardır. Çarlık Rusya'nın bölge Rumlarından yararlanarak Doğu Karadeniz Bölgesini etki altına almaya çalışması Bolşevik İhtilaline kadar devam etmiştir. (Lowry ve Emecen, 2012: 298; Şen, 1998: 312-313; Bilgin, 2007: 205).

Bolşevik İhtilali ile şehirden çekilmeye başlayan askerlerin gitmesiyle Trabzon'un tamamen kurtuluşu 24 Şubat 1918'de olmuştur. Şehirden ayrılan Trabzon halkı yavaş yavaş bölgeye dönmeye başlamıştır. Mondros Mütarekesinden sonra Pontus Rum Cumhuriyeti kurma faaliyetleri hız kazanmış olup Trabzon'da Ermeni-Rum çetelerine karşı örgütlenmeler başlamıştır. Türk ve Müslüman kesim haklarını korumak için Trabzon Muhafazari Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'ni kurmuşlardır. Mudanya Anlaşması (1922) sonrası Anadolu'da yaşayan Hristiyan halkın bölgeyi terk etmesi kararı ile Trabzon'daki Ermeniler için göç hareketi başlamıştır ve 1923'e kadar devam etmiştir (Lowry ve Emecen, 2012: 298; Şen, 1998: 331-344).

1.2. Trabzon Kentinin Coğrafi Özellikleri

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde 40° 33' ve 41° 07' kuzey enlemleriyle 39° 07' ve 40° 30' doğu boylamları arasında kalan Trabzon ili 4.685 km²lik yüzölçümü ile ülke topraklarının %0,6'sını kaplamaktadır. İl toprakları yönetim bakımından, batıdan Giresun'un Eynesil, güneyden Gümüşhane'nin Torul Merkez ve Bayburt, doğudan Rize'nin İkizdere ve Kalkandere ilçeleriyle çevrelenmiştir. Trabzon'un kuzeyinde ise Karadeniz kıyıları bulunmaktadır (Yurt Ansiklopedisi, C.10: 7170).

Trabzon, öteki Doğu Karadeniz bölgesinde bulunan iller gibi dağlık bir yapıya sahiptir. İl topraklarının yeryüzü şekillerine göre dağılımında en çok görülen dağlardır. İl alanının %76,6'sı dağlarla, %22,4'ü platolarla kaplıdır. Akarsuların oluşturduğu alüvyon düzlüklerin sayısı da çok azdır. İlin güney bölümü doğu-batı doğrultusunda uzanan yüksek dağlarla kaplıdır. Bu dağlardaki en önemli geçit ise Gümüşhane-Trabzon yolu üzerinde yer alan 2.036 m yükseltili Zigana Geçidi'dir. Trabzon şehrinin kurulduğu alan yeryüzü şekilleri bakımından koyu renkli andezit tüflerden oluşmuş kıyı kesimi; kıyının hemen ardında birbirinden dikliklerle ayrılmış, denize doğru hafif eğimli

yüzeyler oluşturan taraçalar bölgesi ve Boztepe, Telsiztepe, Soğuksu ve Zefanos sırtları gibi tepelerle kaplı alan olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır (Yurt Ansiklopedisi, C.10: 7170).

Doğu Karadeniz dağlarının Değirmendere ile Solaklı Çayı arasında kalan bölümü Trabzon Dağları adını almaktadır. Lav, tüf ve aglomeralardan oluşan Trabzon Dağları'nda 2.380 m yükseltisi ile Kıranbey Tepesi, 2.375 m yükseltisiyle Gümüski Tepesi ve kuzeydeki 1.487 m yükseltisiyle Koçalak Tepesi önemli doruklardandır. Trabzon'un güneyinde, doğu-batı doğrultusunda uzanan yüksek dağların eteklerinde platolar ve yaylalar bulunmaktadır. Bu alan il genelinin %22,4'ünü kapsamaktadır. Yaylalar, geniş otlak alanları sebebiyle özellikle yaz aylarında yörede hayvancılıkla uğraşan kesimin en çok tercih ettiği mekânlar arasında yer almaktadır. Bu yaylalar arasında Of'un güneyinde yer alan Sultan Murat, Sürmene ve Araklı'nın güneyindeki Aşot ve Reşadiye, Yomra'nın güneyindeki Kılıçlı, Çaykara'nın güneyinde Çakırgöl'ün kuzeyinde Mecit ve Mescit, Maçka'nın batısında Fikonov, Akçaabat ve Vakfikebir'in güneyinde Haçka, Beypınarı, Karaaptal, Sakalsultan ve Derinoba sayılabilmektedir (Yurt Ansiklopedisi, C.10: 7171).

Trabzon yer üstü su kaynakları bakımından da oldukça zengin bir ildir. İl alanı tümüyle Doğu Karadeniz Havzası'na dâhildir. Yağış oranı fazla olduğundan, ildeki dağların denize bakan yamaçları sürekli yeşil ve gür bir doğal yapıya sahiptir. Kıyı kesimlerde Karadeniz iklimi hâkim iken iç kesimlere doğru gidildikçe kuraklık artmaya başlamaktadır. Havza içerisinde yer alan bitki örtüsü de birden çok farklı ağaç türünden oluşmaktadır. Sarıçam, ladin, köknar, gürgen, meşe, kızılğaç ve kestane bu ağaç türleri içerisinde yer almaktadır. Foldere, Kale Deresi, Değirmendere, Yanbolu Deresi, Karadere, Koha Deresi, Sürmene Deresi, Solaklı Çayı, Baltacı Deresi, İyidere (İkizdere) havzada yer alan başlıca akarsulardandır. Ayrıca ilde Çakırgöl, Uzungöl ve Sera Gölü olmak üzere üç göl bulunmaktadır (Yurt Ansiklopedisi, C.10: 7171-7172).

Trabzon'un kuzey kısmında Karadeniz'in uzun bir kıyısı bulunmakla birlikte ilin 18 ilçesinden 10'u Karadeniz kıyısında yer almaktadır. Bunlar batıdan doğuya, Beşikdüzü, Vakfikebir, Çarşıbaşı, Akçaabat, Ortahisar, Yomra, Arsin, Araklı, Sürmene, Of'tur. İl kıyılarında yer alan Sürmene-Yomra arasındaki Araklı Burnu, Trabzon kentinin doğusunda Güzelhisar burnu, Akçaabat-Vakfikebir arasındaki Yoroş Burnu ve Vakfikebir'in doğusundaki Kale Burnu önemli falez yapılarındandır. Trabzon ilinde ovalar, kıyı kesimde küçük düzlükler biçiminde oluşmuştur. Şehrin merkezinde Kapsu Burnu ile Kale Gazinosu arasında Değirmendere kıyı ovası oluşmuş olup bu ova Karayolu tesislerinin önündeki kesimde, andezitlerden oluşan falez ile son bulmaktadır (Yurt Ansiklopedisi, C.10: 7173).

Yağış ve ısı koşullarının elverişli olması Trabzon'da zengin bir bitki örtüsünün oluşmasına sebep olmuştur. Genel örtü, nemli ortamlarda yetişen bitkilerden meydana gelmektedir. Ilıman iklimin olması, yağış oranının fazla olması kıyıdan başlayarak giderek yükselen dağlarda gür bir bitki örtüsünün oluşmasını sağlamıştır (Yurt Ansiklopedisi, C.10: 7177).

1.3. Kent Ekonomisi

Trabzon'un tarih içerisinde ekonomisinin gelişmesinde ticaret, tarım, hayvancılık ve turizm gibi faktörler önemli rol oynamıştır. Anadolu içlerine kadar uzanan, Güney Kafkasya ve İran ile bağlantı kuran yollarının bulunması Trabzon şehrini Doğu Karadeniz'in en önemli limanı haline getirmiştir. Orta Çağ coğrafyacılarından Şerif el-İdrîsî'ye göre bölge halifeler zamanından beri Rum ve Müslüman tacirlerin ticaret antreposuydu. Roma İmparatorluğu döneminde de Trabzon inşa edilen yolları ile pek çok ürünün pazarlandığı yer olarak bilinmektedir (Bostan, 2002: 372; Lowry ve Emecen, 2012: 300; Şen, 1998: 17).

Pek çok tüccarın ihraç mekânı olarak tercih ettiği liman aynı zamanda 10. yüzyılda Bizans ile sınır şehri olmasından dolayı Bizanslı tüccarların da dikkatini çekmiştir. Bryer ve Winfield, Batı'dan Trabzon İmparatorluğu döneminde Batı'dan gelen yolcular surlarla çevrili İmparatorluk limanı yerine Daphnous'un (Bugünkü Çömlekçi) ticari ve Frank limanından yelken açacaklarını ve aynı zamanda burasının Trabzon'un ana ticaret ve sanayi mahallesi olduğunu belirtmiştir. 10-11. yüzyılda Trabzon'da her yıl kurulan panayırarda Ruslar, İranlılar, Gürcüler, Ermeni tacirlerinin malları ile bölge halkının dokuduğu kumaşlar pazarlanır ve ayrıca İran aracılığıyla Orta Asya, Hindistan gibi yerlerden gelen mallar Trabzon üzerinden İstanbul'a, oradan da Avrupa'ya gönderilmekte olup şehir ticaret merkezi olmanın yanı sıra transit merkezi de sayılmaktaydı. 13. yüzyılda Trabzon'dan keten, yün ve dağlardan elde edilen işlenmemiş madenlerin ihraç edildiği bilinmektedir. Lybyer, 14. yüzyılın başlarında en çok kullanılan beş ticaret yollarından birinin Trabzon'dan Tebriz'e ve Orta Asya'ya uzanan yol olduğunu ifade etmektedir. Bölge ekonomisinde önemli rol oynayan Venedik ve Cenevizliler, 14. yüzyılda limanın hâkimiyetini ele geçirmişler ve Trabzon İmparatoru II. Aleksios zamanında ticari ayrıcalıklar elde etmişlerdir. Trabzon II. Aleksios'un egemenliğinde ticari bir gelişme göstermiş; şarap, tuzlu balık, işlemeli elbise, Rize bezi gibi çeşitli malları ihraç etmiştir (Bostan, 2002: 373-374; Şen, 1998: 19, 26; Lybyer, 1987: 143; 1985: 179).

Trabzon limanının yanı sıra önemli diğer ekonomi dalı da sanayi idi. 15-16. yüzyılda şehir sanayisinde mum imalatı, keten bezi, boya, deri ve gemi yapımı oldukça önemli bir yer oluşturmaktadır. Osmanlı Devleti'nin Karadeniz'e yönelmesiyle burayı bir Türk gölü haline getirilmiş olup Karadeniz limanlarında Osmanlı uyruklarının, ticareti İtalyanların elinden almasıyla Karadeniz dış ticarete kapanmış ve bir iç deniz haline gelmiştir (Bostan, 2002: 412; Nemlioğlu Koca, 2015: 443).

18. yüzyılda Gümüşhane'nin Trabzon'a bağlanması ile Gümüşhane'de çıkartılan gümüş ve bakır, Trabzon limanı aracılığıyla İstanbul'a; oradan karayolu ile diğer ülkelere gönderilmiştir. Yine bu yüzyılda ülkede yaşanan olumsuz koşullar ticari ve ekonomik olarak da denizlere açılmak isteyen ve bu amaçla deniz gücü oluşturan Rusya'nın Karadeniz'deki baskısını arttırmıştır.

Bu yüzyılı takip eden 19. yüzyılın ortalarında buharlı gemilerin kullanılmaya başlanmasıyla Trabzon'da ticari canlılığında bir artış yaşanmış ve bölgedeki yabancı girişimci sayısında da artış olmuştur. Bölgedeki tarım alanlarının sınırlı olması nedeniyle dükkân, han ve depo gibi şehre ve limana ait ticari alanlar, özellikle Çömlekçi limanının yakınında bulunuyordu ve tüccarlara hizmet veren çok sayıda yapı şehrin ana ticaret merkezini oluşturmaktaydı (Şen, 1998: 94; Nemlioğlu Koca, 2015: 443, 446).

1830-1900 yılları arasında İran ile yapılan ihracat ve ithalat açısından Trabzon ana liman kabul edilmiş olup bölgenin ekonomik önemi oldukça artmıştır. Trabzon'un ekonomik yaşamını anlatan V. Cuinet, şehrin ticaretinin fındık, tütün ve baklagillerin yanında ipek ve pamuktan da sağlandığını belirtmektedir. İhraç ve ithalat edilen ürünlerde bir artış yaşanmış olup İstanbul, Rumeli ve Karadeniz limanlarına tütün, fındık, mısır, keten, kenevir, balmumu, fasulye, balık, şap (tuz), bakır, kereste ve gemi direkleri gibi bölgesel ürünlerin ihraç edildiği anlaşılmaktadır. İthal edilen ürünlerin ise İstanbul, Kırım limanları, Eflak ve Boğdan'dan geldiği ve bu ürünlerin de pamuklu kumaş, madeni para, kâğıt, tahıl, işlenmiş madde ve gıda olduğu da bilinmektedir. Osmanlı Devleti'nin çöküşü ile şehirde yaşanan nüfus değişiklikleri, artan nüfus için yeterli miktarda ekilebilir araziye imkân vermemekle birlikte bölgeden farklı yerlere göçlerin oluşmasına sebep olmuştur (Lowry ve Emecen, 2012: 300; Nemlioğlu Koca, 2015: 469).

Trabzon'da hayvancılığın gelişmiş olması sebebiyle halk tarafından üretilen hayvani yağlar, zeytinyağı ve çeşitli meyveler de ihraç edilen ürünler arasında sayılmakta olup bu ürünlerden farklı olarak Trabzon'a özgü yerli üretim olan elbise ve ayakkabı çeşitleri de ihraç edilerek bölge ekonomisine katkı sağlamaktadır (Köse, 2017: 35). Bölgenin iklim koşulları da göz önüne alındığında en önemli geçim kaynakları arasında yer alan fındık ve çay yetiştiriciliği de şehir ekonomisine katkı sağlamaktadır. Karadeniz'e kıyısı olması sebebiyle balık da önemli ekonomik gelir ürünü olarak görülmektedir (Köse, 2012: 56). Günümüzde yine bu ürünler en önemli ihraç kaynakları arasında yer almaktadır. Bununla birlikte Trabzon mutfağında yaygın olarak kullanılan tereyağı, mısır unu ve özel yapım peynirleri ile bunların hem yurtiçine hem de yurtdışına pazarlanması da ekonomiye katkı sağlamaktadır. Hava meydanı olarak inşa edilmeye başlanan Trabzon Havaalanı, 1985'te büyük gövdeye sahip uçakların da uçabileceği bir yer haline gelmiş; 1995 yılında "Hava Limanı" olma düzeyine erişmiştir. Bu durum şehir ekonomisine de büyük katkı sağlamaktadır. Yapılan bu hava limanı sayesinde şehirdeki turist oranı her geçen gün artmakta bu durum da şehrin hem ekonomik hem de kültürel yönden gelişmesini sağlamaktadır (İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2011: 6).

1.4. Kültürel Arka Plan

Trabzon'u da içine alan Doğu Karadeniz bölgesinin dağlık ve engebeli bir arazi yapısına sahip olması, bu bölgenin Orta Anadolu'daki kültür bölgeleriyle olan etkileşimini kısıtlamıştır.

Araştırmacılar tarafından Trabzon'un yazılı devir öncesindeki dönemini aydınlatmaya yönelik yapılan öncü çalışmalarından biri 1944 yılında İ. Kılıç Kökten'e aittir. Samsun-Rize arasındaki kıyı bölgesinde yapılan araştırmalarda, Trabzon çevresinde 1'i düz yerleşme yeri, 31'i yapma, 3'ü doğal olmak üzere toplam 34 mağaraya ulaşılmış, bunlardan Trabzon-Rize il sınırı yakınında olanlara sondaj çalışması yapılmıştır. Elde edilen kalıntılar Kalkolitik ve Tunç Çağ özellikleri gösterdiğini ortaya koymuştur. Özsait ise Karadeniz bölgesine yönelik ilk araştırmaların 1800'lü yıllarda başladığını ve araştırmaların sonucunda en eski tarihi devrin Alt Paleolitik (Yontma Taş) dönemine uzandığını, bu dönemin kanıtının üç yerleşim yerinde bulunduğunu belirtmektedir (Yurt Ansiklopedisi, C.10: 7182; Özsait, 1998: 35).

MÖ 7. yüzyılda Batı Anadolu Grek kentlilerinin, Karadeniz kıyılarında koloni kurmaya başladıkları dönemde burada yaşayan eski toplulukların olduğu bilinmektedir. Miletoslu koloniciler tarafından kurulan sitelerden biri olan Trapezus, zamanla gelişim göstermiştir. Ksenophon'un MÖ 400 civarında bölgeye gelişi ile ele aldığı "Anabasis" adlı eserinde Trapezus'un çevresinde yaşayan Kolkhlar ve Drilalar adlı topluluklardan bahsetmektedir. Anabasis'ten sonraki kaynaklarda bu yerli topluluklara rastlanmaması bölgede egemen olan diğer birliklerle kaynaşıp asimile olduklarını göstermektedir. Yine MÖ Pontus Devleti ve onun hâkimiyetine girince devletin savaşlarında askeri üs olarak kullanılmasının yanı sıra bölgedeki halkı da kendisine bağlayan devlet, yörede anlayış ve hoşgöründen yana olmuştur. Yunan dilinin Doğu Karadeniz'deki yerli halkın diliyle olan sentezinden özel bir dil olan "Trabzon Dili" ortaya çıkmıştır (Yurt Ansiklopedisi, C.10: 7249; Şen, 1998: 15-17).

I. yüzyılda Trabzon'un Roma İmparatorluğunun eline geçmesi ile önemli bir sınır şehri haline gelen bölge ayrıca inşa edilen yollar ile İran ve Yukarı Mezopotamya arasındaki ticaretin gelişmesine de katkı sağlamıştır. Roma döneminde bölgede Helen kültürünün gelişmesi ve yayılması da sağlanmıştır. İmparator Hadrianus'un Trabzon'a ziyareti sırasında yaptırılan limanla birlikte, saraylar, tapınaklar, su kemerlerinin de inşa edildiği bilinmektedir. Şehir bu dönemde huzur ve refah kenti olarak adlandırılrsa da 257 yılında Gotların işgali ile yakılıp tahribe uğrayan kentin kendini toplaması uzun sürmüştür. Hristiyanlığın bölgede yayılmaya başlamasıyla oymaklar arasındaki kültürel farklılıklar da azalmaya başlamıştır. Bizans döneminde kurulan panayırlar sayesinde hem şehri ziyaret eden seyyahların sayısı artmış hem de limanla mallarını taşımak isteyen pazarcılar kültürel alışveriş yapabilecekleri bir ortam sağlanmıştır (Özsait, 1998: 41; Şen, 1998: 19; Yurt Ansiklopedisi, C.10: 7249).

1204 yılında kurulan Trabzon Rum İmparatorluğu (Komnenos Devleti) kurulması ile şehirde yeni bir kent meydanı oluşturulmuş olup alışverişler de burada konumlandırılmıştır. Bölgede Türklerden önce varlık gösteren halkların ana tanrıça kültlerinin Hristiyanlığın etkisiyle "Meryem Kültü"ne dönüştüğü bilinmektedir. Nitekim Maçka'da bulunan Sümela Manastırı, Meryem (Panagia) adına kurulmuştur. İnanışa göre inşa edilen manastırın en önemli özelliklerinden biri İsa'nın havarilerinden Lukas'ın yaptırdığına inanılan "Kara Meryem İkonası"dır. Bu mekân, pek çok

seyyah tarafından da ziyaret edilmekte olup onların eserlerine de konu olmuştur (Yurt Ansiklopedisi, C.10: 7249).

Bilgin, Malazgirt Savaşı ile Anadolu'nun Türkleştirilmeye başlanması hareketi, Akkoyunlular Yavuz Sultan Selim tarafından Trabzon'a yerleştirilmiş olup günümüzde bölgede yaşayan Türk-İslam toplumunun oluşmasında önemli etkisi olduğunu belirtmektedir (Bilgin, 2002: 180). Trabzon 15-16. yüzyıllarda sancak haline getirilmiş hem Yavuz Sultan Selim hem de Kanuni Sultan Süleyman döneminde bilim, sanat ve edebiyat alanında şehir öncü şehirlerden olmuştur. Evliya Çelebi, 17. yüzyıl ortalarında Trabzon'un büyük bir liman kenti olduğunu ayrıca taştan yapılmış olan Trabzon Çarşısı'nın dünyaca tanınmış kuyumcularda pek çok aletin yapıldığını anlatmaktadır. Yine bu yüzyılda veba salgını Trabzon için önemli bir problem oluşturmuştur. Hastalığın seyri uzun sürünce insanların günlük işleri aksamış olup vebanın ekonomik ve sosyal sonuçları olmuştur (Yurt Ansiklopedisi, C.10: 7250; Öksüz, 2005: 103).

Tanzimat Fermanı'nın ilan edildiği 19. yüzyılda çağdaşlaşma hareketlerinin görüldüğü şehirlerden biri de Trabzon olmuştur. 1852'de ilk kez yeni yöntemle öğretim yapan ilk (iptidaiye) ve orta (rüştîye) okulları açılmıştır. 1888-1892'de Trabzon Valisi olan Ali Bey (Direktör) şehirde tiyatro çalışmaları başlamış olup kendi yazdığı "Hazreti Yusuf" adlı oyunu sahneletmiştir. I. Dünya Savaşı yıllarında Trabzonlu halkın şehirden ayrılması üzerine oluşturulan muhacirlik türküleri ve hikâyeleri de bölgenin acı olaylarını yansıtmaktadır (Yurt Ansiklopedisi, C.10: 7250).

Cumhuriyet Döneminde yurt genelinde yaşanan toplumsal gelişmelere geleneksel kültür de değişmeye başlamıştır. 1950'den sonra bu değişim iyice artmış barınma, beslenme, giyim-kuşam, sağlık gibi pek çok alanlarda çağdaş kültür ürünleri bölgenin kırsal kesimini de kapsayacak şekilde yayılmaya başlamıştır. 1956 yılında yayın hayatına başlayan "Hâkimiyet" gazetesinin iki sayfasından birini sanat dalına ayırdığı göze çarpmaktadır. 1962'de kurulan "Amatör Tiyatro Kulübü" birden çok tiyatronun sergilenmesini sağlamıştır. 1961-1962'de 11 sayı çıkartan "Kıyı" dergisi kent içerisinde sanat topluluğunun oluşmasına öncülük etmiştir. Bu dergi daha sonra faaliyetlerini durdurmuş, 1981'de yeniden yayın hayatına başlamıştır. 1980'lerde hem geleneksel kültürün hem de çağdaş kültürün izlerini taşıyan özgün bir kültürel yapı ortaya çıkmıştır (Yurt Ansiklopedisi, C.10: 7250).

Karadeniz Bölgesi'nin geleneksel giyim özelliklerine Trabzon'da rastlanmaktadır. "Laz Donu" da denilen zıpka, "sapuk" denen çizmeler, kadınların kullandığı peştamal, başlıca giyim-kuşam öğeleri arasında yer almaktadır. Yörenin geleneksel erkek giyiminde ise kara şayak yaygındır. Fakat iç kesimlerde görülen geleneksel giyim tarzlarına kıyı kesimlerde çok az rastlanmaktadır. Çağdaş kültürlerden etkilenme hızı iç kesimlere göre daha hızlı olduğu için Trabzon'un geleneksel giyim tarzına iç kesimlerde rastlamak mümkündür. Hamsi, karalahana ve mısır unu Trabzon içinde beslenme kültürünün temelini oluşturmaktadır. İç kesimlerde hayvancılık daha yaygın olduğu için

süt ürünlerinin kullanımı da daha fazladır. “Minzi” denilen peynir türü, “Trabzon yağı” olarak bilinen ünlü tereyağı bu ürünlerin başında gelmektedir (Yurt Ansiklopedisi, C.10: 7251).

Yöredeki uğraşlardan kaynaklanan, özel günlere göre düzenlenen eğlenceler Trabzon’da oldukça yaygındır. “Dernek” adı verilen birçok yayla eğlencesi özelliği gösteren bu günler Hızırdibi, Karaptal, Honefter, Ayeser, Sultan Murad, İzmiks derneği gibi yöresel adlar almaktadır. Bunun dışında bölgede bakırcılık, dokumacılık, ağaç işçiliği, silah yapımı, kuyumculuk ve çorap örücülüğü en yaygın el sanatları arasındadır. Ayrıca yörede bıçakçılık da gelişmiş olup “Sürmene bıçağı” olarak adlandırılan Trabzon bıçakları sivri ve çift oluklu olması ile ünlüdür. Trabzon’un geleneksel mimari örneklerinin en önemlileri iç kesimlerde yer almaktadır. Kıyı kesimlerde ve kent merkezinde bulunanlar ise büyük ölçüde yıkılmış ve yerlerine yeni yapılar inşa edilmiştir. Roma, Bizans, Pontus ve Türk devletine ev sahipliği yapan Trabzon, Bizans ve Pontus döneminden kiliseler (Küçük Ayvasıl Kilisesi, Ayasofya Kilisesi), Osmanlılardan kalma camiler (Fatih Cami, İskender Paşa Cami ve Medresesi) ile çeşitli mimari örnekleri barındırmaktadır. Bu yapılar kültürel mimari için önemli olduklarından dolayı yurtiçi ve yurtdışından pek çok turistin ilgisini çekmektedir (Yurt Ansiklopedisi, C.10: 7253).

İKİNCİ BÖLÜM

2. AİLE KAVRAMI

2.1. Aile Kavramının Tanımı ve Gelişimi

Sosyoloji, antropoloji ve kültürel çalışmalara konu olan aile kavramı çokanlamlı bir kelimedir. Bu özelliği ile aile, birçok araştırmacı tarafından farklı tanımlanmıştır. Sosyolog ve tarihçiler genellikle aileyi bir birim olarak değerlendirmekte ve aile üyelerinin benzer şartları, kaynakları bakımından benzer bir yapı gösterdiğini varsaymışlardır. Fakat aile üyelerinin içerisinde var olan eşitsizlikler bu değerlendirmelerde göz ardı edilmiştir. Bunun yerine tek bir aile yerine ailelerin ele alınması gerektiğini savunan Gittins, ailelerin tanım gereği her toplumsal sistemin bir parçası olduğunu ve bu doğrultuda ele alınması gerektiğini belirtmektedir (Gittins, 2011: 15).

Marshall aile kavramını “Aile kan, cinsel ilişki ya da yasal bağlarla birbirine bağlı olan insanlardan oluşmuş, mahrem ilişkilerle örülü bir grup” olarak tanımlamakta olup ailenin kurulabilmesi için yasal bir zorunluluğa veya genetik benzerliğe vurgu yapmaktadır. Ayrıca mahrem ilişkilerle örülü olması aile gizliliğinin de önemsendiğini göstermektedir. Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan Genel Türkçe sözlüğe göre, (2011: 57) altı farklı başlık altında tanımlanan aile kavramı şu şekildedir:

1. Evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik.
2. Aynı soydan gelen veya aralarında akrabalık ilişkileri bulunan kimselerin tümü.
3. Birlikte oturan hısım ve yakınların tümü.
4. hlk. Eş, karı.
5. Aynı gaye üzerinde anlaşılan ve birlikte çalışan kimselerin bütünü.
6. Temel niteliği bir olan dil, hayvan veya bitki topluluğu, familya.

Yapılan bu tanımın ilki günümüzde kullanılan aile kavramını temsil etmektedir. İkinci tanım ise Marshall’ın tanımında olduğu gibi aile olgusunun oluşmasını aynı kandan gelmeye bağlamaktadır. Üçüncü tanımda ise aile olmak soy veya akrabalık grubu ile açıklanmaktadır. Dördüncü tanım halk ağzında olup ailenin yalnızca eş veya kadın ile sınırlandırılmasından oluşmaktadır. Beşinci tanımda herhangi bir kan benzerliğine dayandırılmaksızın benzer bir amaç için bir araya gelen toplulukları temsil etmek için kullanılmaktadır. Son tanım olan altıncı tanımda ise insanlar gibi bitki, diller veya hayvanların bir araya gelmesi ile oluşturduğu yapıdan söz etmektedir.

Günümüz araştırmacıları tarafından “anne-baba ve çocuklardan oluşan bir birim” şeklindeki aile tanımları, daha ziyade ailenin bir türü olan çekirdek aile kavramını yansıtmaktadır. Çekirdek aile

kavramı da ilk olarak 1949’da antropolog Robert Murdock tarafından kullanılmıştır. Murdock, günümüzdeki aile kavramını sosyolojik olarak değerlendirdiğinde bu ailenin toplumsal ve tarihsel gelişim süreci içerisinde modern toplumun bir ürünü olduğunu ayrıca sadece Batılı toplumların ve onların etkisiyle şekillenip modernleşen toplumların aile yapılarını yansıttığını ifade etmektedir. Modernleşen toplumlarda da farklı aile modellerinin olduğu ancak en baskın olan aile modelinin ise çekirdek aile tipinden meydana geldiğini belirtmektedir (Canatan, 2018: 59-60).

Birsen, “Aile; ana-baba çocuklar ve taraflarının kan akrabalıklarından (aile biçiminin gereğine göre) meydana gelmiş ekonomik ve toplumsal bir birlik” şeklinde tanımladığı söz konusu kavramdaki bütünlüğü karşılamak için kullandığı birlik kelimesinin kadın ve erkeğin bir amaç doğrultusunda bir araya gelmeleri ile kurulduğunu belirtmektedir. Eşlerin çocuk sahibi olmasıyla ailenin artık çocuk vasıtasıyla küçük bir topluluk modeli haline geldiğini çünkü aile, çocuk için onu geleceğe hazırlamasıyla bir örnek model olmaya başlayacağını ifade etmektedir. Ailenin sosyal hayata yön vermesi bakımından topluluk ve örgüt, sistemleştirilmiş kurallarının olmasıyla bir kurum ve toplumsal hayatın önemli bir unsuru olmasından dolayı da toplumsal yapının bir parçası olarak düşünülebileceğini ayrıca eklemektedir (Birsen, 1990: 207).

Ailenin toplumdan topluma değişen bir yapı sergilediğini ifade eden Timur, aynı toplum içerisinde zaman faktöründen dolayı yöresel ve sınıflar ayrılıklarının olabileceğini, en sade aile şeklini de “karı-koca ve çocuklardan oluşması” ile açıklamaktadır. Bu tanımda evlilik yoluyla aile kurulabileceğini izah ederek bu aileye “evlilik ailesi” (conjugal family) denildiğini belirtmektedir (Timur, 1972: 3).

Toplumun en önemli birimi olarak görülen aile, Ozankaya’nın *Toplumbilim* adlı eserinde tanım ve işlevinin de yer aldığı en geniş haliyle şöyle tanımlanmıştır:

Aile, içinde insan türünün belli bir biçimde üretildiği, topluma hazırlanma sürecinin belli bir ölçüde ilk ve etkili biçimde cereyan ettiği, cinsel ilişkilerin belli biçimde düzenlendiği, eşler ve ana-babalarla çocuklar (ailenin biçimine göre başka yakınlar) arasında belli bir ölçüde içten, sıcak, güven verici ilişkilerin kurulduğu, yine içinde bulunan toplumsal düzene göre ekonomik etkinliklerin az ya da çok bir ölçüde yer aldığı bir toplumsal kurumdur (Ozankaya, 2007: 429).

Evrensel bir aile tanımının yapılamamasına iki sebep göstermiş bu sebeplerden birinin dünyada sergilediği farklılık olduğunu ifade eden Canatan, her araştırmacının yapacağı tanımlamada kendi kültürünü yansıtacağını fakat dünya üzerinde yalnızca tek bir kültürün olmadığını ifade ederek aile kavramına var olan bakış açılarını sorgulamaktadır. Diğer sebebin ise ailenin tarihsel süreç içerisinde değişim ve dönüşüm geçirmesi sebebiyle tanımın genişlemesi ve alternatif yaşam biçimlerinin eklenmesi olduğunu belirtmektedir (Canatan, 2018: 60, 62).

Bu sebeple ailenin zaman içerisinde değişim sergilemesi, araştırmacıların aile gelişimini farklı bakış açılarıyla ele almasına neden olmuştur. Tezcan, Türk toplumunun geçirdiğı tarihsel ve kültürel değişimleri esas alarak Türk ailesinin gelişimini “İslamiyet öncesi ve sonrası” olmak üzere iki grupta ele almaktadır. İslamiyet öncesindeki Türk ailesinin gelişimini anlatırken sözlü kültürden yararlanmakta olup destanlarda geçen aile yapılarını örnek olarak vermektedir. Bu dönemde aile hakkında bilinen bilgilerin az olmasına dikkat çekmektedir. Çekirdek aile yapısının bu dönemde Türklerde var olduğunu ayrıca kadının kutsal sayıldığını belirtmektedir. Türklerdeki evlilik biçiminin de tek eşli bir yapı gösterdiğini ve bu durumun Türk ailesinin karakteristik bir özelliğı olduğunu açıklamaktadır (Tezcan, 2000: 16). İslamiyet’in kabulü ile toplumsal yaşamda değişiklikler meydana geldiğı gibi aile sisteminin düzenlenişinde de din önemli bir faktör olmuştur. Aile içi ilişkilerin yapısını yansıtmaları açısından Tezcan yine destanlardan örneklendirme yapmaktadır. Özellikle Manas destanının Türklerin sözlü kültürünü yansıttığını ve Türk ailesinin İslam etkisinde ne şekilde geliştiğini göstermesi açısından değerli olduğunu belirtmektedir. Yine destanlarda görülen tek eşli evliliğın ve çekirdek aile yapısının devam etmesine ek olarak geniş aile yapısının da görülmesi ayrıca kız kaçırma ve dışardan evlenmenin varlığı, kalın vererek kız alma gibi özellikleri sürdüren Türk ailesi İslam öncesi ve sonrası dönemlerde iç içe geçerek günümüze kadar gelmeyi sürdürmüştür. Tezcan’a göre her dönemde bazı yozlaşmalar yaşansa da aileyle ilgili temel öğelerin değişmemesinin sebebi Türklerin aileyi toplumun temeli olarak görmelerindedir (Tezcan, 2000: 32).

Ülken *Aile* başlıklı yazısında aile evriminin oluşmasına üç sebep göstermiş olup bunlar şu şekildedir: “Aile zümresinin ve akrabalık sınırlarının daralması, aile otoritesinin yavaş yavaş siyasi otoriteye geçerek küçülmesi ve ailenin dini hükümlüklerini kaybederek laikleşmesi.” Bu sebeplerden sonra genel olarak ailenin totem ailesi, ana tarafından aile, baba tarafından aile, babaşahlık aile – Roma ailesi, babalık aile – Cermen, Türk ailesi ve modern aile olmak üzere altı aşamadan geçtiğini belirtmektedir. Totemli aile, klan olarak oluşan bir topluluğun aynı kanı taşıdıkları için birbirlerine mahrem olmalarıyla exogami ve endogaminin görüldüğü ailedir. Ana tarafından aile, klanlar arası evlenmelerden oluşup soyun anne üzerinden yürüdüğü bir aile şeklidir. Baba tarafından ailede yalnız baba tarafından gelen soy ile kurulmuştur ve zümre içinde yer alan kişiler kardeş sayılmaktadır. Totem ailesinde aile birliğı totem ile ana ailesinde ev ile baba tarafından ailede müşterek mal ile sağlanmaktadır. Babaşahlık aile, baba soyundan gelen ailenin en büyük evrimi artan nüfusla baba otoritesinin başa geçmesiyle oluşup İsraililerde, eski Roma’da ve İran’da örneklerine rastlanmaktadır. Babalık aile Türklerde ve Cermenlerde görülen aile şekli olup babaşahlıktan farklıdır. Babaşahlıkta aile babası küçük bir devlet demek olup ailenin hem dinî hem de siyasî başını oluşturmaktadır. Babalık aile baba ve anne soyunun birleşiminden meydana gelmektedir. Son olarak modern aile ise karı-koca ailesidir. Günümüzde eşler arası eşit hakların bulunduğu ve çekirdek aile şeklinin yaygınlaştığı yapıda babalık ailede yer alan ocak kültürünün yerine yuva geçmiştir (Ülken, 1990, 28-30).

2.1.1. Avcı ve Toplayıcı Toplumlarda Aile

Dünya tarihinin geçirdiği ve insanlık tarihinin gidişatına da yön veren önemli olaylar sonucunda dört farklı toplum ürünü oluşmuştur. Bu oluşumlar da toplumun temelini oluşturduğu bilinen aile sistemini etkilemiştir. Aile kurumunun geçirdiği evrelerin bilinmesi aile kavramının yorumlanmasına da katkı sağlamaktadır. Buna göre aile kurumu dört farklı ve birbirini takip eden safhalardan geçmiştir. Bu aşamalardan ilki avcı ve toplayıcı dönemdeki aile yapısıdır.

Araştırmacılara göre ilk insan toplulukları anaerkil bir yapıya sahip olduklarından bu terimin iki kullanım alanı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, annenin egemen olduğu bir toplumsal sistem yapısında soyun yine anneden devam ettiği şeklindedir. İkinci kullanım alanında ise annelerin güç konumunu ellerinde tuttuğu bir toplum yapısına atıfta bulunmaktadır. Bu kullanım alanların ilki annenin varlığını temel alan ve soyun anneden sağlandığı bir toplumsal yapıya vurgu yaparken ikinci kullanım Engel'in "Ailenin Özel Mülkiyetinin ve Devletin Kökeni" kitabının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Nitekim Engels, "mülkiyet haklarının bulunmadığı ilk avcı-yiyecek toplayıcı toplumların, yeniden üretici güçlerinden dolayı kadınlar tarafından yönetilmiş olabileceğini iddia etmiştir. Toplumbilim araştırmaları insanlığın ortaya çıktığı ilk dönemlerde bir küme halinde evlenme biçiminin varlığını ve bundan dolayı gruplarda oluşan çocukların yalnız annelerinin bilinebildiği, klanın atasının da kadın üzerine kurulduğunu göstermiştir. Bu aile düzenine de "anaerkil" adı verilmiştir (Marshall, 1999: 22; Ozankaya, 2007: 432).

Göçebe yaşam tarzının benimsenmiş olmasından dolayı küçük veya daha büyük birlikler halinde yaşayan insanlar arasında erkeklerin avlayıcı unsur kadınların da toplayıcı unsur olarak ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bunun nedeni ise erkelerin kadınlardan daha güçlü olması değil kadınların hamile kalma, emzirme gibi dönemlerden geçmesi olarak görülmüştür. Doğa içerisindeki yaşam tarzı kadın ve erkeğin birlikte çalışmasını zorunlu kılmış bu durum da toprak ve diğer üretim araçlarının ortak mülk sayılmasına sebep olmuştur. Günümüzden farklı olarak ortak mülkiyet eşitlik anlayışı esas alınacak şekilde varlık göstermiştir. Avcı toplulukların zaman içerisinde üretim bilgilerinde gelişme olması ve toprağı işlemeyi öğrenmeleri sonucu yerleşik yaşam tarzına geçiş de başlamıştır. Yeni geçilmeye başlayan bu yerleşik yaşam biçimi göçebe yaşam tarzının terk edilip klan yaşamının benimsenmesine sebep olmuştur. Klan yaşamı toplu yaşamayı gerektirmekte fakat üretim araçlarının geliştirilmesi ile ev yapabilme olanağı kazanan insanlar mağara yaşamını terk edip köy yaşamına doğru bir geçiş süreci yaşamışlardır. Aynı zamanda üretimde yaşanan gelişmeler iş bölümü yapmayı gerekli kılmıştır. İş bölümü daha çok yaşa bağlı olarak değişim göstermektedir. Yaşlı bireylerin fazla güç gerektirmeyen işlerde çalışmaya başlaması, erkeklerin avcılık ve hayvancılıkla uğraşması, kadınların ise bahçe tarımı yapması bu duruma örnek verilebilir (Köse, 2018: 19).

Klan yaşamından yerleşik yaşama geçiş ile ev işlerinde daha da aktif olmaya başlayan kadınlar aynı zamanda bitki yetiştiriciliği ve toplayıcılığı yaparken erkekler ise yalnız av ile alakadar olmuşlardır. Kadınların ev işleri ile uğraşması onlara düzenli ve güvenilir bir yaşam alanı sunmuş olup erkeklerin av işleri rastlantısal ilerlemeyle yürümekteydi ve düzenli bir beslenmeyi güven altına almamaktaydı. Bu durum kadının ekonomik anlamda erkeğe göre daha aktif bir rol oynamasını ve “klan”ın yönetiminde birinci sırada yer almasını sağlamıştır. Dolayısıyla kadın, çocukların korunması, bakımı ve beslenmesi; evlerin korunması, bitki toplayıcılığı yapıp yemek hazırlama, yaralıları bakma gibi işlerde de aktif olarak görev aldığı için aile reisliği yıllarca kadınlar üzerinden yürütülmüştür (Kerov, 1980: 38; Ozankaya, 2007: 432).

Ancak yerleşik düzenin kurulması, hayvancılığa geçiş ve malların özel mülkiyet haline gelmesinin ardından çocukların babalarının kim olduğunun bilinme durumu ortaya çıkmıştır. Böylece, erkeklerin kadınların sahip olduğu üretici gücü kontrol etmeye başladığı ataerkil sistem belirginleşmeye başlamış toplumsal yapı içerisinde akrabalık bağına dayanan klan birliği yerini komşuluk ilişkilerine ve ortak ekonomik amaçlara dayanan toprak birliğine bırakmıştır (Marshall, 1990: 22; Kerov, 1980: 61).

2.1.2. Tarım Toplumunda Aile

Avcı ve toplayıcı ailelerde göçebe yaşam tarzı yerine yerleşik yaşam tarzının benimsenmesi üretim araçlarının geliştirilmesi erkeklerin gücünü ortaya koyarken kadınları geri planda bırakmıştır. Kadın ve erkek arasındaki eski iş bölümü yerini erkeklerin silah ve araç-gereçleri, sürüleri ve yeni tutsakları kontrol altına aldığı bir döneme bırakmıştır. Savaşlar ve elde ettikleri ganimetlerle zenginleşen erkekler bu mirası çocuklarına bırakmak istediği fakat anaerkil bir düzende bunun sağlanamaması ataerkil düzenin belirginleşmesinde etkili olmuştur. Ayrıca savaşlar yoluyla alınan ganimetler ve esirlerin tarım üretiminde işçi olarak çalıştırılması köleci sınıfların oluşmasını sağlamıştır. İlk köleci toplumlara Aya ve Afrika kıtalarında rastlanmaktadır. O dönemlerde köle edinmenin diğer kaynakları arasında topluluğun malını yitirdiği üyelerin borçları karşılığında köleleştirilmesi olduğu bilinmekteydi. Böylece toplum üretim aracına sahip olanlar ve üretim aracına sahip olmayanlar şeklinde sınıflara ayrılmaya başlamıştır. Üretim araçlarına sahip olan üst sınıfın çıkarlarını korumak için geliştiren kanun sistemi aynı zamanda devletlerin kurulma sürecini de hızlandırmıştır. Erkeklerin daha fazla rol oynadığı bu yapılanmada aile, hukuk, eğitim kurumları da ataerkil bir düşünce sistemiyle gelişmiştir (Köse, 2018: 24; Ozankaya, 2007: 434; Kerov, 1980: 66).

Ataerkil aile düzeninde soyun babadan oğula geçmesi durumunu kontrol altına almak isteyen erkekler, biriken serveti korumak ve soyun devamlılığını sağlamak için birtakım yasalar oluşturarak aile ve evliliği düzenlemeye başlamışlardır. Geçici veya çoklu evlenmelerin yerine artık tek eşli evlilik getirilmiştir. Bu yapı kadın için geçerli olsa da erkek için geçerli olmamıştır. Erkekler eşlerinin dışında farklı kadınlarla birlikte olabiliyorken bu hak kadınlara sağlanmamış töre ve

yasalarla da ortaya konulmuştur. Köleci anlayışın devam ettiği toplumsal sistemler zaman içerisinde zayıflayarak tarıma dayanan feodal sistemler oluşmuş ve bu yeni sistemde “toprak” en önemli üretim aracı haline gelmiştir. Erkeklerin egemen olduğu sistemde babanın tahakkümü söz konusudur. Aile bireylerin topyekûn çalışması ailenin ekonomik üretim gerçekleştiren en küçük birim olarak algılanmasını sağlamıştır. Oluşan bu birimde kadın haklarının bir önemi olmadığı ve anaerkil düzende var olan saygınlığını ve üstünlüğünü kaybettiği görülmüştür (Köse, 2018: 25-27).

Tarım toplumunda insan gücünün önemli olması ailelerdeki birey sayısında artış oluşturmuş ve geniş aile biçiminin yaygınlaşmasını sağlamıştır. Geniş aile biçimi daha çok gelenekle şekillenmiş olup din de belirleyici olmuştur. Geleneği taşıyan ve aktaran en önemli kurum olarak aile görülmüştür. Aile kutsal kabul edilmiş, aileye yüklenen anlam da artmıştır. Ayrıca aile kutsallığı ailenin mahremiyet kazanmasına neden olmuş olup aile içindeki sorunların veya sırların toplumsal alana taşınmaması temel ilkeler arasında değerlendirilmiştir (Yıldırım, 2018: 123).

2.1.3. Sanayi Toplumunda Aile

“Betimsel düzeyde, sanayi toplumu sadece endüstriyalizmin karakteristik özelliklerini sergileyen bir toplum” şeklinde Marshall tarafından tanımlanan bu terim, soyut olarak kültürü, kurumları ve gelişmesi sanayi üretimi yoluyla sağlanabilen bir toplum biçiminin varlığını karşılamak için de kullanılmaktadır. XVI-XVII. yüzyıllarda yaşanan coğrafi keşiflerle dünyaya açılan insanoğlu yeni ülkeler keşfetmiş, keşfedilen ülkelerdeki madenleri kendi ülkelerine taşıyarak ekonominin tarımdan ticarete doğru geçtiği bir dönem başlamıştır. Dolayısıyla derebeylik sisteminin çöküşünü başlatan bu dönem XIX. yüzyılda yaşanan sanayi devrimi ile hız kazanmış ve kapitalist bir üretim anlayışının benimsenmesine neden olmuştur. Oluşan kapitalist toplum yapısında “fabrika” en önemli üretim aracı haline gelirken aynı zamanda üretim gücüne sahip olan kapitalist sınıf ile geçimini sağlamak için üretim araçlarını elinde bulunduranlara emek güçlerini satan işçi sınıfının ortaya çıkması aile sisteminde de bazı değişikliklere sebep olmuştur (Köse, 2018: 28; Marshall, 1999: 636).

Modernleşmeye başlayan aileler sanayi ve aydınlanma hareketlerinin somut birer örnekleri olmuştur. Aile yapısında küçülmeler zaman içerisinde çekirdek ailenin oluşmasını sağlamıştır. Az sayıda bireyden meydana gelen aileler, çocuklarına daha iyi imkânlar sağlamaya başlayarak aile bireyleri de rahat koşullar altında yaşamaya başlamıştır. Kapitalist sistemle aile bir tüketim birimi haline gelmiştir. Yeni ürünlerin artması, hızlı stil değişiklikleri, reklamlar gibi birçok etken aileyi ev içinde değişiklik yapmaya teşvik etmiştir. Ayrıca araba ve televizyon gibi araçların gündelik hayatta yaygın kullanımı anne-baba ve çocuk etkileşimini kısıtlayarak sözde “ebeveyn boşluğu” oluşturmuştur (Poster, 1988: 198; Yıldırım, 2018: 124).

XIX. yüzyıl boyunca sadece erkeğin çalışarak aileye bakması konusundaki algılar değişmeye başlayarak aile ideolojisinde radikal değişimler yaşanmıştır. Nitekim kadın hareketleri geç

kapitalizmin aile üzerindeki baskılarını yansıtmaktadır. Kadın evle sınırlandırılmış çocuğa bakıp yemek yapma görevleri ile donatılmıştır. Fakat bu yapıya karşı çıkan kadınlar, eşit ücret karşılığında erkekler gibi çalışmayı beyan etmişlerdir. Bu beyan aynı zamanda ataerkil yapıyı tehdit etmeye başlayarak kadın ve erkeğin çalışma koşullarını değiştirerek erkeklik, annelik, dişilik, aile yaşamı ve aile politikası gibi kavramların da etkilenmesine neden olmuştur (Gittins, 2011: 44; Poster, 1988: 199).

Ayrıca avcı ve toplayıcı ailelerdeki kültürel seviye ile tarım toplumu ve sonrasındaki ailelerde kültürel seviye bir olmamaktadır. Çünkü avcı ve toplayıcı ailelerdeki yerel bilgi temelden oluşmaya başlamaktadır. Değişen ve dönüşen hayat şartları ile bu dönemde oluşan yerel bilgiler tarım toplumuna aktarılmıştır. Avcı toplumda ailelerin hayatta kalabilmesi için uruk şeklinden ziyade klan şeklinde yaşaması aile içi yakınlıklara sebep olmaktadır. Sanayi toplumunda aileyi yönlendirmeye başlayan ekonomi olmaktadır. Ekonomi hem aile şekillerine hem de aile türlerinin değişmesine sebep olmuştur. Hayat koşullarının değişmesi de ailenin yapısını da değiştirmiştir. Aile içindeki rol dağılımı, yemek yeme biçimleri, düğün/nişan gibi törenlerin yapılışı da ekonomi ile bağlantılı olarak değişmiştir.

2.1.3. Sanayi Sonrası Toplumda Aile

Sanayi devrimi ve aydınlanma çağından sonra 1980 ve sonrasında meydana gelen enflasyon devrimi, teknolojinin hızlıca gelişmesini sağlayarak hizmet sektörünün önem kazanmasına sebep olmuştur. Sanayi toplumu, teknisyenlerin ve profesyonellerin öne çıkmış toplumsal grupları oluşturduğu ve imalatın yerini hizmet sanayilerinin aldığı bir toplum yapısıdır. Sanayi öncesi dönemin sonlarına doğru aile içindeki ataerkil düzenin yavaşça çözülmesi, sanayi sonrasında daha da belirginleşerek aile içindeki güç ve ekonomik dengenin eşitlikçi bir yapıya kavuşturmuştur. Kadınların iş hayatına atılmasındaki oran artmış, bu durum erkeklerin evdeki ekonomik gücünün zayıflamasına neden olmuştur (Köse, 2018: 31; Marshall, 1999: 638).

Aile kavramına bakışın da değişmeye başladığı bu dönemde, geçmişten farklı olarak evli çiftlerin daha yoğun ve duygusal bir bağ oluşturduğu gözlemlenmiştir. Bireyler arasında oluşan beklentilerin yüksek olması uzun süreli evliliklerin gerçekleşmesini de güçleştirmektedir. Ayrıca aile kavramındaki bakış açısı değişiklikleri farklı aile gruplarının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Sanayi toplumunda “tek eşli evliliklerin” sayısında bir artış olmasının yanı sıra yasal olarak evlenme hakkı bulunmayan bireylerin eşcinsel bir hayat tercih etmesi, taşıyıcı annelik durumunun yaygınlaşması da görülmektedir. Oluşmaya başlayan aile türleri kapsamında ailenin değişim ve dönüşüm sürecine doğru farklı bakış açılarının oluşmasına sebep olmuştur (Köse, 2018: 33).

2.2. Tarihî Süreç İçerisinde Türk Ailesi

Kültürel geçmişi ve tarihi ile zengin bir mirasa sahip olan Türklerin tarihî süreç içinde aile kurumu oluşturmaları ve geliştirmeleri konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Türk milletini ve kültürünü anlayabilmek için öncelikle Türklerin aile bileşenini bilmenin gerekliliği olduğu yine araştırmacılar tarafından vurgulanmaktadır. Buna göre genel olarak araştırmacılar tarafından Türk ailesinin gelişim süreci üç başlık altında değerlendirilmiştir: “Eski Türklerde Aile”, “İslami Dönemde Aile” ve “Modern Türkiye’de Aile”.

2.2.1. Eski Türklerde Aile

Eski dönemlerden itibaren oluşmaya başlayan Türk kültürü ve toplum yapısı tarihin bütün devirlerinde Türkler tarafından önemli görülmüştür. Aile ise kültürün taşıyıcısı ve aktarıcısı olarak temel bir yapıya sahip olmuştur. Eski çağlarda varlık gösteren Türklerin aile yapısı hakkında ilk bilgilere Göktürk Kitabelerinde rastlanmakta olup topluluk hayatı ile ilgili terimler sırasıyla şu şekilde verilmektedir: (Kafesoğlu, 1998: 227).

1. Oğuş (Aile)
2. Urug (Aileler Birliği)
3. Bod (Boy, kabile)
4. Bodun (Beyler Birliği)
5. İl (Devlet)

Çin yıllıklarını inceleyen Eberhard, yıllıklarda adı geçen Türklerle ilgili bilgileri topladığı eserde Hunlarda baba egemenliğinin varlığını belirtirken çeşitli boylarda ana egemenliğinin izlerine de rastlandığını anlatmaktadır. Dolayısıyla yıllıklar göz önüne alındığında Türklerde baba egemenliğinin var olduğunu ancak miras işleri veya bazı olaylarda annenin de söz söyleme hakkının bulunduğu ortaya çıkmaktadır (Eröz ve Güler, 1998: 11-12).

Türklerin aile sisteminin temelinde aile var olmakta olup bu sistem bütün toplumun ana çekirdeğini oluşturmaktadır. Anne, baba ve çocuktan oluşan çekirdek aile sisteminin varlığı bilinmekle birlikte kan akrabalığı esasının yaygın olduğu araştırmacılar tarafından belirtilmektedir. Bilinen ilk aile yapısının ataerkil sistem olduğu fakat anaerkil bir sistemin de Türklerde ataerkil düzenden önce muhtemelen var olabileceği de düşünülmektedir.

Tarih-i Raşidi’den alıntılanan şu satırlarda, bozkır kültüründe yaşayan Türklerin özellikleri betimlenmiştir: (Raşidi’den aktaran: Canatan, 2018: 100).

Kıymetli eşyamız yoktur. En büyük zenginliğimiz atlarımızdır. Onun eti bizim için en iyi yiyecek, derisi en iyi giyecektir. Bizim için en iyi içki onun sütüdür. Topraklarımızda binalar ve bahçeler bulunmaz. Göçmemizin tek amacı, otlayan sürülerimizi seyretmektir.

Konargöçer bir yaşam tarzının benimsenmesi, Türklerin genel hayat düzenini etkilediği gibi aile kurumunu da etkilemiştir. Hayvancılığın, Türklerin hem ekonomik hem de fiziksel ihtiyaçlarının karşılanmasında önemli bir rolü olduğu aktarılan metinden de anlaşılmaktadır. Aynı zamanda konargöçer yaşam tarzından dolayı medeniyet kuramayan Türkler sürekli hareket halinde olduklarından dolayı birçok farklı kültür ile tanışmış ve kaynaşmışlardır. Dağınık çobanlık hayatının var olması büyük aile düzenin kurulamamasına ve büyük topraklara sahip olunamamasına sebep olmuştur. Belirli bir yerde durup düzenli bir aile kurulamaması durumu küçük aile şartlarında yetişen eski Türklerin daha bağımsız bir ruh yapısı sergilemelerinde etkili olmuştur. Kan akrabalığına dayanan sistem, ailenin bütün fertlerini var olan mallar üzerinde söz sahibi yapmıştır (Canatan, 2018: 100; Gömeç, 2015: 3-4; Kafesoğlu, 1998: 227-228).

Bu yaklaşımlardan farklı olarak Türköne (1995: 174), Türklerde ve bütün topluluklarda başlangıçta klan içi evlilik yasağının olduğunu, Türklerde aile kurumunun kökenine inen araştırmacıların günümüzdeki aile yapısına benzer bir ailenin olmadığını, anne-baba ve çocuklar arasında aile bağlarının gevşek olduğunu, asıl önemli olan bağın ise klan bağlılığı sayıldığını ve akrabalık ilişkilerinin hatta isimlerinin de buna göre belirlendiğini belirtirken eski Türklerde aileyi karşılayan kelimenin olmadığını konusunda birleştiklerini anlatmaktadır.

Boy, İslam'ın benimsenmesinden önceki Türk ailesinin ilk şeklini oluşturmakta ve geniş bir aile yapısına vurgu yapmaktadır. Boyun sahip olduğu damga soyadı gibi şahıs adlarıyla birlikte anılmış olup damgalar boya ait olan totemin özelliğini de yansıtmaktaydı. Totemizmin varlığının yanı sıra şaman inancının benimsenmesi de eski Türklerin yaşantısını etkilemiştir. Buna göre her evde biri erkeğin diğeri kadının olmak üzere iki perisinin bulunduğu, evdeki huzur ve mutluluğun oluşması için bu perilerin anlaşmasının gerekli olduğu ve ev her zaman temiz tutulmadığı takdirde periler rahatsız olup evden uzaklaşmaktadır. Perilerin uzaklaştığı evde huzur ve mutluluk kaybolmakta, aile içinde sorunlar baş göstermektedir (Aslan, 2018: 35; Şentürk, 2015: 16).

Evlenme / evlilik kavramları ise Türkçede “evlenen kişinin (erkek veya kız) baba evini terk ederek, ayrı bir ev oluşturmaları” olarak tanımlanmaktadır. Türklerde tek eşli evlilik yaygın olarak görülmekle birlikte zaruri durumlarda çok eşli evliliğe de rastlanmaktadır. Fakat evdeki gerçek hanım her zaman ilk eş olarak görülürken ikinci eş “kuma” olarak görülmüştür. İlk eşin rızası alındıktan sonra ikinci eşle evlenme gerçekleştirilmektedir. Nitekim tek eşli evliliğin kabul görmesi “tek kadın uğurludur, çifti de kusurludur” atasözüne yansımıştır. Yine Türklerde ölen kardeşin karısı dul kaldığı için veya genç ve çocuksuz dul olan üvey anne ile evlenme şeklinin de mevcut olduğu bilinmektedir. Eski Türkçede kullanılan *kang* (baba) ve *ög* (anne) kelimeleri IX. yüzyıldan sonra *ata* ve *ana* olarak değişmiş olup aileye verilen önem Türklerin akrabalık isimlerinde de görülmektedir. Evlilik yoluyla

sağlanan ailen birliğinin temel amaçlarından biri nesli devam ettirmektir. Evlilik sırasında ödenen “kalın âdeti” babanın çocuklarına evlenme payı olarak bilinmektedir. “Başlık” ise kız ailelerine verilen paradır. Hem kalın hem de başlık eski Türklerin yaygın olarak kullandığı gelenekler arasında yer almaktadır. Tezcan (2000: 18), Türklerde ailede yer alan ahlak ilkelerinin güzellik, sevimlilik, tatlılık, edep, büyükleri ağırlama, sözünü tutma, sadelik, öğünme, yiğitlik ve mertlik olduğunu belirtmektedir (Gömeç, 2015: 5; Kafesoğlu, 1998: 228-229).

2.2.2. İslami Dönemde Aile

Tarihte çeşitli coğrafyalarda varlık gösteren Türklerin, Orta Asya bozkırlarından sonra geldikleri Anadolu coğrafyasında VIII. yüzyıldan itibaren kitleler halinde İslam dinini kabul etmeye başladıkları bilinmektedir. Gök Tanrı inancı, Maniheizm, Budizm ve Şaman inancı gibi pek çok din çatısı altında bulunan Türklerin İslam dinini kabul etmelerindeki sebep farklı biçimlerde yorumlanmıştır. Bunlardan en yaygın olanı, Türklerin İslam dinini kabul etmeden önce sahip olduğu inanış ve düşünüş kalıplarının İslam ile benzerlik noktasının bulunmasıdır. Türkler sahip oldukları gelenek ve göreneklerini yeni dinin etkisiyle yeniden şekillenmeye başlayınca aile kurumu da bu değişiklikten etkilenmiş ve yeniden şekillenmeye başlamıştır. Anadolu’ya gelen Türk halkları burada yaşamakta olan halklarla temas kurmuş, onlardan etkilenmiş ve onları etkilemiştir. Kurulan bu temas içerisinde benimsenen İslam dininin de etkisiyle var olan kültür unsurları, İslam ile uyumlaştırılmış ve Türk kodları önemini yitirmeden korumayı başarmıştır. İslam aynı zamanda belirli kuralları olan ve aile içi ilişkilere önem veren bir din olarak görülmektedir. Türklerin önceden getirdiği inanışları kökünden değiştirmeyen İslam dini, sadece kendi çizgisi ile uyuşmayan kalıpları Türk toplumundan ayırtmıştır. Eski Türk düşüncesinde yer alan birçok düşünce sistemi İslam’ın istediği doğrultuda geliştirilmiş ve böylece Türk gelenekleri yok olmak yerine değişip dönüşerek daha güçlü bir yapıya kavuşmuştur (Canatan, 2018: 103; Şentürk, 2015: 17).

Aile kurumunun oluşmasını sağlayan evlilik sistemi de İslam’dan etkilenmiştir. Müslüman olan bir kadın evlendikten sonra kocası ile eşit düzeyde görülmemekle birlikte mirasta erkeğin yarısı kadar pay alma hakkına, kocasının kendisine mihr vermesi gerekliliğine sahip olmuştur. Fakat evlilik kurumunun oluşmasında rızasının alındığı bilinirken boşanma hakkının kadında değil erkekte olması kadının toplumdaki değerini göstermektedir. Evlenmeden önce nişanlı kalma geleneği İslam’a göre bir hukuki şartları olmayan durumken Türkler arasında bun bir âdet hukuku olarak yer almış olup nişanlılık evlenmeyi zorunlu kılan mecburiyet sayılmıştır. İslam hukukuna göre evlenme iki tarafın onayı ile gerçekleştirilen bir yapı gösterirken bu yapı içerisinde kadın vekil ile onayını bildirdiği bilinmektedir. Ancak XVI. yüzyıldan sonra durum değiştirilmiş ve devletin kontrolüne bırakılmıştır. Dolayısıyla İslam ile tanışan Türklerin, aile ve evlilik kurumlarına yeni uygulamalar getirdiği görülmektedir (Şentürk, 2015: 18).

Türklerin Anadolu'ya gelerek farklı kitleleri etkilediği ve etkilediği dönemlerde önemli bir kültür sentezi yaşanmıştır. Bu sentezin yansımalarını da Osmanlı devletinde görmek mümkündür. Ancak Osmanlı devleti kendisinden önce var olan Selçuklu dönemi ve onun kültürü üzerine kurulduğundan Selçukluların İslam'a geçiş aşamasında bir köprü görevi söylenilebilir. Osmanlı döneminde geniş aile tipi yaygın olarak görülmektedir. Burada kastedilen geniş aile biçimi üç kuşağın bir arada yaşadığı ve ayrıca kardeşlerin ailelerini de içine alan birleşik bir topluluğa sahip olmasıdır. Osmanlı devletine bağlı diğer halklarda da bu durumun geçerli olduğu tıpkı Müslüman halklar gibi kendi geniş ailesinin ve cemiyetinin bulunduğu alanda hayatlarını sürdürdükleri bilinmektedir. Geleneklerini canlı bir şekilde devam ettiren aile ya da hane, etrafındaki diğer yapılardan ayrılmamaktadır. "Haneyi, diğer akran veya akrabalarından oluşan geniş sosyal ağ kuşatır. Bu sosyal ağ, mahalle ya da daha büyük bir yapının içerisinde yer almaktadır. Mahalle, tüm insanları ve aileleri de denetleyen en geniş birimdir. Şehir ise, bu mahallelerden oluşan sosyal bir yapıdır" (Canatan, 2018: 104, 110; Ortaylı, 1991: 74).

Kentleşme hareketlerinin görülmeye başladığı Osmanlı devletinde bu hareketlerden etkilenmeye başlayan aile kurumundaki değişimler edebî eserlere de yansıtılmıştır. Ayrıca Osmanlı'nın son zamanlarında yapılan değişim hareketleri ve halk arasında oluşan Avrupa hayranlığı devletin her alanında etkisini göstermeye başlamıştır. Tanzimat Fermanı'nın kabul edilmesiyle yaşanan değişimler daha da belirginleştirilmiş olup aslında Fermanın üzerinde durduğu devlet-yurttaş arasındaki ilişkiler olmuş özellikle de gayrimüslim halklar bundan etkilenmiştir. Aynı zamanlarda Fransız devrimi ile tüm dünyaya yayılan hak, adalet, eşitlik, özgürlük gibi kavramlardan etkilenen Osmanlı devleti, farklı yurttaş hakları üzerine koyduğu kanunları terk ederek din ve mezhep ayrılığına bakılmaksızın tüm Osmanlı yurttaşları "eşit" kabul edilmiştir. Özellikle kadın hakları konusunda yaşanan gelişmeler dolaylı olarak aile kurumunu da etkilemiştir (Canatan, 2018: 110).

İhtilal ile tüm dünyaya yayılan kavramlar ve Osmanlı'da Fermanın ilan edilmesi yeni insan tipinin oluşmasını sağlamıştır. XIX. yüzyılda Osmanlı'da yaşanan tarım, eğitim, ekonomi ve teknolojik ilerlemeler klasik aile yaşantısını etkilemiştir. Şehirlerdeki büyüme ve gelişmeler ailenin modernleşmesini desteklemiştir. "Arazi Kanunnamesi" ile tarımda özel girişimi desteklemek ve dağınık arazi yapılarını düzenleme girişimleri başlatılmış, böylelikle topraklara tapu verilmesi ve miras yoluyla devredilmesi kırsal kesimde yaşayan geniş ailelerin parçalanmasına sebep olmuştur. Bu aileler İslam öncesi gelenekleri köylerinde daha canlı olarak yaşatırken şehir ve kasaba hayatına taşındıklarında İslam'ın etkisiyle değişmeye başlamışlar, geleneklerini kısmen terk etmişlerdir. Kırsal kesimlerden çeşitli bölgelere göç eden aileler gecekondu kültürünün oluşmasında etkili olmuşlardır. Böylece tüm bu yaşayan değişim ve dönüşümler şehirleşmenin yanı sıra çekirdek aileye geçişin ilk adımları olarak değerlendirilmektedir. Yaşanan değişimler arasına konak yaşantıları da eklenerek konaklarda Avrupa eşyalarına benzer eşyaların kullanılması, çocuk bakıcılarının genellikle Fransız olması, evlerde ut yerine piyanonun çalınması gibi durumlar "Alafranga kültür" adı verilen

ve yeni yaşam biçimlerini karşılamak için kullanılan tabirin ortaya çıkmasını sağlamıştır (Ortaylı, 1991: 77; Şentürk, 2015: 19-20).

Kadının Tanzimat ile toplumsal hayata adım atması, üst ve orta sınıfa mensup kadınların toplum işlerinde daha aktif olmasını sağlamıştır. Bu dönem içerisinde kadın ve aile konuları edebiyatta ve basında kendisine yer bulmuştur. Şinasi, Namık Kemal, Ahmet Mithat Efendi, Şemsettin Sami, Fatma Aliye ve Nigar Binti Osman gibi yazarlar edebi eserlerinde kadının aile ve toplumdaki yerini işleyen yazılar ve kitaplar kaleme almışlardır. 1880'lerde Rusya Müslüman kadınları *Alem-i Nisvan* adlı kadın gazetesi çıkartarak feminist hareketi yaymaya çalışmışlardır (Canatan, 2018: 111; Ortaylı, 1991: 77).

II. Meşrutiyet, önceki dönemlerde var olan aile ve kadın sorunlarına olan eğilimin arttığı ve bu sorunların öğretici bir dille ele alındığı bir dönem olmuştur. Meşrutiyetin ilk yıllarında ekonomik ve kültürel alanlarda yaşanan hareketlilik aile kurumuna yansıtılmamış ve aile hukuku konusundaki düzenlemeler yetersiz kalmıştır. 1862'de çıkartılan fermanla düğünlerde israf yasaklanmış, başlık kaldırılmış ve mihr konusuna da açıklık getirilmiştir. Ferman ile evlilik kurumuna ilişkin düzenlemelerin yer aldığı açıklamalar halk arasında evlenmeyi kolaylaştırmıştır. Fermanın sonra 1919'da *Hukuk-ı Aile Kararnamesi* çıkartılarak evlilik, boşanma ve çokeşlilik gibi konularda kadın lehine düzenlemeler yapılmıştır. Çokeşli evlilik belirli kurallarla sınırlandırılmış olup kadına boşanma hakkı tanınmıştır. Ancak yapılan bu Kararname iki yıl uygulandıktan sonra kaldırılmıştır (Canatan, 2018: 112-113; Ortaylı, 1991: 78).

2.2.3. Modern Türkiye'de Aile

Modernleşme bir değişim süreci olduğundan dünyanın her yerindeki toplumlarda farklı biçimlerde ilerlemektedir. Aile kurumu yaşanan bu değişim ve dönüşümlerden etkilenmiş, aile kültürü de yeniden şekillenmeye başlamıştır. Değişmeyi gerektiren sebeplerden birisi sanayileşmedir. Tarımla geçinen ve bu yüzden fazla insan sayına ihtiyaç duyulan toplumsal yapı içerisinde geniş aile biçimi yaygın olarak görülmekteydi. Fabrikaların açılmasıyla birlikte açık ve geniş mekânlarda çalışan insanlar, kapalı ve makinalarla dolu mekânlarda çalışmaya başlamışlardır. Şehirleşme, Osmanlı'nın son dönemlerinde başlamış olup Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında da kendisini gösteren bir olgu olmuştur. Şehirleşme hareketleri ailelerin refah düzeylerini arttırmak için iş imkânının fazla bulunduğu bölgelere göç etmesini gerektirmiştir. Böylece köylerde yaşayan insan nüfusu azalmış, şehirlerdeki nüfus artmış ve genişlemiştir. Ayrıca para kullanımının artması da modernleşme sürecini hızlandırmıştır. Nitekim toplum köyde yaşadığı için ihtiyaçlarını yine ürettikleri malları değiş tokuş yaparak karşılamaktaydılar. Gelecek yılları düşünmeye başlayan insanın paraya verdiği değerde bir farklılık yaşanmış olup bu durum geleneksel hayatta bir çözülme meydana getirmiştir. Ulaşım ve teknolojinin gelişmesi insanın dünyaya bakışını da değiştirdiği için modernleşmeyi de etkilemiştir. İnsanlar arasındaki yakınlıkların veya aile içerisindeki bağın

zayıflaması, mahalle ve sokak kültürünün yerine apartman inşaatları insanlar arasındaki iletişimi azaltması modernleşme sürecinin etkileri arasında değerlendirilmektedir (Şahin, 1991: 84; Canatan, 2018: 113).

Türkiye’de 1926’da kabul edilen Medeni Kanun ile Türk ailesi modern aile tipine ulaştırılmak istenmiştir. Bu kanunla çok evlilik yapmak yasaklanmış, boşanma artık mahkemeye bırakılmış, evlenmek için iki tarafın da onayı alınıp bir memurun önünde gerçekleşmeye başlanmış, kadın ve erkeğe eşit boşanma hakkı verilmiştir. Yaşanan modern gelişmeler geleneksel ailede bir çözülme meydana getirmiş olup yeni çekirdek ailelerin oluşmasını sağlamıştır (Şentürk, 2015: 21). Çekirdek aileler ya göç yoluyla yerleşen ya da aynı köy ve kasaba içerisinde yaşayıp farklı çatı altında hayatlarını devam ettiren ailelerden oluşmaya başlamıştır. Kurulmuşta geniş bir yapı gösteren ailelerin sonradan çekirdek aileye ayrılmasında “%16 ölüm, %25 göç, %42 geçimsizlik veya geçim zorluğu, %17 başka nedenler” olarak belirten Timur, (Timur, 1972: 51) ataerkil bir yapı gösteren geniş ailelerin kısa sürede çözölemeyeceğini, bunların geniş aileden kopma nedenlerinin ise göç ve diğer nedenleri de doğuran geçim zorluğu veya geçimsizlik olacağını ifade etmektedir

Modernleşme içerisinde gelişim ve değişim gösteren Türk aile yapısını araştırmak, bireylerin aile ortamındaki yaşam şekillerini ve aile hayatına dair verileri ortaya koymak için 2006 yılında Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ve Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (ASAGEM) iş birliği ile bir proje ortaya konulmuştur. *Aile Yapısı Araştırması* (2010) adı verilen çalışma çeşitli konu başlıkları altında Türkiye’de ailelerin günümüzdeki durumunu, ev içindeki ailelerin ilişkilerini, evlilik, akrabalık ilişkileri gibi pek çok konuda verileri içermektedir. Genel olarak araştırmaya göre Türkiye’de aile yapısı şu şekilde belirtilmiştir: (Aile Yapısı Araştırması, 2006: 1-17).

Türkiye genelinde hanelerin %6’sı tek kişilik, %80,7’si çekirdek aile, %13’ü geniş aile, %0,3’ü diğer hane halklarından oluşmaktadır.

18 ve daha yukarı evlilik yapan bireylerin %95,7’si bir defa, %4’ü iki defa, %0,3’ü üç ya da daha fazla sayıda evlilik yapmıştır. Evlilik yapan kadınların %58,7’si, erkeklerin %58,2’i ilk evliliğini 18-24 yaşlar aralığında yapmıştır. Kadınların yapmış oldukları evliliklerin %36,2’sinde evlilik, görücü usulüyle ve ailesinin kararıyla, erkeklerin yapmış oldukları evliliklerin %35,2’sinde evlilik, bireyin kendi seçimi ve ailesinin onayıyla gerçekleşmiştir. Bireylerin evliliklerinde gerçekleştirdikleri nikâh türüne ilişkin verilere göre, %85,9’unda hem resmi hem de dini nikâh kıyılmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre, Türkiye’de evli bireylerin %20,9’unun eşleri ile arasında akrabalık bağı bulunmaktadır.

Bireylerin evlenecekleri kişide aradıkları özellikler *önemli, önemli değil, istemem* şeklinde derecelendirilmiş olup evli olmayıp evlenmeyi düşünen erkeklerin evleneceği kadının güzel olması konusunda %59; evli olmayıp evlenmeyi düşünen kadınların evleneceği erkeğin bir işinin olmasının önemli olduğunu belirttiği oran %95'dir.

Cinsiyete göre çocukla ilgili düşüncelerde soyun devamının erkek çocuk tarafından sağlanacağını bildiren erkeklerin oranı %44,6, kadınların ise %36,4'tür.

Aile fertleri ve yakın akrabalarla ilişkiler *çok iyi, iyi, orta, kötü, çok kötü* şeklinde derecelendirilmiştir. Türkiye genelinde 18 ve üzeri yaştaki bireylerin %51,4'ü çocuklarıyla ilişkilerinin çok iyi olduğunu değerlendirmektedir. Erkeklerin %48,3'ü eşleriyle ilişkilerinin çok iyi olduğunu belirtirken, kadınların %46,2'si anneleriyle ilişkilerinin çok iyi olduğunu belirtmiştir.

Ailelerin genel mutluluk düzeyleri *çok mutlu, mutlu, orta, mutsuz ve çok mutsuz* olarak derecelendirilmiş olup Türkiye'deki bireylerin %12,6'sı ailelerini çok mutlu, %65,1'i mutlu, %20,1'i orta düzeyde mutlu, %1,8'i mutsuz ve %0,4'ü ise çok mutsuz olarak gördüklerini belirtmiştir.

2.3. Aile Türleri

Aile kavramının araştırmacılar tarafından çeşitli tanımlamaları yapıldığı gibi tarihsel dönüşüm ve değişim sürecine bağlı olarak farklı aile türleri oluşmuş olup bu konuda farklı yorumlamalar yapılmıştır. İnsanlığın oluşmaya başladığı ilk çağlardan beri var olmaya başlayan aile, birçok şekillerde tezahür etmiştir. Tek bir aile tanımının yapılamayacağı gibi tek bir aile tipinden bahsedilmesinin yanlış olduğunu ve bunun yerine "aileden" değil, "ailelerden" söz edilmesi gerektiğini vurgulayan Gittins, aile türlerinin çeşitliliğinden de bahsetmektedir (Gittins, 2011: 15). Bu nedenle araştırmacılar tarafından yorumlamalarda ölçüt olarak kimi oluşumuna göre, kimi ilişki biçimine göre, kimi işlevine göre, kimi de yönetim biçimine göre bakarak aileleri sınıflandırmıştır.

Aile türleri hakkında yapılan sınıflamalardan biri insanlığın geçirdiği sosyo-ekonomik aşamaları esas alarak buna göre aile türlerinin de değiştiğine dair yapılan yorumlamadır. Bu sınıflamaya göre aile *sanayi öncesi ailesi, sanayi ailesi, sanayi ötesi toplum ailesi* olacak şekilde üç başlığa ayrılmıştır. "Sanayi" insanların ekonomik yaşantısında ciddi değişimler oluşturduğu için temel alınmıştır. Sanayi öncesi toplum yapısı genel olarak tarım toplumu olarak bilindiği için bu dönemdeki aile tipi de geniş aile yapısını yansıtmaktadır. Sanayi devrimi ile artık tarım toplumundan sanayileşen bir toplum yapısına doğru evrim yaşandığı için aile yapısı da dönüşüme uğrayarak geniş aile tipinin yerine çekirdek aile yapısı görülmeye başlanmıştır. Günümüzde ise sanayi ötesi toplum yapısının var olduğunu belirten sosyologlar, bu toplumsal yapının da yeni aile türleri oluşturduğunu ortaya koymaktadırlar (Zeybekoğlu Dündar, 2018: 45).

Gökçe (1990: 214-215), aile türlerinin oluşmasına etki eden faktörler açısından iki gruba ayırmış olup birinci grup sınıflandırılmada “otorite” ikinci grupta ise “hane halkı” ölçüt olarak alınmıştır. İlk grup *ana ailesi* ve *baba ailesi* olarak, ikinci grup ise *büyük aile* ve *küçük aile* olarak ayrılmıştır. Fakat baba ailesi içerisinde *baba ailesi*, *bölünmez asaba* ve *ataerkil aile* olmak üzere üç ayrı alt başlığa bölünmüştür. İkinci grupta yer alan büyük aile tipi de *birleşik aile* ve *kök aile* olmak üzere iki alt grupta ele alınmıştır.

Yukarıda verilen sınıflamalardan farklı olarak soyun devam ettirilmesi, yerleşim yeri ve mirasın geçişi gibi kavramları ölçüt olarak farklı başlıklar ve alt başlıklardan oluşan aile türlerinin de bulunduğu bilinmektedir. Ancak genel olarak araştırmacılar tarafından aile türleri “geniş aile”, “çekirdek aile” ve “diğer aile türleri” olmak üzere incelenmiştir.

2.3.1. Geniş Aile

Geniş aile, özellikle sanayi öncesi toplumlarda veya kırsal kesimlerde görülen birçok aile üyesinden oluşan ve geniş akrabalık bağlarıyla varlığını sürdüren aile yapısıdır. Bu yapının içerisinde anne-baba, çocuklar, kuzenler, babaanne ve dede, kardeşler gibi pek çok aile üyesi yer almaktadır. Geniş aile yapısı genellikle geleneksel toplumlarda görüldüğü için geleneksel aile ile benzerlik göstermektedir. Geleneksel geniş aile içerisinde yaşayan çocukların evlendikten sonra da aile evine yakın yerlerde oturması aile bağlarının önemsenmesi ile alakalı olmuştur. Nitekim aile üyeleri zamanlarının çoğunu bir arada geçirerek ortak paylaşımlar oluşturmakta ve ben duygusu yerine biz duygusu öne çıkmaktadır (Yıldırım, 2018: 71; Zeybekoğlu Dündar, 2018: 49).

Ogburn’un geleneksel ailenin görevleri ile ilgili sınıflandırmasına Elliot ve Merill bir görev daha ekleyerek geniş ailenin görevleri sekiz başlık altında açıklanmıştır (Elliot ve Merill, 1961’den aktaran: Gökçe, 1990: 218);

1. Biyolojik Görev: Ailenin varlığı korunmakta ve neslin devamlılığı sağlanmaktadır.
2. Ekonomik Görev: Aile üyelerinin ihtiyaçları aile içerisinde karşılanmakta olup aile içerisinde ekonomik iş birliği söz konusudur. Gelirler aile reisine verilir ve harcamaları yine o yapmaktadır.
3. Koruyuculuk Görevi: Ekonomik olarak ailenin kendisini korumasından ziyade aileye dışarıdan gelebilecek herhangi bir tehlikeye karşı üyelerin güvenliği sağlamaya çalışmasıdır.
4. Psikolojik Görev: Ailede yaşayan tüm bireyler arasında sevgi bağının kurulmasını sağlamaktır. Kurulan sevgi bağı ile aile içerisinde güven ortamı oluşmakta ve diğer görevlerin sağlıklı bir şekilde yerine getirilmesinde de temel teşkil etmektedir.

5. Eğitim Görevi: Eğitim-öğretim ailenin bir vazifesi olmakta ve her türlü eğitim aile içinde verilmektedir. Ailenin uğraştığı meslek alanları başta olmak üzere diğer alanlarla ilgili aile içerisinde hazırlık yapılmasıdır.
6. Dini Görev: Din ile ilgili başlıca kurallar aile içerisinde öğretilirken bu konularla ilgili pratik kazandırmak da yine ailenin görevi arasındadır.
7. Boş Zamanı Değerlendirme Görevi: Aile üyelerinin eğlenmesi ve hoşça vakit geçirmesi de yine ailenin bir görevidir.
8. Prestij Sağlama Görevi: Üyelerin toplum içindeki statüleri aile tarafından belirlenmektedir. Sosyalleşme ile birlikte düşünülmesi gereken bu görev hem çocuğun kişiliğinin gelişmesinde hem de yaşayacağı toplumun inançlarını, değerlerini ve toplum kurallarını aile içinde öğrenmesini sağlamaktadır.

Belirtilen geniş ailenin görevleri ile sanayileşen toplum yapısı içerisinde bu aile sisteminin birçok konuda engel oluşturduğu görülmüştür. Bireylerin aynı sosyal sigorta sisteminden yararlanması sosyal adaleti ve kişilerin çalışma isteğinin önüne geçmektedir. Ailede ekonomik gelirlerin bir elde toplanması çalışan ve çalışmayan üyeler arasında bir ayrım yapılmaması kişisel özgürlüğün kısıtlanmasına neden olmaktadır. Aile üyelerinin toplum içindeki statüsü aile tarafından belirlendiği için sosyal hareketlilik oluşmamaktadır. Aile evinin bulunacağı yer yine birlikte seçildiğinden coğrafi hareketliliğin önüne geçilmiştir. Aile üyelerinin sahip olduğu değerler sistemi yine aile tarafından belirlenmekte olup bu durum değişimi önlemektedir (Kongar, 1970: 64).

Geniş aile içerisinde yer alan ailelerin içinde de üç farklı aile yapısı görülmektedir. Bunlar birleşik aile, kök aile ve ataerkil geniş ailedir. Birleşik aile, anne-baba ve aile içinde yer alan tüm erkek kardeş ve eşlerini, bunların evli erkek çocuklarını ve torunlarından oluşmaktadır. Bu yapının en belirgin örnekleri Hint aileleri arasındadır. Birleşik ailenin devamlılığını sağlayan temel etken kardeşlik bağı olmuştur. Kök aile ise anne-baba ve çocukları ile eşli tek oğul ve eşiyile çocuklarından oluşan geniş aile çeşididir. Bu yapıda aile reisi babadır ve baba ölünce yerine büyük oğul geçmektedir. Büyük oğul ailede yer alan diğer kardeşlerine ve annesine bakmakla yükümlüdür ve bu sayede aile mülkü tek elde toplanmıştır. Kök ailenin devamlılığı bölünmeyen toprak mülkü ile sağlanmaktadır. Ataerkil geniş aile sistemi anne-baba ve evlenmiş çocuklarıyla torunları bir çatı altında oturmaktadır. Ataerkil geniş aile yapısını devam ettiren baba-oğul bağı olmuştur ve miras ya babadan oğula geçmekte ya da aile üyeleri arasında eşit bölünmektedir (Gökçe, 1990: 219; Timur, 1972: 20-21).

2.3.2. Çekirdek Aile

Çekirdek aile, sanayi devrimi sonrasında oluşmaya başlayan toplum yapısını karşılamaktadır. Anne-baba ve evlenmemiş çocuklarından oluşan bir aile yapısıdır. Çekirdek aile yapısını geniş aile biriminden ayıran nokta hem üye sayısının hem de işlevlerinin geleneksel aileye kıyasla daha az

olmasıdır. Geleneksel ailede bulunan pek çok aile üyesi çekirdek aile içerisinde yer almamakta ve böylelikle ailede söz söyleme hakları da azalmaktadır. Ancak bu durum çekirdek ailede yer alan üyelerin diğer akraba ve komşularıyla ilişki kurmayacağı anlamına gelmemektedir. Çekirdek ailede alınan kararlar genelde anne-baba ve çocuklar tarafından verildiği için diğer aile biçimlerinden bağımsız bir yapı göstermektedir. Bağımsız kararlar almasından ötürü de bu aile yapısı “modern” olarak adlandırılmaktadır. Çekirdek ailenin oluşmasında sanayileşmenin getirdiği tüketim toplumu ile uyumlu bir aile yapısının ortaya çıkması olmuştur (Timur, 1972: 19; Yıldırım, 2018: 74; Zeybekoğlu Dünder, 2018: 50).

Çekirdek aile yapısını sanayi toplumu ile ilişkilendiren ve bunu ayrıntılı olarak ele alan kişi Parsons’dur. Parsons, sanayileşmeye başlayan toplum yapısı ile uyumlu olan ve toplumun ihtiyaçlarına cevap veren kuramını iki şekilde desteklemektedir. Birincisi, sanayileşmeye başlayan toplumların karakteristik özelliğini haline gelen ekonomik farklılaşmanın geniş aile yapısı ile uyuşmadığı, ancak bu yapıya çekirdek ailenin hizmet ettiği öne sürülmektedir. Parsons, çekirdek aile sisteminin aile içindeki ekonomik farklılaşmayı ortadan kaldırdığını ve böylece rekabetçi unsurlar tarafından oluşturulan emeğin aile dayanışmasını engelleyemeyeceğini ifade etmektedir. Parsons’a göre çekirdek aile aynı zamanda sanayileşmeye başlayan ekonominin gerektirdiği gibi coğrafi ve ekonomik olarak hareket edebilecek kadar küçük bir birimden oluşmaktadır. İkincisi ise, çekirdek aile ekonomik faaliyetlerde ve kamusal alanda oluşan faaliyetlerde oluşabilecek çatışmaları önlemektedir. Örneğin, kamusal alanın verimli çalışması akrabalık ilişkilerinden kaynaklanan kayırmalar yerine başarı ve evrensel ilkelerin sürekli uygulanması ile alakalıdır (Bilton vd., 1996: 486-487).

Parsons, aynı zamanda çekirdek ailenin üyelerinin iki işlevi yerine getirdiğini savunmuştur. Bunlar çocukların sosyalleşmesi ve yetişkinlerin kişilik veya psikolojik dengesinin sağlanmasıdır. Evde bulunan maddi kaynakların temini baba tarafından sağlanırken anne de aile bireylerinin duygusal ihtiyaçlarını ön planda tutarak ev işlerini yönetmektedir. Parsons’ın ortaya koyduğu bu teori aile hayatının nasıl yaşanması gerektiğini belirtirken merkezinde idealleştirilmiş bir aile yaşamı modelinden oluşmaktadır (Bilton vd., 1996: 487-488).

Çekirdek aile içinde yer alan herhangi bir üyenin çeşitli nedenlerden dolayı aileden kopması, çekirdek ailenin temel işlevini yerine getirmesine engel oluşturan bir durumdur. Anne veya babadan birinin yokluğu ailenin biyolojik işlevini etkileyeceği gibi aile içindeki birlik ve beraberlik duygusunun azalmasına da sebep olacaktır. Evli çiftlerin çocuklarının olmaması hem biyolojik hem de toplumsallaşma işlevinin yerine gelmemesinde etkilidir. Fakat yine de çekirdek aile günümüzdeki kent aile modelini yansıtmaktadır. Kent ortamında oluşmaya başlayan bu aile yapısı, modern kentin taşıdığı özelliklerle donatılmaktadır. Yaşama biçimi, çalışma tarzı, sosyal ilişkiler ve yerleşme düzeni gibi etkenler çekirdek aile üzerinde önemli bir etkiye sahiptir (Yıldırım, 2018: 76; Zeybekoğlu Dünder, 2018: 51).

2.3.3. Üretim Biçimlerine Göre Aile Türleri

Aile temelli çalışmalar arasında karşılaşılan güçlüklerden birisi de ailenin aile kavramının sınıflandırılmasıdır. Bu sınıflandırmalar içerisinde yer alan kavramlardan biri de üretim ilişkisi olmuştur. Üretim, ailenin belirli bir uğraş sonucu meydana getirdiği ilişkilerin maddi karşılığı olarak belirlenmektedir. Sayın, üretim biçimlerine aileleri köleci, feodal, kapitalist ve sosyalist aileler başlıkları altında toplamıştır (Sayın, 2020: 71). Dündar, aile türleri içerisinde değerlendirdiği sosyo-ekonomik aşamalara göre aile türlerini sanayi öncesi ailesi, sanayi ailesi ve sanayi ötesi toplum ailesi olarak üç alt başlığa ayırmakta olup bu alt başlıkların ayrı ayrı ele alınıp açıklaması yapılmamıştır (Dündar, 2018: 45). Can ise ailenin tarihsel gelişiminden bahsettiği yazısında aile ilk(s)el toplumlarda aile, sanayi öncesi dönemlerde aile, sanayi toplumlarında aile, sanayi sonrası toplumlarda aile olmak üzere dört alt başlığa ayırmaktadır (Can, 2022: 63). Araştırmacıların ailenin geçim biçimlerini ve üretim ilişkilerini sınıflandırdığı başlıklarda sanayileşmenin topluma olan etkisinin büyüklüğü anlaşılmaktadır. Nitekim sanayi ile toplumun ham maddeyi işleme şekli değişmekle birlikte köylerden kente yoğun bir göçün başladığı da bilinmektedir. Toplumsal düzeni etkileyen faktörlerin aileyi etkilemesi bu açıdan doğal bir durum olarak karşılanmaktadır. Ekonomik koşullar değiştikçe aile bireylerin birbirlerine olan tavrı, iletişim biçimi, sosyal olanakları da değişim göstermektedir. Bu sebeple aile kavramının daha iyi anlaşılması için ailenin üretim ilişkiler zinciri içinde geçirdiği evrelerin bilinmesi gereklidir.

Sayın, ailenin üretim ilişkileri içerisinde ilk evre olarak değerlendirdiği köleci aile modelinde, kölelerin ve özgür bireylerin varlığından bahsetmektedir. Bu yapının ise daha çok Antik Yunan ve Roma dönemi ailelerinde yaygın olarak görüldüğü bilinmekle birlikte ataerkil bir aile düzenin egemen olduğu bir model olarak karşılanmaktadır. Bu modelde özgür bireylerin yanında kölelerin varlığı da dikkat çekmektedir. Köleler ailenin varlığı olarak görülmekle birlikte ev ve tarla hizmetlerinde çalışmalarına izin verilmektedir (Sayın, 2020: 69-70).

Feodal aile modeli, köleci aile modeline göre gelişen üretim ilişkileri sebebiyle üç alt grupta değerlendirilmektedir. Bunlardan ilki feodal beylerdir. Feodal beyler, gelenekten beslenen ve geniş aile modelinin yaygın olarak görüldüğü bir modeldir. Feodal beyin çok eşli bir yapıya sahip olması ailedeki çocuk sayısının çok olmasına neden olmaktadır. Köleci aile modelindeki kölelerin de feodal aile modelindeki karşılığı serfler olarak değişmiştir. İkinci alt grup olarak değerlendirilen serfler, köleci modeldeki gibi toprakla ilgilenen bireylerden oluşmakla birlikte onlardan farklı olarak evlenme ve çocuk sahibi olma özelliğine sahip olmuşlardır. Üçüncü alt başlık olarak ise özgür köylüler yer almaktadır. Bunlar feodal beye bağlı olmakla birlikte geçimlerini onların yanında çalışarak kazanmaktadırlar. Ekonomik olarak feodal beyin işlerini yerine getirdikten sonra kendi işlerinde çalışan özgür köylülerin evlenip aile kurma hakkı bulunmaktadır (Sayın, 2020: 72).

Kapitalist aile modelinde ise iki alt grup aile tipi görülmektedir. Bunlardan ilki burjuva aile modelidir. Mantık evliliği çerçevesinde gerçekleştirilen evliliklerin merkezinde ataerkil düzen bulunmaktadır. Ancak bu ataerkil yapı zaman içerisinde eşitlikçi bir anlayışa dönüşmüştür. Kadının aile içinde ve dışında birçok haklar elde ettiği aile tipi burjuva ailesidir. Sermayenin yatırıma dönüştürüldüğü ve yönetildiği burjuva ailesinde kocanın iş yaşamını, kadının ise ev yaşamını düzenlediği görülmektedir. İkinci aile modeli ise işçi sınıfı olarak nitelendirilen aile tipidir. Sanayi Devrimi ile birlikte ham maddenin kent merkezlerinde toplanmasından dolayı kırsal alandan kentte doğru yaşanan göçler işçi sınıfının oluşmasına neden olmuştur. Kent merkezlerine gelen ailelerin barınma ve iş bulma alanlarında sorunlar yaşaması aile içerisinde yoksulluğun yaygınlaşmasını sağlamıştır. Erkeğin çalışması ile geçinmekte sorun yaşayan ailelerde kadının da çalışma hayatına atılması bu dönemde ortaya çıkmıştır. Ancak hem kadının hem de erkeğin aldığı ücretlerin ailenin geçimini sağlayamamasından dolayı, aile içindeki çocukların da çalışma hayatına atılması aile düzeninin bozulmasına sebep olmuştur (Sayın, 2020: 73-74).

Gelirlerin tek elde toplandığı işçi sınıfı aile tipinde 19. yüzyılın sonuna doğru fabrikalardaki dikiş makinelerinin evlere göre yapılması ve yaygınlaşması ile kadınların evlerde işlerini yürütmeye başladığı görülmektedir. Bu durum 20. yüzyılın başına kadar devam etmekle birlikte bu yüzyılda kadınlar tekrar fabrikalara geri dönmüşlerdir. Kadının hem üretim ilişkisi hem de ev işleri açısından rolü bu dönemde son derece önemli görülmektedir. Sanayileşmenin kadın üzerindeki etkisi daha yıkıcı olmakla birlikte uzun saatler çalışan, eve yorgun dönen ve buna bağlı olarak ev işlerini aksatan yeni bir anne modeli oluşturmaktadır. Bu durum işçi sınıfının yaşam kalitesinin artmasına bağlı olarak az çocuklu aile yapısına geçene kadar devam etmiştir (Sayın, 2020: 75-76).

Sosyalist aile modelinin temellerinin Sovyet devriminden sonra inşa edildiği bilinmektedir. Özellikle 1944 yılından sonra sosyalist ideolojinin ve değerlerinin aktarımı ve yaygınlaştırılması için en önemli araç olarak görülen aile büyük bir önem kazanmıştır. Kırsal kesimde yaygınlaştırılan “kolhoz” adı verilen üretim birimlerinde aile kurumunun etkisinin azaltılmaya çalışıldığı gözlemlenmiştir (Sayın, 2020: 79).

Gökçen ise sosyo-ekonomik yapı bakımından aile tiplerini *Sanayi öncesi aile*, *sanayi ailesi*, *sanayi ötesi toplum ailesi* olmak üzere üç alt başlıkta incelemiştir. Sanayi öncesi aile, tarımdan ihtiyaçların karşılandığı, makineleşmenin henüz başlamadığı, insan gücünün önemsendiği aile yapısını karşılamaktadır. Aile fertlerinin hepsinin tarımsal üretimde aktif rolü bulunmaktadır. Ataerkil düzenin görüldüğü bu aile modelinde tarımsal üretimden kaynaklı olarak erkek çocuklarına verilen değer, kız çocuklarıkinden daha fazla olmaktadır. Sayın’ın bahsettiği feodal aile modeli bu grup içerisinde değerlendirilmektedir (Gökçen, 2022: 88).

Sanayi ailesinde ise sanayileşme ile fabrikalaşmanın ön plana çıkması ile ekonomik koşulların topraktan maddeye doğru geçişi belirgin olarak görülmeye başlanmıştır. Toprağa verilen önemin

azalması ve kent merkezlerinde fabrikaların yaygınlaşmasıyla birlikte kırsal kesimde toprakla geçinen ailelerin kente doğru göçü oluşmuştur. Ailelerin kente yaptıkları göçle birlikte ekonomik arayışlarının fabrikalara kayması, aile bireylerinin işgücüne dayalı bir ekonomik model geliştirmesine sebep olmuştur. İşçileşmeye bağlı olarak oluşturulan bu modelde, aile esaslı-ekonomik modelinden aile ücret-ekonomisine doğru bir geçiş görülmeye bağlanmıştır. Aile ücret ekonomisinde aile bireylerinin ev dışında çalışarak elde ettikleri ekonomik kazancı birleştirmesi ve evdeki ihtiyaçların karşılanması için harcadıkları bilinmektedir (Delican, 1998: 5).

Sanayileşen toplumda ailenin ekonomik ihtiyaçlarının karşılanmasında erkeğe paralel olarak kadının da iş hayatına atılması geleneksel aile düzeninden farklı bir yapıyı oluşturmaktadır. Kadının eve para getirmesi ile aile içindeki statülerin değişim gösterdiği de gözlemlenmiştir. Geleneksel aile yapısında maddi gücü elinde bulunduran erkeğin konumu kadına göre daha üstte yer alırken günümüzde kadının da erkek kadar ev içerisinde söz söyleyebilme hakkını elde ettiği bilinmektedir (Aydemir, 2005: 69).

Sanayi ötesi toplumlarda görülen ekonomik aile modelinde sanayileşmenin sonrasında görülen ve günümüzü de kapsayan bir aile yaklaşımını söz konusudur. Sanayi öncesi toplumlarda geleneksel yapının varlığı artık işlevini kaybetmiş, modern ve çekirdek aile yapısına doğru bir geçiş yaşanmıştır. Sosyologlar, aile yapısında yaşanan ekonomik ve sosyal problemlerin sanayi ötesi toplumla uyumlu yeni aile türlerinin varlığından söz etmektedir. Sanayi ötesi toplumla birlikte ortaya çıkan bu aile modellerinin en önemlileri Ogburn'un "çözülen aile tipi", Pollak'ın "parçalanmış aile" ve "tamamlanmamış aile" modelleridir. Çözülen aile modelinde aile birliği sağlanmakla birlikte karı ve koca arasındaki bağın zayıfladığı hatta aile birliğinin kopma noktasına geldiği görülen aile modelidir. Tamamlanmamış ailede, aile birliği resmî olarak kurulmamakla birlikte ortada gayri meşru çocukların varlığının bilindiği bir modeldir. Özellikle de kadının evlenmeden önce çocuk sahibi olması ile ortaya çıkan bir durumdan ileri gelmektedir. Parçalanmış ailede ise aile birliğinin boşanma ile sona erdirildiği ve çocukların eşler tarafından bölüşüldüğü görülmektedir. Çocukların yaşı küçük ise annenin bakımında kaldığı veya yaşlarının büyük olması durumunda mahkemenin kararıyla eşlerden birinin bakımında kalması uygun görülmektedir (Aydın 2000'den aktaran: Gökçen, 2022: 90-91).

2.3.4. Mirasın Geçişine Göre Aile Türleri

Mülkiyet, insanoğlunun tarih sahnesine ilk çıktığı andan itibaren kendisini gösteren bir kavramdır. Ailenin mülk edinmesi ve bunu kendisinden sonra kullanacağını düşündüğü fertlere bırakması ile miras kavramı da oluşmaya başlamıştır. Mülkiyet ve mirasın paralel bir şekilde ortaya çıkmasıyla aile sınıflandırmalarına miras kavramı da eklenilmiştir. Ailenin mülkiyeti ve mirasın kuşaktan kuşağa aktarımı konusunda yapılan ilk ve ciddi araştırma Le Pays'a aittir. Le Pays, ailenin sahip olduğu mal ve mülklerin nesilden nesile aktarımının toplumsal huzuru ve barışı etkileyeceği

düşüncesinden hareketle aile mülkiyetinin aktarımı konusunda üç çeşit aile tipinin varlığından bahsetmektedir. Bunlar *ataerkil aile*, *kök aile* ve *kararsız aile*dir (Sayın, 2020: 80).

Ataerkil aile yapısında, mülkün sahibi evdeki erkek unsuru yani baba olarak görülmekle birlikte babanın ölümünden sonra bu mülk evdeki erkek çocuklarına miras olarak geçmektedir. Evde kaç erkek çocuk bulunuyorsa aralarında eşit olarak paylaştırılan miras, bölünerek kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Mülkün maddi veya manevi olarak değerlendirilip aktarıldığı ataerkil ailede, mülk eğer bir toprak parçası ile kuşaktan kuşağa geçerken oldukça küçülmekte ve aile içerisinde yaşanan maddi ve sağlık problemlerinde satışa çıkartılmaktadır (Sayın, 2020: 81).

Kök aile yapısı, mülkün sahibi olan kişinin yaşarken mülkü devredeceği kişiyi önceden belirlemesi ile oluşmaktadır. Miras tek bir kişiye bütünüyle bırakıldığı için parçalanmamaktadır. Mirasın tek bir kişiye kalması ile evdeki diğer bireylerin bu haktan yararlanamaması ev içerisinde miras bırakılan kişiyi değerli kılmakta olup diğer ev halkı o birey etrafında toplanmaktadır. Le Pays, mülkiyetin bölünmesi konusunda en ideal aile tipi olarak kök aileyi görmektedir. Ona göre toplumsal düzenin ve istikrarın sağlanması konusunda aile faktörü oldukça önemlidir ve bu istikrarı devam ettirebilecek aile modelinin de kök aile olduğu görüşünü savunmuştur. Pays, Kuzey Avrupa ülkelerinde özellikle de İngiltere ve İsveç'teki kök aile modellerinin örnek alınmasının gerekliliğinden bahsetmektedir (Sayın, 2020: 81).

Kararsız aile modelinde aile mülkünün kız ve erkek çocuk ayrımı yapılmaksızın eşit olarak paylaştırılması söz konusudur. Bu aile modelinde soy zincirinin çapraz bir şekilde anneye ve babaya dayandırıldığı görülmektedir. Yerleşim yeri olarak da ne annenin ne de babanın ikamet yeri seçilmektedir. Eşler, ortak anne ve babanın yerleşim yerinden bağımsız olarak bir yerleşim yeri belirlemektedir. Bu aile modeli özellikle kapitalizmin gelişmesi ile yaygınlık gösteren bir aile modelidir. Kapitalizmin gelişmesi ile kırsal alanda yaşayan ailelerin miras yoluyla topraklarının parçalanması, bu toprakların belirli kişiler tarafından satın alınması yoluyla toprak zenginlerinin oluşmasına da neden olmuştur. Aileden miras yoluyla elde edilen toprakların bölünmesi ile elde edilen küçük toprakların zamanla satışa çıkarılması, bölgede belirli zengin kesimlerin de bu toprakları satın alması ile genişleyen toprak zenginleri kapitalist sistemin kurulmasına zemin hazırlamışlardır (Sayın, 2020: 81-82).

2.3.5. Diğer Aile Türleri

Geniş aile yapısından çekirdek aile doğru bir değişim geçiren modern toplumlarda sanayileşme ve kentleşmenin etkisiyle aile boyutu küçülmüştür. Günümüz toplumlarında geniş ve çekirdek aileye ek olarak insanlar farklı birçok aile yaşamları sürdürmekte olup aileye alternatif yeni yaşam biçimleri ortaya çıkmaktadır. Ortaya çıkan yeni aile türleri, aileye ilişkin kavramların sorgulanmasını da gerektirmektedir. Özellikle değişen toplum yapısı ile evlilikten eskiden olduğundan daha çok şey

beklenmektedir. Yakın geçmişte evlilik, temel amacı çocuk sahibi olmak isteyen bireylerin iş ortaklığı olarak görülürken artık karı-kocanın yardımlaşma, doğacak çocuklarını sevgi ve özenle büyütmeye ortamı sağlamak amacıyla girdikleri sevgi ilişkisi olarak görülmeye başlanmıştır (Gittins, 2011: 195; Yıldırım, 2018: 78; Zeybekoğlu Dündar, 2018: 51).

Tek Ebeveynli Aile: Günümüz toplumlarında artan boşanma oranları, eşlerden birinin vefatı, evlilik dışı birlikteliklerin artması ile bu birlikteliklerden doğan çocukların varlığı, evliliğin oluşturduğu sorumluluklardan kaçma isteği gibi nedenlerden ötürü tek ebeveynli aileler oluşmaya başlamıştır. Tek ebeveynli ailelerin çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktadır. Bu aile türündeki bireyler evlenmiş veya evlenmemiş olsun hem ekonomik güvensizlikle hem de toplum tarafından onaylanmama durumları ile karşı karşıya yaşamaktadırlar. Fakat modern toplumlarda onaylanmama durumu geçmişe oranla daha az bir yapıdadır. Tek ebeveynli aileler özellikle Batı toplumlarında giderek yaygınlaşmaktadır (Yıldırım, 2018: 79; Zeybekoğlu Dündar, 2018: 53).

Babasız Aile: Batı toplumlarında yaşanan değişimler, babasız aile ya da başkasının yerine doğum yapan taşıyıcı anne gibi kavramların ortaya çıkmasını sağlamıştır. İkinci Dünya Savaşı yıllarında Avrupa’da çoğu baba savaşa katıldıklarından dolayı çocuklarını az görebilmekteydi. Savaştan sonra ise anneler ev içinde çocuklarla birlikte zaman geçirirken babalar da dışarda çalışarak evin geçimini sağlamakta ve ancak hafta sonları çocuklarına vakit ayırabiliyorlardı. Bu nedenle 1930’lardan 1970’li yıllara kadar olan süreç “babasız yıllar” olarak adlandırılmaktadır. Boşanmaların artması ile artık çocuklar babaları ile ilişkilerini sürdürememeye başlamışlardır Babasız ailelerin artması ile evde baba figürü ile iletişimde bulunmayan çocukların ilerleyen yaşantılarında disiplin deneyimleri ve sorumluluk almaya yönelik tutum ve davranışları da zayıf olmaktadır (Yıldırım, 2018: 79-80).

Üvey Aile /Yeni Geniş Aile: “Yetişkinlerden az birinin daha önceki bir evlilikten ya da ilişkiden çocuklarının olduğu bir aileye gönderme yapar” (Giddens, 2008: 273). Bu yapıda kurulmuş topluluklara da yeniden kurulmuş aileler denilmektedir. Bu aileler, akrabalık bağları gelişmekte olan ve modern Batı toplumlarında görülen yeni aile tipleridir. Boşanma yoluyla yeniden evlenme yoluyla kurulan bu aile yapısında çocuklar, yeni aileleriyle yaşamaya başlarlar ve yeni üvey anne, üvey baba, üvey kız veya erkek kardeş gibi farklı statü ve ilişkiler ağı oluşmaya başlamaktadır. 1999 yılında Britanya’da evlilerin %40’ının yeniden evlendiği saptanmıştır (Yıldırım, 2018: 80).

Birlikte Yaşama: Evlenmeden önce veya resmi nikâh olmaksızın beraber yaşama olarak tanımlanan bu yapı evlenmeden önce kadın ve erkeğin bir çatı altında yaşamaya başlamasıdır. “Evli gibi yaşamak” cümlesi, evliliğin yalnızca bir arada oturmak olduğunu bunun dışında bir şey ifade etmediğini göstermektedir. Artan boşanma oranları ve evliliğin sorumluluklarını taşıyamayan bireyler artık evlenmekten kaçınmakta olup geçmişe oranla daha fazla birlikte yaşamayı tercih etmektedirler. Nitekim bu şekilde kurulan birliktelikler, evlenmeden birlikte yaşanmasının ayıp veya yanlış olduğu

inancının da giderek etkisini kaybetmesine neden olmaktadır. Birlikte yaşayan bireyler genellikle aynı topluluğa mensup, aynı eğitim ve yaş gruplarından oluşmaktadır (Marshall, 1999: 223; Yıldırım, 2018: 80).

Bekâr Kalma: Geleneksel evlilik kurumuna alternatif olarak modern toplumlarda evlilik oranlarının azalması, boşanma oranlarının artması gibi nedenlerden dolayı bireyler bekâr kalmayı tercih etmeye başlamıştır. Böylece toplumun bazı kesimleri tarafından evlilik, istenilen bir kurum olmaktan çıkarılmıştır (Zeybekoğlu Dündar, 2018: 56).

Gay/Lezbiyen Birliktelikleri: Modern Batı toplumlarında, erkek homoseksüellere “gay”, kadın homoseksüellere “lezbiyen” denilmektedir. Erkekler tüm toplumlarda başka erkeklerle, muhtemelen kadınlar da kadınlarla cinsel ilişkiye girmişler ve bu davranışın toplumsal bir kimlik sayılması yeni ve Batı’ya özgü olmuştur. Gay ve lezbiyen birlikteliklerinde çiftler aynı cinsten olduklarından dolayı eşitsizlik ve güç dengesizliği de kendini göstermektedir. Gelişen teknolojinin sağlık alanına yansımalarından biri de yapay dölleme tekniklerinin ortaya çıkması olmuştur. Nitekim bu sayede eşcinsel kadınların da hamile kalma ihtimalleri sağlanmaktadır. Bu durum, eşcinsel ebeveynlerden oluşan ailelerin kurulmasına neden olmaktadır. Fakat gay ve lezbiyen kimliklerin damgalanması ve toplumsal olarak görünmez bir niteliğe sahip olmasından ötürü, eşcinselliğin sayısının da net olarak bilinmemesini zorlaştırmaktadır (Marshall, 1999: 306; Zeybekoğlu Dündar, 2018: 56-57).

2.4. Ailenin İşlevleri

Aile, değişen ve dönüşen toplum yapısı içerisinde birden fazla işleve sahip olmuş sosyal bir kurumdur. Tarih boyunca varlığını devam ettiren ailenin sahip olduğu işlevler, bazen zayıflamamış bazen de büsbütün ortadan kalkmıştır. Ortadan kalkan işlevlerin gerçekleştirilmesi de toplumsal kurumlarca sağlanmıştır. Aile araştırmalarında bu konu 1930’lardan sonra yaygınlık kazanılmış olup özellikle W.F. Ogburn’un çalışmaları ile bu konu daha da belirginleşmiştir. Nitekim sosyologların da hemfikir olduğu konu ailenin işlevlerinde yaşanan ve hala yaşanmakta olan bir değişimin varlığıdır (Çağan, 2018: 85).

Ozankaya (2007: 229-231) ailenin temel işlevlerini şu şekilde belirtmektedir:

A) *Bireylerin cinsel davranışlarının düzenlenip neslin sürdürülmesinin sağlanması:* Aile, bireylerin çocukluk çağlarından itibaren başlayarak cinsel konulara ve toplumda bu konuyu düzenleyen ölçülere “duyarlı” olacak şekilde yetiştirildikleri yerdir. Cinsel düzenlemelerin hedefi çocuk yapmak, akrabalık ve mirasla ilgili olayları denetlemek ve sahip olunan toplumsal statüyü korumaktır.

B) *Çocukların bakımı ve toplumsal çevreye ilk hazırlıklarının sağlanması:* Aile en uyumlu birincil bir küme olduğundan çocukluk yılları da aile içinde yaşanmaktadır. Aile bağlarının içten ve

sevgi temelli olması, çocuğun hem toplumsal ve ruhsal gelişiminin atlatılmasında elverişli bir ortamın oluşmasını sağlar; hem de meslek sahibi olması için gerekli eğitimi görmesini destekler.

C) Kadın ve erkeğin ekonomik iş birliğinin sağlanması: Fizyolojik farklılıkları nedeniyle kadın ve erkek arasında ekonomik iş birliğinin sağlanamaması elektronik kumandalı çalışma makinalarının yaygınlaşmasıyla hemen her üretim alanında erkek-kadın eşitsizliği ortadan kaldırılmıştır. Bu gelişimlerle birlikte erkekler de çocuk bakımı ve ev işlerinde daha çok sorumluluk almışlardır.

D) Birincil küme doğumlarının sağlanması: Anne-babanın çocukları ile olan iletişimi ve sevgisi, birbirlerine kaynaşmalarını sağlamaktadır. Çocuğun yaşamış olduğu başarı, anne-babaların saygınlığını arttırabilmekte ve çocuklar da anne-babanın yaşlılık dönemlerinde onlara destek vermektedir.

Bunun gibi ailenin işlevlerini farklı başlıklarda sınıflayan sosyologların geçmişten günümüze kadar ailenin üstelendiği işlevleri genel olarak şu alt başlıklar altında özetlenmektedir:

2.4.1. Biyolojik İşlevi

Ailenin en önemli işlevlerinden biri, neslin devamlılığını sağlamak olup evlilik ise eşlerin bu devamlılığı sağlamasında en önemli araç olarak görülmektedir. Evlilik, eşlerin cinsel ilişkilerini yasallaştırmaktadır ve toplumda çocuk yapma sorumluluğunu aile taşımaktadır. Ailenin sahip olduğu biyolojik işlev tüm aile türlerini kapsamaktadır. Fakat aile kurumunda yaşayan değişim ve dönüşümlerle aileye alternatif birlikte yaşama biçimlerinin eklenmesiyle oluşan aile türlerinde ya hiç olmadığı ya da çok az düzeyde gerçekleştirildiği görülmektedir (Goody, 2004: 202; Zeybekoğlu Dündar, 2018: 58).

2.4.2. Ailenin Psikolojik Doyum Sağlama İşlevi

Aile duygusal alışverişin yoğun bir şekilde gerçekleştirildiği bir kurumdur. Bu sebeple aile, aile üyelerinin her birine yeterli psikolojik doyum sağlama gibi bir işleve sahiptir. Aile içinde sağlanan psikolojik tatmin, ebeveynler arasındaki bağ duygusunun güçlü olup olmamasına bağlıdır. Bu işlev, aile üyelerinin kendini yalnız hissetmemesine ve moral yönünden güçlü kalmalarına yardımcı olmaktadır. Modern toplumlarda psikolojik doyum sağlama işlevi diğer işlevlere göre ön planda tutulmaktadır (Çağan, 2018: 86).

2.4.3. Ailenin Ekonomik İşlevi

Sanayi öncesi dönemde ailenin sahip olduğu en önemli işlevlerden biri, ekonomik bir sistem olmasıdır. Bu dönemde görülen aile yapısının en önemli özelliği kendi üretim ve tüketim ihtiyaçlarını karşılayabilir yapıda olmasıdır. Fakat günümüz aile yapısında üretim özelliği ekonomik kurumlara devredilmiş olup tüketim özelliği daha çok ön plana çıkmıştır. Ayrıca ailede yaşanan ekonomik

değişimlerden biri de eve ekmek getiren erkek ile ilişkilidir. Kadınların üretim içinde ücretli çalışan olarak yer alması sanayi devrimi ile ortaya çıkmış olup kadınların eğitim seviyesindeki yükseliş, yaşanan ekonomik zorlukların kadının gelirine olan ihtiyacı arttırması ve kadının ucuz iş gücü oluşturması nedeniyle iş hayatında kadınların yer edinmesini sağlamıştır. Bu durum kadının eski rolleri ile yeni rolleri arasında çatışma yaşanmasına neden olmuştur. Fakat kadın ve erkeğin iş birliği içerisinde aile ekonomisine katkı sağlaması eşitlikçi ve tamamlayıcı bir nitelik göstermektedir (Zeybekoğlu Dünder, 2018: 59).

2.4.4. Ailenin Eğitim İşlevi

İnsan, sosyal bir varlık olduğu için hayatını sağlıklı bir şekilde devam ettirebilmesi alacağı eğitim ile sağlanmaktadır. Başlangıçta biyolojik bir varlık olarak doğan insan, aile içerisinde eğitilerek ve sosyalleşerek yalnızlıktan veya oluşabilecek ruhsal boşluklarından kurtulmaktadır. Bir taraftan sosyalleşen bireyler diğer taraftan aile içerisinde toplumsal kurallara uyum sağlayabilecek değerleri, bilgileri ve davranış kalıplarını öğrenmeye başlamaktadır. Bu sürecin başlangıcı olarak değerlendirilen aile, gerekli bilgi, beceri ve değerleri çocuğa öğretmek onun ilk eğitimini almasını sağlamaktadır. Sanayi öncesi toplumlar ve kırsal bölgelerde görülen geniş aile tiplerinde çocuğun eğitiminde aile büyüklerinin önemli söz hakkı bulunurken çekirdek aileye geçişle eğitim kurumları ailenin eğitim işlevini büyük oranda karşılayan mekânlar olmuştur. Fakat çocuğun ailede alacağı eğitimin kalitesi dolaylı olarak anne babanın yetişmesine ve bilinçli olmasına da bağlıdır. Çocuğun eğitilmesinde anne babanın kültürü ve ekonomik durumu önemli birer etkidir. Günümüz aileleri geçmişe oranla eğitim konusunda daha bilgili ve ilgili hale gelmişlerdir (Kır, 2011: 395; Çağan, 2018: 87; Zeybekoğlu Dünder, 2018: 58).

2.4.5. Ailenin Dini İşlevi

Sanayi öncesi toplumlarla din eğitimi büyük önem taşımakta ve verilen bu eğitimin görev ve sorumluluklarının yerine getirilip getirilmediği de yine aile içinde denetlenmekteydi. Ailelerin dini değerleri ve davranışları gelecek nesillere aktarabilmesi durumu toplumdan topluma değişim göstermektedir. Aile içinde kültürel normalar, ahlak, dualar ve diğer dini kuralları öğrenen bireyler gelecek yaşantılarını da bu bilgiler üzerine inşa etmektedir (Çağan, 2018: 88).

2.4.6. Ailenin Boş Zamanları Değerlendirme İşlevi

Sosyolojide “üçüncü zamanın değerlendirilmesi” olarak bilinen aile üyelerinin birlikte eğlenme, dinlenme, zaman geçirme davranışları aile ortamında gerçekleştirilmektedir. Bu işlev modern toplumlar da çocukların zarar görmemeleri, zararlı alışkanlık veya ortamlardan uzak kalmaları için önemli görülmüştür. Ayrıca gündelik hayat veya iş ortamlarında oluşan stres, sıkıntı

ve yorgunlukların atılmasında da etkili olmaktadır. Böylece aile içindeki bağ duygusunun gelişmesi de boş zamanların değerlendirilmesi ile alakalı görülmektedir (Zeybekoğlu Dündar, 2018: 59).

2.5. Türkiye’de Aile Yapısı

Modernleşme sürecinde bir dönüşüm geçiren aile, göç ve kentleşme süreçlerinden de etkilenmiş ve bu değişimler aile yapısında farklılaşmaya neden olmuştur. Türk toplumunda göç ve kentleşme günümüzde de devam etmekte olan sosyolojik bir olgu olup Türk ailesi de bu durumdan etkilenmektedir. Türkiye 2000 yılı nüfus sayımına göre %35’i köylerde yaşayan bir toplumdur. Küçük köy ve kasabaları veya kentlerin gecekondu kesimlerinde yaşayanların büyük çoğunluğu köyü kente taşıdıkları için köylü nüfus oranı artmıştır. Böylece Türk ailelerinin çoğu köylerde, küçük tarım alanlarında yaşamlarını sürdürmektedir (Ozankaya, 2007; 449; Yıldırım, 2018: 128).

Kasaba ve kent aileleri, iç göçler ve kentleşme yoluyla kırsal kesimde yaşanan çözümlerle kente gelmiş ailelerdir. Türkiye’de köyden kente göç Ankara, İstanbul, Eskişehir, Bursa, Adana gibi pek çok şehirleri bu aileler oluşturmaya başlamıştır. Kasaba ve kentlerde yaşayan aileler köylü kimliklerini devam ettiren, toprağa alışmış, kent-sanayi toplum yapısına alışık olmayan aileleri temsil etmektedir. Cumhuriyet sonrası Türkiye’de tespit edilen birbirinden farklı dört aile yapısına rastlanmaktadır. Bunlar *köy ailesi*, *kasaba ailesi*, *kent ailesi* ve *gecekondu ailesi*dir (Ozankaya, 2007: 450).

2.5.1. Köy Ailesi

Köy topluluklarının ne olduğunu Ozankaya (1971: 1), şu şekilde belirtmektedir:

Köy toplulukları, genellikle tarımla uğraşan, içinde bulundukları geniş toplumla ortak çıkarları az ve sınırlı ölçüde eş güdülmüş olan birbirleri karşısında da güçlü bir özerklik eğilimi gösteren, yani toplumsal çevreden çok doğal çevreye yakın olan birkaç düzine ile birkaç yüz arasında değişen nelerden kurulu, belirli ve özenle korunan sınırları olan topluluklardır.

Yapılan tanımlamadan da anlaşılacağı üzere köy ailesi, tarımla iç içe yaşamakta ve toplumsal koşullardan çok doğa ile iç içe yaşayan aileleri temsil etmektedir. Fakat köy ailesini oluşturan önemli bir unsur da hayvancılık olarak görülmektedir. Üretim hem topraktan hem de hayvancılıktan sağlanmaktadır. Köyler de kent ve kasabalara göre daha az yerleşim birimlerinden oluşan yerleri karşılarken köy ailesi de yerleşim yerine göre bu ismi almaktadır. Köy ailesinin en önemli özelliği, birkaç kuşağın bir arada ve aynı evde yaşamaları olarak görülmektedir. Köy ailesinin geniş bir yapıya sahip olması durumu ekonomik birliktelik ile açıklanmaktadır. Tüm aile bireyleri ortak mülk olan toprak üzerinde çalışıp ortak geçim sağlanmaya çalışılmıştır (Güler ve Ulutak, 1992: 64; Şentürk, 2015: 22).

Türkiye’de köy ailesi hem çekirdek aile hem de geleneksel ailenin özelliklerini göstermektedir. Aile hane halkı olarak geniş aile biçimine sahip olsa da aile içi ilişkiler bakımından geleneksel geniş aile özellikleri sergilemektedir. Günümüzde son yıllarda yapılan araştırmalarda ise köylerde çekirdek ailenin daha yaygın olduğu ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte köy aileleri arasında kullanılan “aile” terimi, bir insanın karısı, eşi anlamına geldiği görülmektedir. Aile kavramı daha çok “gil” eki ile sağlanmaktadır. Ayrıca ev halkı içerisinde evlenecek olan birinin özellikle de babanın, çocukların kiminle evleneceği konusunda önemli bir etkisi bulunmaktadır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu köylerinde kız çocuklarını eğer varsa ilk olarak yakın akrabalarla evlendirme durumu daha yaygın olarak görülmektedir. Dolayısıyla köy ailelerinde kadının konumu ve statüsü toplumsal cinsiyete göre oluşturulmuştur. Kadının konumunda etkili olan bir diğer faktör ise yaşı olmuştur.

Nitekim köy toplumlarında yaşın artması ile aile içindeki gücünün de arttığı bilinen kadınların konumu genellikle erkeklerle eşit düzeyde değerlendirilmemiştir (Ozankaya, 2007: 454; Taylan, 2009: 124, 130).

2.5.2. Kasaba Ailesi

Türkiye’de kasaba olgusu köy ile kent arasında değerlendirilmekte ve köylerin nüfus oranındaki artışla birlikte nüfusun arttığı yerleşim yerlerinde bulunan köyler farklı özellikler sergilemeye başlamışlardır. Köylerden farklı olan bu yerleşim yerleri kentlerden de farklı bir yapıya sahiptir. Kasaba ailesi de kent ve köy ailesi arasında bir yapı sergilemektedir. Kasaba ailesi genellikle “geçici geniş aile” olarak tanımlanmaktadır. Küçük ailelerin daha fazla yaşadığı kasaba ailesinde, aile içi ilişkiler de geleneksel bir yapı göstermektedir. Türkiye’de çok yaygın olarak görülmeyen bu aile biçiminin etkisi azalmaya başlamıştır (Taylan, 2009: 124).

Kasaba ailesinin genel özellikleri arasında kendi tüketimlerine yetecek kadar sınırlı üretim yapıları yer almaktadır. Bu aile tipinde çekirdek aile biçimi daha yaygın olarak görülmekte ve evlenme yaşı kız çocuklarında 19-21, erkek çocuklarında 22-25’tir. Evlenmeden önce verilen başlık parası uygulaması bu aile çeşidinde çok yaygın görülmemekle birlikte aile üyeleri arasında dini tutum ve inançlar oldukça kuvvetlidir ve değişime kapalıdır (Kocacık, 1990: 15).

2.5.3. Kent Ailesi

Kenti kasaba ve köyden ayıran başlıca özellik işgücü biçiminin tarım ve toprağa dayalı değil, tarım dışı birçok sektöre dayalı olmasıdır. Kırsal kesimde toprak, aileleri birlikte yaşamaya bağlayıcı ve birleştirici bir etkisi ile ön plana çıkmaktadır. Kentler, genellikle işyerleri evlerine uzak aile bireylerinin yaşadığı ve ailedeki üyelerinin çoğunluğunun çalışma hayatında yer aldığı bir yer olarak bilinmektedir. Kent yaşamı, kırsal alandaki gibi bir aile yaşantısına izin vermemekte, aile boyutunu çekirdek aile tipine dönüştürmüştür. Küçülen aile boyutu ile de insanlar arasındaki ilişkiler kırsal

yaşama göre daha resmi, uzak ve aracılı olarak gerçekleştirilmektedir (Ozankaya, 2007: 468; Güler ve Ulutak, 1992: 73).

Aile boyutlarında oluşan bu küçülme, ailenin kuruluşu ve işleyişi bakımından birtakım değişiklikler göstermektedir. Babanın söz sahibi ve egemen olduğu aile yapısı zamanla eşitlikçi bir yapıya bürünmüştür. Ailenin artık temel işlevi ruhsal uyum, karşılıklı gereksinimlerin karşılanması, üreme ve doğan çocukların büyütülmesi ve eğitilmesi olmuştur. Böylece aile, doğacak bireylerin maddi güvencesi olmaktan ziyade, bireyi topluma hazırlayan bir kurum haline gelmiş ve toplumsallaşma işlevini üstlenmiştir (Güler ve Ulutak, 1992: 73-74; Tuncer, 1980: 7).

Ozankaya (2007: 468-471), kentlerin aile yaşamında neden olduğu özellikleri şu şekilde sıralamaktadır:

- a) Kent aileleri genellikle çekirdek ailelerdir.
- b) Kent ailesinin görevleri köy ve kasaba ailelerine göre azalmış ve azalmaktadır. Kent ailesinin ekonomik görevinde artık üretim birimi olarak yer alması; boş zamanlarında yapılacak aktivitelerdeki sayının artması ile ev dışında başka alanların da önem kazanmaya başlaması veya ev içindeki televizyon, ses kayıt, film çekme gibi araçların yaygınlaşmasıyla ev içinde keyifli zaman geçirilmesi sayılabilmektedir.
- c) Kent ailelerinde yakınlık (akrabalık) ilişkileri de uzak ve zayıftır; diğer aile üyelerinin birbirleri üzerindeki etkisi zayıflamaktadır. Kent içerisinde aile kendi oturacağı bölgeyi kendi seçmektedir. Bu yer seçimindeki özgürlük, akrabalar arasındaki yakınlığı azaltırken aile bağımsızlığını güçlendirmektedir.
- d) Kent evlenmelerinde akrabalık ilişkileri veya akraba çıkarları daha az etkilidir. Bu durum köy ve kasaba ailelerinde kent ailesine göre daha yaygın olarak görülmektedir. Kent ailelerinde eşler genellikle evlenmeye kendileri karar vermektedir.
- e) Kent ailesinde evlenme yaşı köy veya kasaba ailelerine göre daha büyüktür.
- f) Ailenin ne zaman çocuk yapacağı ve kaç çocuk yapmak istediği temel olarak eşler tarafından belirlenmektedir. Aile büyüklüğü (üye sayısı) azalmış olmakla birlikte kent aileleri, sınıfsal ayrılıklar göstermektedir. Düşük gelirli ve eğitim düzeyi az olan ailelerde doğum planlaması az görülür ve doğum oranları da daha yüksek olmaktadır.
- g) Kent ailelerinde köy ailelerinden farklı olarak erkeğin her şeyde son söz sahibi olması durumu görülmemekte, eşler birbirlerine danışarak karar almaktadır.
- h) Kent ailesinde ayrılma ve boşanmalar daha yüksek bir orandadır. Kadının çalışma durumu, çevrenin denetimi ve baskısı olmayınca ayrılma ve boşanma sayıları da artmaktadır. Bununla birlikte düşük gelir, enflasyon gibi geçim sıkıntısı da kent ailelerinde boşanmaya neden olmaktadır.
- i) Eşlerden birinin vefatı üzerine sağ kalan eşin (özellikle kadının) yeniden evlenmesi durumu köydekine göre daha yüksektir.

- j) Kent ailesi toplumun yönetim biçiminden ve orada gelişen toplumsal, ekonomik ve tarımsal olaylardan daha derin etkilenmektedir. Çünkü toplum bütününe çalışma, ekonomi, vergi, sağlık, barınma, ulaştırma gibi pek çok açıdan daha derin bir şekilde bağlıdır.

2.5.4. Gecekondu Ailesi

Gelişmekte olan ülkelerin kentlerindeki ekonomik kaynaklar kendi nüfus artışının isteklerini karşılamada yetersiz kalabilmektedir. Nüfusun artması ile hizmet vermekte zorlanan bu ülkeler konut ve alt yapı başta olmak üzere diğer tüm alanlarda da bir aksama yaşamaktadır. Kente göç yolu ile gelen nüfusun büyük çoğunluğu düşük gelire sahip olan kırsal kökenli göçmenlerden oluşmaktadır. Bu göçmenlerin kent içerisinde barınma ihtiyacı merkezden uzak, yerleşime açılmamış alanlarda devlet izni olmadan inşa ettikleri “gecekondu” evleri karşılamaktadır. Toprağın verimsizleşmesi, makineli tarıma geçişle birlikte işgücüne duyulan ihtiyacın artması, nüfus artışı ile hane başına düşen toprak miktarının azalması ve kent hayatının her yönüyle daha iyi imkânlar sunması gibi nedenlerden dolayı kırsal kesim büyük kentlere göç etmeye başlamışlardır. Bu kentlerde inşa ettikleri gecekondu evlerinde oluşturdukları aile biçimine de “gecekondu ailesi” denilmektedir (Kocacık, 1990: 271; Tatlıdil, 1987: 45).

Gecekondu ailesi, hane halkı sayısı bakımından çekirdek aile yapısı gösterse de babanın söz sahibi olduğu bir durum söz konusudur. Yasa (1990: 133-134); gecekondu ailesi için bir “geçiş ailesi” tanımını ortaya koymaktadır. Bu tanıma göre gecekondu ailesi, üye sayısının az, üyeler arasındaki ilişki ağının çeşitlendiği, bazı köyden kalma özelliklerin devam ettiği fakat kentte kendisine uygun bulduğu özellikleri ve değerleri kabul eden, sosyal değer, davranış ve alışkanlıkları bakımından bir yanı köyde, diğer yanı ise kentte duran iki aile tipi arasında bir geçiş niteliği taşıyan özellikler göstermektedir (Kocacık, 1990: 271; Yasa, 1990: 133-134).

Gökçe (1996: 140-141), gecekondu ailelerinin %85’inin sosyolojik anlamda ana, baba ve çocuklardan oluşan bir çekirdek aile yapısına sahip olduğunu ve ayrıca bu ailelerin eğitim düzeyinin düşük olduğunu genellikle ilköğretim mezunlarından oluştuğunu belirtmektedir. Gecekondu ailelerinde ortalama evlenme yaşının 20,6 olduğunu saptamaktadır. Kentleşme süreci içerisinde dâhil olan ailelerde, özellikle aile içi ilişkilerde, eğitim seviyesi yükseldikçe kadının statüsü ve karar verme sürecine katılmasında bir artış olduğu gözlemlenmiştir. Bununla birlikte akrabalık dayanışması, gecekondu ailelerinin en önemli yanını oluşturmakta ve komşuluk ilişkilerinde geleneksel yaşam tarzının sürdürülmesinde de etkili olmaktadır.

2.6. Akrabalık Terimleri

Evlenme bağına gerçekleştiren bireylerin aile bağına oluşturduğu bilinmektedir. Evlilik kadın ve erkeğin ikisi arasında gerçekleştiriliyor gibi algılsa da aslında her iki tarafın ailelerin de

birleştirilmesi esasına dayandırılmaktadır. Ailenin özeldeki varlığı kadın ve erkekten oluşturulduğu gibi genel anlamdaki varlığını aileler kapsamaktadır. Akrabalığın oluşturulmasında ise iki temel etken bulunmaktadır: Kan bağı ve sosyal sözleşme bağı. Evli olan bireylerin kendi anne ve babaları ile arasında kan bağı, kaynana ve kayınpederleriyle arasında ise evlilik sözleşmesi yoluyla oluşturulan sosyal bir bağ bulunmaktadır. Bu nedenle de akrabalık “Evlilik veya soy bağı aracılığıyla oluşturulan ilişkilerin sonucunda ortaya çıkan belirli yükümlülükleri, değerleri, statüleri içeren bir sosyal sistem” olarak tanımlanmaktadır (Sayın, 2020: 251, 254).

“Anne, baba ve çocuklardan oluşan yalın aile (çekirdek aile) birimi içerisinde ve bu birim akrabalığın temel taşıdır.” (Balaman, 2002: 6). Yalın aile birimi içerisinde ise on adet akrabalık terimi bulunmaktadır: ana-baba (ebeveyn), çocuklar (evlat), koca, baba, karı-anne, anne, kız, kız kardeş (bacı), oğul, erkek kardeş. Çekirdek aile biriminde görülen bu akrabalık ilişkileri soya dayalı bir nitelik taşıdığı gibi aynı zamanda kalıcı bir yapısı bulunmamaktadır. Ev içerisinde yetişen çocuklar büyüyüp evlenme kararı aldıklarında kendi aile yapısını oluşturmak isteyecekler ve aile içindeki bireylerin sayısında da azalma meydana gelecektir. Bu aile yapısı içinde kalan anne ve babanın ölümüyle de eski ailenin varlığından söz edilmeyecektir (Balaman, 2002: 6).

Aile akrabalık ilişkilerin canlı olarak yaşatıldığı en temel kurumdur. Aile içindeki bireylerin konumuna göre de akrabalık ilişkileri oluşturulmaktadır. Akrabalık terimleri de bu aile ilişkilerinin birer sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Akrabalık terimleri genel olarak üç başlık altında ele alınmaktadır:

1) Soya Dayalı Akrabalık Terimleri:

Ebeveyn: Çocuğa göre anne ve baba

Kardeş: Çocuklara göre kız ve erkek kardeşler

Çocuk: Anne ve babanın çocukları

Amca: İki erkek kardeşin çocuklarına göre durumları (Apça, ece, emmi)

Teyze: İki kız kardeşin çocuklarına göre durumları

Hala (Bibi): Çocuğa göre babanın kız kardeşi

Dayı: Çocuğa göre annenin erkek kardeşi

Dede: Çocuğa göre babanın ve annenin babaları

Nene: Çocuğa göre annenin ve babanın anneleri

Ata: Çocuğa göre annenin ve babanın dede ve nineleri (Büyük anne, büyük baba)

Torun: Dedeye göre oğlunun ya da kızının çocuğu

Amca oğlu: Erkek kardeşin oğlu

Amca kızı: Babanın erkek kardeşinin kızı

Teyze oğlu: Annenin kız kardeşinin oğlu

Teyze kızı: Annenin kız kardeşinin kızı

Dayı oğlu: Annenin erkek kardeşinin oğlu
Dayı kızı: Annenin erkek kardeşinin kızı
Hala oğlu: Babanın kız kardeşinin erkek çocuğu
Hala kızı: Babanın kız kardeşinin kız çocuğu
Yeğen: Kardeşlerin, kardeş çocukları (Balaman, 2002: 11-12)

2) Evliliğe Dayalı Akrabalık Terimleri:

Dünür: Evli çocukların ailelerinin birbirlerine göre durumları
Kayınbaba: Evlilerin eşlerinin babası (Kaynata)
Kaynana: Evlilerin eşlerinin annesi (Beyana)
Karı: Evli çiftlerden kadının erkeğe göre durumu
Koca: Evli çiftlerde erkeğin kadına göre durumu
Yenge: Amca, dayı, kardeş karıları
Gelin: Dünür evinde oğlan eşleri
Damat: Dünür evinde kız eşleri
Elti: Evli kadının kocasının kardeşlerinin karıları
Görümce: Evli kadının kocasının kız kardeşleri
Kayınbirader: Evli çiftlere göre eşlerin erkek kardeşleri (Kayınço)
Baldız: Evli çiftlerden erkeğe göre eşinin kız kardeşleri
Enişte: Teyze, hala ve bacı kocaları
Bacanak: Kız kardeşlerle evlenen erkeklerin birbirlerine göre durumları
Aykırı (Yandan) Bacanak: Kardeş kızlarıyla (amca, teyze, hala, dayı) evlenen erkeklerin birbirlerine göre akrabalık durumları
Kuma: Aynı zamanda birden fazla eşle evliliklerde ikinci kadını tanımlayan terim (Balaman, 2002: 12-13).

3) Sonradan Kazanılan Düzmece Akrabalık Terimleri:

Sütkardeş: Ayrı anadan doğup analardan biriyle emişen çocuklar
Sütanne: Doğurmadığı bebeyi sütüyle besleyen anne
Sütnine: Emzirdiği (başkasına ait) çocuğun çocuğuna karşı emzirenin durumu
Kankardeş: Birbirinden birer damla kan yalayarak kardeşlik üzerine ant içen birey
Yolkardeş: Özellikle Alevi topluluklarında birbiriyle Dede (dinsel önder) (Musahip) önünde yapılan bir törende dostluk üzerine ant içen aileler
Ahiretkardeş: Öte dünya düşüncesine dayalı bir dostluk antlaşması yapan iki birey
Sağdıç: Evlilik hazırlığında güveyin yakın dostu, sırdaşı, arkadaşı, hocası: evli, deneyimli, yaşdaş erkek

Yenge: Evlilik hazırlığında gelinin yakın dostu, sırdaşı, arkadaşı, hocası: evli, deneyimli, yaşdaş kadın

Oğlan Yengesi: Düğünde oğlan evi yengelerinin (kadınlarının) yöneticisi

Kına Yengesi: Düğünde geline kına yakan ve kız evi kadınlarının (yengelerinin) yöneticisi

Kına-anası: Küçük kız çocuğunu giydirip kınalayan ve ona anası kadar sahip olmaya söz veren kadın

Ad-babası: Bebeğin ezanla kulağına adını okuyan (takan) birey

Kirve: Sünnetteki erkek çocuğu kucağında tutan, sünnet düğünü harcamalarında aileye katkıda bulunan birey (Balaman, 2002: 13-14)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. AİLE FOLKLORUNUN GELİŞİMİ – BİLEŞENLERİ VE TEMEL YAPISI

Folklor, çekirdek aileler için ortak bir geçmişin yaratıcı ifadesidir. Aile içinde oluşan işlenmemiş deneyimler aile hikâyelerine, ifadelerine ve fotoğraflarına dönüştürülmektedir. Bu sayede yeniden hatırlanabilecek ve keyif alınabilecek bir şekilde kodlanması sağlanmıştır. Folklor ürünleri deneyimler, fotoğraf albümleri, hikâyeler ve kutlamalar yoluyla anlaşılır ve aktarılır bir yapı sergilemektedir. Aile de toplumun ait olduğu norm ve kuralları yansıtan, folklor ürünlerinin oluştuğu ve aktarıldığı önemli kurumlardan biridir. Bilerek hesaba katılan veya katılmayan geleneksel davranışlar aile üyelerinin yaşamında önemlidir ve bu davranışlar sözlü aktarım yoluyla nesiller arası yaşamaktadır. Bu bağlamda kültürün en önemli parçası olan aile kavramı folklorun araştırma ve inceleme konuları arasında yer almaktadır (Zeitlin vd., 1982: 2,8).

Margaret R. Yocom (1997: 278), aile folklorunu “Aile üyeleri tarafından diğer aile üyelerine aktarılan ve akrabalar, aile olayları veya aile bağlarıyla yapılan her türlü aktivite ile ilgili geleneksel ifade davranışları ve ürünleri” olarak tanımlamaktadır. Aile toplumdan soyutlanmış bir grup olarak değerlendirilmemekte nitekim aile üyeleri bağlı bulunduğu devletin sosyal, politik ve ekonomik meselelerinden etkilenmektedir. Böylece aile içinde kendiliğinden oluşturulan her türlü davranış kalıbı veya çevreden etkilenerek oluşturduğu geleneksel davranışlar aile yaşamı için önemli görülmekte olup tüm bu oluşan yapılar da aile folklorunun içinde değerlendirilmektedir (Dargan, 1978: 3).

Aile folkloru, ailenin yaşadığı olaylar, anlatılan hikâyeler, şakalar ve şarkıların yanı sıra akrabaların bu öğeleri paylaşım yollarını içermektedir. Bunun dışında dini ve milli bayramlar gibi ailenin kutladığı önemli günler, düğünler, toplantılar ve cenazeler gibi aileyi temel alan etkinlikler, yemek pişirme ve yemek yeme yolları ile ailenin bir arada bulunduğu yemek toplantıları, aile adlandırma gelenekleri, aile içinde oluşturulan dans etme yolları, ailenin kullandığı jestler ve ifadeler, evin içindeki veya dışındaki eşyaların düzenlenme rutinleri, fotoğraflar ve fotoğraf albümleri, aile içinde sürdürülen mesleki gelenekler, ritüeller ve cinsiyet yaklaşımı etrafında oluşturulan bütün ürünleri alan araştırması metoduyla tespit etmeye odaklanan bir folklor konusudur (Yocom, 1997: 278-279).

Aile kurumu yaşanan çağın gerekliliklerinden etkilenip toplumu da etkilediği için sürekli bir değişim ve dönüşüm içerisinde. Aile folkloru da yaşayan bir aileye ait olduğu için bu değişim ve

dönüşüm süreçlerinden etkilenmektedir. Aile içinde oluşturulan gelenekler her nesil tarafından hem uygulanıp hem de değiştirilecektir. Aile folkloru yoluyla oluşturulan geleneklerden bazıları geçmiş nesiller tarafından gözlemlenmiş ve yaşanarak deneyimlenmiş olabilirken, diğerleri yalnızca bir nesil etrafında yaratılmış ve deneyimlenmeye başlanmıştır. Aile folklorunun bu yaratıcı ve dönüştürücü yönü, araştırmacıyı etkilemektedir. Nitekim aile yaratım sürecini durdurmayaacağı için araştırmacı, aile folklorunun tamamını kaydetme imkânı bulamamaktadır (Yocom, 1982: 250).

Aile geleneğini etkileyen önemli faktörler arasında etnik köken, bölgesel kültür, din, sosyo-ekonomik durum, aile büyüklüğü ve yapısı yer almaktadır. Aile üyelerinin sayısı, ailelerin her yıl aile üyelerinin doğum günlerini kaç kez kutladıklarını etkilemekte ve bu durum da doğum günü kutlama geleneğinin doğasını etkileyebilmektedir. Dini inanışlar aile içerisinde kutlanan bayramların yapısını şekillendirmekte iken etnik kimlik, bir ailenin günlük yaşamında veya özel günlerinde yemek yeme yollarını etkileyebilmektedir. Bir aile içerisinde çeşitli şekillerde kendini gösteren aile folkloru, yapı olarak benzer olsa da içerik olarak başka bir ailenin folkloruna benzemeyen birçok materyal içermektedir. Herhangi bir ailenin, aile içinde kullandığı yasaklı kelimeleri varsa bu kelimeler başka bir ailede olmayabilir, ancak görünürde çoğu ailenin bu şekilde kullandığı kelimeleri bulunmaktadır. Dolayısıyla aile folkloru, özelleştirilmiş alanda oluşturulan ürünleri inceleme imkânı sunmaktadır (Danielson, 1996: 509; Yocom, 1997: 280).

3.1. Aile Folkloru Tarihine Kısa Bir Bakış

Küçük toplulukların veya birbirine sıkı sıkıya bağlı olan grupların özel ifadeler ve sözcükler paylaştıklarının gözlemlenmesi aile folkloru tarihini başlatan ilk adım olmuştur. Roger Abrahams, 1968 yılında bu ifadelerin incelenmesi için çağrıda bulunmuş, ancak günümüze kadar yalnızca birkaç çalışma bu çağrıyı takip etmiştir. Ayrıca geçmiş yıllarda aile kültürüne ilişkin folklor çalışmaları ya belirli bir ailede uygulanan ve önemli görülen halk geleneğinin araştırılmasına (halk sanatları veya halk şarkıları gibi) ya da aile üyeleri arasında, genellikle nesiller boyu aktarılan geleneksel anlatılar üzerine yoğunlaşmıştır. Mody C. Boatright'ın "The Family Saga as a Form of Folklore" (1958) adlı makalesi, geleneksel motiflere dayanan ve aile efsanelerine odaklanan ilk Amerikan folklor çalışmalarından biridir. Boatright, ayrıca halkbilimcilere, canlı folklorun önemli bir kaynağı olan aile destanı toplamaları için çağrıda bulunmuştur. Genel yaklaşımlarla ilgilenen Boatright'ın ardından 1961 yılında Kim Garrett'in bir birim olarak görülen aileye ait hikâyeler, tabular ve ifadeler de dâhil olmak üzere kendi gelenekleri olduğunu ileri sürmüştür. 1970'lerin ortalarında, aile folkloru çalışmaları hız kazanmıştır. Halkbilimciler arasında küçük gruplar içinde ve arasında iletişim aracı olarak folklorla ilginin artması, bağlam merkezli araştırmaların devam etmesi, kişisel deneyim anlatıları gibi daha özelleştirilmiş folklor biçimlerinin dikkate alınması çalışmaların hız kazanmasında etkili olan faktörlerdir. Ayrıca Alex Haley'in Afro-Amerikalı ailenin tarihini araştıran "Roots" adlı televizyon dizisi, aileyi folklorun bir konusu olarak incelemeye artan ilgiye katkıda bulunmuştur (Danielson, 1996: 510; Dargan, 1978: 14; Yocom, 1997: 279).

Aile grubu bağlamında belirli türlerin incelenmesi de popüler hale gelmiş olup 1974 yılında Smithsonian kurumunun Amerikan Halk Hayatı Festivali kapsamında “Aile Folklor Programı” başlatılmıştır. Festivale katılan bireylerden hikâyeler, anılar, ifadeler ve fotoğraflar toplanmış ve bunlar iki kitapçık şeklinde yayınlanmıştır. Ayrıca 1975 yılında Karen Baldwin tarafından hazırlanan “Down on Bugger Run: Family Group and the Social Base of Folklore” adlı tezi aile folkloru araştırmalarının bilimsel olarak daha da yayıldığını göstermektedir. Aile folkloru çalışan araştırmacılar, 1975’te ailenin sadece kendi geleneklerini üreten bir grup olmadığını, bundan ziyade önemli folklor olaylarının ve sosyalleşmenin gerçekleştiği ilk halk gurubu olduğunu öne sürmüşler ve aileyi folklorun sosyal temeli olarak görmüşlerdir (Dargan, 1978: 14; Yocom, 1997: 279).

Kitle iletişim araçlarının toplum içinde yaygınlaşması, yeni teknolojik gelişmeler ve ticari satış aile folklorunu etkileyen gelişmeler arasında görülmüştür. Bu yenilikler bazen geleneklerin sürdürülmesini veya yeniden yaratılmasını da kolaylaştırmıştır. Özellikle kamera ve video teknolojisinde yaşanan değişiklikler aile fotoğrafçılığını ve geleneksel aile fotoğraf albümlerini etkilemektedir. Çekilen aile fotoğraflarını televizyondan açıp izleme uygulaması giderek yaygınlaşmaya başlamıştır.

Ayrıca aile folkloristleri, gazetelerde yer alan ölüm şiirleri, Afro-Amerikan gazetelerindeki düşük haberleri ve aile hayvanları üzerine çalışmalar yapmaya başlamışlardır. Aile folkloru araştırmalarının çoğu heteroseksüel evli çiftlerden ve çocuklarından oluşan geniş aileleri ele almış olsa da, aile folkloru tek kişilik aileler, iki kişilik aileler, tek ebeveynli aileler ve karma aileler dâhil olmak üzere tüm aileler için çalışmaya açık bir konudur. Buna ek olarak suni döllenme, yumurta donör programları, taşıyıcı anneler ve giderek artan evlat edinme durumları da aile folkloru çalışmalarını etkilemektedir (Danielson, 1996: 510; Yocom, 1997: 280-281).

Bir ailenin sözlü kültüründe var olan ve gelişen bir konunun toplanması ve rapor edilmesi aile folklorunun çalışma sahası içerisinde yürütülmektedir. Toplanan ve rapor edilen malzemeler kamusal alana, başka bir deyişle yazılı kültür alanına taşınmaktadır. Aile folkloru 1992-1995 arasında yaşanan Bosna-Hersek savaşından sonra o bölgede önem kazanmıştır. Savaş sonrası birçok ailenin, komşuların ve toplulukların kaybolması, aile geçmişinin kaynaklarının bulunduğu evlerin yıkılması günümüzde o bölgede bulunan ailelerin folklorunda bağlayıcılık etkisi oluşturmuştur. Geçmişte aile kurumunu etkileyen olumlu ya da olumsuz her türlü davranış günümüzdeki ailenin yapısını etkilemektedir. Bu davranışlar aile üyelerini birbirine bağlar ve yakınlıklarını korumaktadır. Bu sebeple aile folkloru her kültürde bulunmaktadır ve hem geçmişi hem de günümüzü bünyesinde taşımaktadır (Doubt, 2014: 77).

Aile folklorunu oluşturan bileşenlerin toplanmasında Zeitlin, Kotkin ve Baker’ın aile folkloru üzerine kitapları, bir kişinin ailesi içinde saha çalışması yürütmek için pratik bir rehber kılavuzu oluşturmaktadır. Sorulabilecek mülakat sorularının bir listesini içeren “Kendi Aile Folklorunu Nasıl

Toplarsın?” başlıklı bölüm eklerinde aile isimleri, takma adlar, aile karakterleri hakkında anlatılan hikâyeler, aile ifadeleri, tarifler veya kutlamalar gibi pek çok aile bilgisine ilişkin soru kalıpları bulunmaktadır (Scheiberg, 1990: 208).

Aile folkloru konusunda yapılmış çalışmalardan Sandra Stahl’ın kişisel deneyim anlatıları üzerine çalışması (1977), annesinden derlediği öykü anlatımına dayanmaktadır. Sharon R. Sherman (1986), ailesinin kutlamalarını ve ayinlerini aile içi dinamikleri esas alarak analiz ettiği yıllık Fısıh Sederini belgeleyen bir video kaydından oluşmaktadır. Bu çalışmasında saha çalışması sürecini anlatmakta ve videokaset aracılığıyla saha çalışması yapmanın zorluklarından da bahsetmektedir. Margaret R. Yocom (1980), tezini kendi ailesinde derlediği verilere dayandırmaktadır. Yaptığı çalışma folklor ve sözlü tarih alanında çalışan veya çalışacak olan araştırmacılara, kendi ailelerinin kültürel ve tarihi gelenekleri konusunda metodolojik bir önerme sunmaktadır. Anne Murase (1975), araştırmasında aile üyelerine odaklanmış olup, büyükbabasının belirli davranış türlerine girme güdüsü hakkında veriler ortaya koymaktadır (Scheiberg, 1990: 209).

3.2. Aile Folklorunun Alan Araştırması

Aile folklorunu incelemek, araştırmacılara aile geleneklerini koruma ve bunlardan yararlanmayı öğretirken aynı zamanda aile kavramını ve folklor unsurlarının yaratımlarının doğasını sorgulama imkânı da vermektedir. Bunun için saha çalışmasının aile folklorunu derlerken bazı hususları göz önünde bulundurması gerekmektedir. Araştırmacı saha çalışmasına çıkmadan önce aile hakkında neler bildiğini, bütün olarak aileyi mi yoksa küçük aile grupları ve bireylerle mi konuşacağını belirlemesi gerekmektedir (Yocom, 1982: 256).

Aile folklorunu derlemek için sahaya çıkan araştırmacının öncelikle projesini akrabalarına anlatması ve ilerde oluşabilecek kafa karışıklığını giderici açıklamalarda bulunması önemlidir. Araştırmacı için araştırmanın odak noktasını belirlemek ve araştırmak istediği ana sorulardan ve sonra bu sorulardaki bazı konulardan bahsetmesi akrabaların konuya yaklaşımını etkileyebilir ve ilgilerini çekebilmektedir. Ayrıca yapılan görüşmelerde ailenin mahremiyetini korumak folklorcu için önemli bir iştir. Aile üyeleri gerekirse araştırmacı ile olan ilişkileriyle araştırmada yer alabilmektedir. Bu durum, etik veya pratik olarak sansürü gerekli kılmaktadır. Yapılan derleme esnasında araştırmacı, birden fazla ekipmanı doğal bağlama getirmeden önce, bu araç ve gereçlerin bağlamı nasıl değiştirebileceğini ve bunların aile üyelerini ne kadar rahatsız edebileceğini düşünmesi gerekmektedir (Yocom, 1982: 257-258; Miller, 1997: 333,344).

Mülakat yapılan kaynak kişilerin anıları, hikâyeleri ve gelenekleri ilk elden bilgi ve deneyimlerinden oluşmaktadır. Topluluk yaşamında yaratılan ve şekillendirilen bu ürünler, yeni koşulları ve ihtiyaçları karşılamak için sürekli olarak değiştirilmektedir. Araştırmacı, ailenin veya yerel topluluğun üyeleriyle mülakat yaparken hem geçmiş hakkında hem de şimdiki yaşamları

hakkında neler söylediklerini de araştırdığından emin olmalıdır. Anlatılan hikâyeler ve kaynak kişilerin korukları kültürel gelenekler, onların neye değer verdiklerini ve kendi yaşamlarına ve çevrelerindeki insanların yaşamlarına nasıl anlam kattıkları hakkında alt anlamlar barındırmaktadır. Araştırmacı, bunların sebeplerini mülakat aşamasında öğrenmeye özen göstermelidir. Aile üyeleriyle mülakat yapmanın faydaları arasında güçlü bir karşılıklı güven, beğenme ve iş birliği derecesinin olduğuna dikkat çeken Scheiberg (1990: 280), bu mevcut yakınlık ile bağlantılı olarak doğal bağlam hem araştırmacıyı hem de kaynak kişiyi daha net ortaya koymaktadır. Nitekim kaynak kişi ile görüşmecisi arasında oluşan güven, samimi tavrın yanı sıra araştırmaya katkı sağlayacak verilerin elde edilmesine de yardımcı olmaktadır (Hunt, 2001: 12; Miller, 1997: 340).

3.3. Trabzon’da Aile Folkloru Çalışması

Folklor sayesinde aileler hayata bir anlam katmanın önemli yollarını oluşturmaktadır. Folklor biçimlerini kullanarak aile yaşamları yaşanan zamana göre düzenlenmekte ve yaşanan olaylar da dramatize edilmektedir. Deneyimler fotoğraf albümleri, hikâyeler veya nesneler aracılığıyla anlam kazanmakta ve aktarılmaktadır. Bu sebeple ailenin maddi ve manevi unsurlarının tespit edilmesine yönelik olarak ortaya çıkan aile folkloru, ailenin sözlü kültür içerisinde oluşturduğu sözlü sanat icra biçimlerini ve bunları koruma yollarının neler olduğuna dair bilgilerin elde edilmesiyle ortaya çıkarılmıştır. Aile folklorunun oluşum alanları ve türleri çeşitlilik göstermektedir. Bu folklor geleneğinin temel bileşenlerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

- 1) Aile Anlatıları (Önemli dönemlerle ve olaylarla ilgili hatıra nitelikli anlatılar, Muhacirlik Anıları, Askerlik Anıları, Ailedeki Kişilerin Öğrenim Hayatına Dair Anılar)
- 2) Ailenin Günlük Yaşamına Dair Olaylar
- 3) Aile Tarihi
- 4) Aile Bayram ve Törenleri (Dinî Bayramlar, Geleneksel Bayramlar)
- 5) Aile İçerisindeki Geçiş Dönemleri (Doğum, Sünnet, Evlenme, Ölüm)
- 6) Yemek Pişirme ve Yeme Yolları ile Aile İçi Yemek Toplantıları
- 7) Aile Adlandırma Geleneği
- 8) Aile İçi Eğlenme Biçimleri
- 9) Aile İçi İfadeler, Jestler
- 10) Eş veya Aile Üyeleri Arasındaki Sembol Davranışlar
- 11) Aile İçi Roller, Statüler
- 12) Ev İçinde ve Dışında Eşyaların Düzenlenme Rutinleri
- 13) Ailenin Ev mekânlarını Tanıma, Anlamlandırma ve Donatma Biçimleri
- 14) Aile İçinde Sürdürülen Mesleki Gelenekler
- 16) Aile İçerisindeki Cinsiyet Yaklaşımı
- 17) Aile Fotoğrafları ve Görselleri

3.3.1. Aile Anlatıları

Hikâye anlatımı bir çeşit iletişimsel yol olarak görülürken oluşturulan hikâyelerde bir anlam bulunmaktadır. Bu hikâyeler de grup veya bireysel olmak üzere deneyimleri içermektedir. “Anlatıların bir ailenin iletişim kurma gücünü arttıran deneyim damıtmaları” olduğunu ifade eden Kothin ve Zeitlin (1983: 92), anlatıların aile içinde geleneksel bir yapı oluşturduğunu ve hikâyelerin her ailede yeniden yaratıldığını aktarmaktadırlar. Aile hikâyeleri genellikle, yıllar içerisinde yaşanmış ve aile belliğine kaydedilmiş olaylara dayandırılmaktadır. Aile arasında anlatılan aile hikâyeleri, yanlış olsalar bile belirli bir dönemi özetlemektedir. Ayrıca anlatıcılar yaşanan tarihsel olayların aileleri nasıl etkilediği hakkında da bilgiler sunmaktadır. Aileler, gerçek ve kurguyu bir arada birleştirip aile tarihlerine katkı sağlamaktadır. Ortak bir tarih yaratımında etkili olan aile anlatıları, nesiller arasında coğrafi uzaklığa rağmen bağlantı oluşturarak sözlü mirasın oluşumunda etkili olmaktadır (Zeitlin vd., 1982: 10).

Aile anlatıları, aile ritüelinin bir parçasını oluşturmaktadır. Sağlıklı aile etkileşimini teşvik etmekte ve aile üyeleri arasında kültür aktarıcılığı yaparken “aile tarafından tasarlanmış bir kanal” görevi görmektedir. Boş zamanlarını değerlendirmek için belirli durumlarda toplanan aileler, aile üyeleri veya olayları hakkında oluşturulan deneyimlerini bu toplulukta paylaşmaktadır. Özellikle yaşı ilerlemiş ve aile içerisinde kıymetli bir yere sahip olan büyüklerin (dede, anneanne, babaanne vs) yaşadıkları anıları torunlara anlatmaları, eğitici bir nitelik taşımaktadır. Hikâye, şarkı, fıkra, masal gibi çeşitli yaratımlarda karşılaşılan bu anlatılar, araştırmacıya ailelerin karşılaştığı mücadelelerin ve sevinçlerin zengin birer açıklamasını sunmaktadır (Zeitlin vd., 1982: 19). Aile bireylerini etkileyen aile anlatıları şu şekilde paylaşılmıştır:

3.3.1.1. Önemli dönemlerle ve olaylarla ilgili hatıra nitelikli anlatılar

Kuzenim Fatma ile bir kere biz dedemiz ormana çubuk yapmaya gitmiştik. Dedem kaza ile çubuğun ucunu Fatma’nın gözüne sokmuştu. Biz çok korkmuştuk ama dedem onun farkında değildi. Ondan sonra ikimiz beraber bir süre orda kaldık. Bu anımı 45 yaşında oldum hâlâ hatırlarım, hiç unutmam. Sonra da dönüp gelmiştik. Yine bir anım da yine kuzenim Fatma ile onun teyzesine giderdik. Teyzesinden dönerken üç harflilerin bizi taşıdığı zamanlar olurdu. Üç harfliler bize üstten aşağıya taş atardı, çok korkardık ve oradan kaçardık. Taşların uçtuğunu görürdüm yani hiç unutmam bunları. (KK- 1)

Hiçbir rahatsızlığım yoktu gelinimize misafirliğe gittik. Oturduk ve televizyon izlemeye başladık. Bir anda çok kötü oldum, kendimi ölüyorum diye hissettim. Öyle kalktım su içtim, herkes de panikledi. Beraber acile gittik. Orda da kalp çarpıntım oldu, serum taktılar eve geldik. Ondan sonra hayatımda bir değişiklik oldu. Ben hep psikolojik olarak rahatsızlandım. Meğerse panik atak oldum. 10 yıl hastanelere gittim, baya uğraştım. Bu rahatsızlık benden 10 yılımı aldı. Beni çok etkiledi. Bu yaşadıklarımı hiç unutamam. (KK- 2)

Ben film yapım şirketinde çalışıyordum. Oraya sabah saat 7’de kalkıp giderdim. İnsanlar gelirdi onlara çay ikram ederdim. Onlar çekime giderdi, bende yemeklerini yapardım. Hatta bir filmde

de oynadım. Genç kızlığım da bir uşak sevdim babam beni ona vermedi. Kavga ettiler baya dayak yedim. Böyle çok mutlu anım olmadı, hep acılarla doludur. (KK- 3)

Küçük çocuğuz köydeki amcamın evi yapılırken o zaman araba yolu yok. İnşaat demiri çekiliyor. Amcam bize para verdi, inşaat demirini çekin diye. Biz tabi bir sefer attık indik dereye yıkanmaya. Akşam oldu geldik ki bir tane demir gelmiş. Para cebimizde. Raif amcam geldi baktı ki burada bir tane demir var. Bizden parayı geri istedi, verdik. Ama bizdeki ağılamayı göreceksin. Sonraki gün demiri çektik bize 10 TL vermişti. Bunu da unutamam o zamanlar 10 TL büyük paraydı. (KK- 4)

Erken evlendim, evli bir adam aldım. 14 yaşında evlendim, halamın oğluydu. Birbirimize çok gider gelirdik o sırada o evliydi yine. Aramızda on yaştan fazla vardı. Adımı çıkardılar. Onla gezdi, oturdu diye. Dedikodu çıkınca babam da mecbur kaldı. Bende çocuktum, ablam da o ara nişanlı idi. Damat yine akrabamızda bana dedi ki kaçırayım seni. Dedim ki babam vurdurur beni, korktum. Bu yüz karalığımı ona getiremem dedim. Evli karısı biraz şeydi. Geldi istedi beni babamdan onun da dayısıydı. Babam da kalktı verdi beni. Anam istemedi ama babam verdi. Aç durmadık, susuz durmadık. Külfetimiz kalabalıktı. Halamın oğlu yani beyim benden önce iki kadınla da evlenmişti. Ben üçüncü idim. (KK- 8)

Zonguldak da otururken evimizin üstü betondur. O gün kar da yağmıştı. Soba geri tepti verdi dumanı eve. Çocuğum ağlamasa anlamayacaktık. Kalktım ona bakmak için ama ailecek o evden zor çıktık. Ağabeyimin evine gittik orada bize ayran içirdiler de kendimize geldik. (KK- 10)

Ben kaçarak evlendim. Tam düğün hazırlığımız olacak kayınpederim sabah kalktı, işe gitti. O zaman da sığırlarımız vardı onlarla ilgileniyordu. Gitmeleri ile gelmeleri bir oldu. Dedim ki niye hemen geldiniz. Dedi ki eşi için trafik kazası geçirmiş. Biz hastaneye gidiyoruz. Apar topar gittiler. Eşim o gece yanında kaldı, gecesine ölüm haberini aldık. (KK- 11)

Büyük abimin kızları küçüktüler. Köye gelir alırdım onları duruyorlardı bizle. Salı günü herkes çarşıya gitti, Nursele'ni bağladı anacağım arkama onu çarşıya götürüyorum. Köprümüz var idi o da ince bi tahtadandı. Köprüden geçiyken beni su tutar, uşakla düştük dereye. Osman abi de atladı bizim peşimize bizi aldı çıktı. Uşak yine bağlı arkama. Abime da haber gitti ki uşakla İrfan dereye düştü. Abim de tuttu bi araba geldi. O arabaya koydu bizi doğru Orta mahalleye getirdi. Ablam değişti bizi işte öyle bi korktum. (KK- 14)

Amcamın kızıyla dedem bize dedi ki 'Sizinle ormana gidecez fasulye çubuğu yapmaya' Hava da çok kararmış, gök gürliyo şimşek çakıyo. Gideceğimiz orman da uzak bir buçuk saat yürüme mesafesi var. Neyse gittik ormana dedem fasulye çubuğu yapıyo, veriyo bize biz topluyoruz onları biriktiriyoruz. Yaptı çubukları biz de topladık onları. Dedem çubukları kaldırdı omzuna alacak ben de dedemin arkasındaydım. Çubuğun bitanesi gözüme geçti. Ben kuzenime dedim ki 'Eyvah gözüm kör oldu' ben başladım ağlamaya. Dedem de gidiyo bizden hiç haberi yok. Biz yağmur çamur düşe kalka bi şekilde eve ulaştık. Amcamın kızı benim gözümde üç gün çamur temizledi. Neredeyse gözüm kör olacaktı onu hiçbir zaman unutamam. (KK- 15)

Dedem İstanbul'a küçük yaşta yorgancılık yapmak için gitmiş ve hep şeyi anlatır gemiye ilk kez bineceği için ayakkabısını düşürmüş ağlamış etmiş. Kendimle ilgili olarak da burda 'Ayazma' diye bi yer var meşhur orda balıklar da vardır. Bizde küçükken ablamla bir de kuzenimle oraya kaçıp gitmiştik sora orda dereye yüzmüştük. Orda halk gider bazen çamaşır yıkar, maden suyu vardır orda meşhurdur herkes ordan alır. Ailemiz oraya kaçtıktan sonra bizi bulamadı bizde oynadık akşam oldu. Tesadüfî bir şekilde kuzenimin babası arabayla geçerken bizi gördü, aldı bize çok kızmıştı. Bizim ailemizde çok izinsiz bir yere gitmek uygun bi davranış sayılmıyo. Bize de bi ceza verdiler. (KK- 16)

Annemler yazın üç ay köye gelirdi, bizde gelmeyi hiç istemezdik. Fındık ayı bizde çocukken dallar büyük olurdu onun üzerine çıkmaya onu indirmeye birisi lazımdı, bizde çıkar dalda sallanır onu indirmesine yardım ederdik. Evimiz eski çamur evlerdendi iki kapılıydı. Babaannem orda ortada

yer ocağı vardı yakardık küllerine ekmeği gömerdi pişirirdi. Çok kalabalıktık yazları bir arada yaşırdık. Dallardan ‘Galif’ yapardık içine girerdik görülmezdi orası evimiz olurdu, diğer kuzenlerim de yapardı birbirimize gider gelirdik oyun oynardık. Çok zevkli geçerdi. Paşa emice vardı o bizi çok güldürürdü. Gece yarısı köyde sular olmayınca su almaya giderdik. ‘Lülük’ alırdık elimize tek tek taşırdık. Taşıma suyla ev dönerdi küp vardı onun içine annem doldurur kullanırdık. (KK- 17)

Babaanne ile yaşıyorduk işte hasta oldu ve üç ay komada yattı. O zaman köyde doktor yoktu, yol da yok ata koydular doktoru geldi işte babaannemi bakmaya. Sonra birdenbire kalktı, gözlerini açtı ‘Ben neredeyim?’ dedi öyle yaşadı beş-altı sene daha. Geldi bir kuş dedi döndü döndü göbeğimin üstüne yaprak koydu sonra uyandım demişti. Biz bunu Allah tarafına bağladık, doktor bir şey yapmadı yani. Ben daha küçüktüm ablam kocaya kaçtı o zaman çok üzölmüştük. O yazımız üzüntü ile geçmişti. Sonradan ailemize geldi, barıştık. (KK- 18)

Küçükken annemler anlatırdı, köyün yukarısında bir tepe vardı orda bir kayanın altına eskiden Rumlar güya altın saklamışlar. Bizde kuzenlerimle orayı merak ederdik, toplanırdık o tepeye çıkardık. Altınları bulmak için uğraşırdık ama hiç o kayayı kaldıramazdık. Emin amca vardı o bize çok kızmıştı uğraşmayın altından yılan çıkar diye. Sonra biz oradan kaçmıştık ama aklımızda hep şey vardı altınları bulup bir şey yaparız diye hayal ederdik ama korkardık ki o altınların okunmuş olduğunu söylerlerdi çarpılacağımızı düşünürdük de hep. (KK- 19)

Eskiden köyde otururduk. Evimiz babaannemize uzaktı, tek katlıydı küçüktü. Gece annem dedi ki sobanın borusunu biri salladı. Hemen kapıyı açtık baktık, kimse yok. Babam da Almanya’dan gelmişti, komşu amcayla yukardan aşağıya geliyordu. Bize dedi ki korkmayın niye çıktınız kapıya. Annem de dedi sobanın borusunu biri salladı diye o anı küçükten beynime işlemiştir. Bir de köy hayatımız, fındık anılarımız, günlüğe gitmelerimiz vardı. Büyüklerimiz fındığı bitirince biz ganzilise giderdik, yaptığımız fındıkları köyün bakkalına satardık. Aldığımız parayla da çikolata, karpuz alır oturur fındıklıkta yerdik. Annem gezmeyi sevmezdi yengem de anneme derdi genç kızlar gezmek ister onları gezdireceksin diye biz hep o gezdirirdi, sinemaya giderdik. Yengem bir gün bizi aldı gitti ablasına Bahçeciğe hacı annem de vardı bizle. Oradan aşağıya gelirken surların üstünde adamlar gördü bizi. Bizde genç adamlar beşimize takıldılar. Ataparktan gelene kadar bizi takip ettiler. Yengem onlara ‘Ne işiniz var peşimizde’ dedi adamlar geri çekildi. Bu da hafızama yerleşmiş bir anımdır. (KK- 20)

Çocuklukta giderdik inek bakardık. İnek peşinde beştaş oynardık, küçük çubuklardan evler yapıp içine girerdik. Çiçek toplayıp başımıza taç yapardık, gomar yapraklarından şapka yapardık başımıza geçirirdik. Oradan yemek hazırlar otururduk, makine yoktu. Eskiden çamaşırı elimizde yıkardık, asardık. Sütü kaynatırdım yerdim yüzünü, annem de kızardı bana uşuğum yapma öyle yeme diye. Düşün olurdu kalkar gece düşüne giderdik. Erkek uşaklarınla bile oynardık. Suyumuz uzaktaydı gider oradan su alırdık. Fındık toplarken topladığımızı satardık bakkala giderdik bir şeyler alı yerdik sonra onların kâğıtlarını yakardık ki annemler görüp de bize kızmasın diye. (KK- 21)

Çocukken yoksuzluğu yaşadık, gece sahura kalktık annem ekmelele beraber zumur yapmıştılar iki kişilik yapmıştılar. Onu da iki kişilik yaptılar bende sahura kalktım. Annem dedi ‘Oğlum sen niye kalktın oruç tutmayacaksın.’ Küçüğüm bende onu hiç unutmam. İlkokula giderdik eve gelirdik sığların peşine giderdik o zaman bizde yapamam diye bir şey yoktu, akşam gelecek dersini yapacaksın, sabah gene aynıydı. Ömrümüz çalışmakla geçti. Uşakken gelir toplanırdık misket oynardık, çelik oynardık, beştaş oynardık. Top yoktu poşetleri hazel doldurup maç yapardık. (KK- 22)

Evveliyatımızda mali durumumuz bu kadar iyi değildi. Kiremit üretimi yaptık, çocuk yaşta çalıştım. Yaz tatilinde elde ettiğim parayla kışın okula devam ederdik. Babam mali durumumuz kurtarmadığı için seni okutmayacağım dedi, arkadaşlarım bir yandan gidiyor bende heves ediyorum. Köyden biri çarşıda zabıta memuru olarak çalışıyordu, babam onunla anlaştı onun yanına gittim bir sene kaldım, ikinci sene başka yerde kaldım. Yazın da hem fındık hem kiremit

işinde gene çalıştım. Mağdur kalmamak için bu yaşa kadar çalıştım. Babam da ban şunu demiştir: ‘Benim yerimi sen solladın, gelirin bana da işliyor ve sen beni mesut ettin’ diye bu hatırımdadır. (KK- 24)

Yine unutmam kuzenlerimle evdeyiz annem fındık topluyor bizim canımız kek yapmak istedi, izin vermiyorlar da o zaman yer ateşi var kuzenim keki çırpı o hepimizden büyük güzel çırpı tepsiye koydu. Saç var saçla tepsiyi kapattık. Gaz yağını döktük kekin altını koyduk ama kek pişmiyor bizde gaz yağını döküp duruyoruz o zaman hacı baba cumaya gitmişti kolluyoruz onu gelir mi acaba diye. Hacı baba geldi biz korktuk kaçtık bağırda bize korktuk gece geldik eve. Meğer altta köz yakıp kızdırmamız lazım öyle keki üzerine koyacaktık çocuk aklı. (KK- 27)

Beni köyden biri istemek için aklına koymuş benim haberim yok. Ablamın bir akrabası da oluyor. Adam da Ankara’da yaşıyor. Geldi köye anasına dediler Nazir geliyor diye bende makarna kesiyordum. Koştum anasına müjde edeceğim o zamanlar anaya babaya müjde ederler, hediye verirler. Gittim anasına dedim ‘Nazir abi geliyor.’ Anası da bana ‘Otur gitme,’ dedi. Ben de ‘İşim var’ dedim, geldim eve, işimi bitirdim. Sabah oldu, geldi gurbetten milleti geziyor hoşbeş etmek için. Bizde evdeyiz. Gördü beni bu beğendi. Babamı da bir sabah yakın komşumuz çağırıyor harmana ki oğlanın babası amcası da orda beni istediler babam da küçüğüm diye henüz veremem maddi olarak da yapamam dedi. Komşumuz da borç veririm hani sen illaki ver kıızı diye. Vermedi babam gittiler. Bu isteme olayı hiç aklımdan çıkmaz. (KK- 29)

İkinci sınıfa giderken evimiz Erdoğan Atakent’te yapım aşamasındaydı. Dolmuşa bindik kardeşim ve annemle beraber inşaata gidiyoruz ilkokul çantam dolmuşta kaldı. Aradık bulamadık. Eve geldik o gece babam baya bir azarladı bizi. Bir kelimesi vardı ‘Vıy vıy anam da babam hiç çanta kaybolur mu?’ sabaha kadar o kelimeyi demişti bu anımı hiç unutmamam aklımdadır. (KK- 30)

Geçen sene biz ailecek önce Bursa’ya sonra İstanbul’a gittik, çok eğlenceli anlar geçirdik onu unutmam. Annem anlatmıştı bir gün küçükken yaramazlık yapmış. Anneannem de ona gel demiş, annem de eve gelmemiş. Anneannem de bir odun alıp annemin kafasına fırlatmış ve onda çivi varmış annemin kafasını kesmiş. Ondan sonra anneannem annemi hastaneye getirmiş kafasına dikiş atmışlar. Bunu elektrik kesilince bir akşam anlatmıştı oradan duymuştum. (KK- 31)

Fındıklıkta hazel süpürürken kızımıydım. Bir fişek atıldı kızım ‘Anne haydi kaçalım domuz geliyor’ dedi. Görmüş domuzu dereden beri geliyor. Bende yok kızım, ne domuzu demeye kalmadan domuz yanımıza geldi. Cırlı kıyamet, atladık ağaca. Domuz geldi, geçti başka yere. Millet de ona fişek attı, geçti, gitti. Yaylaya çıktığımızda da bir gece uyuyorken bir olak cırlıtısı oldu. Merve’ye dedim ki ‘Kalk olağı kurt aldı.’ Bana inanmadı kalkmadı. Sabah uyandı ki olak yok. olağı kurt almış. Artık neresinden tutmuşsa onu olak dayanamaz acıya. Cırlaya cırlaya alıp gitti onu. (KK- 32)

Babaannemizle yaşadığımız için duyduğumuz şeyler var. Babaannemin babaannesi Zülal nene varmış. Bu kadın kırk yaşına gelmeden dul kalmış, o yüzden eli maşalı bir kadın olmak için namusunu da korumak için elinde palangayla gezermiş. Sürekli belindeymiş o. Köyde ebelik yaparmış, babaannem anlatırdı onun olaylarını. Atla alıp gitmişler onu uzağa düşünürmüş ki eğer bunların bana bir şey yapma niyetleri varsa diye gamayı sıkı sıkı tutarmış. Babaannem bize sürekli Zülal nenenin kahramanlık anılarını anlatırdı. Bende kendimi çıtı pıtı kız modelinde göremedim hiç hep delikanlı kız olarak gördüm. (KK- 33)

3.3.1.2. Muhacirlik ve Göç Anıları

Babaannem bize hikâyeler anlatırdı. Bende şimdi o hikâyelerden hatırımda kalanları torunlara anlatıyorum. Babaannem seferberliğe gitmiş bir kadındı. Benim amcam altı aylıkmış, onun büyük kardeşi 2.5 yaşında yetim kalmışlar. Babaannem 20 yaşında eşi de 24 yaşındaymış. Eşini yolculamak için peşine kadar gitmiş. Hatta babaanneme dört tane yazma almış. İki veya dört kalıp

da sabun. Demiş ona ki Fadime bunlar ben gelene kadar sana yeter. Virajı dönerken bakmış geri demiş ki ben oğluma bi zibka giydirip de peşine bakamadım. Babaannem onları anlatır ağlardı. Babaannem bi Halimem türküsü vardı onu dinler ağlardı. Derdi ki ben öldükten sonra bunu dinleyin. Dizinin dibine oturup bize anlatırdı. (KK- 5)

Dedem ile kardeşi 2,5 sene Espiye’de muhacir kalmışlar. Babaannemin bu kadar yeri yurdu olmasına rağmen orda dilenmiş. İsiyin amcam için acından yürüyemez derdi babaannem. Oranın halkı muhaciri hiç istemezmiş. Bir kadının dışarda ocağında orbası taşmış. Demiş kadına ki yetim istiyor birazcık verir misin? Kadın da demiş ki ben onu sana verene kadar veririm sarı ite de yer salları ıttın direğini. Vermedi kadın onlara yemeği. O yüzden bize derdi ki kapıya geleni hiç geri çevirmeyin. Babaannem sanki bir gazete gibiydi. (KK- 5)

Ben 15 yaşındayken İstanbul’a kaçtık 7 kişi olduk buradan. O zaman çok kötü zaman cebimizde para bile yok. Vapura kaçak bindik, bir çift ayakkabı aldım iki buçuk liraya bir tanesi denize düştü bağırdım kayıkıya ‘Dayı, sen bilirsin ayakkabımı al ver bana’ çekti aldı yoksa yalınayak gidiydim İstanbul’a. Yedi kişi gittik İstanbul’da hepimiz ayrı ayrı mesleklere girdik. İnşaata, terziliğe, yorgancılığa yani birbirimizi kaybettik. Ondan sonra orda bir iki sene ıracıklık yaptık yarı a yarı susuz. Senede iki yüz elli liraya çalıştık. O zaman para gıt. Bir akşam namazı ‘Kadeş’ vapuruyla gittik kaçak, geldim ‘Kadeş’ vapuru duruyor gene ona kaçak bindim. Geldim Trabzon’a iki yüz elli lira aldıydım ya bir saat aldım yirmi beş liraya. Derken buraya geldim bi soba aldım çarşıdan burada soba kimsede yok. ‘Peşko’ derdik o zaman sobalara. Sobayı burada kurduk, gene babama yetmiş beş lira para verdim o zamanın parasıyla. Biz yleydik beş kuruş bir yere vermezdik, hep babamıza. Yorgancı yanlarına gittik. Bize verdi şöyle astar gibi bir şey. Yksuk verdiler, iğne verdiler. Ona 20 gün saktuk çıkardık öğrenmek için. Eskiden yaylar vardı pamuk atma yayları. On tane yorganı döşenmemiş oradan ıkamazdık. Rahmetli Mehmet Ali vardı onunla Yomra’da çalıştık. Altmış dokuz senesinde rahmetli kardeşim beni istek etti Almanya’ya gittim. 13 sene Almanya’da durduk sonra geldik tabii. Orda gece sabahtan erken işe giderdik. İşe giderken çanta elimde doğru gidiyorum içinde azıklarım var. Aşağıdan yukarıya uzun boylu bi adam geliyor, tam ona doğru gittim. ‘Dur’ dedi bana ‘nesin’ dedi ‘Türküm’ dedim. Bana bi atıldı vurmak için çantayı bunun suratına vurdum da kaçtım. anta kaldı orda tabi. Sonra gittim çantayı almaya bişe olmamış ona, bu da bende hatıradır. (KK- 13)

Yaz gelir inek bakardık. Gnlki gelirdi bize fındık zamanı, babamlar i kardeşler amcalarımda bizimle yazın köye çıkardı her şeyi beraber yapardık sonra paylaşırdık fındıkları. Yaşlı babaannem vardı o bize hep muhacirlik anıları anlatırdı. O zaman seferberlik olan olayları ka sene önceden bize anlatırdı. Babaannem yeni gelin imiş. Bir tane kızı varmış, büyük halam kucağındaymış onu koymuşlar sepetin üstüne i tane de bir şey almışlar yanlarına. Tutamazlar elinde arkasına yüklemiş sepeti yürümüşler. Trabzon’u da çıkmışlar. Samsun’a gelirken seferberlik ilan edilmiş bir daha geri dönmüşler, giderken millet çocuklarını eletememiş bırakmışlar hep derelerin kenarlarında. Bir kik kız derenin kenarında oynuyor ne olacaklar orda açlıktan ölecekler derdi. Millet ekmekleri fırınlarına koymuş böyle olunca bırakıp gitmişler derdi bizde ekmeği alırdık yerdik bir şey yok yemeğe diye. Babaannem olende yüz yaşını devirmişti bize hep anlatırdı, yüzlük dışı bitirmişti öldüğünde. (KK- 23)

Anneannem anlatırdı muhacir gitmişler bu köye gavurlar gelmiş ama gelmeden evvel de gavurlar beraber otururlarmış. Köyde büyükannem anlatırdı arkadaşları Rofika, İrini diye. Muhacir gittiklerinde anneannemin kardeşinle babaannesi yaşlı kadın ve bebekleri kundakta bırakmış gitmişler. Gelmişler ki ‘Bize hiçbir şey yapmadılar açtı çocuğu sevdiler ve geçti gittiler’ diye nene onlara anlatmış. O zamanlar anneannem yle anlatırdı. Bir akşam ky kadınları bizde gğm gt çalar oynarış babam evde yok tırla uzun yola giderdi meğer babam o akşam tırla kaza geçirmiş. Millet de duymuş gelip bize dememişler. Sabahtan geldiler dediler hani siz akşam oynadınız ettiniz ama Ekrem kaza geçirmiş. Bize haber ölmüş diye geldi biz cırladık. Sonradan lmemiş dediler, dizi kırılmış ondan buyana bir şey olur diye daha oynamadım korktum çok hiç unutmam. (KK- 28)

3.3.1.3. Askerlik Anıları

Sivas 59 Tümen ulaştırma takımında askerdim. Bir cemsi arabası kullanıyordum. Taburda bir iş yapılacak, taş taşıyoruz oraya uzak bir yerde. Acemi bir asker vardı yanımda onunla arabayı yükletip taşıyorum. Askeri ehliyetli idi, benden arabayı istedi. Bende al tamam sür buradan aşağıya dedim. Sürerken bir yere geldik, devirdi arabayı. İçinde var sekiz tane asker ama fazla yaralanan olmadı. Oradan tabura geldik, bizi ifadeye çağırdılar. Bizde onu kılıfına uydurarak gittik ifade verdik. O benim için çok önemli bir anıydı. (KK- 6)

Askere gideceğimiz zaman birkaç gün önceden tepede eğlenceler yaptık. Giderken de milleti dolastık selamlaştık o büyük bir anıdır bende. Ben İzmir'e gittim, teslim olduk, saçlar vuruldu aynaya baktım kendimi tanımadım. Asker elbisesi büyük geldi bana kilolu olanlarla değiştim. İlk akşam yattım, sabah yatak toplaması var. Çavuş bana dedi 'Sen yatak toplayamamışsın.' Bana bir tokat çaktı. Ondan sonra öğrendim. Zordu o günler. Bağlama çaldığım zamanlarda Orkide gazinosu vardı orda bir kadının arkasında bağlama çalardım orda yatar kalkardım. Bir gün yatarken kalktım lambayı yakacağım lambanın üstü kopmuş elimi vurdum elektrik çarptı beni o da bende bir anıdır. Yazlık gazino vardı bende beyaz pantolonum vardı konser vardı izlemek için çam ağacı vardı ona çıktım. Çam ağacı da zifli gece izlerken şarkı söyleyen de Nazan Şoray ayağı takıldı düştü, kalktı düştü ama belli etmeden devam etti. İndim çam ağacından hep pislenmiş öyle bir macera gelip geçti. (KK- 26)

3.3.1.4. Ailedeki Kişilerin Öğrenim Hayatına Dair Anılar

Dokuz yaşından sonra Ankara'ya taşınınca orda on yaşlarında arkadaşlarım vardı. Onlar okula giderdi. Onlarda kitap gördüğümde ben üzüldüm. Onlar okuyor ben okuyamıyorum diye eziklik duyardım. Sonra kendi kendime öğreniverdim. Benim de ablam benden dört yaş büyüktü. Onun kitaplarından alıp okumaya başladım, kendimi geliştirdim. Çektiğim sıkıntıları, o ezikliği ben hâlâ unutmam. (KK- 7)

Benim ailem İngilizce öğretmeni olmamı istiyordu. Hatta Kıbrıs da bulunan üniversiteyi de tam burslu kazanmıştım. Ama ben istemiyordum ailem de sigortalı bir işim olsun istiyordu. Sonra ben halamları ziyaret ediyorum diye gittim gizli gizli Bilkent Üniversitesinin sınavlarına girdim. Kazandım ve daha sonradan bir şekilde bunu aileme kabul ettirdim. Sonuçta Trabzonlu bir aile olduğu için ve daha küçük bir bölgede yaşadıkları için biraz zor oldu. Okulu kazandığımda çok sevinmişim. Artık hayatıma bir yön verilmişti. Mesleğimi kendim seçme hakkına sahip oldum bu durum benim için çok mutlu bir anıdır. (KK- 9)

Üniversite yıllarıydı. Arkadaşlarım ile okuldan çıktık ve bir arkadaşımın motosikleti vardı. Ayasofya da durduk, fuar alanının olduğu yerde. Dedim bende öğrenmek istiyorum. İlk bir arkadaşım bindi düşük viteste ilerledi. Bende bindim güzel ilerliyorum. Neyse arkadaşım dedi bende arkana bineyim. Arkama oturdu, sanki kırk yılın şoförüydüm. Tam dönecekken, başım döndü düştük. Üzerime düştü. Mont vardı üzerimde o yırtıldı. Biz bu olayı yaşarken balkondan bir kadın bizi izliyormuş. Hastaneye gittik, pansuman yaptılar. Ciddi bi vaka sanmışlar, polis geldi. Tabi bende korkmaya başladım. Polisler de geldi bizimle konuştu, olayı anlattık. (KK- 12)

Almanya'da okuyordum o ara ilkokul üçteydik. Okulun bahçesine akşam saat altı gibi arkadaşlarımızla gizlice girmeye çalıştık, kendimize göre bir macera. Tam girmek üzereyken polise yakalandık, arkadaşlar kaçtı ben kaldım. Polis bana sorular sordu bende korkudan altıma işedim. Diğer anım da Almanya'da göle gitmiştik erkek kardeşimle köpüklerle oynuyorduk. Oynarken bir anda göle düştük ikimizde yüzme bilmiyoruz nasıl kurtulduğumuzu hatırlamıyorum eve gelince babamdan okkalı dayak yemiştik onu unutamıyorum. Hacı annem de köydeki yoksullukları anlatırdı bize. (KK- 25)

Aile üyelerinden derlenen aile anlatı örneklerinde, aile bireylerini derinden etkileyen veya unutamadıkları olayların paylaşılması önemli yer tutmaktadır. Nitekim oluşturulan bu anlatı örnekleri birçok farklı konu üzerinde durularak oluşturulmuştur. “Hatırimdadır / Hiç unutmam” gibi kelimeleri kullanan aile bireyleri, anlatılar aracılığıyla kendi deneyimlerini aktararak anlatıların geçmiş ve şimdi arasında köprü görevi görmesini sağlamaktadır. Nitekim “torunlarıma anlatıyorum” (KK-5) cümlesi de bunu desteklemektedir. Deneyimle oluşturulan anlatıların yanı sıra ailenin tarihsel süreç içerisinde yaşadığı olaylar da aile anlatılarına yansıtıldığı anlaşılmıştır. Seferberlik, göçler gibi tarihte radikal değişikliklere sebep olan olayların aile hafızasında yer edinmesi ve bu olayların anı veya hikâye şeklinde anlatılması aile anlatılarını aileye özel ortak bir miras haline getirmektedir. Aile bireylerinden derlenen muhacirlik anıları, ailenin yaşadığı zorlukları yansıtmasının yanı sıra dönem halkının sosyal hayatına dair bilgiler de içerdiğine rastlanılmıştır (Rastlanılan örnekler için bakınız: KK-5, KK-13, KK-23, KK-25, KK-28, KK-33).

Zira kayıpların fazla yaşandığı, açlık ve yoksulluğun ön planda olduğu dönemlerde yaşanan olayların aile hafızasında yer tutması ve bu olayların geleneksel kalıplara dönüştürülerek nesilden nesile aktarılması aile bireyleri tarafından önemli görülmüştür. Anlatılan olaylardan diğer aile üyelerinin ders çıkarmasını da isteyen “Kapıya geleni geri çevirmeyin” (KK-5) gibi nasihat içerikli cümlelere de anlatılarda yer veren aile üyelerinin varlığı tespit edilmiştir. Anlatılarda aileyi çaresiz zamanlarda bir arada tutan kişilerin genellikle kadınlar olduğuna rastlanılmıştır. Ailenin geçimini sağlayabilmek için başka bir yere giden erkeğin ardından kadınlar hem kendilerine hem de çocuklarına bakma görevini edinmişlerdir. Aile üyelerini oluşabilecek tehlikelerden korumayı başarabilen bazı kadınların kahramanlıkları, aile içinde yer edindiği ve bu yiğitliklerden etkilenen aile üyelerinin olduğu da anlatılardan hareketle ulaşılmıştır.

Anlatılar yoluyla aileye geçen deneyim ve tecrübelerin yanı sıra kelimelerin kullanılış biçimleri ve anlamları da anlatılar sayesinde aile bireylerine ulaştırılmaktadır. KK-13’ten derlenen metinde günümüzde soba olarak kullanılan ısıtma aletinin o dönemdeki adının “peşko” olduğuna, KK-17, KK-21, KK-22’den derlenen anlatılarda ise sırayla “golif, lülük, gomar, zumur” gibi kelimelerin köy hayatı ile ilgili olduğu tespit edilmiştir. Ölçünlü dil olarak kabul edilen İstanbul Türkçesinde kullanılmayan bu tür kelimeler ağızlarda yaşamaya devam etmektedir. Ailenin kendine özgü olarak kullandığı bu tür kelimeler, aile anlatıları yoluyla nesilden nesile aktarılıp aile içinde yaşamaya devam etmektedir. Dolayısıyla aile anlatıların hem deneyim ve tecrübelerin aktarılmasında hem de ağızlarda oluşan ve aileye özgü kelimelerin yok olmasını engellemede önemli bir yeri olduğu ortaya konulmuştur.

3.3.2. Ailenin Günlük Yaşamına Dair Olaylar

Ailenin günlük yaşamına dair olaylar, aile folklorunu oluşturan temel bileşenler arasında değerlendirilmektedir. Oluşturulan bu olaylar ailenin bulunduğu kültüre, coğrafyaya, hayat görüşüne

ve inanış kalıpları ile yakından ilişkilidir. Nitekim Türk kültür coğrafyası içerisinde yer alan aile bireylerinin günlük yaşam biçimleri bölgeden bölgeye de farklılık gösterebilmektedir. Trabzon Yomra ilçesi özelinde geniş aile yapısının yerine günümüzde çekirdek aile biçiminin yaygınlık göstermesi, ailenin günlük yaşamını belirleyen ana etkenlerden biridir. Bu sebeple aile folkloru, ailenin günlük yaşamındaki değişim ve dönüşümleri de içermesi bakımından önemlidir.

Ailenin günlük hayatında nelere yer verdiğine, bir gün içerisinde nasıl vakit geçirdiğine dair yöneltilen sorulara şu şekilde cevaplar alınmıştır:

Sabah kalkardım yataktan kahvaltımı yapardım. Evin temizliğini yapardım. Hava iyi olursa fındıklığa iş yapmaya giderdim, kötü olursa amcamın kızları ile sohbet ile gün geçerdi. Akşam babamıza eve gelene kadar herkes eve gelirdi. Evin geçimi de sadece fındık ile sağlanırdı. (KK-3)

Ben ailenin en küçüğü idim. En haylazı bendim, en çok dayak yiyeni de bendim ama en çok sevileni de bendim. Akşama kadar kötülük yaparsın annem beni döverdi, babam dövmezdi. Çocukluk anıları böyleydi. Eve parayı getiren de babamdı. Evlendikten sonra da yine çalışan taraf ben oldum. (KK-4)

Hem baba evinde hem de kendi eşimle bir günümüzde tam aile ortamı vardı. Köyde baba evinde sabah kalkardık. İneklerimiz vardı annem onlarla ahıra inerdi. Bizde evi düzenler, toplar, kahvaltıyı hazırlar güzel bir aile toplantısı oluşurdu. Bizim evimiz büyük evi olduğu için çok gelen giden olurdu. Evi geçindiren de babamdı. Ticaret ile uğraşırdı. Babam filelerin içinde o zaman bize muz getirirdi. Biz sofrada çok az yemiştir hep yer masasında yemiştir. Biri su istediği zaman babam hemen kalkar verirdi. Derdik ki baba biz veririz diye. Yok, kızım ben bu hoşuma gidiyor, bu topluluk, mutluluk diye. Babam hoşgörülü biri idi, eve gene çok geç gelmezdik. Eskiden hep bir yerde yaşadık, şimdi tek oldu. (KK-5)

Dar gelirdi bir ailenin çocuğu idim ben. Bütün yük benim sırtımda idi. Para kazanmak zorunda idim, çalışıyordum. Devamlı çalışmak ile gün geçiyordu. Eve ekmek nasıl alırsak diyerek. Annemle ikimiz işleri organize ediyorduk. 12 yaşından sonra bütün iş benim sırtımdaydı. Annem çok meraklı idi bizim babamıza yoktu ya karanlık olmadan eve gelirdik. (KK-6)

Eskiden köydeydik 9 yaşına kadar. Dokuz yaşından sonra biz Ankara'ya gittik. Köy haliydi. İneklerimiz vardı köydeyken sonra onları sattılar biz Ankara'ya gittik. Gençliğimiz orda geçti. O zamanlar erkek çalışırdı kadın yerd, şimdiki gibi yoktu. Şimdi kadın da çalışacak erkek de geçim olsun. (KK-7)

Benim çocukluğum yurt dışında geçti. Annem ile çocukluğumu geçirdim. Babam Trabzon'daydı. Orda iken de normal Türk ailesi gibi annem sabah kahvaltıyı hazırlardı bizi kaldırırdı. Bizi okula gönderirdi. Bir saat okulda öğle arası vardı. Biz de eve gelir yemek yerdik. Yemek yedikten sonra tekrar okula giderdik. Hollanda da olsam yine kendi geleneklerimize gör yetiştik. Akşam olunca da yemek saati olunca yemek için annem bizi çağırırdı. Annem orda iken de Trabzon'daki hayatını devam ettirdi. Bahçe kiralar orda ekim yapardı. (KK-9)

Akrabalara giderdik, otururduk. Ablam bana derdi ki felan işi yapalım. Bende tamam derdim ama kaytarırdım yapmazdım. Eve ekmek getiren taraf erkek tarafıydı. Eskiden büyükler çalışmazdı, yerimiz vardı orada çalışırdık. Yerin işlerini hep beraber yapardık. İşler yapılıncaya akşam ezanı olmadan herkes eve gelirdi. Yemeği yer otururduk. (KK- 10)

Eskiden günlerimiz daha gezme ile geçerdi. Bir anda eşim gelirdi bana derdi toplanın pikniğe gidelim diye günlerimiz güzel geçerdi. Evimizin geçimini sağlayan da eşimdir. Akşam olunca da eşim eve gelmeden çocuklar eve gelir. (KK- 11)

Ailece sabah erken kalkardık. Eski evde yaşırdık. O zaman ‘Garalükmen’ lamba yani gazlan bile lamba yakardık. Sabahtan babamız kalkardı, kaldırırdı bizi işimiz varsa götürürdü bizi çalışmaya kendisiyle beraber. Şana okulu vardı, oraya giderdik, ayaklarımızda pis lastikler, annem peşimize azıcık peksimet verirdi. Kazmayı, bellemeyi, fındık toplamayı, mısır ayıklamayı, fasulye toplamayı, her şeyi babamız bize öğretti. O zamanlar ahırda 3-4 dene inek var. Anamız giderdi ineklerle uğraşırdı. Evde büyük kızlarımız varsa küçüklere yardım ederdi, anamıza yardım ederdi. Akşam olunca herkes eve gelirdi. O zamanlar mısır tarlaları vardı. Mısırları koparırdık, kelelerini akşamdan bir kenara yığardık. Komşular hep toplanırdı bir akşam bizde, onlarla uğraşırdı. Bir akşamda biz onlara giderdik öyle devam edip giderdi. O zaman ‘meci’ derlerdi yani ben ona giderdim o bana gelirdi komşu komşuya yardım ederdi. (KK-13)

Akçaabat’ın Orta mahallesinde okula giden kalkacak, annesi onu yedirecek azığını verecek gidecek okula. Şehirde de dururduk köyde de. Ananın köyde inekleri varıdı. Onlara sabahtan irmik verirdi, sağardı, yazsa çıkarırdı. Mustafa abimle giderdik inekleri beklemeye. Gelirdik yerlerine koyardık akşama yine çıkardılar. Akşam oldu mi işi biten gelirdi. Millet yorgun olurdu yatsıyı dar kılarlardı, sonra yatardı. Gece oturmaya gidemezdik. Anacağım yollamazdı. (KK-14)

Biz hep erken kalkardık köy hayatı ineklerimiz vardı inek beklemek zorunda kalırdık. Eğer ki yapacak işimiz varsa mesela fasulye dikmek, bahçe bellemek gibi işlerimiz varsa o işleri yapmaya giden giderdi gitmeyen evde kalan annelerimiz, babaannem kahvaltı hazırlarlardı. Önceden tahtadan sofralar olurdu otururduk biz kalabalık aileydik amcam, çocukları, biz hep beraber yerdik. (KK-15)

Günümüz şartlarında mesai saatleri erken olduğu için aile arasında bir Günaydın dememiz olmuyor. Direkt hazırlanıp evden çıktığımız için ablamı annemi sabahtan gördüğüm çok olmuyor. Dönünce evde buluşuyoruz. (KK-16)

Sabah çok erken kalkardık. Kış ise önce sobayı boşaltıp, doldururdum, yakardım. Kahvaltı için ek bir şeyler yapardım sonra yavaş yavaş millet kalkardı yerdı, ben gelin olduğum için en son ben yerdim eski usul öyleymiş herkesi yedirip içireceksin, sonra ben yerdim. Sonra evin temizliğine dönerdik. Sonra öğle olmadan yemek yapardık büyük bir ev olduğu için gelen yerdı, giderdi. Akşam da yemekten sonra oturup çay yapar içerdik, bizim evde televizyon olurdu genelde komşular bize gelir otururduk. (KK-20)

Sabah kalkardık çayımız vardı, çay toplamaya giderdik Zigonoy’da çay biterdi fındık toplardık. Gelirdik topladığımız çayı çuvallara doldururduk, kantarla tartardık çay arabasına yüklerdik. Küçük radyomuz vardı o çalardı biz toplardık. Yemeğimizi yerdik gene giderdik. Akşam namazı olmadan eve gelirdik, kış ise sobayı yakardık öyle. Oturmaya giderdik, orda çay içer sohbet yapardık, eskiden gaz lambası vardı onun altında elişi yapardık. (KK-21)

Sabah biz okula giderdik, annem bizi düzenli yedirip okula yollardı. Ev içinde gelenek olarak Pazar günleri banyo günlerimizdi banyo yapıp büyüklerin ellerini öperdik, Perşembe akşamları da Kuran okurduk ailecek onları hiç unutamam. (KK- 25)

Köyde yazın çok kalabalık olurduk neredeyse 25 kişi olurduk. Yataktan kalktığımız gibi komşumuz Bilgi ablanın evine giderdik onunla inek beklemeye giderdik. Rahmetli annesi fırında ekmek yapardı üzerine yağ sürüp getirirdi yanımıza getirirdi. Fındık zamanı fındık toplardık. Oyun oynar gün geçerdi şimdiki çocuklar gibi bilgisayar başında değildik, oyun oynardık. Akşam ezanı okunmadan herkes eve gelirdi yemek saati herkes toplanır üç sofraya yemek yerdik. Gece oturmalarına da giderdik o zaman televizyon köyde birkaç kişide vardı. Haftada en az üç kere dizi

izlemeye giderdik. Fındık zamanı akşam herkes imece usulü patoz yoktu birbirimize fındık ayıklamaya giderdik güzel geçerdi. (KK- 27)

Çarşıda evimiz yoktu biz hep köyde yaşadık bazen halamda kalmak için çarşıya inerdim. Biz geniş aile yaşadık babaannemiz onun kaynanası ve annem bir evde üç gelin yaşadık biz de çocuklar hep bir aradaydık. Sabah kalkar kahvaltı yapardık kardeşimle okula giderdik. Onun dışında tatil günleri babaannemizle sığır bakmak için fındıklığa giderdik. Biraz daha büyüyünce bize iş yaptırmaya başladılar kemre taşırdık bu şekilde günler geçerdi. Benim babam planlı bi insandı hala daha planlıdır akşam namazından önce babam evde olurdu ve hep beraber bi masada yemek yerdik. Gece de bize misafirlige gelen çok olurdu büyükler bizde kaldığı için. (KK- 33)

Sabah kalkar ailecek kahvaltı yaparız. Eşimle beraber emekli olduğum için bağ bahçede sebzelerle uğraşırız. Fındık işlerimiz ile uğraşırız. Ortaklaşa emekli hayatı sürer. Genelde eve ekmek getiren taraf erkektir. (KK-34)

Eski günlerde şimdi ki gibi sorun yoktu. Ekmeğimiz olmasa bile evde çok huzurlu idik. Benim babam Trabzon'a giderdi. Çatak derlerdi oraya otobüsle gelirdi. Çarşıdan alışveriş yapardı. Birini sırtına doğru atardı, birini önüne gelirdi. İneklerimiz vardı onları bakardık. Yoksuzluk vardı ama huzur vardı. (KK-35)

Ekseri köyde olduğumuz için ormandan yakmak için odun getirirdik. İneklerimiz vardı onları bakardık. Bir evde dururduk on iki veya on üç kişi. On kardeşlik biz o yüzden fazlaydı. Eve ekmek getiren de çoğunlukla köyde erkek tarafı olurdu. (KK-36)

Eskiden köy hayatımızda bahçeye giderdik. İneklerimiz olurdu onları bakardık. Yaz geldiğinde koyunlarımız olurdu, hayvanları alırdık yaylaya çıkardık. Fındığımız vardı fındık toplardık. Yakacak için ormana gider odun yapardık. Günlerimiz iş yapmak ile geçerdi. (KK-37)

Baba erkenden işe giderdi, annem erken uyanıp kahvaltı hazırlardı. Bizde okul dönemi okula giderdik. Annem anneannem de bizden sonra kahvaltı ederdi. Akşam olunca eve erken gelenler beraber yemek yerdı babam geç gelirdi o da tek yerdı. Babam gelmeden herkes evde olmalıydı bizim için çok geçe kalmama kuralımız vardı. (KK- 38)

Çoluk çocuk kalkınca evin işiyle meşgale oluyorduk. Yemek yapıp yedirirdik, eve ne lazımsa yapardık, ormandan odun getirirdik, erkekler tarla işini yapardı geçinirdik. Eskiden evde varidi otuz ekmeklik fırın. Gecedden kalkar hamuru yoğururduk, sabah namazı fırına atardık. İçli pideler, kabaklı pideler, hamsili yüzlemeler yığardık sinileri. Bizim ev kalabalıktı. Akşam olunca bazen benden öncekiler mısır atlamaya giderdiler bunu kızlar yapardı erkekler kadın işine karışmazdı. Evin içine de salıncak kurardılar iş bitince orda sallan babam sallan. Yemekler de yenilince millet sabaha karşı yatardı. Eskiden millet birbiri oturmasında gider konuşurdu, televizyonlar çıkalkı kimse konuşmaz oldu. Öyle çay kahve de yoktu, fındık koyardılar ortaya, mısır patlatması yenirdi. (KK-39)

Kızken günümüz temizlikle çok geçerdi. Kalabalık bir aileydik beş kız bir erkektik. Kızlar çamaşır yıkardık, ev temizleme, yemek yapma geçerdi en büyük bendim. Evlenince de benim büyüklerim yaşlıydı onlar da sorunluydu ama geçti yani köyde hep yaşadım ben. Fındık zamanı babam erken yatın sabah erken kalkacaz derdi. Evlendikten sonra da kayınvalidem iş konusunda titizdi o kalkmadan gelin kısmı kakacak derdi erken yatardık o yüzden. Gelin abdest suyunu koyacaktı üstüne, sobasını yakacaktın yani. Ev oturmalarına eşimle gideriz arada da bize gelirler. (KK- 40)

Ailenin günlük yaşamıyla ilgili derlenen veriler yukarıda verilmiştir. Buna göre Trabzon yöresindeki ailelerin günlük yaşamında tarımın önemli bir yere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Geniş aile biçiminin yaygınlık gösterdiği dönemlerde özellikle de fındıktan ailelerin geçim sağladığı

anlaşılmıştır. Günlük yaşamın bir parçası haline gelen ve ailenin çoğu bireylerinin sosyal bağlam içerisinde öğrendiği fındık toplama olayı birleştirici ve bütünleştirici unsur olarak görülmektedir. Ailenin ekonomik özgürlüğü de günlük yaşam biçimini etkileyen ana etkenlerden birisidir. Mevsimlik olarak yaz aylarında toplanan fındık ve diğer tarım ürünlerinden elde edilen maddi birikim, kış aylarında ailenin ekonomik güvencesini oluşturmaktadır. Bu sebeple dar gelirli ailelerin günlük yaşayışında da sadelik görülmektedir. Fakat çekirdek aile biçiminin yaygınlaşmasıyla köyden kente doğru görülen hareketlilik, kadının da çalışmaya başlaması gibi sebeplerden dolayı ekonomik olarak rahatlayan ailelerin harcamaları ile günlük yaşamında da bir hareketlilik görülmektedir.

Geleneksel geniş aile biçimi içerisinde kadınların genellikle ev ve tarla işlerini birlikte yürütmeleri, her aile bireyinin bir işin ucundan tutması günlük hayatın işleyişini de etkilediği derlenen metinlerden hareketle tespit edilmiştir. KK-27, KK-33, KK-36, KK-40'tan derlenen metin örneklerinde geniş aile biçimi şeklinde yaşayan aile bireylerinin içerisinde yer alan kadın, erkek ve çocuk nüfusun fazla olması bununla birlikte kadınların sabah erkenden uyanıp akşama kadar ev, tarla ve çocuklarla ilgilenmesi durumu Türk aile biçimine uygun olarak Trabzon yöresinde de görülen bir durumdur. KK-20'den derlenen metinde “Ev halkının yemek yiyip kalkması ve yemeği en son yeni gelenin yemesi” durumu devam edegelen inanış ve geleneklerin günlük yaşamın içerisine dâhil edildiğini ve aktarıldığını göstermektedir. Ayrıca KK-25'ten derlenen metinde “Her Perşembe Kur'an okunması ve Pazar günlerinin banyo günlerinin olması” aile rutinlerinin günlük yaşamın sürekliliğini sağlamanın yanında dini ritüellerin de günlük yaşamla uyumlu olduğunu göstermektedir.

3.3.3. Aile Tarihi

Aile folkloru kısmen hikâye ve kısmen de açıklamalardan oluşturulmaktadır. Açıklama kısmında yer alan aile tarihi, topluluk içerisinde yaşayan ailelerin şecere geçmişinin bilinmesi, ailelerin “aile kavramını” nasıl geliştirdiklerine dair fikir ortaya koymaktadır. Aile folkloru içerisinde değerlendirilen aile tarihi, ailelerin geçmişini belgelendirmek için oluşturduğu materyallerden yararlanmaktadır. Bunlar aile çizelgeleri, vasiyetnameler, eylem ve mektup koleksiyonlarından oluşabilmektedir. Bunun yanı sıra aile tarihi çoğunlukla gelecek nesillere öykülerden veya eski nesillerin hatıralarından aktarılmaktadır. Aile içerisinde bulunan torunlar, ebeveynlerinin ve babaanne/anneanne, dedelerinin anılarını kaydetme yoluna giderek bunları aile tarihiyle ilgili yazılı materyal haline getirmektedirler. Aile bünyesinde bu yazılı belgeleri muhafaza eden yetkililer de bulunabilmektedir (Doubt, 2014: 71; Dargan, 1978).

Aile tarihi ile ilgili kaynak kişilerden derlenen metin örnekleri ise şu şekildedir:

Biz Boranoğulları olarak güçlü bir aileyiz. Boranlıların da serüveni şöyle başlamış: Sürmene'den en büyük Boran dedemiz annesinin kucığında iken köyümüze gelmiş bir kan davasından kaçıp.

Şiddetli yağmurlu bir günmüş ve küçük bir kulübeye sığınmışlar. Sabah olunca o bebek ile teyzeyi bulanlar şaşırılmışlar ki bu yağmurlu bir günde sen nereden geldin diye. O da anlatmamış kan davasından kaçtığını, yağmurdan kaçıp sığındığını söylemiş. O yağmurlu gecenin ardından onun için yeni bir dünya başlamış. Küçük çocuk ile birlikte barınacağı yeni bir ailesi olmuş. Onu büyütmüş ve evlendirmiş. Bizim Boranlılarımız bu Boran dede ile bu şekilde başlamış. Boran dedenin iki çocuğu olmuş birinin adı Hurşit diğerinin de Molla. Biz de Hurşit tarafındayız. Dedem Raif Boran torunları olarak diyelim buraya yerleştik ve büyüdük. Bu yerleştiğimiz yer de Rumlardan kalma. Rumlar buradan kovulmuş. Dedemin babası benim şehit düşmüş. Dedemin de büyük dedesi onu yetiştirmiş ve ona bir yer almış. Bu yer bize büyük dededen biraz fazla olarak verilmiş ki şehit çocuklarıdır diye. Burda da biz artmışız, çoğalmışız, güçlü bir şekilde buralarda yaşamışız. (KK- 1)

Babamdan duyduğum şöyleydi: Bizden önce burda Rumlar yaşıyormuş. Burayı dedeme dedesi miras olarak vermiş. Bizde dedem ve babaannemin kökenini yürüttüğümüz için burda yaşamaya başlamışız. (KK- 2)

Bizim kökenimiz asıl göç etme olarak Rumlardan dönme imiş. Bunu da bana abim söyledi. Anne tarafım da dedem Arnavut. Onlar Selanik'ten göç etmişler. Bunu annem söylemişti. Soyadımızın Boran olmasının sebebi de dedemizin dedesi Hurşit var onun da dedesi bir yerden gelirken yağmura tutulmuş. Boran geliyor demişler, oradan da Boran soyadını almışlar. (KK- 3)

Biz Sürmene Köprübaşı ilçesinden Mahura diye bir yerden buraya gelmişiz. 1870'lerde kan davası yüzünden gelmişiz. Geliş o geliş olmuş. (KK- 4)

Annemden dinlediğim kadarıyla biz eskiden de Yomra'daymışız. Bir ara hacca gidip gelinmiş o yüzden Hacıoğulları adını almışız. Ama babam da şey diyor Kafkasya'dan göçmüşüz. Yani bir sürü söylenti var bu konu hakkında. (KK- 9)

Babamların babası muhacirliğe gitmiş orada kaybolmuş onları dedeleri getirmişler oraya. Gerisini bilmiyorum. (KK- 10)

Ben babamdan duydum. Bizim çok koyunlarımız varmış. Uzaktan gelmişler, hatta arada deriz ki nerdeyse bu koyunlar gidip alalım diye. (KK- 11)

Annemler Zonguldak'ta oturlardı, sonradan buraya gelmişler anlatılar. Dedem de orda kömür işinde çalışırdı, sonradan buraya gelmiş. Hatta şu an oturduğumuz evi yaptırmak istemiş ama şimdiki halinden daha büyük olsun istemiş. Yıkıtırıp yeniden yaptıracakmış ama ömrü el vermemiş. Annemler bu anıyı da anlatırlar. (KK- 12)

Benim anneannem muhacirliğe gitti. O zamanları yaşadı bende ondan dinledim. Gittiklerinde bi camiye sığınacaklar bakmışlar ki içeride ölen insanlar var can çekiyorlar. Ordan gitmişler ormanın kenarında geceyi geçirmişler. Okuryazar olmadığı için nereye gittiğini de bilmiyordu. Gittiklerinde geri gelmişler. (KK- 36)

Babamın dedesi büyük Sülüyman, onun babası Emin. Onların da babasının adı Mehmet, onun karısının adı da Fadime. Biz onların sürüvütiyiz. Habu Hacığün evi derler ya işte ordan ayrılmış millet. Mehmet'in varmış dört tane oğlu birisi Osman, birisi Süleyman, diğeri Hasan, diğeri de Halil. Adamın dört erkek ve iki tane de kızı varmış. O kızların birisi habu yukarda oturan ölmüş Mehmet amcanın babaannesi. Birisi da benim annemin babaannesi. Onlar da evlendi etti buraya biz yayıldık. Yani sülalemiz burda. Bunlar böyle sacayağı gibi birbirine bağlı, birbirlerine gidip gelirlerdi. Sonra büyükler aradan çıkınca gidip gelmez oldular. Bunlar Yomra'ya benim bildiğim de şöyle geldiler: Bu Mehmet dedenin üç kardeşi ile buradan hicaza gittiler. Burdan üç ay yürüme üç ay da dönme toplam altı ay hicaza gitti geldiler. Burada yaşıyorlardı onlar gittiler gene buraya geldiler zamanlar demek yolu takip edip gittiler. Bunu bana kaynatam anlattı o da bilirdi bunları

aynısını anneme de anlatmış o da bana anlatmıştı o zaman bu zaman kafama yer etti. Hicazdan gelince bunlardan biri İkisü köyüne yerleşti o bizim Mehmet dedemiz, diğerleri de biri Akçaabat'ta Hacıoğulları var oraya gitti, biri de Yomra da kömürcü köyü var oraya gitti diye aklımda kalmış. Bu Mehmet dedenin evini de ben hatırlıyorum kocaman bi yer evi idi, dört odalı adamın dört oğlu vardı ya ondan. O evden çıkınca herkes yerlerini ayırdı. Karşiki yerler baba yerleridir, buralar Rum yerleri. Bizim yerimiz arıtın yeridir, gavurun adı arıt. Senuk nenenin yeri de gadarın yeri, bunlar kardeşmişler. (KK- 39)

Derlenen aile tarihi ile ilgili metinlerin tahkiye haline getirilerek paylaşıldığı görülmüştür. Yöredeki ailelerin tarihsel süreci soyadlarından yola çıkarak açıklanmaya çalışılmıştır. Bu açıklamalarda aileyi yüceltme, güçlü ve büyük görme durumu da oluşmuştur. Derlenen metinlerdeki genel görüşlerden birisinin Hacca gitme sebebiyle evlerinden ayrılan kişilerin etrafında oluşturulan anlatının varlığı olup diğerinin ise kan davasından kaçarak Yomra'ya yerleşen kişilerin etrafında oluşturulduğudur. İki anlatının içerisinde Rumların yer aldığı tespit edilmiştir. Trabzon ilinin genel tarihsel arka planı göz önüne alındığında Rumların bölgede yaşadıkları bilinmektedir. Dolayısıyla hem kurgunun hem de gerçekliğin iç içe geçtiği aile anlatılarının varlığı kaynak kişilerden derlenen metinlerde de ortaya konulmuştur. Gerçeklikle ilişkisi bulunmakla birlikte aile tarihi anlatılarının aileye özgü olması, aileden aileye değişiklik göstermesinin de tabii bir durum olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.

Aile tarihi, aile anlatılarıyla iç içe geçerek kişilerin annelerinden, babalarından, kendilerinden yaşça büyük ve tecrübeli kişilerden duyduklarından hareketle nesillerce anlatılmaya devam edilmektedir. Ayrıca dönemin tarihsel ve sosyal arka planına ilişkin bazı özelliklere de yine bu anlatılardan ulaşmak mümkündür. Her ne kadar tarih denilmiş olsa da aile bireyleri bu tarihi aktarırken kendi duygu düşünce veya yorumlarını kattığı tespit edilmiş olup nesilden nesile bu tarihi anlatının içerisinde bazı eklemeler veya çıkarımlar oluşmaktadır. Sözlü gelenek içerisinde yaratılıp aktarılan halk edebiyatı ürünlerinde geçerli olan bu durum aile folklorunda da söz konusudur. Zira sözlü gelenek içerisinde oluşturulan aile gelenekleri ve anlatıları her kuşak arasında farklı bir yapıya bürünmüş, aile bireylerince birden çok varyantı oluşturulmuştur.

3.3.4. Aile Bayram ve Törenleri

Toplumdaki sosyal yaşam, aile tarafından tertip edilen kutlamalarla şekillenmektedir. Bu kutlamalar, aile içindeki akrabalar arasında yakın etkileşim fırsatı sunarken aynı zamanda aileden uzaklaşan akrabalarla da temas halinde kalabilme olanağı sağlamaktadır. Aile arasında gerçekleştirilen bu toplanmalar, zaman içerisinde tekrarlayıcı bir ritüele dönüştürülmektedir. Çeşitli türlerin oluşmasında da etkili olan toplanmalar, aile yaşamında bağlantı noktasını temsil etmektedir. Bu toplantılar içerisinde en yaygın olan akşam yemeğidir, ancak kamp gezileri, araba gezintileri veya yeniden buluşmalar da aile folklorunun biçimlerinin birleşebileceği diğer alanlardandır (Kothin ve Zeitlin, 1983: 98, Dargan, 1978: 79).

Aile kutlamaları dini veya dini etkinlikler içermeyen olaylarla ilişkilendirilmektedir. Doğum günü, düğün veya cenaze etkinlikleri, yıldönümü, akşam yemeği, yılbaşı etkinlikleri gibi kutlamalar aile özel gün ve kutlamaları içerisinde büyük bir kısmı oluşturmaktadır. Bu tür etkinlikler yoluyla aktarılan deneyimler zaman içerisinde gelenekselleşir ve ritüel şekline dönüştürülmektedir. Etkinlikler öncesinde aile bünyesinde hazırlık olabildiği gibi, bazı aileler o gün içerisinde de hazırlığını yapmaktadır. Yapılan kutlamalar aile arasında paylaşımı artırır ve ailede yer alan bazı kalıpların diğer aile üyelerine aktarımını sağlamaktadır. Din, aile bayram ve törenlerini etkileyen önemli unsurlardan biri olarak görülmekle birlikte ailenin bağlı olduğu kültürün dinsel kutlamaları ve etkinlikleri aile törenlerinin büyük bir kısmını oluşturmaktadır. Bununla birlikte dini bayramlar için bir araya gelen aile bireylerinin ortaya koyduğu etkinliklerin hepsi de aile özel gün ve kutlamaları içerisinde değerlendirilmektedir. Nitekim dini bayramların ve diğer etkinliklerin kutlanma zamanı takvim ile bağlantılı olarak oluşturulmaktadır. Bununla birlikte aile içerisinde gerçekleştirilen bir olay, aile bireyleri tarafından sevilirse ve başarılı olursa, bu yeni olay sürekli olarak aile geleneği içerisinde de dâhil edilebilmektedir (Kothin ve Zeitlin, 1983: 98, Dargan, 1978: 90). Çalışma içerisinde aile bayram ve törenleri dinî bayramlar ve geleneksel bayramlar olmak üzere iki alt başlıkta incelenmiştir. Aile özel gün ve kutlama olayları ve bunların neler olduğuna dair ailelerden alınan örnekler şu şekildedir:

3.3.4.1. Dinî Bayramlar

3.3.4.1.1. Ramazan Bayramı

Bayramlara önem veririz bir de doğum günlerinde ailecek elimizden geldiğince bir şeyler paylaşıyoruz. Yaşantımıza bir değişiklik katalım diye. Çocukluğumuzda da Ramazan Bayramı aynı kutlanırdı. Yine yemeklerimiz yapılıyor ve akrabalarla kutluyoruz. (KK- 2)

Hıdırellez falan değil de bayramlara önem verilirdi. Eski bayramlar şimdi nerde. Cep telefonu çıkınca yiğitlik öldü. Artık herkeste bir araba var ama eskiden öyle değildi. Dışardan gelenler yani arabası olanlar bize bayramlaşmaya gelirdi. Şimdi whatsaptan atıyorsun bayram mesajını, işi geçiririyorsun. (KK- 4)

Eski bayramlarda tatlı yapılyordu diyelim şimdi yapılmasa da hazır alınıyor. Gene tatlı oluyor. Camiden gelince aile ile bayramlaşıp ziyaretlere giderdik, şimdi de öyle oluyor. (KK- 6)

Bayramlar bizim için çok kıymetliydi. Eskiden bayramlar anlamlıydı. Bir hafta önceden bayram gelecek diye tatlı, börek, sarma her şeyi yapardık, misafir gelecek diye. Evimizde badana boya yapılırdı. Şimdi o heveslikler azaldı. Yine yapıyor ama eski tadı yok. (KK-7)

Bayram günü babam namaz için camiye gider. Bizde babam gelene kadar kahvaltı hazırlanır. Abimler de bize gelir beraber kahvaltı yaparız. Sonra bayramlaşırız, mezarlıklara gideriz. Büyüklerimize gideriz. Eskiden daha çok giderdik bayramlaşmaya şimdi daha az olmaya başladı. Hatta şimdilerde bayramı normal bir gün olarak görmeye başladım. (KK- 12)

Özel kutlamamız olmazdı ama bayramda babamın maaşını amcam aldığı için bize kıyafet getirirdi. Bir kere amcam bana kırmızı siyahlı gelincikli bi elbise getirmişti. Ben onu başucumdan aşağıya asmıştım ve sabaha kadar uyumamıştım ki bir an önce sabah olsa da onu giysem diye. (KK- 15)

Ramazanımızı tutardık, Ramazan Bayramı gelmeden önce börekler, tatlıları kayınvalidem ile ben yapardık. Bütün millet herkes bizim eve gelirdi bende alışkın değildim öyle kalabalığa, hizmet etmeye ama onlardan göre göre bende alıştım. (KK- 20)

Dini bayramlardan önce arife gününün bir öncesi tatlı, börek, dolma yapardık. Arife günü de fasulye yemeği, ekşili yemek yapardık. Önceden buzdolabı yoktu onları serin yere koyar üzerlerini kapatırdık. Bütün aile hep bir arada olurduk. (KK- 28)

Bayramlarda biz küçüğüydük anacığım parmaklarımıza gına koyardı gına tutunca zeytinyağı ile yıkardık ki gına kararsın diye başımıza da kırmızı başörtü örterdik milletin elini öperdik. Bayramda gelen giden çok olurdu. Sütlaç, yufka, sebzeli yemek olacaktı gelen giden yedi. Evlenince de bu devam etti. (KK- 29)

Bayram öncesi temizlik yapardık, börek, tatlı açardık eski bayramlar çok güzeldi şimdiki gibi değildi kalabalık olurduk babaannem vardı anneannem vardı bayramlarda bir araya gelirdik hep. (KK- 30)

Ramazan ve kurban bayramlarına önem verilirdi. Eskiden bayramlar daha şenlik olurdu ve millet hep bir araya toplanırdı. Önceden bi hazırlığımız olurdu ama şimdi öyle değil insanlar bi geçim derdine düştüğü için o işleri yapamıyor. (KK- 36)

Bayram öncesi de büyük aile yaşadığımız için bizim kapımızda otuz araba olurdu bayram şekerleri çanta çanta olurdu, yedi tepsi tatlı, börek, sarmalar yapardık millete servis yapardık hep. (KK- 37)

Bayramlarda hep birbirine gider gelirdik bayramlaşmaya. Büyüklerin evine giderdik hep, küçükler bize gelirdi. Yaşlıya gelen çok olurdu. Biz çok külfetliydik. Hacannelerin varidi yedi uşağı Hemdiye ablamın vardı beş canı, Methiye de üç uşak iki kendi etti beş can, Rabiye yengem dört can, üç da ben hacı anne hacıbuba hep beraber masaya otururduk. (KK- 39)

3.3.4.1.2. Kurban Bayramı

Kurban Bayramı dendiği zaman eskiden kapımızın önünde kesilirdi ve bütün akraba büyükleri bir ortak olurduk. Kurban kesildikten sonra ilk yapılan şey de kavurması yapılır, yanına da çay demlenirdi. Çok renkli olurdu, güzel geçerdi. Hep beraber olurduk. Şimdi ise o birlik, muhabbet kalmadı, hep dağıldı. Herkes gruplaştı küçük küçük aileler oldu. O zamanlar kalabalık olunurdu. (KK-1)

Kurban Bayramı'nda biz çocukken kurban bizim kapımızda kesilirdi. Dedem yaşıyordu ve kurbanı o keserdi. Kurban ortakları ile kavurma yapılır ve yenirdi. Şimdi ise kurban için babam ortak oluyor alıyo bize düşeni geliyor eve. Kapımızda kesilme işi yerine artık daha sadeleşti. Eskiden toplum birdi, şimdi kişisel oldu her şey. (KK- 2)

Kurban bayramlarında biz aile apartmanımız vardı o zamanlar orda otururduk. Oraya alta inek getirirlerdi, orda keserlerdi. Selahattin dayım ineği keserdi, kurbanı ortak olurdu aile. Annem öncesinde yemek yapardı, börek burmalı açardı. Kurban kesilir kesilmez etten verilerdi, annem kavurma yapardı otuz kişinin herkesi bize gelirdi yerdik. Sabahtan da büyük bizde olunca herkes gelirdi. (KK- 17)

3.3.4.2. Geleneksel Bayramlar

Geleneksel bayramlar halkın inanış ve düşünüş kalıplarının canlı birer örneği olarak değerlendirilmekle birlikte her kültürün geleneksel bayram anlayışı da farklılık göstermektedir. Bu sebeple ailenin bulunduğu kültürel yapının etkisi de aile içinde kutlanan geleneksel bayramları şekillendirmektedir. Araştırma içerisinde geleneksel bayramlar başlığı Hıdırellez ve Kalandar olmak üzere iki alt başlık altında incelenmiştir.

3.3.4.2.1. Hıdırellez

Hıdırellez için buradan Trabzon'a eğlenceye gidilirdi. Havaalanının üzerinde bir yer vardı fındıklık. Trabzon halkı evinde yemek yapıp getirirdi. Millet orda çalar eğlenirdi. Akşamüstü herkes evine dönerdi. (KK- 6)

Hıdırellez zamanı da o gün bir şey kesmeyin, bir şey açmayın derdi annem bize. Çekirdek diki ki eğrilikler ona gitsin derlerdi. Biz de yapmazdık hala da yapmıyoruz. (KK- 7)

Köyde hıdırellez olduğu zaman köyde komşular bir çeşit bişe yapardı piknik alanına giderdik o gün akşama kadar top oynardık, ip atlardık, şarkılar söylerdik. (KK- 15)

Hıdırellez olduğunda pastalar yapardık, sabahtan da hazırlık yapar sepete kor bi arkadaşla giderdik veya kırlar vardı oraya giderdik. O günümüz çok güzel geçerdi. (KK- 20)

Hediye nenem vardı eskiden büyüklerimiz hep toplanır hıdırelleze giderdiler. Orda dua edip para atarlardı ben hiç gitmedim. (KK- 28)

Bizde Hıdırellezi çocukluğumuzdan beri kutlardık annemle o zaman bahçemize evrek çekerdik yani ocak diyim sana oraya fasulye veya salatalık dikerdik ki o zaman dikilen şeyler çok verimli olurmuş mesela kız iken elişi yapmazdık bişe olur diye sonradan. (KK- 30)

Nevruz veya Hıdırellez zamanı tam hangisi bilmiyorum ama tarihi 6 Mayıs'tı biz ateş yakar üzerinden atlarız çocuklar olarak her sene bunu yaparız geleneksel olarak köydeydik bir gün teyzem yengem de vardı ateş yakıp atladık. (KK- 31)

Hıdırellez zamanı köyde bize gelinirdi hep bizde bişe yapırdı dayımın halamın kızları gelirdi pasta börek yapardık salıncak gurup sallanırdık güya o yaptığın şeyleri almış. Babaannem kabak çekirdeği verirdi bana içine tuz koyardı derdi bana ki git bunları göm ve Allah'ım bizim yaptığımız kusurları bunlara ver diye söyle bende giderdim Allah'ım böyle bir şey varsa bunu kabul eyle yoksa da beni affeyle deyip gömerdim gelirdim. (KK- 37)

3.3.4.2.2. Kalandar

Ben ortaokulda iken Hollanda'dan dönüş yaptık. Trabzon da Yılbaşı'nda kapı arkasına çanta atarlardı ve zile basıp kaçarlardı. Kalandar gecesi yaparlardı onu görmüştüm. O zaman görünce teyzemin oğlu ile bizde yapmıştık çok gülmüştük. (KK- 9)

Aile özel gün ve kutlamaları ile ilgili kaynak kişilerle yapılan görüşmelerden hareketle dinî bayram kutlamaları, Nevruz, Hıdrellez, doğum günleri gibi günler etrafında şekillendirilmiş olaylara rastlanmaktadır. Özellikle ailelerin özel gün ve kutlamalara bakışını dinî bayramların şekillendirdiği görülmektedir. Türk aile yapısı içerisinde din faktörü hemen her konuda olduğu gibi aile özel gün ve kutlamalarını da etkileyen önemli bir kavramdır. Dinî bayramlarda ortaya konan ritüeller aile içerisinde zamanla gelenekselleşerek nesilden nesile aktarım yolu bulmaktadır. Nitekim yapılan görüşmelerde de Ramazan ve Kurban Bayramı etrafında gerçekleştirilen ritüellerin ailenin eski zamanlarından beri pek fazla bir değişikliğe uğratılmadan geldiği saptanmaktadır. Dinî bayramların öncesinde ailenin kadınlarının bir araya toplanıp yemekleri hazır etmesi, kurban ortaklarının ailenin diğer bireylerinden seçilmesi, bayramlaşma durumu gibi olaylar ailenin özel olarak kabul ettiği bayramların kutlanma biçimine dair vurguları barındırmaktadır.

Ailede kutlanan özel günlerin şekillendirilmesinde din faktörü kadar ailenin içinde bulunduğu kültür de etkili olmaktadır. Yomra ilçesinde yapılan görüşmelerde ailenin kültürel özelliklerine sahip çıkma konusunda daha korumacı olduğu ve bu kültürel aktiviteleri yaşatma konusunda hassas davrandığı görülmüştür. Fakat değişen koşullar içerisinde aile özel gün ve kutlamalarında da birtakım değişikliklerin olduğu yapılan görüşmelerde anlaşılmıştır. KK-4'ün derleme metninden hareketle eski bayram algısı ile yenileşmeye başlayan ve değişen bayram algısının ortaya konduğu görülmektedir. Bu derleme metninden hareketle sosyal medya kullanımının giderek yaygınlaşması, ailelerin dinî bayramlara olan yaklaşımını da olumsuz yönde etkilediği belirlenmektedir.

Dinî bayramların yanı sıra Hıdrellez kutlamaları da ailelerin önem verdiği bir diğer özel gün ve kutlamalar içerisinde yer almaktadır. Aile bireylerinin bir araya gelerek ortak bir paylaşım içerisinde eğlendiği bu gün, değişik şekillerde ve mekânlarda kutlanmaktadır. KK-6, KK-7, KK-15, KK-30'dan alınan örneklerde Hıdrellez günü iş yapılmadan ailenin yayla veya piknik yerlerine giderek eğlendiği görülmektedir. Ayrıca bu güne özel bazı inanışların da aile arasında sürdürüldüğüne rastlanmaktadır. Halk inanışlarının en yaygın görüldüğü bir kurum olan aile, bu inanışların nesiller boyunca aktararak devam etmesinde en önemli araçlardan biri olmaktadır. Aynı zamanda hem aile içinde süregelen inanışların hem de özel gün ve kutlamaların aile içi bağları güçlendirdiği, geleneğin devamlılığını sağladığı da görüşmelerden anlaşılmıştır. Ailelerin ortaya koydukları bayram ve kutlama törenleri, onların sevdikleri ve sürdürmek istedikleri olayları temsil etmekte; bu temsilleri ortaya çıkarma işini de halkbilimciler üstlenmektedir.

3.3.5. Aile İçerisindeki Geçiş Dönemleri

Aile folkloru kapsamında ele alınan geçiş dönemleri insanların doğumundan ölümüne kadar geçirdiği süre içerisinde bağlı bulunduğu kültürel yapıyla uyumlu olarak kazandığı birikimlerden oluşmaktadır. Araştırma içerisinde geçiş dönemleri doğum, sünnet, evlenme ve ölüm olmak üzere dört ana alt başlıkta ele alınmıştır.

3.3.5.1. Aile İçerisindeki Doğum Etkinlikleri

Geçiş dönemlerinin ilk ana alt başlığı doğum olarak değerlendirilmekle birlikte araştırma içerisinde aile içindeki doğum etkinlikleri doğum öncesi ve doğum sonrası etkinlikler olmak üzere iki alt başlığa ayrılarak değerlendirilmiştir.

3.3.5.1.1. Aile İçerisindeki Doğum Öncesi Etkinlikleri

Soyun ve türün devamlılığını sağlama konusunda önemli bir adım olan evlilik müessesesi ile hayatlarını birleştiren bireylerin, topluma ve aileye yeni bir birey kazandırması doğumla oluşturulmaktadır. Çocuk sahibi olma, çocuk yetiştirme süreci pek çok toplumlarda çeşitli âdet ve inanışları da beraberinde getirmektedir. Anne-baba ve çocuk için bir geçiş dönemi olarak kabul edilen aşamalar sırasıyla doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası olmak üzere üç başlıkta ele alınmaktadır (Maden, 1991a: 355).

Aile içerisinde çocuğu olmayan kadınların çocuğu olması için yapılan birtakım ritüeller bulunmaktadır. İnaniş temelli olan bu ritüellerin uygulanışının nesiller arası aktarımı ritüelin canlılığını ve devamlılığını sağlamaktadır. Ailede çocuk sahibi olamayan kadınlara yapılan uygulamaların varlığı ile ilgili kaynak kişilere sorulan sorulara şu şekillerde cevaplar alınmıştır:

Ailemizde yakınımız bi kadın vardı, onunla biz aynı sene çocuklarıyız. O daha önce evlenmişti. Daha önceden bunun iki çocuğu olmuştu sonradan daha olmadı. Bana da bu ilacı annem anlatmıştı ve o çok kimseye de bunu yapmıştır. Güveç kapları oluyor ya onu ocakta ısıtırdık. İyice ısınırda sonra onun kenarlarını bezle sardım. İçine de bir kilo balık yağı döktüm. O kızgındı zaten ondan puhu çıkmaya başladı. Bu kadını onun üzerine oturturdum. Onun orda bişeleri varsa o sıcaktan akıyo, gidiyo. Ordan kaldırdım onu bunu yatağa yatırdım. Ondan sonra o akşam dedi ona ki eşinle bir araya geleceksin dedim. O geceden sonra küçük oğluna hamile kalmıştı. Annem bunu Ankara’da çok kimseye yapmıştı. (KK-7)

Gelinlerin çocuğu olmadığı zaman annem kurşun eritirdi, onu üç yol ağzında dökerdi başından aşağıya. Doğar doğmaz çocuğa isim de verilirdi. (KK-10)

Eskiden çok doktora gitme ulaşımı köyde yoktu. Benim babaannem annesinden gelen geleneği sürdürürdü. Babaanneme çocuğu olmayan kadınlar gelirdi, babaannem onların başına kurşun dökerdi ama hiç konuşmazdı. Babaannem de bana derdi ki kızım bunları yapmak çok sevap, bunları benden öğren sende kızsın ve en büyüksün bunları yap sevaba kalırsın. (KK-15)
Beyimin rahmetli babaanesi vardı o mesela kocakarı ilaçları, basık ilaçları yapardı, mum dökerdi, dikenden geçirirdi bişeler yapardı anlatırdı bir de yaparken yanımda gördüm basık ilacı yaptı öyle çocuğu olmayanlara yapardı. Hamama götürüp sığağa koyarlardı ben pek inanmam bunlara. (KK-20)

Benim bir buçuk sene uşağım olmadı yengem beni götürdü ebeye. Ebe de bizi hamama ilettiler belimizi çektiler süt poğusuna koydu, bizi bir de doktora tedavi oldum öyle çocuğum oldu. (KK-29)

Kocakarı ilaçları da yapan olurdu doktora da giden olurdu. Mesela ben kendim birkaç kişinin belini çekmişim çocuğu olmuş, başına mum dökmüşüm olmuş yani bana gelen olurdu böyle. (KK-32)

Kimisi de çocuğu olmayanı süt puhusuna oturturdu. Sütü kaynatıp bir kaba döküyor. Oturtuluyor ona öyle kalıyo çocuğa. Kayınvalidem derdi ki bana bi dünya koca karı ilaçları yapıldı da ben çocuğa öyle kaldım. Onun da iki kızı iki oğlu oldu ama kızları dünyaya gelince öldüler. Eskiden çocukların erkek olması daha çok önemsenirdi. Keşke kız olsaydı derlerdi. Şimdi kız olsun erkek olsun sağlıklı olması önemsenir. (KK-35)

Eskiden cenaze olduğu zaman çocuğu olmayanı cenazenin ardından geçirirlerdi üç kere. Üç yol ağzına giderdi more dikenin altından geçerdi. Annem anlatırdı bende ordan biliyorum. Eskiden çocuk erkek olduğu zaman çok fişek atarlardı. Biz beş kız bir oğlandık. Babam erkek kardeşim olunca tabanca çok atmıştı. (KK-37)

Diyelim ki çocuğu olmuyor, Kadının ona kocakarı ilaçları derdiler ondan yaparlardı. Benim dayımın kızının üç sene çocuğu olmadı, geldi anneme halasına ondan ilaç istedi. Annem de tarladan yeşil otlar topladı, getirdi onları koydu bi kaba kaynatı. Kızın yanlarına koydu minder onun posuna oturtturdu onu. Çok terledi annem üstünü değışti iki saat onu yatırdı, sonra evine yolladı. O gece hamile kaldı. Eski işler çok iyiydi. Gene çocuğu olmayan gencin mora tikenin ucu bi ucu senin yerinde bi ucu da benim yerimde olursa sabah namazı kuşlar ötmeden çocuğu olmayan kadını anasının ilki bi kadın tikenin kaldırırıldı sağdan sola üç defa o kadını geçirirdi altından o tikenin de belinde kırardı hamile kalırdı. Bunlar olan olaylar. (KK-39)

Doğum, bir geçiş işlevi görmekle birlikte doğum öncesi anne adayının hamile kalmasını etkileyecek çeşitli inanış ve uygulamalar bulunmaktadır. Doğum ve çocukla ilgili bilgiler ise bireyler tarafından bilimsel (formel) yollarla öğrenildiği gibi gelenek içerisindeki bilgilerle de öğrenilmektedir. Doğum öncesi inanış ve ritüeller başlığı kapsamında kaynak kişilerin söylemlerinden hareketle bu uygulamalar aile içindeki saygın ve tecrübeli sayılan kadınlar odağında gerçekleştirilmektedir. Yaşı büyük ve olgun, tecrübeli olduğuna inanılan bu kadınların söz konusu uygulamaları nasıl öğrendiği ise aile büyüklerindeki diğer kadınlardan gördüğü ve duyduğu şeklinde ifade edilmektedir. Trabzon Yomra ilçesi temelli gerçekleştirilen doğum öncesi inanışlarda çocuk sahibi olamayan kadınların birtakım uygulamalarla çocuk sahibi olmasına dayanan ritüeller arasında en sık tekrar edenleri sıcak suya veya süt buharına oturtma, bel çekme, kocakarı ilaçları, diken altından geçirme gibi uygulamalar olarak tespit edilmiştir. Sıcak suyun veya sütün kaynatılması ile onlardan çıkan buhara oturtulan kadının hamile kalmasını engelleyen unsurların sığağa karışıp gittiğine inanılması söylemlerde yer almaktadır. (KK-7, KK-29, KK-35).

Tespit edilen doğum öncesi inanışlarda çocuk sahibi olamayan kadınlara yapılan uygulamalardan biri olan sıcak suya oturmada sıcak suyun yerine bazı uygulamalarda hamam da kullanılmaktadır. (KK-20, KK-29, KK-39). Kurşunun eritilip hamile kalmak isteyen kişinin başından aşağıya dökülmesi de gerçekleştirilen ritüellerden biridir. (KK-10, KK-15). Kocakarı ilaçları adı altında yapılan uygulamaların ne olduğu, hangi bitkilerin veya unsurların kullanıldığı tam açıklanmamakla birlikte yapılan işlem sonucunda kadının hamile kaldığına da inanıldığı kaynak kişilerin söylemlerinde yer almaktadır. Ailedeki kadınların bu tür ritüelleri aktaran ve yaşatan önemli kişilerden sayılması, yapılan işlemlerin tekrar ettirilmesi aile folklorunun zenginleşmesine de katkı sağlamaktadır.

3.3.5.1.2. Aile İçerisindeki Doğum Sonrası Etkinlikler

Doğum etkinliğinin son araştırma alanı olarak değeriendirilen doğum sonrası etkinlikler de araştırma içerisinde kırlama alt başlığına ayrılarak incelenmiştir.

3.3.5.1.2.1. Kırlama

Doğum, bireylerin hayatında önemli bir yere sahiptir. Doğumla birlikte kadın ve erkek “anne ve baba” rolünü yaşamaya başlayan bireyler için aynı zamanda bir geçiş durumunu da ifade etmektedir. Özellikle kadının etkin rol aldığı doğum uygulaması sonrası kültürümüzde oldukça değeri görülmektedir. Yeni doğum yapan kadına ise “lohusa” denilmektedir. Yöreden yöreye adlandırmalar farklılık gösterse de henüz yataktan kalkmamış kadının durumu için adlandırmalar yapılmaktadır. Doğum, kadının vücudunda önemli bir sarsıntı oluşturduğu için, kadının bir süre kendini toparlaması için ona süre verilmektedir. Dinlenen kadına özellikle köy veya kasaba gibi yerlerde âdetler, gelenekler ve törenler düzenlenmektedir. Gelenek itibariyle yeni doğum yapan kadının evde dinlenme süresi kırk gün olarak yaygınlaşmıştır (Örnek, 2000: 144).

Lohusa ile çocuğun, doğumdan sonraki kırk gün içerisinde hastalanmalarına karşı halk tarafından bu duruma “kırk basması, kırk düşmesi, kırk karışması, lohusa basması” gibi adlar verilmektedir. Bu durumun yaşanmaması için kırk gün içerisinde yapılan pek çok işlem bulunmaktadır. Yapılan işlemlere ise “kırk dökme”, “kırk çıkarma”, “kırlama” denilmektedir. Kırlama uygulaması için yaygın olarak kabul edilen süre de kırk günlük bir süredir. Kırlama işleminin iki türlü yapıış şekli bulunmaktadır: suyla yapılan kırlama ve susuz yapılan kırlama (Örnek, 2000: 146-147). Kadın odağı merkezinde gerçekleştirilen kırlama uygulamasının aile içerisinde bilinmesi ve ailenin kadın üyeleri arasında nesillerce aktarılması ritüelin yaşatılmasında etkili olmaktadır. Bu bağlamda aile içerisinde kırlama ritüelinin ne olduğu ve uygulanışına dair kaynak kişilerden şu şekillerde cevaplar alınmıştır:

Kırlamaya kimse gelmez. Çocuğu kırlarken ben kendi çocuklarımı kendim kırladım, gelinimi de yine beraber kırladık. Suyu süzgeçten geçirmek gerekir ve 41 tane taş atmak gerekir derler ama ben öyle bir şey yapmadım. Sadece banyo yaptırdım. (KK-3)

Kayınvalidem çok istemişti onu kırmamak için çocuğumu kırlamıştık. Kırk kaşık su koymuştuk bir de suyun içine çocuk sarılık olmasın diye altın atmışlardı. (KK-5)

Kırkı dolunca banyo yaparlardı geline ve çocuğa. Tespihi okurduk. Bana ve çocuklarıma da yapıldı kırlama bende de torunum ve gelinime de yapmıştım. (KK-7)

Bugün diyelim kırkı doldu bebeğin hem onu yıkarlardı hem de anneyi yıkarlardı öyle yaparlardı. (KK-10)

Kırkı doldu mu kırk kaşık su yaparsın çocuğu yıkarsın, sonra anne yıkanırdı kırklardın çocuğu. Çocuk sarılık oldu mi altın atarlardı suyu sarılığı geçsin diye. (K-14)

Temiz bi suyun içine tesbih atarlar o suya dua okurlar. Benim annem teyzem onun gelinini kırklamıştık bende genç kızdım o ortamda bulunmuştum. Bi nevi lohusalıktan çıkmak oluyordu. (KK-15)

Kırkı dolduğu gibi sabahtan önce çocuk yıkanırdı. Kırk kaşık su alınırdı bismillah ile yıkanırdı. Sonra kendin de kırk kaşık su alırdın önce sağ omzuna dökerdin, sol omzuna, başından aşağıya dökerdin olurdu bu kırklanma geleneği büyüklerimizden öyle gördük. (KK-20)

Kırk kaşık su her kaşığa gulhüvellahı okurduk o suyu kaba koyardık. Tesbihi de atardık içine dua okurduk o suyun birazı bize birazı anneye dökünür yıkanırdı. (KK-23)

Kırk gün sonra hem çocuğu hem anneyi yıkarlardı bir de yedileme vardı yedi gün üstüne anne yıkanır peşine çocuğu da yıkarlar o da vardır. (KK-32)

Anneyle bebeği kırkinci gün kırk kaşık su koyarsın onla anneye abdest aldırırsın o suda bebeğe de dökersin yıkarsın. (KK-33)

Çocuklara da yaptılar bana da yaptılar. Kırk kaşık su alırlardı onu bir kaba dökerlerdi onunla banyo ederdin. Kayınvalidem derdi ki sol omuzundan dökünce üç yudum, sağ omuzundan dökünce üç yudum içerdim. Gerisini başından aşağıya dökerdi, öyle yapılırdı. (KK-35)

Sifte yıkardık annesini, kırk kaşık su bi kaba koyardık o sudan loğusanın vücuduna dökerdik. Çocuğa da ayırırdık o sudan suyun içine tesbih, altın yüzük atacan ki çocuk sarılık olmasın diye sonra çocuğu da yıkardık. (KK-39)

Annemler yayla çiçeğinden kırklama yaparlardı ama kaynanam beni farklı kırkladı. Kırk kaşık suyla yıkıyo ama kaşıkla yapmıyo makarna süzgecini tutuyodu başına onun ile o suyu kafamdan aşağıya döküyodu yıkanmış oluyodun yıkandıktan sonra da bebekle senin arana bıçak koyup anne bebeği öpüyodu ondan öyle görmüştüm. Kendi annem de yüzük atardı suya. (KK-45)

Trabzon Yomra ilçesi kırklama geleneğinin ne olduğu ve uygulanaşına dair yapılan görüşmelerde kadın odaklı bir ritüel olduğu anlaşılmaktadır. Aile içinde yeni doğum yapmış kadının ve bebeğinin suyla yıkanması esasına dayanan kırklama ritüeli, gelenekselleşerek aile kadınları tarafından yaşatılmaktadır. Yomra'daki ailelerinden alınan cevaplarda bu uygulamanın aile büyüklerinden görerek veya dinleyerek öğrenilen bir uygulama olduğu anlaşılmaktadır. Kaynak kişilerin söylemlerinden hareketle bu uygulama şu şekilde gerçekleştirilmektedir: Kırkı dolan anne ve bebeğinin bir oda içerisinde bir kova veya leğenin içine 40 kaşık su konularak yıkanması ile başlamaktadır. Bu kova veya leğene kimi zaman tesbih atılmakta olup eğer bebeğin sarılığı varsa onun geçmesi için de altın yüzük atılmaktadır. Bismillah çekilerek, suya dualar okunup üflenerek bu uygulamanın etkisinin arttığına, anne ve bebeğinin kötülüklerden korunduğına inanılmaktadır. Kırklama uygulamasının aile içinde doğum yapmış kadınlara yine bu uygulamayı bilen kadınlar tarafından uygulandığı verilerden anlaşılmaktadır. Aile üyeleri tarafından bir ritüele dönüştürülen kırklama geleneğinin öğretilmesi ve yaşatılması konusunda ailenin kadın bireyleri aktif rol oynamaktadır.

3.3.5.2. Sünnet

“Sünnet operasyonu, üreme organının uç tarafını kaplayan derinin keskin bir araçla çepeçevre kesilip atılmasından ibarettir” (Örnek, 2000: 173). Ülkemizde sünnet uygulaması; sadece erkeklere uygulanan ve erkek üreme organının ucundaki derinin ustura, makas, neşter gibi araçlarla kesilip atılması ile gerçekleştirilen bir uygulamadır. Türk toplumundaki anne ve babalar için sünnet geleneği son derece önemlidir. Sünnet uygulaması dışına çıkmayan anne ve babalar için bu uygulama tartışmaya kapalı olarak görülen bir uygulamadır. Bu uygulamaya verilen önemin arkasında ise din olgusu bulunmaktadır. Çocuk sünnet yoluyla içinde bulunduğu din topluluğuna (İslam) katılmakta ve böylelikle Müslüman olmayan bireylerden ayrılmaktadır. Dini bir sembol olarak da görülen sünnetin erkeklerde oluşabilecek bazı hastalıkların önüne geçtiği de bilinmektedir (Maden, 1991b: 953).

Sünnet olacak çocuğun hangi yaş aralığında sünnet olacağı ile ilgili geçerli bir kural bulunmamaktadır. Ailenin durumu ve ekonomisi bu yaşın belirlenmesinde önemli etkenler arasındadır. Ancak çocuğun en geç 14-15 yaşına ulaşmadan sünnet ettirilmesine özen gösterilmektedir. Günümüzde aileler çocuklarının doğumundan kısa bir süre sonra bu işlemi gerçekleştirmeye başlamaktadırlar. Hastaneden henüz çıkmayan veya çıktıktan birkaç gün sonra gerçekleştirilen işlemin erken yapılmasındaki amaç ise çocuğun bilinçli olarak acı çekmemesi ve korkmamasından ileri gelebilmektedir (Örnek, 2000: 174).

Erkek odaklı gerçekleştirilen sünnet uygulamaları ve sonrasındaki ritüeller, aile içerisinde dinî bir hüviyet kazanmaktadır. Dinî inanışlara uygun gerçekleştirilmeye özen gösterilen sünnet uygulamaları ailedeki erkek bireyler için elzemdir. Sünnet öncesinde aile hazırlık yapabileceği gibi, küçük bir törenle de uygulamayı yapabilmektedir. Sünnet, ailede yardımlaşmayı, birleşmeyi arttıracak gibi aralarındaki bağı da güçlendirmektedir. Sünnet uygulamasının yaş aralığı, sünnet öncesindeki hazırlıkların neler olduğu, sünnet uygulaması ve sonrasındaki uygulamalara dair sorular sorulara şu şekillerde cevaplar alınmıştır:

Ailemizde genelde erkek çocukları 6-7 yaşlarında sünnet oluyor. Şu an öyle sünnet düğünü hiç yapıldığı olmamıştı. (KK-2)

Babamın evinde sünnet düğünü olmadı ama kendim evlenince çocuklarıma yaptım, Kur'an okuttum. Bir erkek çocuğu 3-5 yaşında sünnet ettirilmeli. (KK-3)

Çocuk bir şeyi anlayacak o yüzden de 5-6 yaşında sünnet olmalı. Sünnet düğünü yapardık çocuklarımıza. Tanıdıklara telefonla haber verirdik. Evde bir müzik eşliğinde oyun olurdu, salon tutma olmadı. Ya mevlit olurdu ya da eğlence olurdu. (KK-6)

Sünnet düğünüm oldu. Onun için önceden ailemizdeki kadınlar bir araya geldi. Börekler açıldı. Limonatalar yapıldı. Yataklar hazırlandı, bana sünnet kıyafeti alındı. Eğlenceli zamanlardı. (KK-9)

Normalde bir çocuk üç yaşında sünnet olmalı diyorlar ama ben oğlumu okula giderken yaptırmıştım. (KK-11)

Ekseriyette 1.5, 2 yaşında olmuşlardır. Hiçbir hazırlığımız olmadı eskiden. Gelirdi sünnetçi üç kuruş beş kuruşa verirdin yapardı. Öyle doktora gitmezdik. Coşara'da bi sünnetçi vardı bütün memleketi dolaşırdı köyün sünnetçisi. Yemeğin varsa açsa verirdin ona yerd, giderdi. (KK-13)

Altı yaşından başlar sünnet olmaya ama çoğunlukla sünnetleri tek yaşta yapma geleneği vardır. Sünnet öncesi yemek yapmıştık sonra hoca gelip Kuran okumuştı yatakları süslenmişti, sünnet kıyafeti varsa alınır. (KK-20)

Bezinde de sünnet olabilir bi uşak. Bizimki üç veya beş yaşında olurdu. Sünneti çarşıda yaptırdık sonra köye geldik burada davetlilere pırlav üstü tavuk verdik. Yarası sızlamaya başlayınca kızlar ona hikaye, ilahi, bilmece okurdular ki sussun onu unutsun diye. (KK-21)

Beş yaşından küçük olacak o zaman sünnet olmalı. Eskiden sünnetçi dolanırdı gelirdi ön hazırlık olmadı sünnet ederdi. Bi entari giydik üç gün o kadar. (KK-22)

Ben iki oğlumu da beş yaşında sünnet ettirdim genelde tek yaşta olsun derlerdi. Sünnetçiyi çağırdık eve geldi yaptı sünneti önceden bir hazırlığımız olmadı. (KK-23)

Bizim geleneğimize göre ne kadar küçük olursa aklında kalmaz, zararı gelmez diye küçük yaşta olması daha idealdir. Bir an için olup geçmiştir, önceden hiçbir hazırlığımız olmamıştır. (KK-24) Aslında bi çocuk bilmeden sünnet olmalı tek yaşında olacak ya bi yaşında ya üç yaşında olmalı eskiden öyle derlermiş. Eskiden duruyken Afiyans'da sünnetçi vardı gelirdi bir anda sünnet eder giderdi hazırlık olmazdı. (KK-32)

Bence yaşına girmeden yaptırılmalı ilerde çocuk için psikolojik olarak etki yaratıyor Hasan oğlumu yaptırırken çok cırlamıştı yani kırkının içinde olsa daha hayırlıdır. (KK-33)

Ergenlik çağına gelmeden sünnet edilmesi gerekiyor. Benim oğlum sünnet olurken onu gezmeye götürüyorum diye evden çıkardım. Getirdim sünnetçiye sünnet ettirdim. Aileden bir benim haberim vardı. (KK-34)

O zaman köydeydik bi hazırlığımız olmadı, evde yapmıştık. Ona güzel kıyafetler alırdılar ki uşak sevsin da ağlamasın. (KK-41)

Genelde tek yaşında sünnet olunmalı, biz öyle gördük büyüklerimizden. Çocukların aklı kesmeden olunması daha iyi. Ben çocuklarıma ön hazırlık yapmıştım. Yatak süslemiştik, balon şişirmiştik, resim çekilmiştik güzel olmuştu. (KK-43)

Bence bir çocuk bezinde sünnet olmalı daha kolay iyileşiyor, yaptır sünneti bezini bağla çiş yapmıyor daha kolay iyileşiyor. Sünnet düğünü olursa bi hazırlık olurdu ama düğünlöl olmazsa yine çocuğa kıyafet giydirip mevlit okutulur. Düğünde salonda özel kıyafet, örtü olur hazırlık yapılır. (KK-45)

Bir yaşında erkek çocuğu sünnet edilmeli bence. Bizim zamanımızda sünnet düğünü yapılmazdı gelirdi köyde bi sünnetçi gelir yapardı yani. Şimdi kıyafet alınır hastaneye gidilir. (KK-47)

Aile içindeki erkek çocuklarına hem sağlık hem de dinsel açıdan faydalı gelen sünnet uygulamasının gerçekleştirilme şekli Yomra ilçesindeki ailelerden alınan bilgilere göre nesilden nesile farklılık göstermektedir. Köy kesiminde yaşayan ailelerin o köy çevresinde tanınan bir

sünnetçi tarafından çocuklarını sünnet ettirmesi uygulaması artık geçerliliğini kaybetmiştir. Doktorlar tarafından uygulanmaya başlayan sünnet uygulaması sonrasında erkek çocuğu eve gelmekte ve evde onu hediyeler, sürprizler karşılamaktadır. Kimi zaman evin içinin süslenmesi, evde öncesinden hazırlanan ikramlıkların dağıtılması ile gerçekleştirilen eğlence törenleri kimi zaman da bir mekânın tutulup oranın süslenmesi ile de gerçekleştirilmektedir. Sünnet olacak bireye öncesinden kıyafet alınması da bir gelenek haline gelmiş olup çocuğun acısını unutmada etkili olmaktadır. Bununla birlikte erkek çocuğunun hangi yaş aralığında sünnet olacağı konusunda ailelerde bir birliğin olmadığı tespit edilmiştir. Doğduğu günden itibaren ergenlik çağına gelene kadar geçen yaş aralığının herhangi birinde ailenin tercihinine bağlı olarak çocuklar sünnet ettirilmektedir. Özellikle erkek çocuklarının 1,3,5,7 gibi tek yaşlarında sünnet ettirilme geleneğinin olduğu kaynak kişilerinin söylemlerinde ifade edilmektedir. (KK-20, KK-21, KK-23, KK-32, KK-43)

3.3.5.3. Aile İçerisindeki Evlenme Etkinlikleri

Geçiş dönemleri içerisinde doğum etkinliğinden sonra yer alan evlenme etkinlikleri de aile folklorunun başlıklarından birini oluşturmaktadır. Aile içerisindeki evlenme etkinlikleri düğün etkinliği başlığına ayrılarak verilmiştir. Aile bireylerinin aktif bir şekilde rol aldığı düğün etkinliği de çalışma içinde düğün öncesi, düğün öncesi etkinlik de kendi içerisinde kına alt başlığına ayrılarak verilmekle birlikte düğün sırası etkinlikler ve düğün sonrası etkinlikler şeklinde üç ana başlık altında incelenmiştir.

3.3.5.3.1. Aile İçerisindeki Düğün Etkinliği

Düğün merasimleri, Türk toplumunun aile yapısı içerisinde ilk adımı teşkil etmektedir. Türklerde düğün, yeni bir ev açma, aynı zamanda soyun devamı anlamına da gelmektedir. Dolayısıyla aile düğün etkinliğiyle önemli bir görevi yerine getirmiş olmaktadır. Ailenin oluşmasındaki ilk basamak olan düğün olgusu, sadece eğlence faktörünü bünyesinde taşımakla kalmaz aynı zamanda ailenin kurulması için yolun başlangıcı da sayılmaktadır (Berber, 2009: 3).

Düğün etkinliği gerçekleştirilmeden önce toplum içerisinde farklılık gösteren genel uygulamalar yapılmaktadır. Bunlar kızlar isteme, söz, nişan, kına ve düğün törenidir. Bu uygulamaların içerisinde yer alan çeyiz hazırlama, başlık, takı gibi unsurlar maddi unsurlar arasında değerlendirilirken düğün etkinliği sırasında davul zurna çaldırma, kuşak bağlama, gelin alma, düğün yemeği gibi uygulamalar da yapılmaktadır. Gerçekleştirilen bu semboller toplum içerisinde bir döngü olarak varlık göstermeye devam etmektedir (Ak, 2020: 18). Düğün öncesi ve düğün anında yapılan semboller kuşaktan kuşağa aktarılmakta olup geleneğin yaşatılması açısından da önemlidir.

Toplumdaki sosyal yaşam, aile tarafından organize edilen belirli eğlenceler etrafında merkezleştirilmiştir. Bu faaliyetler arasında değerlendirilen düğün, ailedeki akrabalar arasında yakın

etkileşim fırsatı sağlamakla birlikte aileden uzaklaşan akrabalarla da temas halinde olmayı sağlamaktadır (Dargan, 1978: 79). Ailelerin daha yakın ilişkiler ağı örmeye başladığı düğün etkinliği Türk kültürü içerisinde önemli olup evlenecek bireyler açısından bir kimlik değiştirmeye de aracılık etmektedir. Birey evlilik hayatı öncesinde yaşadığı hayatından farklı olarak “yeni” bir hayata adım atması düğün etkinliği ile olmaktadır.

3.3.5.3.1.1. Aile İçerisinde Düğün Öncesi Uygulamalar

Düğün etkinliği öncesinde gerçekleştirilen aile içi etkinliklere dair örnekler şu şekilde tespit edilmiştir:

Eskiden düğünler genelde aile içi olurdu ve sıradandı. Şimdi çağa göre değişti. Eskiden köy düğünleri, köy kına geceleri olurdu. Şimdi çalınan müziktense o zamanlar kendileri eliyle çalarak, kendi söyleyerek yapılırdı. Paylaşımlar daha samimi, içten olurdu. Geleneksel olurdu. Şimdi daha resmiyete dökülünce özel bir yer tutuluyo, orda canlı müzik oluyo herkesin yaptığı gibi. Aile düğünde olunca onlarla bi manevi paylaşım yapılır. Maddi olarak da anne baba çocuğunun evini hazırlar. Ama bu yapılanlara eşya gözüyle bakılmaz. (KK-1)

Evlenecek kıza ailesi tarafından verilen çeyizin içinde karyola etekleri, yatak örtüsü, çarşaf kenarları, başörtüler yapılırdı. Şimdi çeyizin içindekiler değişmedi ama çoğaldı. Karyola etekleri yok da daha ince işleri oldu. Masa örtüsü, oda takımları, raf örtüleri derken daha çok arttı. Düğün öncesinde başta dolma, et yahnisi, sütlaç, börek gibi yemekler yapılırdı. Komşular da gelirdi beraber hazırlardık. (KK-3)

Diyelim 2 ay sonra düğün olacak. İki ay önceden hazırlıklar başlardı. Erkeğin alacağı şeyler belliydi. Ev hazırlamak için iki taraf da birbirine destek olarak işi götürüyordu. (KK-6)

Eskiler çok önem verirdi düğün işlerine. Mesela bizde abimler burdan gelin geldiler. Hamdiye yengem geldi bize 1 hafta sonra da düğünü olacak odadan dışarı çıkmazdı ki abim için görmesin beni diye. Bir hafta sonra da düğün oldu. Hemen görsün beni durumu şimdiki gibi değildi. Diğer abim de görücü usulü evlendi. Ben kocamla görücü usulü evlenmedim. Gelin çıkmadan önce ailesi ona çeyiz verirlerdi. Eskiden çeyiz hazırlanınca oda donandı derlerdi. Odayı donatan kız tarafı olurdu gelirlerdi onu görmeye. Çeyizin içinde de karyola örtüsü, yorganlar, uzun yastıklar olurdu. Aileler takı üzerine çok tartışılırdı. Bizim zamanımızda bakırlar vardı, bakıra gidilirdi. Neredeyse bi bakır yüzünden düğünü bırakılırdı. Altının yüzünden düğün bozulurdu, bunlar benim için olmamalı. Anlaşmalı mutluluk olursa altının da bi kıymeti yok, bakırın da kıymeti yok. (KK-7) Eskiden düğünler de bayram gibi bi hazırlık yapılırdı. Eltiler, görümceler birbirine yardım eder, çeyiz hazırlanırdı. (KK-9)

Eskiden düğün için kıza verilen çeyizlerde bütçene göre verilirdi. Şimdi bütçen olsa da alınıyor olmasa da alınıyor. Düğüne çağırma eskiden ağızdan olurdu. Davetiye yoktu. (KK-10)

Düğün için önceden eşyası, çeyizi gibi şeylerin yanında tatlılar, börekler, dolma hazırlanır. (KK-11)

O zamanlar düğüne çağırma çağırırdım. Telefon yogiydi, kendin giderdin söylerdin ondan ona yayılırdı. Çorba, dolma, makarna, pirinç pilavı, guru fasulye bunlar ekseriyette yapılırdı. Gelen bütün misafirlere yemek verecez, onlar da gelen güveyin ortasına gidecek yani para atacak. (KK-13)

Köy hayatı olduğu için birkaç gün önceden yemekler pişerdi gelenler yedirilirdi. Kına gecesi olurdu, ertesi gün düğün olurdu onun ertesi günü bir düğün daha olurdu yani üç düğün olurdu. Gelenlere yemek verilirdi tencere tencere dolmalar, börekler, tatlılar, etli yemekler verilirdi şimdiki gibi değildi. Benim genç kızlığımda başka bi köyde veya uzak bi mahallede bi genç kız düğünü var mesela biz toplanırdık büyük ablalar, annelerimiz, teyzelerimiz bize önderlik yapardı herkesin elinde birer tane fener yürüme bir buçuk saat yol giderdik düğün için ve çok eğlenceli olurdu. Eskiden gelinlerde gelin teli olurdu başının yanından aşağıya asılırdı veya elindeki çiçeğinden. Geline ailesi çeyiz verirdi. Anneannesinden annesine bir şey kalmış, annesi de onu kıza verirdi. (KK- 15)

Düğün öncesi yemekler yapılırdı, pirinçler seçilirdi, tatlılar yapılırdı, börekler yapılırdı. (KK- 18)

Düğün öncesi muhakkak bi hazırlığımız olurdu. Önce kızın çeyizi yıkanır, ütülenir, temizlenir, paketlenir, bohçalar hazırlanır özel kurdele ve nazar boncuklarıyla onlar süslenirler. Damat tarafına çıkacak olanlara ayrı ayrı bohça hazırlanır. Ev temizliği, eşya seçimi her şeyi özenle yapılırdı. (KK- 19)

Düğünde ön hazırlığımız olurdu. Yemeğimizi, tatlımızı, böreğimizi, sütlaçlarımızı yapar hazırlarız insanlar gelir düğün olur yemek saati gelince bu yemekler verilir. Çeyizde patikler, sabunluk, havlumuz, yatak çarşafı, nevresim, dantelli ganeviçeli yatak örtümüzü hep elimizde yaptık. Çeyiz asma bizde olmadı ama çok eskide akrabalar toplanıp çeyiz dikme işi vardı. Çeyizi dikerken herkes çeyizi götürdü ama şimdi yok. (KK- 20)

Eskiden perşembe günleri oda donanırdı eşyayı gelip kızın evinden alıp donatırlardı eşya evden çıkarken sandığın üstünde oturulur hediye istenirdi, oğlanın evini kız tarafı gider donatırdı gelirdi cumartesi günü gına gecesi olurdu. (KK- 28)

Sanduk çeyizi havlu, çarçaf, iç çamaşırı, elbise, yatak oda takımı, danteller verilirdi. Çeyiz yıkanır boçça olur giderdi oğlanın evine düğün olmadan iki gün önce de odasını donatırlardı gelin gitmezdi gelin evlenmeden oğlanın evine gitmezdi yakın akrabalar gider çeyizi donatırdı. Oğlan tarafı da ailecek gelirdi gelin almaya. (KK- 29)

Sifte bütün aile toplanırdık düğün olacak bi tatlı yapardık, yemekler pişerdi, misafirler gelirdi yemek yerdı. Bizim burda geline çeyiz verilirdi. Gız tarafı yapar yatak odasını, oğlan tarafı yapar altını, giyeceği, misafir odasını yapar. Düğüne davet eskiden sözlüydü. Benim düğünüm için milleti çağırırdın kapı kapı dolaşırdın. Düğün öncesi de hazırlık olurdu. (KK- 32)

Aynı bayram hazırlığı gibi önceden pasta, börek, tatlı hep yapardık kardeşlerimin düğün ve nişanında hep ben yapardım kendim yapmadım aldım bohçamı geldim. Çeyizim de olmuştu ama kına gecem olmadı babaannem rahatsızdı yapmadım. (KK- 33)

Düğün dedin mi bi bolluk, bereket oldurdu. Bir hafta önceden beri her şeyi yapardık. Milleti de çağırırdık gelirlerdi. (KK-36)

O zaman davetiye yogiydi, adam gider çağırırdı. Bir ya da iki gün önceden adamlarımı yollardım. Yufkanın peynirli de yapıldı ballısı de yapıldı, el açması kesme makarna yapardık, toplanırdı köyün kadınları daha bilgili olanlar başa geçerdi, sepetlerle lahana gelirdi bi yayla kazanı dolma sarılacak erkekler için parça et ile. Kadınlara da zeytinyağlı sarardılar. Gelirdi üç yüz kişi. Açık hava gelen yiecek. Bi fırın ekmek olurdu ki ekmek yesin millet. Şeker fasulyesinden bi büyük kazan fasulye yemeği pişerdi, bi gazan sütlaç pişerdi. Herkes süt getiri olurdu. (KK- 39)

Düğün öncesi hazırlığımız olurdu. Annem bal lokması, zilikdarlar ederdi, pilav, makarna dolmalar sarılırdı bunları büyükler yapardı, küçükler etmezdi. Bizim evimiz küçüktü, başkasının evine çağırıldılar milleti orda gına gecesi yaptık. (KK- 41)

3.3.5.3.1.1.1. Kına

“Arapça kökenli *bınna* kelimesinden dilimize geçen kına, kına ağacının kurutulmuş yapraklarından elde edilen genellikle elleri ve saçları boyamak için kullanılan bir tozdur.” Toz durumundaki rengi yeşil olmakla birlikte su ile karıştırıldığı zaman kıvımsı bir renge dönüşmektedir. Sürülen yerde bir müddet bekletildiğinde ise rengini oraya geçirmektedir Kına gecesi, evlenme töreninin öncesinde gerçekleştirilen önemli bir uygulamadır. Evlenecek olan kızın düğününün kısa bir süre içerisinde gerçekleşeceğini bildiren kına gecesi, Türkiye’nin pek çok ilçesinde yapılmaktadır. (Gözaydın, 1991: 681-682).

Köylerde kına yakılacak olan kızın ailesi tarafından kınaya gelen kızın arkadaşlarına yemek verilmektedir. Bu yemeğe de “kına yemeği” denilmektedir. Kına gecesinde kına yakımı öncesi eğlenceler düzenlenmektedir. Kızın kendisi de dâhil olmak üzere çevresindeki tanıklarının oynadığı, şarkılar söylediği, eğlendiği bu aşamadan sonra kına yakımına geçilmektedir. Kına yakma aşamasında çalan şarkı genellikle kızı ve annesini ağlatan türden seçilmektedir. Genç kızın ağlamasının da yeni evinde bereketinin ve mutluluğunun uzun ömürlü olacağına işaret ettiğine inanılmaktadır (Örnek, 2000: 194; Gözaydın, 1991: 682). Kına gecesi adı altında yapılan tüm etkinliklerin kalıplaşmış bir şekilde aile içerisinde devam ettirilmesi, bu etkinliğin bir ritüel haline gelmesinde etkili olmaktadır. Kına yakımı öncesinde yapılan hazırlıkların, kına yakımı ve sonrasında bir dizi halinde devam etmesi, aile içindeki kadınları aktif kılmaktadır. Kadın odaklı bir ritüel olan kına, bir geçiş özelliği gösteren evlenme öncesi genç kızın hem kendi ailesi hem de damadın ailesi ile bir araya gelip yakın ilişkiler kurmasına da ortam hazırlamaktadır. Bu bağlamda kına uygulamasının aile içerisinde nasıl gerçekleştiğine yönelik sorulan sorulara verilen cevaplar aşağıda verilmektedir:

Kına gecemizde biz kuaförden geldik, oturduk. Eskiden hep kadını erkek içeriye girmezdi. Damat gelini getirir içeriye bırakır ve çıkardı. Kadınlar oynuyor. Belli bir süre sonra kınayı getiriyorlar. Gelinin eline yakıyorlar. Yakmak isteyen olursa onlara da ayrı ellerine koyulurdu. Kına böylece biterdi. (KK-3)

Bizde kına yapılıyor önce gelini oynatırlar, sonra ağlatırlar. Ve kınada geleneksel oyunlarımız horon, kolbastı çalar. Hep kırmızı giyerler şimdi şimdi organizasyonlar var hint kınası çıktı normal kınadan farklı olarak. (KK-16)

Şimdiki gibi değil evde olurdu kına. Oynanırdı kına yakılacağı zaman kaynana gelir altın koyardı şaşaalı olmazdı. Yazın ise terasta olurdu. (KK-17)

Eskiden gına gecesi yapılırdı ama kına yakılmazdı o sonradan çıktı. Niye yakılmazdı bilmem bana da yakılmadı ama kına gecem oldu. Bayanlar gelirdi, büyük bi evde olurdu erkekler de evin tavanına çıkar kızları izlerdi. Kızların yanına gelemezdi. (KK-18)

Kına yakılır ve gelinin özel bindallı giyer, kafasına ona uygun tülbent atılır o şekilde bi kına gecesi olur. (KK-19)

Eskiden ne testi kırma vardı ne kınaya damat gelirdi hep bayanlar olurdu sonradan işte dışardan misafir gelen kadınlar gittiği zaman tanıdık erkeklerimiz gelirdi beraber oynardık. (KK-28)

Bütün kız kardeşlerime de bana da gına gecesi yapmıştık, yakın akrabamız olan erkekler giderdi ama evliler gidemezdi kına hep kadındı. (KK-29)

Eskiden kına geceleri bayanlar arasında olurdu erkek olmazdı. Benim kına gecemden iki akşam önce anneannem rahmetli olmuştu o yüzden çalıp oynamalı yapmadık helva kavurduk dağıttık. (KK-30)

Geline kına gecesi olurdu da benim zamanımda kına yakılınca şimdiki gibi eline altın koyma diye bir şey yoktu. Kaynana kınaya çok gelmezdi gelin tarafı yapardı hep kadın olurdu. (KK-32)

Kınadan önce hamam olurdu. Aileden de arkadaşlarından da gelen olurdu. Hamamda yıkanırın, gelirsin. Bir gün sonra kına gecesi oldu, oynar ve eğlenirdi. Hep kız olurdu erkek koymazdılar ama şimdi öyle değil. Erkekler damlardan bakardılar içeriye. (KK-35)

Eskiden kına gecelerinde hep kadınlar olurdu. Şimdi erkekler gelmeye başladı. Erkekler eskiden gelmezdi. Gelin berberden gelirdi, evde misafirler olurdu. Oyun olurdu. Sonra kına yoğurulmaya başlanırdı. Gelinin eline kına koymak için kaynana gelirdi, eline altın koyardı. (KK-37)

Toplanırdı kadınlar kına gecesi evine, orda millet oynardı, çalardı, çığırırdı, gece dağılma zamanı gelini getirirlerdi ortaya avcuna kına koyardılar, millet de koyardı sonra millet evine giderdi. Geline garip türküler söylerdiler ki ağlasın diye çok da ağlardı. (KK-39)

Kına gecesine kadınlar gelirdi, erkek yoktu. Eline kına koyardılar oyun oynardılar, def çalardılar hatırı olan kemeçe de getirirdi. (KK-42)

Kınaya kadınlar geliyor, gelini damat içeri sokuyor ve çıkıyor. Bazılarında çıkmıyor, kına boyu kalıyor. Çevresi görsün diye bazen kalabiliyor. (KK-45)

Ailede kadın odaklı gerçekleştirilen kına etkinliği, düğünler yardımıyla devam ettirilmekte olup aile arasında sevinç ve üzüntünün bir arada yaşandığı sembolik bir etkinliktir. Yomra'da uygulanan kına ritüeline ilişkin elde edilen verilerden hareketle kına gecesinin değişimi belirgin olarak anlaşılmaktadır. Kadın odaklı gerçekleştirilen ve sadece kadınların katılım gösterdiği bir etkinlik olarak uygulanan kına gecesi artık erkeklerin de katılım gösterdiği bir etkinlik haline gelmiştir. Sadece kadınlar arasında gerçekleştirilen kına gecesinin genç kızın köyünde yapıldığı, herhangi bir salonun tutulmadığı da kaynak kişi söylemlerinden anlaşılmaktadır. Aile arasında, köyde, açık havada, harmanda gerçekleştirilen kına gecelerinden şehirde, erkek kadın karışık bir şekilde uygulanan kına gecesine doğru bir geçiş söz konusu olmaktadır.

Kına yakma işlemi esnasında ise gelinin elini açmaması durumunda kaynananın gelip gelinin eline altın koyması da kaynak kişilerce ifade edilmektedir. (KK-17, KK-37) Gelinin bu işlemde ağılatılması durumuna da önem verilmektedir. Daha çok geleneksel müziklerin çalındığı kına gecesinde, kadınların bir arada oynamasının ardından kına yakımına geçilmekte olup bu uygulama sonrasında bir müddet daha oynama devam ettirilmekte ve böylece kına gecesi sonlandırılmaktadır.

3.3.5.3.1.2. Aile İçerisinde Düğün Sırasında Yapılan Uygulamalar

Düğün günü gerçekleştirilen uygulamaların neler olduğu ve ailenin bu uygulamalara yaklaşımları şu şekilde tespit edilmiştir:

Gelin kına akşamı değil de bir sonraki gün alınırdı. Gelin alıcı toplanır erkek evinden kalabalık olarak gelirdi. Aile olmazsa düğünde bir büyük olmaz. İlgilenen de olmaz. Bir şeyleri daha düzenli yapıp yoluna koyan da ailedir. (KK-3)

Eski düğünlerde bi erkek düğünü olurdu, kına gecesi olurdu. Ona yemekler hazırlardılar. Dolma, tatlı, börek, et yahnisi, çorbalar her şey yapılırdı. Erkek düğününde damat tıraşı olurdu yine yemekler verilirdi. Sonra ordaki millet hep beraber kalker gelin almaya giderdi. (KK-5)

Gelin kendi evinde bir akşam öncesinden kına gecesi yapardı biz ertesi günü giderdik gelini almaya kocasının evine gelirdi. Aile olmayınca o düğün sönük olurdu. Aile olunca yük ailenin üzerinde oluyor gelin ve damat da rahat oluyor. Geçmiş düğünler köyde olurdu daha şen şakraklı. Şimdi her şey salonda olduğu için kalabalıktan sönük bir hava oluyor. Ama köyde harman yeri geniş rahat olurdu. Köyde güvey ortası olurdu salonda orta derler ya o işte. Köyde mermi atılırdı. Düğünün pislği olurdu şimdi onların hepsi salona kalıyor. (KK-6)

On üç yaşında iken köy düğününe gitmiştim. Üç gün üç gece derler ya o şekilde yapıldı. İlk gün kına yapıldı, ikinci gün görülmeye gidildi ve hep yemekli oldu. Açık hava olunca silahlar da atıldı. Örf âdetlere göre yapıldı. Çok daha heyecan verirdi o etkinliklere katılmak. Şimdi gene bi düğün olunca heyecanlanıyorsun ama gösteriş için yapılıyor gibi geliyor bana. Gelenekleri geçtim sosyal medya üzerinden paylaşım yapma yarışı var gibi. Bir yakınımın nişanına şahit oldum ben mesela eve bi kameraman getirmişler istenme anı çekiliyor. Kameraman diyor ki kahveyi bir daha dök, tekrar çekecem. Yüzüğü verirken bize bak vs. O anda yapılıncı bana çok sahte geliyor. Eskiden anı yaşardık düğünlerde, nişanlarda. Şimdi anı yaşamıyoruz sanki. (KK-9)

Erkek tarafı gidiyordu kız tarafına atlarla gelini almak için. Araba yoktu. Abimin karısını atla getirmişlerdi. Eskiden gelinlerin peşine yenge giderdi. Bir atta yenge otururdu, bir atta gelin otururdu. Attan indirirler, otururlar bir yerde. Akşam olunca da gelinle damadı bir odaya koyarlar. Herkes evine gider. Şimdi hep arabalarla gidiliyor. (KK-10)

Kızım mesela kuaförden çıktı evimize geldi. Damat tarafı arabalarla geldi gelin alıcı olarak onu buradan aldılar. (KK-11)

Çok eskiden kalabalık olurdu bizim düğüler. Bizim düğünümüzde davul zurna varidi, içki yogiydi. Ekseriyette gelinler atın üzerinde giderdiler. Gelinin kolunu bi kişi tutardı. Görüm usulü evlenirlerdi eskiden. Böyle birbirinle konuşalım sevmeye işi yokiydi. Annen baban beğendiyse sende beğenecektin onu. Şimdi daha iyi anlaşıyosun, konuşuyosun. Maddi düğünü aile yapardı şimdiki gibi şatafatlı değildi. Salon tatalım bilmem ne yogiydi. Çağırırdın milleti gelirdi harmana orda davul zurna çalardılar oynardılar. Gelinin eskiden yedisi varidi, yapardılar. Ekseriyette gelen gelinin eskiden kafasına atın üstünde arpalan veya buğday para atarlardı. Gelini içeri koyarken kardeşi vardır kapıyı açmazdı para almak için o zamanda öyle bi adet varidi. (KK-13)

Nerde düğün olursa kız veya oğlan gidecek o eve gidilirdi, ilk gına gecesi olurdu halay çekilirdi. Sonraki günü olurdu evin kapısında yemekler pişerdi, köyde becerikli kimiyse o gelirdi. Masalar kurulu millet yerdi. Sonra giderlerdi gelini almaya. At varidi ati olan binerdi atına, gelinin ati da ayrı hazırlanıyordu. Damat tutardı atın şeyini giderdi gelini almaya davul, kemençe çalardı dayanırlardı kız kapısına. Uzaksa da araba yokdi yürüme giderlerdi. Giderlerdi gelini hemen vermezlerdi kitlerdiler kapıyı, hediye para alırlardı verirlerdi gelini. Yürüme gelirlerdi. Gızı getirenlere de gene yemek verirlerdi. (KK-14)

Eskiden gelinlerde gelin teli olurdu başının yanından aşağıya asılırdı veya elindeki çiçeğinden. Ben genç kızken düğüne gittiğimizde gelinlere giderdik derdik ki 'Bi tane tel alabilir miyiz?' Koparıp alırdık o telleri saklardık. Derlerdiler ki gelinin telinden alan o da erken kısmet bulur işte o da bizim ilgimizi çekerdi. Gelin alma da benim zamanımda at yoktu, arabayla giderdik. Gelin almaya gelin tarafından beş on araba gelir gelini alır giderler çok kalabalık konvoy şeklinde eğlenceli olur. (KK- 15)

Gelin alma, arabası olmayan atla gelirdi kapıya, gelin ata binerdi giderdi. (KK- 18)

Bir konvoy halinde on beş taksitle oğlan tarafı kız kapısına giderdi, arabalara hep mendiller takılırdı, süslenirdi. Gelin alınırdu kornayla damadın evine gidilirdi. Oğlan tarafı gelin gelecek diye hazırlık yapar, günler önceden odalar donatılır. Gız evi daha çok tantanalı olur. Gızın eşyaları evden çıkacak, bakışlar verilir bunları hep aile yapardı. (KK- 20)

Düğünümde vurgun oldu, damat odadan çıkarırken görümcemin kocası geldi bi kurşun geldi vurdu onu. Evin içinde de tabanca atarlardı hep ev delik deşik olmuştu, evin tavanları o gece hep akıttı. Buradan yukarı kiremitti hep delince, o gece de yağmur yağdı hep akıttı. Vurulan görümcemin gocasını bir kısım hastaneye götürdü bir kısım geldi beni almaya yani çok büyük düğün idi, içkili olurdu düğünler. Bizim haberimiz yoktu yani burada öğrendim vurgun olduğunu. (KK- 23)

Gelin almaya eskiden atla giderlerdi. Geline ailesi tarafından elindeki imkanlara göre o zamana kadar hazırlanmış olurdu, bir gün evvelden atla çeyizi gönderirdiler düğün günü de yine atla gelin alıcı olarak yenge gelin atla beraber gelirdi. İki evin arasındaki mesafeye dayalıydı atla gelme. Şimdiki gibi yol yok. Davetiye yoktu, sözlü çağırırdık milleti. (KK- 24)

Gelin almada o zaman araba yolu yokmuş atla gitmiş annem iki tane at o zaman yenge vardı şimdi o yok yenge gelin öndeki atta yenge arkadaki atta atı tuta tuta onları getirirlermiş getirdiği günün sonraki günü düğün olurmuş yemekli düğün olurmuş geleni yedirip öyle gönderirlermiş o kadar güzel olurmuş. Gelin geldiği zaman arpa, şeker, para karıştırıp damat geline üstten aşa geline atardı ki huzurumuz olsun diye. Şimdiki düğünler üç saat sonra biter. Düğün bir hafta sürerdi yani yemek pişirmesi de uzun sürerdi. Gelin getiren bi aileye daha çok yük binerdi maddi olarak. Milleti çağırma, ağırlama, gönüllerini yapma hep aileye kalmıştı. (KK- 28)

Kına sonrası sabah olunca gız kapısına erkekler toplanır oğlan tarafı gelmeden. Yemek pişer o yerde yemek yenecekti ben giderken erkekler toplanır iki masa yemek yemişlerdi geleni de karşılarlardı. Oğlan tarafı da ailecek gelirdi gelin almaya. (KK- 29)

İlk erkeğe düğün yapılırdı tıraş edilirdi, para toplanırdı o milletle beraber gidilirdi gelin alıcı egerem araba yolu varsa arabayla yoksa yürüme gelini atın üstüne koyar alır gelirlerdi. Ben yürüme gelmişim araba yolu yoktu. Biz iki gız iki oğlandık en büyük de benim. (KK- 32)

Düğün salonu tutmuştuk öğle saatlerinde gelip beni almışlardı kuaföre gitmiştik çıkışta eve geldim vedalaşmak için erkek kardeşimin bacağının altından geçtim çıkarken. (KK- 33)

Kocamın evi ile babamın evi arası yakındı. Burdan geldiler oraya kalabalık gelin alıcı olarak beni almaya. Kocamın evinde erkekler içki de içtiler. Sonraki gün geldiler beni davulla beni almaya. (KK-35)

Bizim düğünümüz köy düğünü oldu. Evde kına gecesi yapıldı, erkekler de harmanda erkek düğünü yaptı. Benden de önce davul zurna ve at vardı. Aile olmasa çoğu yapılacak geri kalırdı. Tek elle yapılacak olan şeye aile yardımcı oluyo. (KK-36)

Evde duranlar gelin gelene kadar gelen misafirlere yemek verirdi. Akşam olunca da oynardık. Saat gelirdi 11'e oğlan tarafı gelir gelini alırdı. Oğlan evine gelince de az şenlik oldu. (KK-37)

Gelin almaya erkekler giderdi, kadınlar değil atla giderdiler. Mermi atardılar, atlar kişnerdi ortalık yıkılırdı. Aile düğününde saygıda kusur olmazdı, gelen misafire yemek olurdu. Eskiden üç gün düğün olurdu gına gecesi gızın evinde olurdu o günü düğün var, yarın evinde erkek düğünü var, evir gün de oğlanın evinde gelin geldi cumaluk var. Uç gün millet yemek içmek öldürdük yorgunluktan. Bütün aile birbirine yardım ederdi. (KK- 39)

Kınadan sonraki sabah da evimden adliler beni. Gaynata tuttu atın yularını geldi, atların önüne çayır döktüler yediler içtiler, ordan yüklendiler Sırttan bile atlan yürüme geldik. (KK- 41)

Kemençe, davulla gelirdiler, kapı kapanırdı bi hediye verilirdi sonra erkek gardaşı çıkaracaktı onu evden gelini atın üstüne koyup gideceklerdi. Hediye almadan gelini atın üstüne koymazdılar. Sonra bizim zamanımızda yürüme giderdik. Araba yogiydi. (KK- 42)

3.3.5.3.1.3. Aile İçerisinde Düğün Sonrası Uygulamalar

Düğün etkinliği sonrasında gerçekleştirilen aile içi etkinliklere dair örnekler şu şekilde tespit edilmiştir:

Düğünden sonraki gün de Cumalık derler hep kadınlar toplanırdı. Öyle de biterdi. Bizim geleneklerde çeyiz asma olmamıştır. Ama ben Ereğli'ye gelin gittim orda yapıyorlardı. Evin içinde odalara çeyizler görünecek şekilde ona göre onları asarlardı. Bizde olmadığı için benim de tuhafıma gitmişti. (KK-5)

O gün düğün oldu mi sabahınsı da Cumaluk olacaktı. Sadece kadınlar oynardı erkek yoktu. Biz kalandar ayında evlendik kar vardı cumalugum olmadı. (KK-14)

Düğünden sonraki günü de cuması yapılırdı, gızın tarafı toplanı giderdi oraya. Cumalık derlerdi ona evlendikten sonra ertesi günü yapılırdı. Sadece bayanlar gelirdi, çok kalabalık olurdu. (KK-18)

Pazar günü gelini alırdılar Pazartesi de cumalık olurdu hep bayan oynaması olurdu biterdi. Düğün bir hafta sürerdi yani yemek pişirmesi de uzun sürerdi. (KK- 28)

Düğün sonrası cumaluk olurdu kız tarafı gelirdi hep düğün yapardılar. Benim cumaluğum olmadı cenaze vardı oyun olmamıştı. Köylerde kapıların önü büyüktü genelde düğünler hep orda yapılırdı. (KK- 29)

Düğünden sonraki gün de Cumalık oldu. Orda para verilip takı takılırdı. (KK-35)

Düğünden sonraki sabah olunca eskiden cumaluk yaparlardı. Ortaya gelin gelirdi, damatla koltuk olurduk. Geline ailesi havlusu, çarşafı her şeyine kadar yapılırdı. (KK-37)

Eskiden üç gün düğün olurdu gına gecesi gızın evinde olurdu o günü düğün var, yarın evinde erkek düğünü var, öbür gün de oğlanın evinde gelin geldi cumaluk var. (KK- 39)

O akşam düğün oldu sabahı duyan geldi Cumaluk oldu, millet gügüm çalardı oynardılar. (KK- 41)

Düğün sonrası cumalugu olurdu, yedi gün sonra da gelin yedisi olurdu yemekli yapılırdı. Sandık kenarlarına çeyiz asılacığıdı. Odalara ip gererdiler onlara hep ceyizi asılacığıdı. Her şey havlu, iç çamaşırı her şey serilirdi millet gelen bakardı, sandık da açık dururdu gelen bakardı. (KK- 42)

Kaynak kişilerden alınan verilerden hareketle aile içerisinde gerçekleştirilen en önemli etkinliklerin başında düğün gelmektedir. Düğün, aile bireyleri arasında yaşatılan geleneklerin kuşaktan kuşağa aktarılması için de bir araçtır. Trabzon Yomra ilçesi ailelerinden derlenen veriler analiz edildiğinde aile bireylerince gerçekleştirilen düğün etkinliğinde kuşaklar arası farklılıklar göze çarpmaktadır. Geniş aile yapısının hâkim olduğu dönem içerisinde köy düğünleri ağır basarken çekirdek aile yapısına doğru geçişte merkez düğünlerinin yaygınlığı tespit edilmiştir. Köy hayatının getirisi olarak düğün etkinliklerinde de yerel unsurlar bulunmaktadır. Teknolojik gelişmelerin gerisinde kalan köy düğünlerinde kültürel unsurların daha yaygın gözlemlendiği saptanmıştır. Düğün öncesi yapılan hazırlıkların başında gelen yemek âdetinde kadınlara önemli görev yüklenmiştir. Yörenin yemek yeme kültürü ile de benzerlik taşıyan ve herkesçe sevilen yemeklerin yapılması, düğün öncesi en önemli hazırlıklardan biri olmaktadır. Kaynak kişilerden tespit edilen yemek isimleri şunlardır: Dolma, et yahnisi, sütlaç, börek, çorba, fasulye yemeği, makarna, ballı yufka. (KK-3, KK-5, KK-11, KK-13, KK-14, KK-15, KK-18, KK-20, KK-23, KK-28, KK-32, KK-33, KK-35, KK-36, KK-37, KK-39, KK-41, KK-42). Bu yemekler aile içindeki kadınlar tarafından yapılmakla birlikte yemeklerin yapımında danışılan bir ana kadının varlığı da tespit edilmiştir. Yemeklerin küçük veya orta boyuttaki tencerelerde değil kazanlarla yapılması, düğüne davetli kişilerin çokluğuyla ve her gelen kişinin yedirilmesi âdeti ile açıklanmıştır.

Düğün öncesi yapılan aktivitelerden sonra köy düğünlerinde bir diğer önem çeyiz hazırlama üzerine kurulmuştur. Çeyizin hazırlanmasında yine aile içindeki kadınların aktif rol aldığı tespit edilmiştir. Evin donanmasında payı büyük olan çeyizin geniş aileden çekirdek aileye doğru geçişte halen uygulandığı ve önemini koruduğu tespit edilmiştir. Çeyizin hazır olması anlamına gelen “oda donandı” (KK-7) tabirinin kullanılması çeyizin aile içindeki öneminin sözlü bir şekilde ifadesi olarak değerlendirilmektedir.

Geleneksel köy düğünlerinde görülen “cumalık” uygulamasının merkez düğünlerinde görülmemesi de kaynak kişilerden tespit edilmiştir. Köy düğünlerinde yerleşen düğün algısının üç gün şeklinde olması ve bu üç gün içerisinde gerçekleştirilen etkinliklerden biri olan cumalığın aile içindeki kadın odaklı bir uygulama olduğu görülmektedir. Düğün sonrası gerçekleştirilen uygulamada, aile içindeki veya yakın çevredeki kadınların gelini eğlendirmesi üzerine kurulduğu ve eğlence temelli olduğu saptanmıştır. (KK-5, KK-14, KK-15, KK-18, KK-28, KK-35, KK-39, KK-41, KK-42).

Cumalık uygulaması gibi köy düğünlerinde tespit edilmiş bir diğer uygulama gelinin at ile alınmasıdır. Köy temelli uygulamalarda önemli bir araç olarak kullanılan at, köy düğünlerinde de gelinin alınması ve taşınmasında yer almaktadır. Arabanın az tercih edilmesi, pahalı olması, araba yolunun bulunmayışı gibi pek çok faktör köy temelli uygulamalarda atı tercih edilir kılmaktadır.

(KK-10, KK-13, KK-14, KK-24). Bundan dolayı gelinin baba evinden alınması ve damat evine getirilmesi sürecinde kullanılan at ilderleyen dönemlerde yerini arabaya bırakmıştır.

3.3.5.4. Aile İçerisindeki Ölüm Temalı Etkinlikler

Aile folkloru içerisinde değerlendirilen cenaze etkinlikleri, ailenin yapısına ve inanişına göre farklılık göstermektedir. Ölen kişinin ardından düzenlenen bu etkinlikler, aile içerisinde kalıplaşmış olup cenaze dönümlerinde kendini göstermektedir. Üzüntünün ortak bir şekilde aile içerisinde paylaşılması, birlik ve beraberliğin kuvvetlenmesinde önemli rol oynamaktadır. Aile ölen bireyin ardından ilk üç gün mevlit okutmakta ve burada helva, şeker, lokum, meyve suyu vb. ailenin durumuna göre verilen yemekler ve ikramlar değişmektedir. Ölüm yıl dönümünde, ölünün yakınları ekonomik durumlarına göre camilerde ya da evlerde ölünün ruhu için mevlit okutmakta, şeker dağıtmaktadırlar. Ölünün üçüncü ve yedinci günlerinde de mevlit okutulduğu, dua edildiği, yemek verildiği ve helva dağıtıldığı bilinmektedir (Bayat; Cicioğlu, 2008: 151). Cenaze etkinliği konusuna ilişkin aile bireylerinden alınan cevaplar şu şekilde verilmiştir:

Eskiden diyelim ki bi akrabın öldü. Radyo vardı, televizyon yoktu. Radyonu 40 gün açmazdın. Şimdi onu kimse tutmuyor. Aile bireylerimiz de yan yana gömülüdür. (KK-10)

Bütün komşular gelirdi, eskiden cenazenin başında çok ağlaşırdılar. Cenaze eve gelirdi, şimdi o kadar yok. Cenaze evine ölü yemekleri götürürdüler. Cenaze sonrası radyo bişeler çalınmazdı, televizyon varsa açılmazdı 10 güne kadar. Ailece hep aynı mezarlıkta yan yanaldır (KK-13)

Cenazemiz olunca üç gün akşamdan evde Kuranlar okunur, helva kavrulur verilir. Tekrar yedinci akşamda verilir. Bir daha kırkında sonra senesi diye devam eder. Aile mezarlarımız hep bir yerdedir. (KK-20)

Bizim zamanımızda adam öldüğü zaman televizyon yoktu da radyo vardı onu kırk gün açmazdılar. (KK- 32)

Üç gün yas tutun derler ama acının üçü beşi olmaz. Cenaze yemekleri dışarıdan gelirdi ölü sahibi üç güne kadar bişe yapmazdı. (KK-42)

Trabzon Yomra ilçesi ailelerinden derlenen verilerdeki kaynak kişilerin söylemlerden hareketle aile içindeki cenaze etkinliklerinde kuşaklar arası geçişte bir değişim yaşanmaktadır. Cenaze töreni sonrasında aile evinde teknolojik aletlerin açılmaması, ölünün evinde yemek pişmemesi yas durumunun 10 ile 40 gün arasında değişmesi durumu tespit edilmiştir.

Aile içerisinde yaşanan kayıptan sonra aile bireylerinin normal hayatlarına dönme süresinin ise 10 ile 40 gün arasında olduğu yine kaynak kişilerce bildirilmiştir. Aile mezarlıklarının hep bir yerde olmasına da özen gösterilmiş olup bayramlarda kabir ziyaretlerinin yapılması da aile içerisinde devam ettirilen bir gelenektir.

3.3.6. Yemek Pişirme ve Yeme Yolları ile Aile İçi Yemek Toplantıları

Yemek kültürü, Türk toplumunda her zaman değerli ve önemli görülmüş ve yemek yapmaya da bu şekilde önem verilmiştir. Ailenin birlikte çok fazla zaman geçirmesi ile yemek pişirme ve yeme yolları ile oluşan toplantılar, aile içerisinde tekrar ettirilmiştir. Aile geleneklerinin dışavurumu ile oluşturulan aile toplantıları nesillerce yaşatılarak ritüel haline getirilmiştir. Aynı şekilde yemek yedirme de aile arasında önemli bir yer tutmakta ve nesillerce yemek yapma şekilleri aile arasında aktarılmıştır (Zeitlin vd., 1982: 162). Yemek pişirme geleneği, aile arasında kadın odağında geliştirilen ve aktarılan önemli etkinliklerden biri olmaktadır. Küçük yaştan itibaren aile arasında anneden kız çocuğuna aktarılan bu gelenek, aile hayatının ayrılmaz bir parçası olup nesillerce devam ettirilmiştir. Anne ve kız etkileşiminin olduğu bu etkinliklerde, yemeğin yapılış aşamasından, sunuş aşamasına kadar yeni nesile öğretilmektedir. Ailede yemek yeme toplantılarının varlığı, yiyeceklerin bereketli olması için yapılan uygulamalar ile söylemlerin neler olduğu ve kuşaklar arası yemek yapmanın aile içerisinde öğretiminin nasıl olduğu ile ilgili kaynak kişilerden alınan cevaplar aşağıdaki gibidir:

Yemek yapmayı annemi izleyerek ve yine kendi merakımla öğrendim. Annemin yanında yaparım da o beğenmez diye o bir yere gidince ben bir şeyler yapmaya çalışırdım, denerdim. Yaparken de zorlanmadım annemden gördüğümüz için. Okul gibi pek fazla dış yaşantım da olmadığı için yaparken de zorlanmadım. Annem de becerikliydi biz de ondan aldığımız deneyimle yapmaya başladık. Anneler de çocuklarına kendini geliştirmesi adına on sekizli yaşlarından sonra öğretmeye başlamalı. Genelde hep beraber yemek yeriz, tek yemeyiz. (KK-2)

Yemek yapmayı annemden öğrendim. Yavaş yavaş mutfığa girmeye başladım. Bir anne 14-15 yaşlarında kızına bütün sorumluluğu vermese de yavaş yavaş onu mutfığa sokmaya başlamalı. (KK-3)

Yemek yapmayı çok severdim. Küçüklükten beri mutfaktan çıkmazdım. Hatta annemin evden çıkıp gitmesini beklerdim. Çıkar giderdi, sonra gelirdi. Bende derdim ki ne yiyecek hiç sordun mu? Derdi ki ben seni biliyorum diye. (KK-5)

Biraz büyüdükten sonra annemizden öğrendik. Dokuz yaşından sonra abim evlendi o gelinimizden öğrendik. Yemek kitapları vardı sonra televizyon çıktı geliştirdik ama önce anneden öğrendik. Bir anne kızını hamurken yoğurma hesabı biraz aklı erince onu bunu yaptırmaya başlayacak. Yanında durarak öğretecek. Kız çocuğu hem okuyacak ama hem de mutfaktan haberi olacak. Kendi çocuklarımızı biz öyle büyüttük, torunları da o şekilde öğretmeye çalışıyoruz. (KK-7)

Yemek yapmayı kendi kendime öğrendim. Annem sabahtan giderdi, zaten ondan görmüştüm kendi kendime malzemeleri koyarak yapmaya başladım. Yemeğe başlarken besmele ile başlarsın. Daha bereketli olur. (KK-10)

Ben yemek yapmayı kendim öğrendim. Annem hasta olurdu eskiden devamlı ben birinci sınıftan beri mutfığa girer yemek yapmaya başladım. (KK-11)

Yemek işine çok bulaşmam. Annem evde olmadığı zaman genelde mutfığa girerim. Ama pasta türü yapmayı daha çok severim. İnternette bakarak öğrendim. Pasta deneyimim annemin yaptığı pasta oldu. (KK-12)

Biz küçükken annemiz pişirirdi, bizden büyük ablalarımız da pişirirdi. Büyük ablam çok güzel yemek pişirirdi. Önceden küçükten koşarlardı kızları godespanalığa. Eskiden aşçıya, iyi yemek pişirene godespana derlerdi. Büyük ablam evlenince de anacığım tarif etti kendim bir şeyler yaptım. Kitap defter bizim zamanımızda yoktu, kafamızdan yapardık. Besmele çekerdik, giderdin mutfağına. Yemeye otururken Bismillahmanirahim, kalkarken Elhamdürillah derdik. Büyüklerin yanında da ne çok konuşurduk ne fazla yiyebilirdin. Terbiyeli oturup kalkacaksın. (KK-14)

Bizde iyi yemek pişirene godespana derler. Babaannem de mutfağa girince şey der ‘Haa yine karıldın’ der. (KK-16)

Ben yemek yapmayı annem yaparken görerek öğrendim. Bizim zamanımızda ortaokul lise çağında öğrenirdi kızlar yemek yapmayı. Yaparken annenin yanında olurduk o söyler biz koyardık, kitaba bir yere bakmazdık. Yemek yerken sofrada gülünmezdi hacannem çok kızardı ‘Masada gülünmez masa sallanır’ derdi. Beraber yerdik hep. Uzun uzun otururduk masada. Bayramda veya onun dışındaki günlerde herkes bizde toplanırdı, bazen özel yemekler olurdu annem gocaman gerdanı açardı yapardı. (KK-17)

Yemek yapmayı annemden öğrendim, sonra evlenince daha iyi kendim öğrendim. Anneler kızlarına on iki yaşlarında başlar öğretmeye. Ellerine baka baka öğrenirler. (KK- 18)

Benim yemek yapmaya hevesim vardı. Ben yemek yapmaya pasta ile başladım. Daha sonra annem bizi mutfağa çağırırdı eline bakarak öğrendim. Bence beşinci sınıftan itibaren anneler çocuklarını mutfağa sokup yemek yapmasını öğretmeye başlamalı çünkü o yaşta öğrenilen bilgiler daha sağlıklı olur, hafızada kalır. Genelde bayramda yemek toplantıları oluyo, bunun dışında da arada bir araya gelip yemekler yapılır, çay içilir, sohbet edilir. (KK- 19)

Yemek yapmayı arkadaş çevremden, komşularımdan, yengemden öğrendim ama küçük yaşta gelin geldiğim için kayınvalidemden öğrendim. Annem çok titiz bir kadındı bizi mutfağa koymazdı bizde mutfağa girmeyi isterdik girince de elime bakın öğrenin derdi. Evimde genelde küçükken annem, gelin gelince de kayınvalidemle ben yemek yapardık. Düşün yemeği, hacı yemeği olunca uzaktan bi akrabamız vardı onu çağırırdık, komposto, pilavı o yapardı. Anneler on iki yaşından sonra kız kısmi yemek yapmayı öğrenmeli. Bu iş ele bakarak veya yaparak öğretirsin o şekilde olur. (KK- 20)

Annemin veya bilinçli birbirinin eline bakarak öğrendim. Annem bizi önüne atardı ki bunu şunu yapın, gördüğümüzü alırdık bir yere bakmazdık kafadan yapardık yemeği. Annem bana derdi ki mutfağa abdestli gir ki kızım her şeyin bereketi artsın besmele de çek. Eskiden bir cami vardı bizim köyde. Onun yanında da tanıdık ev vardı. O bayramdan çıkanlar gelip orda yemek yerdı öyle bayramlaşırdık. O evde fasulye yemeği, dolma, sütlaç pişerdi. Köy halkı da para toplardı malzeme alırdı, yemeği pişiren köy kadınlarıydı bizim evde bayram zamanı çok yemek pişmezdi. (KK-21)

Evimizde genelde annem yemek pişirirdi ama ben dokuz yaşındayken annem evden çıktığı zaman ben kek kurabiye yapardım meraklıydım. Evlenene kadar mutfağa girip ana yemek yapmadım annem biz uyanana kadar yapardı ama evlendikten sonra da sıkıntı çekmedim. Anneler kızlarına yemek yapmayı öğretir ama bir kızın içinde olacak öğrenmek için. (KK-27)

Ben yemek yapmayı annemin eline baktım öğrendim her şeyi bakmayla öğrenmişim. Evde genelde kadınlar yemek pişirirdi. Bir kız mutfağa ilkokulu bitirince girip yemek yapmayı öğrenmeli. Benim babaannem derdi ki ben makarna kesmeyi bilmezdim derdi bana ki hırsızlık hırsızlıyken onu da öğren ama yapma derdi yani bilmediğin bir şey olmasın. Eskiden soba yoktu, tatlı yapardım ateşe atardım. Gömerdim onu gece temcite kalkardım yatmaz yemek yapardım. (KK-32)

Yemek yapmak için bizde kız evlatlarını işlere koşardın annem iş yaparken biz yemekleri yapmayı öğrendik babaannemle de yaşadığımız için ondan da öğrendim. Kız küçükken mutfağa girip bir şeyleri öğrenmeli bence. Bismillahsız yemeğe tuz bile koymamak lazım misafir kalabalık olur yemeğim az olursa ettehiyatü okurum üflerim onla yetmiş kişiyi ağırlarım ben. (KK-33)

9 Bende 15 yaşında başladım yemek yapmaya. Annem bırakır giderdi bizi annesine bir yere yemekleri biz yapardık. En büyükleri bendim çocukları yedirirdim. Pilavı, makarnayı göre göre annemden öğrendim. Ne öğrenirsen anneden öğrenirsin. (KK-35)

Annem bizi bırakır giderdi yaylaya. Ablam vardı annem ona her şeyi öğretmişti. Ablamla uyardık ablam bize öğretmiştir eline bakarak. Bende ondan öğrendim yemek yapmayı. (KK-37)

Evlenmeden önce öğretmiş olması gerekir annenin yemek yapmayı ama tahminen ortaokul lise arası bir zamanda öğretmesi gerekir. Yemek yapmayı da annemin eline bakarak öğrendim. Pratik ve süslü pastalar yapmayı daha çok seviyorum bunları yaparken de tarif defterine baktığım oluyor. Doğum günü, bayram günleri için özel yemeklerimiz yapılır. (KK- 38)

Yemek yapmayı anamdan öğrendim ama çoğu yemekleri ben yapardım. Yayık vururdum, hoşaf ederdim ne yağlar etmişim. Anneme bakarak öğrendim bende küçüktüm. Kitap yoktu, aklımdan yapardım. (KK-41)

Yemek yapmayı, anacüğümüzden öğrendik hacı ablamdan, kaynanamızdan öğrendik. Bunu niye bilmiyosun da demediler. Kızım şöyle yap dediler. Kocaya gelince bilmediğim için bişer demezdiler oranın tertibini almaya çalıştım. Küçükten alıştırarak anan ki her yere eli yakışsın. Büyüdükten sonra ağaç eğrilmez derler. Kafamızdan yapardık. Bismillah, rahmanla yemek yapardık. Zaten onu demeyenin yemeği yenmez. (KK-42)

Ben yemek yapmayı annemden öğrendim. Bizim çağımızda ilkokula giderken yemek yapmayı öğrenmeye çalışırdık. Annemiz bahçeye gidince evde bir çorba yapmaya çalışırdık. Bence yemeklerimizin bereketli olması için tabağımızda yemek bırakmamamız lazım. (KK-43)

Ailecek toplanır yemek yerdik. Bayramlarda ablamın gelini var Akçaabatlı o derki bizde bayram üzeri kalkıp yemek etme yok diye. Ben babamın evinde öyle gördüm bizde bayram üstü bir araya gelip yemek yapacaktık yani. Yemeği üstüne koyarken Ettehiyyatü okursan onun bereketi olur diye. (KK-44)

Yemek yapmayı ben ufakken ablam Emine vardı o yapıyordu, annem yapıyordu. Ben yapmıyordum evlenene kadar. On yedi yaşında evlendim. Almanya'ya gittim, yengem gösterdi orda bana. Bu şöyle yapılır, öyle öğrendim. Anneler küçük yaşta yemek yapmayı kızlarına öğretmeli ki küçük yaşta eğilsin diye. (KK-45)

Aile folkloru içerisinde değerlendirilen yemek pişirme ve yeme yolları ile ilgili aile etkinliklerinde Trabzon Yomra ilçesindeki derleme verilerinde kadın odağı olduğu tespit edilmiştir. Evdeki kızların, annelerinin veya ablalarının ellerine bakarak yemek yapmayı öğrenmesi tüm kaynak kişilerce tekrar edilmektedir. Ayrıca kızların mutfağa girme yaşının ise 9-18 arasında değiştiği de söylemlerden anlaşılmaktadır. Aile içerisinde yaşı diğer kadınlara göre büyük olan, deneyimli ve yemek yapmayı iyi bilen baş kadının (anneannene, babaanne) evde yaşı küçük olan, mutfağa girme yaşı gelmiş kızlara tecrübelerini aktarması durumu aile içerisinde devam ettirililmektedir.

Mutfağın yemek yapılan yer olmasının yanında ailelerin mutfağa yüklediği kutsal bir anlamın olması da kaynak kişilerin söylemlerinde belirgin olarak göze çarpmaktadır. Mutfağa girildiğinde ve yemek yapmaya başlanıldığında söylenen “Bismillahirrahmanirrahim” söylemi de aile içerisinde değerli görülmekte ve her yemek yapılışta tekrar edilmektedir. Yemek yapma ve yeme kültürünün önemine dikkat çeken bu söylem, aile tarafından bolluk ve bereketin daim olması ile açıklanmaktadır. (KK-10, KK-21, KK-33, KK-42).

Aile içerisinde toplu bir şekilde yemek yenilmesine de özen gösterildiği kaynak kişilerin söylemlerinden tespit edilmiştir. Geniş aile yapısının bulunduğu aile içerisinde ailenin yaşça büyük hanımı, gelini veya kızına yemek yapmayı öğrettiği gibi torununa da aynı şekilde yemek yapmayı öğretmektedir. Bu durumun ritüel haline dönüştürülüp aile içerisinde tekrar ettirilmesi durumu da söylemlerde izah edilmiştir. (KK-2, KK-7, KK-17). Ayrıca geniş aile yapısı içerisinde dede, babaanne gibi aile büyüklerinin varlığı sofrada adabını da etkileyen ana faktörlerden biri olmaktadır. Aile büyüklerinin yanında gelinlerin istediği ölçüde yemek yiyememesi, çok konuşmaması da ailenin yapısını ortaya koymaktadır. Aile büyüklerine gösterilen saygının her alanda olduğu gibi sofraya da taşınması, geniş aile yapısının karakteristik bir özelliği olmaktadır.

3.3.7. Aile Adlandırma Geleneği

Ad, Türkçe sözlüğe göre bir kimseyi, bir şeyi anlatmaya, tanımlamaya, açıklamaya, bildirmeye yarayan söz, isim, nam anlamına gelir (Türkçe Sözlük, 2011: 23). Ad, insanları diğer insanlardan ayırt etmeyi sağlayan önemli bir araç olarak görülmüştür. Fakat adın konulması bu hususta yeterli olmamış, karışıklıkları önlemek amacıyla adın önüne “soyadı/ aile adı” gibi bir diğer adın alınması da gerekli görülmüştür (Sakaoğlu, 2015: 185). Türklerin aile kavramına verdiği önem aynı şekilde çocuklara konulan adlarla da devam ettirilmiştir. Yeni doğan bireye konulan ismin ömrü boyunca ona bereket, şans veya kötü talih getireceğine inanılmıştır. Bundan dolayı ad seçimi, ad koyma işlemi Türkler arasında son derece ciddiye alınarak yapılmıştır.

Türklerin çoğunda ad verme hususunda ön plana çıkan özelliklerden biri çocuğun önemli bir olay gerçekleştirmesi ve bu olay sonucunda çocuğa ad verilmesidir. Bunun yanı sıra ad verme işlemi esnasında bir tören düzenlemesi ve bu törende aile içerisinde saygı duyulan veya en büyük bireyin çocuğa ad koymasındır (Alkaya, 2001: 3). Çocuğa ad seçerken ise çeşitli faktörler etkili olmaktadır. Bu faktörlerden en önemlisi dini inanışlar ve dini anlayışlardır. Türklerin İslamiyet’i kabulünden önce çocuklarına verdikleri adlarla, İslamiyet’in kabulünden sonra çocuklarına verdikleri adlar arasında farklılıklar görülmektedir. İslam dinine göre yeni doğana verilecek ada özen gösterilmeli ve ad güzel olmalıdır (Alkaya, 2001: 2).

Aile folkloru araştırmaları arasında önemli bir yere sahip olan aile adlandırma geleneği, aile fertlerinden birinin çocuğunun olması ve bu çocuğa verilen isim ile ilişkilendirilmektedir. Aile

içerisinde var olan isimlerden birinin koyulabileceği gibi çocuğun anne veya babasının istediği herhangi bir isim de adlandırmada etkili olmaktadır. Ancak geniş aile modelinde aile arasında devam ettirilen aile isimleri koyma geleneği çekirdek aileye göre daha yaygındır.

Geniş aile modelinde yaşlı bir akrabanın adının yeni doğana konulması durumu göze çarpmaktadır. Ailenin birinci çocuğu olarak dünyaya gelen erkek bireye babasının veya dedesinin, kız olarak doğan bireye ise annesinin veya büyükannelerinin adları konulmaktadır (Dargan, 1978: 63-64). Geniş aile modelinde özellikle aile büyükleriyle uzun süre yaşama durumu adlandırmayı da etkilemektedir. Evin reisi ve büyüğü sayılan dede, babaannene, anneanne, nine vs. yeni doğanı benimser; adının ona konulmasını istemektedir. Bu bağlamda aile içerisindeki yeni doğanların adlandırılması ve bu hususta dikkat edilmesi gerekenlerle ilgili kaynak şu şekillerde cevaplar alınmıştır:

Yeni doğanlara yeni isimlerdense eski kökenli isimler koyulur. Mesela kardeşimin oğlunun adı Tayfun'dur ama ilk ismi Mehmet'tir. Babamın ismini kardeşim ısrarla başa koydu. Benim adıma da rahmetli babaannem koymuş ki Nuran olsun diye. (KK-2)

Bizim eski dönemlerde okunur isme dikkat edilirdi. Ama şimdi çocuğu doğuran adını ne isterse o koyuyor. Eskiden büyükler karışırdı daha çok okunur isim olsun diye, şimdi kendi tercihi oldu. Benim torunuma ben dedesinin adını koydum. Büyükler kendi isimleri koyulmadığı zaman da bir tepki vermezdi. (KK-3)

Çocuklarımızın ismini koyarken büyüdüğünde yakışmasına dikkat ettik. Küçük iken bazı isimler çocuğa iyi geliyor ama sonradan öyle olmuyor. Dede isimlerinin koyulmasını hiç istemem, koyduğum da olmamıştır. Babamın ismi diyelim bana kalsın. Ben onu koyup çoğaltırsam basite gider. (KK-5)

Geçmişten gelen dede adı, babaanne adı aileden eksik olmasın diye ona dikkat ederdik ama şimdi kalktı bu işler. Benim de dede isimlerinden oğluma koyduğum oldu. Koyulmadığı zaman da baskı yapmam isterse koyarlar ama koysalar da memnun olurum. (KK-6)

Bizde genellikle ismin Kuranda geçmesi önemsenir. Bir yandan o devam ederken bir yandan da çok modern isimler de koyuluyor. O tamamen kişisel bir tercih. Yine de özümüzden olan isimler özel kalacaktır. Geçmişimizden gelen isimler daha özel. Aile büyüklerinin isimleri koyulduğu da oluyor. Yeğenimin ikinci adı Sevda. Büyük nenemiz varmış onun adı imiş. (KK-9)

Eskiden zaten hep ölen büyüklerin isimlerini koyarlardı. Bizim dedemizin ismi Ahmet'ti, erkek kardeşimin ismini koydular. (KK-10)

Ablamın çocuğunun ismi eşinin ailesi tarafından konulmuştu. Yaşayan birinin ismini koymayı düşünmem ama rahmetli olmuşsa koymayı düşünürüm. Abimin ismi dedemin ismi olmuştur. (KK-12)

Ekseriyette uşaklarıma isimlerini ben vermemişim. Büyüklerimiz vermiştir. Adını koyarken yatarsın kucağına sağ kulağına ezan okursun, sol kulağına kamet yaparsın. Hüseyin, Hasan gibi okunur isimlere dikkat ederler büyüklerimiz. Dede adlarını ben koymadım ama çoğunluk ölenin adını koyar. (KK-13)

Eskiden derlerdi ki çocuğa ad verilmeden anne çocuğa süt vermezmiş. Ben kızlarıma hastanede doğum yaptığım zaman büyük kızımın kulağına dedesi ezan vermişti ondan sonra kızımı emzirmiştım. Benim babamın adı Ahmet, benim erkek kardeşim oğluna Ahmet ismini koydu. Annemin ismi Havvaydı, diğer erkek kardeşim kızına Havva ismini koydu. Hayatta olmayan anne babamın yaşatılması gibi bir şey diye düşünüyorum. Babamın babaannesinin ismi Fatmaydı, benim ismim de Fatma. Benim ismimi dedem koymuş, annesinin ismi olduğu için. Bu eskiden beri süren gelenektir. (KK-15)

Benim ismimim koyulması da bir hikaye. Ben doğunca Almanya’da o zaman mektup yazılır veya kaset gönderilirdi. Bizimkiler Almanya’dan Türkiye’ye mektup yazmışlar hacı anneme ki ismini ne koyalım diye. O da kuzenimle oturmuş düşünürken Atatürk’ün annesinin ismi güzel onu mektuba yazmışlar yollamışlar öyle koymuşlar. (KK-17).

Büyük kimse dede mesela çocuğu kucağına alır, ezanını okur öyle yapar. Dede ismi koyulsun diye zorlamazdı ama geleneksel olarak koyulurdu. Gelinler öne atlayamazdı ki ben çocuğuma bu ismi koyayım diye. Mesela benim büyük kızımın adını babaannesi dedesi karar veremedi. Yine büyükbabanın dediği oldu. Ondan sonraki çocuklarım da yine büyükler koydu. Dede isimleri koyulunca sevinirlerdi, koyulmazsa üzürlülerdi. (KK- 20)

Çocuklarımin isimleri hep büyükler koymuştur kaynatam genelde. Ben hiç isim koymadım. Okunur isim olmasına dikkat etmişlerdir. Küçük oğlumun adını kaynatamın oğlu vardı Ömer küçük üç yaşında onu adını koymuştuk oğluma, beyim de dedesinin adı Haşım’dı. (KK-23)

Büyük dedem seferberliğe gitmiş gelmemiş adı Ahmet’tir, yeğenimin bir oğlunun adı Ahmet’tir. Yeğenim de benim ismimle anılır Mehmet Tayfun diye. (KK-24)

Çocuğa ad verirken beklememek lazım mesela çocuk ilk sütünü emmeden doğduğu gibi bir kulağına ezan okunacak bir kulağına kamet getirilecek ki öyle anne emzirsin çocuğu diye derlerdi de şimdi öyle yapan pek yok. Bizim ailemizde dede isimleri çok vardır. Şu an kardeşimin hanımı doğum yaptı ona babamın adını da ekleyerek Ahmet Asaf koyduk. (KK-30)

Bizim isimlerimizi çoğunlukta annem koymuş ve hepsinin uyumlu olmasına dikkat etmiş hepsi N ile başlıyor: Neşe, Numan, Nevin, Neşat, Nurdan. Benim çocuklarımin evde bekar halaları vardı onların sevdiği isimleri koydular bir tek eşim eğer oğlum olursa adı Hasan olacak dedi dedesinin adı onu koydu. Benim bir kızımın adı babaannesinin adı Nermin, oğlumun adı da dedesinin adı Hasan onları koyduk. (KK-33)

Mesela abimin ismi Süleyman, dedemin adıydı. Kızımın ismi de benim anneannemin ismi. O âdet bizde vardır. (KK-36)

Erkek kardeşimin ismi Cafer koymuşlar dedemin ismiydi. Babaannemin ismi Emine idi, kız kardeşimin adını da Emine koymuşlar. (KK-37)

Kuranda geçip geçmiyor mu diye bakılır, önemsiz bir isim olmamasına da dikkat edilir. Dede isimleri koyulur mesela kardeşime dedemin adını koymuşlar Ali diye. Geçmişte dedeler olumsuz tepki verebilir ama şu an da verdiklerini düşünmüyorum (KK-38)

Sağ kulağına ezan okunurdu, sol kulağına kamet getirirdi. Müslüman olduğu belli olacaktı. En küçük erkek kardeşimin adı dedemin ismiydi Emin. Dedenin adını yaşatma amaçlı yani bu dede vardı, bu da onun torunudur diye ismi girerdi. (KK-39)

İsimleri büyükler koyardı, küçükler koyamazdı, diyemezdik bize sorulmazdı. Çocuk büyük kimse onun kucağına verilirdi, ona ezan okurdu, okunmamış olmazdı. (KK-41)

Babam yeni rahmetli olmuştu iki yıl sonra da oğlum oldu onun adını Ali koymuştum. Babama özlem, babamın oğlu da yoktu onun için benim oğlumun ismi olsun dedim. (KK-43)

Yengemin çocukları olduğu zaman köyde bir hocamız vardı babam ona danışmıştı okunur isimler olsun diye. Benim abimin ismi Haşim dedemizin adı Haşimmiş, babaannemin ismi Hava imiş kardeşimin adı Hava. (KK-44)

Çocuklarımın adını ben koymadım genelde büyükler koyardı ben hiç koymadım onlar ne isterse onu koydular. (KK-45)

Eskiden hep okunur isimler koymaya dikkat ederdik. Dede adları koyulurdu. İsmi unutulmasın, yaşatılsın diye koyulurdu. Koyulmadığı zaman da bir şey demiyordu. Ekseri ölmüşlerin isimleri koyulur. (KK-46)

Kuranda okunur bir isim olsun veya büyüklerimizin adı olsun diye dikkat ederim. Benim adımlı halamın oğlu koymuş o zaman Trabzonsporlu Ali Kemal varmış halamın oğlu Ali Kemal olsun demiş annem de o isim çok uzundur sadece Kemal olsun demiş öyle olmuş. Benim çocuklarıma babaannemin ve anneannemin adları Ayşe'ydi küçük kızıma Ayşenur adını koydum. (KK-47)

Ad koyma geleneği Türk aile yapısında önemli bir yere sahip olup aile folklorunun temel bileşenleri arasında yer almaktadır. Kaynak kişilerden alınan verilerden hareketle Trabzon Yomra ilçesindeki ailelerin ölen veya yaşayan dede, babaanne, anneanne vs. gibi büyüklerin isimleri yeni doğan çocuğuna koyulduğu tespit edilmiştir. Yeni doğanın ismini belirleme aşamasında evin büyüğünün sözünün geçerli olduğu görülmektedir. (KK-2, KK-3, KK-6, KK-9, KK-10, KK-12, KK-13, KK-15, KK-20, KK-23, KK- 24, KK- 30, KK- 33, KK-36- KK- 37, KK- 38, KK-39, KK-41, KK-43, KK-44, KK- 46, KK, 47) Geleneksel aile yapısında torun, dede açısından büyük bir öneme sahip olmakla birlikte adının koyulmasında da öne çıkan isim yine dede olmaktadır.

İsim tercihiinde erkek aile büyüklerinin payı kadın aile büyüklerine göre de oldukça yüksek olduğu görülmüştür. Çocuğa isim koyan kişilerin yerine getirdiği ritüellerin varlığı ve uygulanış şekli verilerden tespit edilmiştir. Belirlenen ismin sağ kulaktan okunan ezan ve sol kulaktan okunan kametten sonra konulma uygulaması aile içerisinde gerçekleştirilmektedir. (KK-13, KK-30) Ad verme uygulamalarında dini inanışların etkisi yaygın bir biçimde görülmektedir. İslam dininin gerektirdiği vecibeleri yerine getirmekte hassas olan aileler bu uygulamaları ve hassaslığı nesillere aktarmakta görevli olmaktadır. Verilerden hareketle ailelerin çocuklara koyduğu isimlerin okunur olmasına, birbiriyle uyumlu olmasına son derece dikkat ettikleri anlaşılmaktadır. Yaşayan veya ölen aile bireylerinin isimlerinin de yine tercih edildiği görülmekle birlikte tercih etmeyen aile bireylerinin olduğu da ortaya koyulmuştur. Ayrıca tanınmış, sevilen kişilerin isimleri de aile tarafından tercih edilebilmektedir (KK-17, KK-47). Çocuğun doğumundan kısa bir süre sonra, bekletilmeden isim konulması aileler için önemli görülmektedir. Bununla birlikte ad konulmadan annenin çocuğa ilk sütünü vermesi de ailece hoş karşılanmamakta olup süt için adın konulması beklenmektedir (KK-15, KK-30).

3.3.8. Aile İçi Eğlenme Biçimleri

“Neşeli ve hoşça vakit geçirten şey veya kimse” olarak tanımlanan eğlence, hayatın her alanında yer alan unsurlardan biridir (Türkçe Sözlük). Toplumun temel birimlerden olan aile, Türk kültürünün yöresel oyun, müzik, eğlence anlayışının zenginliğinin yansıdığı en küçük birimler topluluğu olarak da karşımıza çıkmaktadır. Bölgeler arası eğlence anlayışının farklılık göstermesi, o bölgede yerleşim kuran ailelerin eğlence biçimlerinin şekillenmesinde de önemli rol oynamaktadır. O yörede bilinen, oynanan, kullanılan eğlence unsurları ailenin eğlence kültürünün oluşmasında etkili olmaktadır. Bununla birlikte yöresel giysiler, çalgı aletleri, oyuncaklar, oyunlar gibi pek çok unsur da ailenin eğlence anlayışını etkilemektedir.

Trabzon yöresi ve çevrelerinde yaygın olarak bilinen danslar, müzikler ve diğer eğlence uygulamaları, burada yaşayan ailelerin özel günlerde veya günlük aktivitelerindeki eğlence anlayışlarını da belirlemektedir. Yeni doğan ve doğduğu ailenin kültürüne göre şekillenen birey, aile içerisindeki eğlence uygulamalarını da doğal olarak kültür içerisinde öğrenmektedir. Öğrenen birey ilerleyen yıllarda bu uygulamaları veya söylemleri nesillere aktararak aile içi eğlenme biçimlerini ileriye taşımakta ve geleneğin devamlılığını sağlamış olmaktadır. Bu bağlamda aile içerisinde eğlenme biçimleri ve uygulama yolları ile ilgili kaynak kişilerden elde edilen veriler şu şekildedir:

Horonu oynamayı çok bilmesem de kolbastı oynamayı çok severim. Düğünlere gide gide öğrendim. (KK-12)

Ailecek bir iş olacaksa masal söylediler, şarkı söylediler, türkü söylediler. Komşular gelirdi mısır ayıtlamaya iş yaparken vakit geçirmek için söylerlerdi. (KK-13)

Düğünlerde genellikle biz horon oynarız. Ben şahsen horon oynamayı çok severim, her düğünde de oynardım. Okulda folklor ekibine öğretmenim beni katmıştı ordan gelen bir şey öğrenmiştik. Bizde düğünlerin olmazsa olmazıdır. (KK-15)

Horonu ben nasıl öğrendim hatırlamıyorum. Düğüne gidip de oynamaya çekinince ablamla biz eve geliriz gece bile olsa onu açar oynarız. O horon o gece bizim evde oynanır. O şekilde öğrendim. (KK-16)

Horon oynardık hatta ben horon başıydım. Kendi kendime düğünlerde öğrendim. Mesela bizi ortaya atarlardı bilirlerdi bizim iyi oynadığımızı. Köçekte iki kişi karşılıklı oynardı herkes onları izlerdi. Horonda da topluluk vardı. (KK-18)

Ben öyle oyun fazla bilmem gelin geldiğimde kaynatam gözüme bakardı oynamak istesem de oynayamazdım o yüzden çok bilmem. (KK-20)

Ben yakınımın düğünümde köçek oynardım, bir yerden öğrenmedim aile içinde de kendi kendine öğrendi millet yani. (KK-22)

Aile içinde yalnızca kınada erkek olmazsa oynardık. Horon oynamayı da ben kızlığımda bilmezdim birkaç sene öncesinde öğrendim kendi kendime. (KK-30)

Horon bilirim çok oynamayı da severim halk oyunları ekibinde de başladım da sonradan yaş ilerleyince düğünlerde horon tepmeyi bıraktım. (KK-33)

Horon oynamayı çok severim. Eskiden köy düğünlerinde giderdik, güğüm götü vururlardı çalarlardı. Oralara horon oynamak için giderdik. (KK-37)

Aile içinde oyunlar yapardık, horonları düzerdik kimisi güğümün götüne vururdu türkü söylerdik millet de oynardı. (KK-39)

Uşaklar dursun diye onlara atma türkü derdim: Atma türkü atarım, yüreğini yakarım, eski çaruklarımı bagazuna takarım. Başka türkü de derdim. İneği beklemeye giderken de söyledim. (KK-42)

Horon, köçek bunları bilirim genelde aile içinde veya yaylalarda öğrendim. (KK-48)

Eğlence biçimleri aile üzerinde önemli bir yere sahiptir. Karadeniz yöresinde yaygın olarak bilinen ve uygulanan horon, köçek, kolbastı gibi oyun çeşitlerinin de Trabzon Yomra ilçesindeki ailelerin eğlence anlayışının biçimlendirilmesinde etkin rol oynadığı kaynak kişilerden alınan verilerde ortaya konulmaktadır. Trabzon köy ve merkezlerinde ailenin gelenek içerisinde öğrendiği horon, köçek gibi halk oyunları en çok tercih edilen eğlence anlayışı olarak kaynak kişilerce ifade edilmiştir. (KK-12, KK-16, KK-30, KK-37, KK-39, KK-48) Nitekim kültürün yörelerde farklılık göstermesi ve buna bağlı olarak aile tarafından oluşturulan anlayışların da farklılaşacağı ortaya konulmaktadır. Ailenin oynadığı oyunlardaki müziklerin ilkel yöntemlerle elde edilmeye çalışılması (nesnelerle ses çıkarma gibi) zamanla modern müziklerle oynamaya dönüştüğü yine kaynak kişilerin söylemlerinden anlaşılmaktadır. Teknolojinin ilerleyişi, köyden kente göç edilmesi gibi faktörlerden bu durumun oluşmasında etkili olmaktadır. Ailelerin iş yaparken hoşça vakit geçirmesini kolaylaştıran eğlence biçimleri arasında türkünün yer aldığı görülmektedir. Atma türkü söyleme (KK-42) geleneğinin de yine aile içerisinde yaşatıldığı ve eğlence unsurlarından biri olarak görüldüğü anlaşılmaktadır.

3.3.9. Aile İçi İfadeler, Jestler

İfade kelimesinin, TDK’de geçen beş anlamı bulunmaktadır: 1. Anlatım, 2. Deyiş, söyleyiş, 3. Bir duyguyu yüz aracılığıyla anlatan belirtilerin, mimiklerin bütünü, 4. Tanık ve sanıkların olay hakkında yargı organlarına yaptıkları sözlü açıklama, 5. Dışa vurum (Türkçe Sözlük). İnsanların birbirlerine sözlü veya sözsüz gerçekleştirmiş olduğu eylemlerin çoğu ifade içerisinde değerlendirilmektedir. İfadeler toplumun geneline hitap edebildiği gibi argo ve jargonlar aracılığı ile belli bir kesime de hitap edebilmektedir.

Ailelerin de içerisinde yer aldığı birbirine bağlı gruplarda özel kelime ve ifadelerin kullanımı birçok akademisyen tarafından gözlemlenmiştir. Aile ifadelerinin toplanması ve derlenmesi konusunda 1962’de Allen Walker Read tarafından yayımlanan “Family Words in English” adlı

makale önem taşımaktadır. Makale İngilizce konuşan aileler arasındaki özel ifadelerden örnekler içermektedir (Dargan, 1978: 12). Aile ifadeleri arasında değerlendirilen konuşma biçimleri, aile üyeleri arasında ilişkilerini geliştirmek ve pekiştirmek için kullanılmakla birlikte ayrıca gruba derin samimiyet ve birlik duygusu veren unsurlar arasında yer almaktadır (Krapp, 1913: 59). Aile ifadeleri ve jestleri aile üyelerini birbirine yakınlaştırdığı gibi ortak bir aile belleğinin oluşmasına da katkı sağlamaktadır. Aile içerisinde önem taşıyan bir söz, eylem veya jestin ilk kullanıcısı unutulmuş olsa da aile içinde yaşaması, o aileyi başka ailelerden ayırmaktadır.

Aile üyelerinin herhangi biri tarafından oluşturulan kelimeler, sözler, jestler geleneksel bilginin dar bir çevreye aktarılan söylemleri arasında yer almaktadır. Oluşturulan bu söylemler ise her zaman aile dışındaki uzak akrabalar ile paylaşılmamaktadır. Geniş aile grubu dışındaki bireylere bazı özel ifadeler aktarılmamaktadır. Bu durum aileye dair bir özeline oluşmasına ve aileye dair özel bir jargonun varlığına neden olmaktadır. Aile içi ifadelerin veya jestlerin neler olduğuna ve nasıl oluşturulduğuna dair kaynak kişilerden alınan veriler şu şekildedir:

Bizim ailemizde bir şeyler daha çok sözle ifade ediliyor. (KK-2)

Bilemiyorum ama küçüklükten beri çocuğa verilen otoritedir bence o. Benim çocuklarım öyleydi. Bakışım ile anlatırdım ne söylemek istediğimi, annem de bana bakışı ile anlatırdı. (KK-3)

Annem veya babam öyle çok bakmazdı ama benim Ereğli’de bir arkadaşım vardı onun da iki oğlu vardı. Bir şey olduğu zaman onlara bakardı. Çocuklar da derdi ki anne bana öyle bakma, korkuyorum diye. Bizim ailemizde öyle olmamıştır. (KK-5)

Annemler tecrübeli insanlar biz küçükken cahildik. Onlar susup konuşmadığı zamanlar bizde bir eksik var derdik, nerde ne yaptık da bunlar bize susuyorlar. O çok önemliydi. (KK-6)

Anne dili denen bir şey var. Mimik ve hareketleri ile konuşmadan beden dili ile ne demek istediğini anlarsın. (KK-9)

Büyükler bakışla bakardı, küçükler de ne demek istediklerini anlardı. (KK-10)

Bizde bir şey olduğu zaman sözlü ifade ederiz. O bana anlatır bende ona anlatırım. (KK-11)

Babamın bakışından mutlu veya mutsuz hemen anlarsın ama annem daha çok söz ile ifade eder. (KK-12)

Annem bir şey yaptığımızda pek demezdi ama babam bi bakınca biz onu anlardık. Kızdığı zaman da göz şeklinden anlardık onu. (KK-37)

Aile içi ifadeler ve jestler aile belleğinin oluşmasını ve güçlenmesini sağlamakla birlikte sözlü veya sözsüz bir şekilde aile arasında ifade edilmektedir. Genellikle aile arasında konuşma ve bakış yoluyla yapılan ifadeler aile bireyleri arasında bir anlam kazanmakta olup bir çeşit aile iletişimini sağladığı elde edilen verilerle ortaya konulmaktadır. Aile üyelerini küçük yaştan ifadelere alıştırma

durumu bir çeşit aile otoritesini kurma biçimi olarak görülmektedir. (KK-3) Küçük yaştaki bireyin otorite ile aile bireylerine saygı duyması, gereksiz hal ve hareketlere girmesini de engellemektedir. Özellikle aile içi ifadelerin öğretilmesinde anne ve babanın rolü diğer aile bireylerine göre fazla olmaktadır. Çekirdek aile bireylerinin jest ve mimiklerinden ne demek istediklerinin anlaşılması durumu kaynak kişilerce ifade edilmektedir. (KK-2, KK-3, KK-6, KK-9, KK-10, KK-12, KK-37) Bu durum aile bireylerinin ruh hali ile ilgili bilgilerin anlaşılmasında etkili olmaktadır. Mutlu veya mutsuz hallerini jest ve mimikleri ile ifade ederek anlatma ihtiyacı duyan aile bireyleri, bunu yaygınlaştırarak kullanmaktadırlar.

3.3.10. Eş veya Aile Üyeleri Arasındaki Sembol Davranışlar

Sembol kelimesi matematik, mantık, hesaplama, bilişim alanlarında bazı göndergelere keyfi olarak eşlenen ve keyfi olarak belirlenmiş bir kurallar dizisine göre diğer işaretlerle birleştirilebilen bir işareti ifade eder. Ancak sosyal bilimlerde, teolojide ve mitolojide farklı anlama gelebilmektedir. Genellikle dini ritüel performanslara dahil edilen totemlerde veya nesnelerde ima edilen anlamlar gibi karmaşık, ezoterik ilişkiler için ayrılmıştır. Sembolün aynı zamanda kültür birikimlerini aktarma konusunda bir anlam taşıdığına vurgu yapılmakta, semboller sayesinde kültür ürünlerinin açıklanmasının mümkün olabileceği üzerinde durulmaktadır (Deacon, 2011: 394).

Kültürel sembollerin oluşturulduğu yerlerden birisi de aile unsurudur. Aile sembollerinin oluşturulmasıyla bir çeşit aile arası özel bir iletişim oluşturulmaktadır. Aile içi ifadelerden bazıları belirgin olarak tekrar ederken ailede oluşturulan semboller yalnızca o sembolleri kullanan ve anlamını bilen üyeler etrafında şekillenmektedir. Kimi aile üyeleri bu sembolleri yakın akrabaları ile paylaşmayı tercih ederken kimi üyeler bunu gizli tutmaktadır. Aile arasında oluşturulan deneyimler semboller aracılığı ile aktarıldığında aile ürünlerinin yaratımını olumlu anlamda desteklemektedir.

Ailede veya eşler arasında yatak ayırmak, surat asmak, eşlerin birbirlerine hitap şekilleri, eşlerin birbirini görme biçimleri şeklinde kendini belli eden sembol davranışların arka planında bazı anlam aktaran mesajlar bulunmaktadır. Aile içerisindeki sembol davranışların neler olduğu ve bunların hangi anlama geldiğine dair sorulan sorulara alınan cevaplar şu şekildedir:

Ailemizde yatak ayırma veya uzun süreli surat asma olmamıştır. Annemde ve babamda görmedim, bizde de yoktur yaşanan. (KK-2)

Ne olursa olsun eşler birbirlerinden yatak ayırmamalı. Sırt dönmemeli. Benim evimde de olmadı. (KK-3)

Bütün ailelerde olduğu gibi surat asma bizde de olmuştur. Senin ak dediğine o kara der. Ama bir noktada buluşursun. Eşler için yatak hiç ayrılmamalı. Yatak ayrılınca soğukluk başlar. Ayrıldı da en fazla üç gün dördüncü gün o yatak odasının kapısını beraber açmaları gerekir. (KK-6)

Eskiden eyizlere uzun yatık konulurdu. Şimdi onların boyu da kısaldı aynı zamanda muhabbet de azaldı. Ondan olmuş olabilir. Yatak ayırma veya surat asma bir Őeyimiz olmamıştır. Hele yatak ayırma yanlışır bence. Tartışmamız hiç olmamıştır da diyemem olmuştur ama huyuna gideceksin. (KK-8)

Eşimle birbirimize surat astığımız, yatak ayırdığımız olmamıştır. (KK-13)

Yatak ayırma bizde hiç olmadı, darılsam bile gider yatağında yatarım. Annem babama isminle de hitap etmemiştir hep ona ula diye seslenmiştir. (KK-21)

Ben eşime isminle hitap ettim, ama benden öncesi dönemde isminle çağırmayı bırak yan yana oturup konuşamazdın bile. (KK-22)

Eşimle topluluk içinde birbirimize adımızla hiç hitap etmezdik. Onun yerine bana gelir misin derdi kaş göz işareti yapardı büyüklerin yanında demezdik. (KK-23)

Anama veya babama karşı bir yanlışım olmadı onlardan da sözlü veya fiziksel bir ikaz almış değilim. Ne annem babamda ne de ben kendi eşimle yatak ayırmışlığımız yoktur, aile içinde de görmemişim. Topluluk içinde isimlerimizi teklif etmiş değiliz söylememişizdir. (KK-24)

Bizim ailemizde surat ayırma olabilir de yatak ayırmaya rastlamamışımır. Surat asma da benim tarafımdan bir gün sürer yani. Eşime de isminle hitap etmişimdir. Annem babam da birbirlerine kocaman kocakarı bile dedikleri olur. (KK-25)

Yirmi iki seneden beri eşimle bir akşam birbirimizi bırakıp bir yere gitmedik yataklarımızı ayırdığımızı tövbe bilmem bir lafımız da birbirimize olmamıştır. Eşim bana hiç isimle hitap etmezdi bana Metuk derdi bende ona Sela derdim büyüklerin yanında demezdik saygımız vardı. (KK-29)

Bazen bakışlardan da anlardık mesela kocam eve sinirli gelse ben onu anlardım yani uşaklara da derdim babanız sinirli ona göre hareket edin diye. Yatak ayırma veya surat asma bizde öyle olmamıştır. Eşim bana Nermin dedi ben ona arkadaş derdim. Ben çocuklarımı büyüklerin yanında öptüğümü bilmem şimdi gençler öpünce ben bi tuhaf oluyorum onu yapmamışım. (KK-32)

Bizde yatak ayırma olmamıştır hatta bende benim eşim de ayrı yatmayı hiç sevmez mesela misafirlğe falan gittiğinde eşim ekyatta yatar yatağa girmez gelirim öyle gideriz (KK-33)

Eşler arası yatak ayırma durumuna rastlamadım ama surat asma olabilir. Bunlar da olacaksa çok uzun sürmemeli dinimize göre. (KK-36)

Karı koca arasında yatak ayırma, surat asma olur ama çok uzun sürmez. Deniz dalgasız ev kavgasız olmaz demişler. (KK-37)

Eskiden karı koca birbirini odada görürdü. Niye evde büyükler vardı yan yana gelmezlerdi. (KK-39)

Ne babamlarda gördüm ne bizde bi yatak ayırma bişe görmedim. Benim kocam beni Hatun diye çağırır. Sonra hacıya gidince hacı oldum öyle kaldım. (KK-42)

Eşler arasında yatak ayırma, surat asma, eşlerin birbirlerine nasıl hitap ettikleri veya birbirlerini nasıl gördükleri konusunda sorulan sorulara verilen cevaplardan hareketle özellikle eşlerin surat asma ve yatak ayırma konusunda hassas olduğu görölmektedir. Yatak ayırma davranışı eşler arasında

huzursuzluğu ve sorunu ifade etmekle birlikte bir problem durumunda eşlerin gün sonunda ayrı yatmamaya önem verdiği anlaşılmaktadır. Yatak ayırma eşler arasında soğukluk olarak karşılanmaktadır. Ayrıca eşler arasında uzun yastıkların tercih edilmesi muhabbet durumunu karşılamaktadır. (KK-8) Kız çeyizlerine konulan bu uzun yastıklar eşlerin huzur ve mutluluğunu, bereketini ve uzun ömürlü bir evlilik hayatı geçirmelerini simgelemektedir.

Aile üyeleri veya eşler arasında birbirlerine surat asma davranışının görülebileceği verilerde ifade edilmektedir. Bir durum karşısında verilen olumsuz tepkinin diğer birey tarafından anlaşılması için gerçekleştirilen bu eylem, aile üyeleri ve eşler tarafından uzun süre uzatılmamaktadır. Bununla birlikte eşlerin birbirlerine isimleri ile hitap etmesi de aile üyelerince farklılık göstermektedir. Birbirlerini isimleri ile çağıran eşler olabileceği gibi (KK-22, KK-25) birbirine isimleri ile hitap etmeyen eş üyeleri bulunmaktadır. (KK-21, KK-23, KK-24, KK-29) Geniş aile üyelerinin bir arada yaşadığı aile çeşidinde eş üyelerinin kaynana ve kayınbabanın yanında birbirine hitap ederken isimlerini kullanmadığı verilerde izah edilmiştir. Aile büyüklerine duyulan saygıdan dolayı isimlerini kullanmama, birbirlerini aile büyüklerinin yanında sevmeme davranışı geleneksel aile biçimde yaygın olarak görülmektedir. Çekirdek aile modelinde bu durumun azaldığı, eşlerin birbirine isimleri ile hitap etmeye başladığı, ancak yine aile büyüklerinin yanında birbirlerine karşı mesafeli olduğu görülmektedir.

3.3.11. Aile İçi Roller, Statüler

Rol “Bir işte bir kimse veya şeyin üstüne düşen görev” olarak tanımlanmaktadır (Türkçe Sözlük). Toplumun birer parçası olan bireyler, birtakım rollerle çevrelenmekte ve yaşamına bu rolleri yerine getirerek devam etmektedir. Toplum içerisinde bu roller belirlenirken bireyin yeteneği, gücü esas alınmakta olup bu sayede bireyler toplumda bir yer edinebilmektedir. Edinilen bu yer, bireyin toplumsal statü oluşturmada etkili olmaktadır. Rol kavramı, bireylerin oluşturdukları statüleri içerisinde kendilerinden beklenileni yerine getirmesi olarak da ifade edilmektedir (Ergeshkyzy, 2012: 23).

Toplum içindeki rollerin belirlenmesinde aile kurumunun etkisi bulunmaktadır. Aile birliğini oluşturacak bireylerin bir araya gelip evlenmeleri ile başlayan aile içi roller, çiftlerin hayatları boyunca devam etmektedir. Aile bireylerinden kadının ve erkeğin evlenmeden önceki rollerine ek olarak “eş olma” görevi eklenerek bunu yerine getirmeleri beklenmektedir. Eşlerin aynı ev içerisinde sevgi, saygı, anlayış, hoşgörü ve beraberlik ortamı oluşturarak evliliklerini sürdürmeleri aile birliğinin şekillendirilmesinde önemli olmaktadır. Aile birliğine yeni doğan bebeğin eklenmesi, kadın ve erkeğin “anne-baba” rollerinin oluşmasına neden olmaktadır. Erkeğin babalık, kadının annelik görevine uygun davranması aile kurumunun sağlıklı devam ettirilmesinde etkili olmaktadır. Evin ihtiyaçlarının ekonomik yönden karşılanması, çocuğun ve annenin ihtiyaçlarının karşılanması konusunda daha çok erkeğe görev yüklenmekte olup kadının çalışma hayatına atılması ile bu

durumun değiştiği bilinmektedir. Erkeğe yüklenen ev geçindirme görevi kadına da atfedilerek ayrıca çocuğun temel ihtiyaçlarının giderilmesi konusunda da ön planda kadın yer almaktadır.

Geleneksel aile yapısında sözü geçen kişinin erkek olduğu görülmektedir. Ailedeki egemen faktörün erkek olması, erkeğin aile içindeki statüsünü de arttırmaktadır. Erkeğin çalışıp para kazanması da bu egemenliğin pekişmesinde etkin bir yere sahiptir. Geleneksel ailede erkeğin kadından daha üstün görülmesi, erkeğin ev içerisinde sözünün geçerliliğini arttırmaktadır. Ancak aile kavramının modernleşmesi ve kadının da ekonomik hayata atılması kadının da aile içindeki statüsünü yükseltmiştir. Aile içinde fikirlerini beyan eden kadın, bir durum karşısında erkekle ortak bir noktada buluşarak durumun veya sorunun üzümünde yer almaktadır. Bu bağlamda ailedeki rollerin dağılımı ve aile bireylerinin birbirlerini hangi konumunda gördüklerine ilişkin elde edilen veriler aşağıda verilmektedir:

Bir karar verme söz konusu olduğunda erkekler ön plandadır ama iş konusunda ailenin sorumlulđunu yürütme anlamında da bayanlar  n plandadır. Karar alıp uygulamada işte ailemizde erkekler ön planda oluyor. (KK-2)

Benim ailemde kadın erkek eşitliği yok maalesef. Baba evinde yoktu ama evlendikten sonraki ailemde bu eşitlik oldu. Karar alma da biri bir fikir söyler öteki de bir fikir söyler eğer mantıklı hangisi ise oraya bağlanır. Baba evinde babamız neyse o olurdu. (KK-3)

Herhangi bir eşitsizlik yoktu, demokrasi vardı. Annem babam eşit söz hakkında idi. Karar alırken eşittiler. (KK-4)

Eşim eşitlikten yanadır. Baba evinde de babam da  yleydi. Hatta kızları daha önce tutardı. Eşim de oğluna baskı yapmaz okuma konusunda kızını okutmuştur. Karar alma konusunda benim eşim bir şey alırken bile beni yanına alır ki beraber karar verelim diye. (KK-5)

Biz zaten babasız büyüdük ama kardeşlerimizle ne alırsak paylaşırdık. Erkek kız ayrımı hiç yapmadık. şimdi evimde de kendi kararımı kendim veririm ama yine de eşime sorarım. Belki benim bir eksiğim olur onla tamamlarız. (KK-6)

Benim dört abim vardı bir şey olur abimlerin kulağına gider diye  ekinirdik. Ama onlardan da bir kötü kelime duymazdım. Her yere de g t r rlerd  beni. Diyelim İstanbul'a gidecekler özel taksileri vardı. Hadi Seyhan beraber gidelim derlerdi. Babam ve abilerim sözü daha çok geçerdi, eşitsizlik olurdu. şimdi böyle bir şey yok her ikisi de eşitler. (KK-7)

Kadın erkek eşitliği var ama yine de bazı konularda erkek daha baskın oluyor. Kapının arkasında daha çok sanki kadınlar da baskın gibi. (KK-9)

Babam ne derse onun dediği olurdu. Eskiler  yleydi. Ama arada anlaşarak da karar aldıkları olurdu. (KK-10)

Ailemizde daha çok erkek baskın, söz alınacağı zaman erkeğe daha çok söz düşerdi. Anneye o kadar söz düşmezdi. (KK-11)

Çok eşitlik olduğunu düşünmüyorum. Son sözü babam söyler. (KK-12)

Babacığım ne derse o olurdu, anacığım konuşamazdı. (KK-14)

Bizde karar almada eşitlik vardır, kimse bir adım önde değildir. Genellikle bazen bazı konularda son söz annemde bitebilir. (KK-19)

Söz söylemede kadın değil erkek vardır. Ben 56 yaşındayım gelin oldum hiç söz hakkım olmadı, kayınpederim veya beyimde idi söz hakkı. (KK-20)

Eskiden baba neyse oydu annem yanında çit edemezdi, şimdi karışık kadın da koca da söz sahibi olabiliyor. (KK-22)

Biz babamla yaşamaya sonradan başladık ondan öncesinde dedemlerle kaldığımız için dedemin sözü geçerdi. Babaannemin de fikrini alırdı. (KK-27)

Evde hep babanın sözü geçmezdi yeri gelirdi babanın bilmediğini anne bilirdi ikisinin de sözü geçerliydi. (KK-29)

Benim baba evimde baba ne derse o olurdu sözünden asla çıkamazdık ama kendi evimde eşimle ben ortak karar alırız. (KK-30)

Anne babayla yaşarken sadece babamız etkiliydi annem fikirlerini söylese de babam çok onaylamazdı eşimle ben daha çok ortak vermeye çalışırız her ne kadar onun lafı daha çok geçse de bende arada onu etkilerim. (KK-33)

Kocalarımız hâlâ derler ki sizin aklınız kesmez, siz kadınsınız diye. Şimdi diyemezsin bunu da eskiden derlerdi. (KK-35)

Kadın erkek eşitliği bizde eskide neyse şimdi de odur. Annemin bileceği bir şey ise babam ona danışırdı. (KK-36)

Babam daha çok söz hakkına sahipti. Annem babam ne derse onu dinlerdi. Bir şey olduğu zaman annem babamın üstüne çok gitmezdi. (KK-37)

Söz sahibi erkek idi. Erkeklerle çok saygı vardı. Koca kalkıp gidecek onun ceketini tutup giydirecektin ama biz yapmadık büyüklerin yanında ayıp oldu. Kocan geldi işten çorabını çıkartacaktın, ayaklarını yıkayacaktın ben çok yıkamışım kocamın ayaklarını ama büyükler olunca yapamamışım. Büyüklerin yanında ayıptı. Çocuklarım ağlardı da ben gidip emziremezdim, kaynatam ordıydı ayıptı. (KK-39)

Babacığım ne derse o olurdu, anama da söz hakkı verirdi öyle olmasa bu kadar yeri yapamazdılar. (KK-42)

Babam Almanya'da çalışırdı annemin sözü geçerdi daha çok. (KK-45)

Eskiden kadına söz hakkı öyle yoktu şimdi kadın erkek aynı hakka sahip. Karar almada baba son sözü derdi. Zaten babaya hürmet çoktu. Babamın yanında çocuklar konuşamazdı. (KK-46)

Aile birliğinin oluşturulması ile başlayan aile içi roller ve kişilerin konumlarına ilişkin kaynak kişilerden alınan cevaplardan hareketle geleneksel aile modelinin yaygın olduğu Yomra'da erkeğin görev ve konumunun kadına göre daha ön planda olduğunu göstermektedir. Erkeğin ev içinde sözünün geçerli olması, kendi başına karar verip uygulamasının yaygın olduğu görülmektedir.

Erkeğin gurbette çalışması durumunda ise dedenin ön planda olduğu görülmektedir. (KK-27) Kadınların evlenmeden önceki baba evlerinde de yine erkeğin sözünün geçmesi durumu, evlendikten sonra kocanın egemen olması ile devam ettirilmiştir. Ev işleri konusunda ise kadının görevi ev ve aile ile ilgilenme olarak görülmekte ayrıca babanın evde olmadığı durumlarda kadının sözünün geçtiği durumlar oluşabilmektedir. (KK-45) Geleneksel aile yapısının çözülmesi ile erkeğe yüklenen bazı rollerin kadına da yüklendiği örnekler verilerde izah edilmiştir. Ekonomik hayata atılan kadının erkekle eşit söz hakkına sahip olması durumu da verilerde yaygın olarak belirtilmektedir. (KK-4, KK-5, KK-6, KK-19, KK-29, KK-36, KK-42) Kadının eş olma ve annelik görevine ek olarak ekonomik yönden eve destek sağlaması kadının statüsünün artmasına da neden olmaktadır. Eşlerin bir durum karşısında birbirlerine danışmaları, ortak karar almaları birbirlerinin görüş ve düşüncelerini önemsediklerini göstermektedir.

3.3.12. Ev İçinde ve Dışında Eşyaların Düzenlenme Rutinleri

“Bir kimsenin veya ailenin içinde yaşadığı yer, konut, hane” olarak tanımlanan ev, insanların hayatlarını devam ettirdiği bir tür yapıdır. İnsan yaşadığı çevresel koşullara bağlı olarak yaşadığı evi tarihsel süreç içerisinde değiştirmekte ve yenilemektedir. Evler, belirlenen maddi ve manevi ihtiyaçların karşılanması için odalarla oluşturulmaktadır. Odaların boyutları, ne amaçla oluşturulduğu ve içindeki eşyaların düzenleri kültürel, ekonomik, teknolojik gelişmelere bağlı olacak şekilde değişiklik gösterebilmektedir

Geleneksel mimariye göre yapılan odalar; evdeki tüm ihtiyaçları karşılayacak bir biçimde oluşturulmaktadır. Evdeki odaların sayıları genellikle konutun türüne göre değişiklik gösterse bile odaların özellikleri çok fazla değişmemektedir. Günümüz evlerinde; salon, misafir odası, çalışma odası, yemek odası, günlük oda, mutfak, tuvalet bulunmaktadır (Bakır, 1991: 471).

Odaların içinde yer alan eşyalar ve süsler, evin içinde yaşayan bireylerin istek ve tercihlerine göre seçilmekte olup her odanın eşyaları birbirinden ayrı olmaktadır. Ailenin belirli takvimlerle uyumlu olarak veya kişisel zevklerine göre gerçekleştirdiği eşyaları düzenleme rutinleri de aile folklorunun konuları içinde yer almaktadır. Sünnet, nişan, söz gibi ailede önemli görülen uygulamalarla paralellik gösterebilen bu düzenleme rutinleri belirli olaylara bağlı olmaksızın keyfi olarak yaz-kış temizliklerinde, bayram arifelerinde de düzenlenebilmektedir. Aile bireylerinin eşyaları düzenleme rutinlerine ilişkin elde edilen cevaplar aşağıda verilmektedir:

Ben eşyaların yerini değiştiririm. Aklıma esince kalkarım değiştiririm. Yapmayı da severim. (KK-3)

Ben eşyalarımın yerini değiştirmeyi, yenisini almayı severim. (KK-11)

Göz aşinalığına önem veririm. Eşyaların yerini o yüzden değiştirmeyi çok sevmem ama nasıl da rahat olacaksa onu da yaparım. (KK-12)

Yaz temizliği olacağı zaman köyde eşyaları yıkardık yerlerini de değiştirdik. (KK-15)

Eşyaların yerinin değiştirilmesi pek hoş karşılanmıyordu, nerden aldıysan orda kalmak zorundaydı. (KK-19)

Düğün, sünnet olacağı zaman eşyalar değişirdi. Mesela benim görümcem hafız oldu hafızlığı yapılacağı zaman ev genişçe süslenecekti eşyalar değişirdi, sonra onları eski yerine koyardık. (KK-20)

Ben eşyaların yerini değiştirdim hoşuma giderdi onu oraya çek buyana çek yapardım yani. (KK-23)

Düğün olur nişan veya sünnet evin alanlarını açmak için eşyaların yerlerini değiştirdik bir de bazen insanın canı sıkılıyor o sebeple de farklı görünüm olsun diye değiştirebilirim. (KK-27)

Kızım eskiden çok evin şeklini değiştirdi severdik değiştirmeyi temizlik yapınca da yerlerini değiştirdik. (KK-29)

Benim eşyaların yerini değiştirmek hoşuma gider, bu şu tarafa gitsin diye isterim yani. (KK-37)

Ev, aile birliğinin devam ettirildiği önemli bir yapıdır. Aile bireylerini çevreleyen ve yaşam alanı sağlayan odalar ailenin birçok ihtiyacını karşılamaktadır. Odaların şekillendirilmesinde de eşyalar ve süsler kullanılmakta olup bu eşyalar bazı durumlarda düzenlenmektedir. Ev içinde veya dışında yapılan eşya düzenleme rutinlerinde kadınların aktif olduğu verilerce saptanmaktadır. Eşyaların düzenlenmesi, temizlenmesi ve yerlerinin değiştirilmesi konusunda ev içindeki kadınların zevk ve istekleri erkeklere göre daha ön planda olmaktadır. Kaynak kişilerden dokuzu evin içindeki eşyaların yerlerini değiştirmeyi sevmekte ve bunu çeşitli sebeplerle uygulamaktadır. Düğün, sünnet, hafızlık töreni gibi önemli görülen olaylarda ev içinde yer açılması için eşyaların yerlerinin değiştirildiği (KK-20, KK-27), temizlik zamanlarında değiştirildiği (KK-15, KK-29), herhangi bir olay olmadan tamamen isteğe bağlı olarak eşyaların yerlerinin değiştirildiğine (KK-3, KK-11, KK-23, KK-27, KK-37) verilerden hareketle ulaşılmaktadır.

3.3.13. Ailenin Ev mekânlarını Tanıma, Anlamlandırma ve Donatma Biçimleri

“Evin veya herhangi bir yapının oturma, çalışma, yatma gibi işlere yarayan, banyo, salon, giriş vb. dışında kalan, bir veya birden fazla çıkışı olan bölmesi, göz” olarak tanımlanan oda kelimesi, evi oluşturan temel yapılardan biridir. Türk evinin yaşama birimini oluşturan odalar, yemek yeme, oturma, çalışma, uyuma gibi birçok eylemin gerçekleşmesini sağlayan ortamlardır. Ailenin büyüklüğü ve küçüklüğü odaların sayısını etkilemekte olup odaların fonksiyonlarında herhangi bir değişikliğe yol açmamaktadır (Karpuz, 1991: 475).

En belirgin özelliği ile bir ev içerisinde oturma odası, yatak odası, çocuk odası, yemek odası, mutfak, tuvalet, salon bulunmaktadır. Salon, eve gelen misafirlerin ağırlandığı ve içerisinde vitrin, koltuk takımı, yemek masası gibi ailenin ekonomik ve kültürel yapısına göre değişebilen eşyalarla donatılmaktadır. Salon bölümü, ailelerin kişisel tercihlerine göre ev içerisinde ayrı olarak yer almakla birlikte bazı aileler salon bölümünü tercih etmeyip oturma odası ile salonu bir oda içerisinde değerlendirmektedir. Çalışma odaları, evin büyük tercih edildiği durumlarda ve genellikle doktor, mimar gibi meslek grubuna mensup aile bireylerinin müşterileri ile rahatça görüşme imkânı bulduğu oda çeşitlerindendir. Oturma odası, günümüz evlerinde misafir ağırlama, yemek yeme, misafirlerin yatak odası gibi pek çok unsuru bir arada taşıyan ve günlük hayatın büyük bir bölümünün geçtiği oda durumundadır. Mutfaklar; evde yemeğin hazırlanıp pişirildiği, kirli bulaşıkların yıkandığı, mutfak ihtiyaç ve eşyalarının bulunduğu mekândır. Aile üyelerinin yemeğini yediği alanlardan biri olan mutfağın içinde bir yemek masası da bulunmaktadır. Yatak odalarında ise eş üyelerinin uyumaları için bir çift kişilik yatak, kıyafetler için büyük bir dolap, konsol gibi eşyalar bulunmaktadır. Genellikle eş üyelerinin girip çıktığı yatak odaları evin muhafazakâr alanlarından biri olarak görülmektedir (Bakır, 1991: 471-472).

Ailenin yaşam ve paylaşım alanı olan ev içerisindeki odaları algılayışı, kullanışı da aile folklorunun araştırma alanlarından biridir. Ev içerisinde kullanılan mekânlardan bazıları tüm ailenin ortak yaşam alanı olabiliyorken bazı odalar ise aile için özel görülen mahremiyeti yüksek odalardan olabilmektedir. Bu duruma göre ailenin ev mekânlarını tanıma ve anlamlandırmalarına yönelik şu şekilde cevaplar alınmıştır:

Ailecek en çok oturma odasında zaman geçiririz. Kendi yatak odama daha çok değer veririm. (KK-1)

Günümüzün daha çok geçtiği yer oturma salonudur. İnsan sıkıldığı zaman da mutfakta hem bir şeyler hazırlar oturur. Kendini ve çevresini mutlu edersin. Mutfağı sadece yemek olarak görmüyorum yani. (KK-2)

Ailecek oturma odasında daha çok zaman geçiririz. Mutfakta da kahvaltı yapmak, bulaşık yıkamak, yemek yapmak için girersin. Bunun dışında masa başında oturulur sohbet edilir, benim gelim çok sever. (KK-3)

Evimizde kimse ayrı oturamazdı. Şimdi öyle değil ama ben yine ayrı oturma taraftarı değilim. Kızım dahi odasına gitse çağırırım. Eskiden yer evleri vardı. Anne bir şeyler yaparken konuşur ederdi. Şimdi mutfaklarda da küçüldü. Eskiden mutfak da yoktu. Büyük yer evleri vardı, herkes bir otururdu. Yatmaya odalara giderdi. (KK-4)

Mutfak da her şey yaparsın. Hem arkadaşlarım ile muhabbet ederdim. Hem de yemek yapardım. (KK-5)

En çok salonda vakit geçiririz. Mutfakta yemek de yapılır eğer genişse oturulur sohbet de edilir. Ama salonda misafir olunca oturursun, yemek yersin. Daha rahat oluyor. (KK-6)

Salonda ailecek vakit geçiririz. Mutfak yemek yapılan yerdir ama geniş ise ailenle orda da otursun, muhabbet edersin. Salon da sadece misafir için olmamalı. Yaşlılar da oturmalı, gençler de oturmalı. (KK-8)

Ailecek en çok oturma odasında vakit geçiriyoruz. Mutfak ve salon evde en çok önemli iki oda bence. Çünkü ortaklaşa paylaşım yaptığın, yemek yediğin, bir araya gelme odaları. (KK-9)

En çok mutfakta zamanım geçiyor. Mutfak yemek yapılan bir yer, salon da oturulan bir yerdir. (KK-10)

Günüm en çok mutfakta geçiyor. Ama gelen misafirim olunca orda da oturuyoruz, ağırlıyoruz. (KK-11)

En çok kendi odamda vakit geçiririm. Bazıları için mutfak her şey, ama benim için yemek yapılan bir yerdir. (KK-12)

Bir baba uzanıp televizyon izlemek ister işten gelmiş yoğundur onun için oturma odası önemlidir ama anne için temizlik ve yemek yapma açısından bakarsak mutfaktır banyodur. Genel olarak oturma odasında zaman geçiririz. (KK-16)

Aile içinde en çok oturma odası değerli görülürdü. Herkesin bir araya geldiği yerd. Eskiden oraya salon derdik biz her perşembe akşamı Kuran okurduk orda. Evin odaları bana göre hepsi yaşam alanı. (KK-17)

Ailemizde ev odalarından en çok önemsenen yer mutfaktı. Mutfak sadece yemek yapılan alan değil, sohbet edilen bir yer olarak da kullanılır. Yemekten sonra çaylar orda içilir, muhabbet orda yapılır. (KK-19)

Daha çok oturduğumuz yer önemsenirdi. Mutfakta yerdik, içerdik ama daha çok oturduğumuz yerde otururduk. Televizyon olan odada daha çok bulunurduk. Bir gelin için yer mutfaktı. (KK-20)

Ailenin en çok beraber vakit geçirdiği yer yemek masasıdır çünkü aile toplanıyor hep beraber oradan da yediğimiz gibi kalkmayız sohbet etmeliyiz. Çocuk odasında televizyon olmasına da karşıyım kendi çocuklarımın odasına koymadım o zaman gidiyorlar odalarına tıkalıyorlar ve aile yemek masası dışında oturma odasında en çok oturur sohbet eder. (KK-27)

Eskiden oturma odamız yoktu yer evimiz vardı orda otururduk en çok orda zaman geçirirdik. Mutfakta sadece yemek yapılmazdı yani biri yanına gelince onunla da konuşup muhabbet edecen. Odalarımız çok düzgün dururdu bizim. (KK-29)

Ev hanımlarının çoğu vakti mutfakta yemek yapmakla geçiyor bunun yanında masada aile ile sohbet etmeyi seviyoruz yiylene hemen kalkmıyoruz. (KK-30)

Ya mutfakta ya oturma odasında çok zaman geçiririm elektrikler kesildiği zaman da mumun karşısında oturma odasında ya sessiz sinema oynarız ya da kelime tahmini yaparız veya annem babam eski günlerde yaşadığı komik anılarını anlatır. (KK-31)

Eskiden bi odaya soba kurardık en çok zamanımız ailecek orda geçerdi. Ondan sonra gider herkes yerinde yatardı diyelim çok soğuk olursa sobanın yanına sini getirip yemekleri orda yerdik. Zamanım geçerdi yer evi vardı orda yemek yapardık her şey orda olurdu. (KK-32)

Ben daha çok oturma odası ve mutfakta zaman geçiririm. Mutfak sadece yemek yapılan bir yer olmalı ben iş yaparken ayağımın altının kalabalık olmasını istemem. (KK-33)

Ailecek salonda oturuyoruz ama kadın olarak günümüz mutfakta geçiyor. Mutfakta öyle oturmuyoruz. (KK-35)

Bayan için mutfakta zaman geçiririm daha çok. Mutfakta oturma da oturursun, yemeğini yaparsın, oturursun da. En çok oturma odasında beraber otururuz. (KK-37)

Ailemizle en çok oturma odasında vakit geçiririz çünkü hepimizin bir arada bulunduğu yerdir. Oturup çayımızı içtiğimiz yer orasıdır. (KK-38)

Kaynana kaynata odasına saygısız gidemezdin. Ben sabah kendi yatağımı toplamadan onların odasını silip süpürdün sonra kendiminkine geçerdim. Oturma odasında oturur sohbet ederdik, mutfakta devamlı yemek olan yerdir. (KK-39)

Mutfakta yemek de yenirdi, yemek de yapılırdı. Oturma odasında da oturulurdu. Misafir için misafir odası vardı. (KK-42)

Oturma odasında en çok ailecek vakit geçiririz. Oturma odasında yeri gelir misafir ağırlarsın orda kalıcı da yer olmaz onları yatırabilirsin sadece oturulmaz orda. Mutfak da çoğunlukta yemek üzerinedir ama kalabalık misafir gelir burada da oturulur yani. (KK-47)

Ailenin zaman içerisinde değişim ve dönüşüm göstermesi, aile evine de yansımakta olup evin biçimi de böylelikle değiştirilmektedir. Geniş ailenin daha yaygın görüldüğü evlerde “yer evi” adı verilen mutfak, orta alanda yer almakta yatak odaları ayrı olacak şekilde ayarlanmaktaydı. Yer evinin bulunduğu alanlarda oturma odası ayrı bir oda olarak yer almamakta olup büyük bir alan olarak değerlendirilmektedir. Yemek ortak bir alanda pişirilir, aile üyelerinin hepsi bir alanda toplanır ve yemek burada yenmektedir. Akşam olunca uykusu gelen aile bireyleri bir tek uyumak için yatak odalarını kullanmaktadır. Aile üyelerinin bir arada olup bütünlüğün sağlandığı bir alan olarak algılanan yer evi modelinden parçalı oda modeline geçişin bu bütünlüğü de etkilediği kaynak kişilerin söylemlerinden hareketle anlaşılmaktadır. (KK-4, KK-29, KK-32)

Aile üyelerinin en çok vakit geçirdiği odaların oturma odası ve mutfak olduğu kaynak kişilerin söylemlerinde yer almaktadır. Evlerinde salon bölümünün ayrı olarak yer almadığı ailelerde ise oturma odası salon gibi kullanılmaktadır. Oturma odası tüm aile bireylerine açık olmakta olup hane halkı dışında dışarıdan gelen misafirlerin de oturduğu ve yattığı bir mekân olarak kullanılmaktadır. Oturma odası aile üyelerinin konuştuğu, televizyon izlediği, yemek yediği bir alan olarak algılanmaktadır. Ailede yemek yapma görevini üstlenen kişinin kadın olması durumu, mutfakta zaman geçiren kişinin de kadın olmasına neden olmaktadır. Bu yüzden yemek yapma, hazırlama, masayı kurma ve kaldırma, bulaşıkları yıkama gibi görevlerin yapıldığı mutfakta kadın ve kız çocukları erkeğe göre daha fazla vakit harcadığı kaynak kişilerin söylemlerinde ortaya konulmaktadır. (KK-19, KK-33, KK-37, KK-38) Ayrıca mutfak aile bireylerince sadece yemek

yapılan bir alan olarak kullanılmamakta olup sohbet edilen, misafir ağırlanan bir mekân olarak da tanımlanmaktadır. (KK-2, KK-5, KK-8)

3.3.14. Aile İçinde Sürdürülen Mesleki Gelenekler

Meslek TDK sözlüğünde şu şekilde tanımlanmaktadır: Belli bir eğitim ile kazanılan sistemli bilgi ve becerilere dayalı, insanlara yararlı mal üretmek, hizmet vermek ve karşılığında para kazanmak için yapılan, kuralları belirlenmiş iş (Büyük Türkçe Sözlük). Bireylerin meslek seçimi konusunda karar verme aşaması oldukça önemlidir. Meslek seçimi ile kendilerine karşı olumlu tutum geliştiren bireyler, mesleğini belirledikten sonra mutlu olma seviyesini de arttıracaktır. Mesleğini icra eden bireyler toplumun kalkınmasına da olumlu anlamda katkıda bulunmaktadır. Meslek seçiminde en önemli görev aileye düşmektedir. Bireyin ilk ve yakın çevresi konumunda olan aile, mesleğin şekillenmesinde etkili olmakta olup meslek seçme süreci eğitim kurumlarında da devam etmektedir. Meslek seçim sürecini etkileyen unsurlar arasında bireyin tutumları, ilgi alanları, davranışlar, çevresel kaynaklar, gereksinimler ve fırsatlardır (Önal, 2012: 30-31).

Ailenin ekonomik durumu ve kültürel açıdan hayata bakışı bireylerin meslek tercihinin etkileyen unsurlardan biridir. Ailede sürdürülen herhangi bir meslek grubu varsa ve bu mesleği aile bireylerinden küçük yaşta gören birey, meslek seçimini de aile mesleğinden yana kullanabilmektedir. Aile içinde seçilen mesleğin aile bireyleri tarafından tercih edilmesi veya ailenin bireyi isteği dışında bu mesleğe yönlendirmesi durumunda miras olarak devam ettirilen bir aile meslek geleneği oluşturulmaktadır. Kuşaklar arası devam ettirilen meslekler ve bu mesleklerin icra biçimleri ailenin geçimini sağlamasının yanında, meslek geleneğinin öğretimi, aktarımı ve yaşatılması ailede başlamakta ve aile içinde devam ettirilmektedir. Bu bağlamda aile içinde sürdürülen mesleki geleneklerin neler olduğuna dair sorulan sorulara şu şekillerde cevaplar alınmıştır:

Benim dedem çiftçi idi. Babam da işçi emeklisi. Biz buradan Zonguldak'a göç gittik. Babam orda çalıştı maden ocaklarında orda emekli oldu. Tekrar Trabzon'a gelince yine çiftçiliğe devam ettik ama abilerim de farklı mesleklere yöneldi. Çiftçi olarak devam eden olmadı. (KK-1)

Dedem fındık yapıyordu. Ondan sonra da bize kaldı, biz devam ettiriyoruz. Bizden sonra da dededen kalan yer olduğu için bir gelenek onlar da devam ederler. (KK-2)

Bizim ailemizde herkes kendi mesleğini seçti. Babadan kalma kurulu düzen vardır onu devam ettirmek için tercih ediyorlar. Bizde öyle kurulu bir düzen yoktu, kimse de baba mesleğini tercih etmedi. (KK-3)

Babam da ticaret işiyle uğraşırdı. Bir ben o ticaret işi ile uğraşmayı devam ettirdim. Diğer kardeşlerim ettirmedi. Baba mesleğini devam ettirme geleneği de yıkıldı bence. Çocuklar okul okuyor ki memurluğa atılsın. (KK-4)

Bizde öyle baba mesleğini tercih eden olmadı. (KK-5)

Emekli şoförüm ben ama çocuklarım okul okudular kendileri mesleğini tercih etti. Biz bir an önce para kazanın derdindeydik. Baba mesleğini tercih edenlerde yaptığı iş para kazandırır ona özenirler. Babam para kazanıyor bizde bunun bir ucunu tutalım diye. (KK-6)

Benim çocuklarım baba mesleğini yapmadı. Ama kızım okudu babasının bulunduğu daireye girdi. Oğlum okudu doktor oldu. Abilerim de baba mesleğini tercih etmedi. (KK-7)

Baba mesleğini devam ettiren bizde olmadı. Eğer babanın şirketi veya eskiden gelen bi mesleği vardır onu bozmamak için bazı ailelerde baba mesleği devam ettiriliyor. (KK-9)

Babamın mesleği reçberluk, inşaatçılık. Burda işte kendi tarlalarında, kendi işlerinde çalışırlardı. (KK-13)

Dede vardı sonra baba oldu sonra torun oldu kasap o şekilde üç asır kasapçılık devam etti. Çocuklar okumadıkları için baba yanında çalıştılar sonra ona alıştılar orda kaldılar. (KK-18)

Bizim ailede dedem fırıncıydı babam da fırıncı o şekilde devam ediyor. Küçüklükten beri babada görülen bi meslek vardır, kendileri de babaya yardım ettikleri için en kolay onu görüp ona yönelirler. (KK-19)

Bizde fırıncılık vardı beyim okumadı babası fırıncıydı, beyimde beş yaşından beri ekmek satmaya başladı öyle mesleğini eline aldı. (KK-20)

Babam yük indirip bindirirdi, şu an kimse onu yapmadı ben şoförlük yapıyorum kardeşlerim de farklı mesleği yapıyor. Çünkü babamın yaptığı işi ben yapamazdım o yüzden tercih etmedim. (KK-22)

Bizde öyle devamlılık olmadı çocuklarıma bıraktım isteyen istediği mesleği yapsın diye. (KK-27)

Kardeşlerim babamın mesleğini yapmadı baba mesleğimiz seyyar satıcılıktı kardeşlerimin bir tanesi okudu diğerleri çay ocağında çalıştı. (KK-30)

Benim kocam çobanıydı, çocukları okusun istedi hevesi vardı. Ama benim çocuklarım da babaları bilmeden şoförlük kursuna gidip ehliyet aldılar, babaları öldükten sonra çobanlık yapmaya başladılar. Malın yanında durdular. (KK-32)

Baba tarafında sürdürdüğümüz mesleki geleneğimiz olmadı ama eşimin tarafı uzun zamandan beri koyunculuk yapay. Benim kayınpederimin babasının babası köyün ağası Mahmut ağa denilirmiş koca köy ondan sorulur. Dört tane de eşi var koyunları da var. Dört eş dört ayrı mahallede evlerde kalıyor. Ondan olan çocuklar bir sürü sülale olmuş. Sonra bu Mahmut ağa mallarını gemiye doldurmuş. İstanbul'a gitmiş. Onları satmış hayatını yaşamış. Kadınlar burda Hasan dedemiz bu Mahmut ağanın oğlu koyunları alıp giderken İstanbul'a kendine gizlice birkaç koyun ayırmış kanda koyunculuk var hepten onlardan ayrılamamış. O ayıran koyunları zamanla çoğaltmış işte kayınpederim de koyunun içinde doğduğu için koyuna bağlı olmuş. Sonra benim eşim ve kardeşi koyun bakıp bu işi devam ettiriyorlar. (KK-33)

Eskiden findık vardı babam da o işle uğraşırdı onunla geçinirdik. Abilerim de çalıştılar. (KK-35)

Geçinmek için ne işi bulursak onu yaptığımız için baba mesleğini devam ettiren olmadı. Babaya güven için bir yerde tercih eden ediyordur. Güvenmeyen de tercih etmiyor. (KK-36)
Benim babam da çiftçi idi, hayvanlarımız vardı yaylacılık yapardı. Kardeşlerim de bi araba aldı şoförlük yapmaya başladı. Bizim orda devam ettiren olmadı, ama ettirenler de vardır. (KK-37)

Babamın mesleğini oğlanlar yapmadı, öyle bişe bizde olmadı. Bunu yapan da var sürdüren de var ama bu bizim akrabada sürdüren olmadı. (KK-39)
Ailecek bakkalcılık yaptılar. (KK-42)

Ablamın eşinin mesleği şoförlük onun iki oğlu da onu devam ettirdi. (KK-44)

Kaynatamın bakkalı vardı ondan çocuklarına kaldı eşim ve kaynım orayı işletiyor mesela okumadıkları için böyle bir mesleği seçtiler. (KK-45)

Bizde baba mesleğini devam ettiren olmadı. O zamanda baba mesleğiyle karın doymazdı. (KK-46)

Biz baba mesleğini tercih etmedik babam madende çalışmıştı. Mesleğe göre baba mesleğini seçme durumu değişebilir. Dükkânı olan bir yerde çocuk baba mesleğini devam ettirebilir imkânı olmayan insanlar farklı iş yapar. (KK-47)
Bizde baba mesleğini devam ettiren olmadı, okuyan kendi mesleğini yaptı. (KK-48)

Bireyin belirli bir yaşa geldikten sonra meslek seçimine adım atması durumunda, seçimi belirleyen unsurların başında aile kurumu gelmektedir. Bireyin en yakın çevresi konumunda olan aile; bireyin hayat koşullarının, görüş ve düşüncelerinin, hayattan beklentilerinin şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır. Buna göre Trabzon'da ailelerin meslek seçiminde baba mesleğini tercih edip etmeme durumu da değişiklik göstermektedir. Kaynak kişilerin söylemlerinden hareketle dede veya baba mesleğini tercih eden ailelerin sayısı 12 iken (KK-1, KK-2, KK-4, KK-18, KK-19, KK-20, KK-32, KK-33, KK-35, KK-42, KK-44, KK-45) tercih etmeyen ailelerin sayısı 15'tir. (KK-3, KK-5, KK-6, KK-7, KK-9, KK-22, KK-27, KK-30, KK-36, KK-37, KK-39, KK-46, KK-47, KK-48)

Aile mesleğini tercih eden ve bu mesleği gelenek olarak devam ettiren aile bireylerinin okumadığı veya okusalar bile bunu belli bir yere kadar yaptıkları, kolay iş imkânı olarak dede veya baba mesleğini düşünmeleri, çocukluktan itibaren baba mesleği ile iç içe olmaları durumunun etkili olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle aile içindeki erkek çocuklarının kız çocuklarına göre aile mesleğini devam ettirdiği görülmektedir. Aile mesleğini devam ettirmeyen bireylerin söylemlerinden hareketle eğitim durumu olarak lise veya üniversiteye kadar okumaları, okudukları mesleği icra etmeleri, dede veya baba mesleğinden elde edilen ekonomik gelirin az bulunması, bireylerin hayata bakış şekli gibi unsurların etkili olduğu anlaşılmaktadır. Ailelerin de bu konuda bireye herhangi bir baskı uygulamayıp kendi meslek seçiminde bireyin kararına saygı duyduğu kaynak kişilerin söylemlerinde ifade edilmektedir.

3.3.15. Aile İçerisindeki Cinsiyet Yaklaşımı

Aile; değerlerin, duyguların kuşaktan kuşağa aktarılmasının yanında kadın ve erkek rolleri ile de bütünleştirilen bir birimdir. Bu roller, tarihsel-kültürel-toplumsal bir birikim sonucunda oluşturulmaktadır. Geleneksel aile yapısında aile içindeki işlerin ve sorumlukların paylaştırılmasında

cinsiyet göz önünde bulundurulmaktadır. Erkeklerin eve para getirme, tamirat, bakım ve onarım işlerinde çalıştığı bilinirken kadınların ise yemek pişirme, bulaşık yıkama, ev temizliği, çocuk bakımı konularında ön planda olduğu görülmektedir. Cinsiyet eksenli geliştirilen geleneksel roller, mevcut kalıpların ve sosyal düzenin değiştirilmeden devam ettirilmesine neden olmaktadır. Ailedeki kız çocuklarının hem baba evlerinde hem de gelin gidecekleri ailedeki erkeğin otoritesine bağlı oldukları, ataerkil düzene karşı çıkmadan yaşamlarını sürdürmeleri geleneksel aile biçiminde yaygın bir durumdur. Kızların cinsiyetin doğasında olduğu kabul edilen edilgen, tartışmayan, pratiğe yönelik ve duygusal olmaları atfedilirken erkeklerin ise aktif, tartışmacı, akılcı ve girişimci olmaları beklenmektedir. Ayrıca erkek çocuk, ailenin gelecek güvencesi olarak düşünülürken kız çocuklarından fazla önemsenmektedir (Tolan, 1991: 208-209).

Kadının eğitim hayatına devam etmesi ve ekonomik anlamda aileye katkı sağlamaya başlaması ile geleneksel aile düzeninin oluşturulduğu kadın-erkek rolleri yerini ortak bir anlayış oluşturmaya dayalı cinsiyet kalıplarına bırakmıştır.

Ailenin sosyo-ekonomik düzeyinin karı ve koca arasında paylaştırılması, kadının ekonomik özgürlüğünün olması gibi nedenler modern yapıdaki ailelerin oluşmasına katkı sağlamakla birlikte ailedeki kadın-erkek rollerinin daha eşitlikçi yöne doğru kaymasına da neden olmuştur.

Ailenin çevre etkisiyle kız ve erkek çocuklarına yaklaşımı toplumsal cinsiyet bağlamında şekillenmektedir. Kadın ve erkeklere verilen önem, aile içindeki kız veya erkek çocuklarına yaklaşımlar aile içerisinde cinsiyet yaklaşımını oluşturmaktadır. Cinsiyet yaklaşımları ailedeki bireylere verilen önemi ve bu öneme bağlı olarak ön plana çıkarılan cinsiyeti belirlemektedir. Ailede kız veya erkek çocuklarına nasıl yaklaşıldığına dair sorulan sorulara şu şekillerde cevaplar alınmıştır:

Eskiden erkek çocuklarına daha çok önem verilirdi. Kızlar daha ikinci planda kalmış ama günümüzde ikisi de eşittir. (KK-1)

Torun olarak günümüzde biz eşit değer veriyoruz. Ama bizim zamanımızda erkek çocukları bir adım önde durmuşlar, kızlar arka tarafta kalmışlar. Şimdi de diyelim bir şey olur Aysel halası der ki Tayfun diye bende hayır derim Yağmur veya o bir ayrıcalık yok. Şimdi böyle bir ayrım olsun istemiyorum. (KK-2)

Ailemde daha çok erkeklere önem verildi, kızlara öyle olmadı. Ama benim düşüncem kendi ailemde de öyle değil. Bende eşittir. (KK-3)

Benim erkek çocuğum yok ama bence eşit olmalı. Benim kız kardeşlerimle bizim aramızda da böyle bir ayrım olmadı. Hatta bizden öndeydiler. (KK-4)

Eskiden yer verilirken kızlara ya az verilirdi ya da verilmezdi ama şimdi o düzenin olmadığını düşünüyorum. (KK-9)

Torun olarak kayınlma olduğunu düşünmüyorum. Ama şu şekilde bir ayırım olabilir onun çocuğu veya bunun çocuğu diye. (KK-12)

Bizde ayırım yoktu. Eskiden karıma hanım demezdim. Bazı gelinler benim karım da içinde kaynatasının yanında çocuğunu hiç emzirmezdi, utanma vardı. Sevme de sevmezdi. Öyleydi işte gelenek. (KK-13)

Çocuğun erkek olması önemsenirdi. Abimin üç kızı oldu beşine erkek olunca babaanne dedeler silah atar, milleti getirir oynatırlardı. O zaman anlardılar ki erkek çocuğu oldu, kız olunca bişey yapılmazdı. Kız çocuklarını çok şımartmazlardı ama yine de severlerdi. (KK-18)

Torun olarak benim dört kızım vardı ama kayınpederim hala erkekleri daha çok el üstünde tutar bi kızı var onu atar tutar. Ama bunu torunlarına yapmaz. (KK-20)

Uşaklar arası ayırım bizde olmadı hatta bizde tam tersiydi. Biz beş erkek bir kızdık. O kız bizden daha çok el üstünde tutulurdu, artık tek olduğu için miydi onu bilmiyorum. (KK-22)
Beş çocuğum var üç kız iki erkek hiçbirinin birbirinden farkı yoktur sevgi anlamında da. (KK-24)

Benim eski eşimin tarafında kız çocuklarına daha çok önem verilirdi onlar için erkek çocuğu hiçti. Biz de de kız erkek ayırımı olmadı bende kendi çocuklarıma yapmadım. (KK-27)

Bizim evimizde kız erkek çocuk ayırımı hiç olmadı ama Nadire halam vardı onun kız torunu oldu, hiç istemedi. Erkek olsun isterdi diye. (KK-28)

Bizde erkek kız bir ayırım yapmadık ama ilk uşadı oğlan olan daha çok sevinirdi. Ama biz onu takmadık, evlat olsun da ne olursa olsun. (KK-29)

Baba evinde erkek çocuklar daha çok sevilirdi, görünürdü de. Ben çocuklarıma eşit değeri vermeye çalışıyorum sadece küçük oğlumun adı Hasan. O olunca diğer aile üyeleri dede adı olduğu için ayrı bir sever onu. (KK-33)

İki kızım var ama ikisini de ayırmadım eşit hak verdim. (KK-36)

Babam erkek çocuğa çok önem verirdi. Bir tane idi ona o yüzden çok düşkünlük olmuştu. (KK-37)

Benim bi kızım iki oğlum var hepsi bana göre aynıdır eşit tutarım ama tutmayan da var kızı istemeyen de olabilir. (KK-39)

Biz çocuklarımızı eşit tutuyoruz ama eskiler mesela kayıinvalidem hep oğlan çocuk olsun isterdi kız olsun istemezdi büyükler ayrımcılık yapardı. (KK-45)

Uşaklar arasında ayırım vardı. Babalar erkek çocuğunu daha çok destekliyordu. Eskiden kız çocuklarını okula bile göndermiyorlardı. (KK-46)

Cinsiyet rolleri ailenin kültürel görüşü, ekonomik durumu, hayat görüşü etrafında şekillenmekte olup aileden aileye farklılık göstermektedir. Kadın ve erkeğin çocuklarına, aile içindeki diğer üyelerin kız veya erkek çocuklarına nasıl yaklaştıkları konusunda yapılan incelemelerde aile büyüklerinin erkek çocuk ve torunu kız çocuk veya torundan daha çok

önemsediğine ulaşılmıştır. Ancak bu durum günümüz aile yaklaşımı açısından geçerli olmamaktadır. Ataerki ve geleneksel aile yapısının yerini modern kent ailelerinin alması, aile bireylerinin eğitim seviyesinin artması, erkek gücünün yanında kadın gücüne de ihtiyaç duyulması gibi faktörler aile içindeki cinsiyet yaklaşımının değişmesine neden olmuştur.

Geleneksel aile yapısında erkek çocuk ve torunların kız çocuk ve torunlarına göre daha çok sevilmesi, üstün görülmesi durumunun yaşandığı dönemlere atıf yapan kaynak kişiler günümüzde bu durumun pek geçerli olmadığını kız ve erkek çocuk arasında herhangi bir ayrım yapmadıklarını ifade etmektedirler. Erkek çocuğunu soyun devamı olarak gören ve kendi mülkü sayan aile büyüklerinin, erkeği el üstünde tutmaları durumu oldukça yaygın olarak görülürken buna ek olarak bazı aileler de tek kız çocuğuna sahip olduklarında onu el üzerinde tutulmaktadır. Kız çocuklarına verilen değerin artması, aile içindeki cinsiyet yaklaşımını da zaman içerisinde değiştirmiştir.

3.3.16. Aile Fotoğrafları ve Görselleri

İnsan, bilinçli veya anlık bir şekilde olayları korumak, hatırlamak ve kaydetme eğilimindedir. Belirli türden olayları belirli şekilde tasvir edebilen insan fotoğraf yoluyla da bu tasvir etme işlemini gerçekleştirebilmektedir. Aile fotoğrafları, diğer folklor türleri gibi, seçilen deneyimin gelecek nesillerle paylaşılacak bir görüntüleme işlemine dönüştürülmesidir. Aileler, hayatlarındaki belirli olaylara önem vermekte ve bu olayları kaydetmek için kamerayı kullanmaktadır. Geçiş ritüelleri, aile buluşmaları, aile gezileri gibi pek çok etkinlik sonucunda oluşturulan aile fotoğrafları ve albümleri aynı zamanda görsel bir aile tarihini de oluşturmaktadır. (Zeitlin vd., 1982: 182-183).

Aile fotoğrafları, aile geçmişinin rastgele bir örneğini değil anıları ve deneyimleri koruma, hatırlama, gibi durumlarda ailenin yaptığı bir tür idealleştirme. Fotoğraflar yardımı ile aileler geçmiş hikâyelerini hatırlamakta ve deneyimlerini korumaktadır. Anımsatıcı bir işlev gören fotoğraflar, aile folklorunun somut konularından birini oluşturmaktadır (Kothin ve Zeitlin, 1983: 94).

Aile fotoğrafları ve görselleri ve bu görsellerinin yorumlanması önemli bir yapıya sahiptir. Bu bağlamda aile arasında değerli görülen mutlu olaylar, düğünler, kına geceleri, doğum günleri, dini veya özel bayramlar, sıradan olaylar gibi durumlar fotoğraf sayesinde somut veri haline dönüşmektedir. Ailenin gelecek nesillerine aktarımı da bu yolla sağlanmaktadır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

“Trabzon ve Çevresi Aile Folkloru Üzerine Bir Araştırma” başlıklı tez çalışması üç ana bölümden oluşmakta olup ortaya konulacak sonuçlar ve belirlenen öneriler, bölümlerin sıralanmasına ve içeriklerine göre ortaya konulmuştur. Aile folkloru konusunun Türkiye’de bütüncül bir şekilde ele alan çalışma, amacı ve yöntemi ile diğer araştırmalara öncülük edecek şekilde oluşturulmuştur. Aile folkloru adı altında Trabzon’un Yomra ilçesinin aile kültür envanterlerini derlemeyi amaçlayan bu çalışmanın giriş bölümünde söz konusu amaç açıkça ortaya konulmuştur. Amacı belirlenen tez çalışmasının sınırları belirlenmiş ve yöntem ve verilerin toplanmasına ilişkin yapılan uygulamalardan bahsedilmiştir. Yöntem ve verilerin toplanması kısmında öncelikle teze kaynaklık eden kaynaklar hakkında bilgi verilmiş sonra verilerin toplanması hususunda kullanılan alan araştırmasından bahsedilmiş ve alan araştırması sürecinde elde edilen verilerin değerlendirilmesinden bahsedilerek bu kısım sonlandırılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümü araştırma sahası olarak seçilen Trabzon hakkındaki genel bilgilendirmelerden oluşturulmuştur. Tez çalışmasının ikinci bölümünde aile kavramının ne olduğuna dair detaylı açıklamalarda bulunulmuştur. Tezin üçüncü bölümü “Aile folklorunun gelişimi, bileşenleri ve temel yapısı” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde aile folklorunun temel yapısından bahsedilmiştir.

Tez çalışmasının ana konusunu oluşturan Trabzon Yomra ilçesi aile folkloru çalışması kapsamında aile folklorunun on yedi alt bileşeni ele alınmış ve bu başlıklardan oluşan konular tez içerisinde detaylı açıklanmıştır. İlk başlık olan aile anlatıları çalışma içerisinde önemli dönemlerle ve olaylarla ilgili hatıra nitelikli anlatılar, muhacirlik anıları, askerlik anıları, ailedeki kişilerin öğrenim hayatına dair anılar olmak üzere dört alt başlık altında incelenmiştir. Aile içindeki anlatılar, aile ritüelinin bir parçasını oluşturmakla birlikte aynı zamanda bir kültür aktarıcılığını da üstlenmektedir. Önemli dönemlerle ve olaylarla ilgili hatıra nitelikli anlatılardan 23, muhacirlik anılarından 5, askerlik anılarından 2 ve öğrenim hayatı ile ilgili anlatılardan 4 anlatı olmak üzere kaynak kişilerden toplam 34 anlatı örneği tez çalışmasında aktarılmıştır. Aile anlatılarının önemli bir kısmının aile bireylerini derinden etkileyen olaylar üzerinde şekillendiği tespit edilmiştir. Geçmişe ve günümüze dönük olarak anlatılan anılar, aile bireyleri arasında da anlatılarak bir aile belleğinin oluşumuna katkı sağlamaktadır. Ailenin deneyimlediği ve “hatırimdadır, hiç unutmam” beyanını kullanarak anlattığı olayları bir olay örgüsü etrafında şekillendirilmesine rastlanmıştır. Önemli dönem ve olaylarla ilgili anılarda kaynak kişilerin hayatlarının dönüm noktası sayılan, yaşadıkları olumlu veya olumsuz anıların varlığı saptanmıştır. Günlük hayat üzerine aile bireylerin edindiği

deneyimlerin anlatıldığı anıların yanı sıra aile belleğinin oluşturulmasını sağlayan muhacirlik anıları da son derece önemli görülmektedir. Tarihsel süreç içerisinde toplumda yaşanan seferberlik, göç gibi olayların aile tarihini oluşturduğu bilinmekle birlikte bu gibi olaylar aile bireylerinin hafızasında yer edinmektedir. Trabzon bölgesinin tarihi ile uyumlu olarak anlatılan anılarda aile bireylerinin göç ederken yaşadıkları zorluklar da tespit edilebilmektedir. Zorluklarla mücadele eden aile bireylerinin bu zorluklardan ders çıkartması ve ailenin diğer üyelerine nasihat içerikli cümleler kurmasına da kaynak kişi söyleminde rastlanılmıştır. (KK-5’in muhacirlik ve göç anılarındaki söylemine bakınız) Aile anlatılarının önemli bir bölümünde kadınların aktif rol oynadığı tespit edilmekte olup özellikle anlatılarda yine kadınların çocuk bakma, ev geçindirme, aileyi koruma gibi işlevlerinin varlığı da görülmüştür. Erkek kaynak kişiler için askerlik hayatı önemli olduğu için askerlik sürecinde onları derinden etkileyen olaylar üzerinde durulmuştur. Okul hayatı süresince geçirilen yaşantılar da aile bireylerinin hafızasında önemli yer tutmaktadır. İlköğretim, lise ve üniversite yıllarına ait kaynak kişileri etkileyen olaylar da tespit edilmiş ve aktarılmıştır. Aile bireylerinin deneyimlerini aktardığı anıların içerisinde ailenin sosyal yaşantısına dair verilere de rastlamak mümkündür. Nitekim günümüzde ısıtma aracı olarak evlerde kullanılan soba kelimesinin KK-13’ten derlenen metindeki kullanımı “peşko” şeklinde olmuştur. Yine buna benzer bir kullanım KK-17’nin anlatısında görülmektedir. “Galif” şeklinde ifade ettiği kelimenin basit biçimde yapılmış çadırı ifade ettiği, “lülük” tabirinin de su taşıma aracı olan bir nesneyi karşıladığı ifade edilmiştir. KK-22’de geçen “zumur” kelimesinin ise bir şeyleri bastırıp bir araya getirme işlemi yerine kullanıldığı görülmektedir. Trabzon ağzında yaşayan bu tür kelimelerin varlığının aile bireyleri tarafından kullanılması ve yaşatılması da önemlidir. Aile anlatılarının genel olarak hikâye şeklinde nesilden nesile anlatılarak ortak bir aile kültürünün oluşturulmasına katkı sağladığı belirtilmiş olup bu anlatılarda kullanılan kelimelerin ağızlarda yaşayan kelimelerden tercih edilmesi durumuna da dikkat çekilmiştir.

Ailenin günlük hayatında yaptığı aktiviteler de aile folkloru konularından birini oluşturmaktadır. Trabzon Yomra ilçesi ailelerin günlük yaşayışı etrafında oluşturulan bu alt başlıkta ailelerin yaşayışını etkileyen temel unsurun tarım olduğu göze çarpmaktadır. Köy kesimlerinde yaşayan aile bireylerinin günlük hayatında fındık faaliyeti önemli bir yaşayış unsuru olarak görülmektedir. Fındık faaliyeti ile oluşturulan diğer işlerin bir kısmı günlük hayat içerisinde aile bireyleri tarafından yapılmaktadır. Aileyi bir arada tutan bu faaliyetin aynı zamanda ailenin ekonomik hayatında da büyük bir rolü bulunmaktadır. Mevsimlik olarak toplanan fındığın, ailenin bir senelik maddi durumunu karşıladığı da yine kaynak kişi söylemlerinden anlaşılmaktadır. Bununla birlikte şehir kültürünün gelişmesi de ailenin günlük hayatında bazı farklılıkların oluşmasına neden olmuştur. Geniş aile kültüründen çekirdek aileye doğru bir geçişin görüldüğü kent kesimindeki ailelerin hayatı köyde yaşayan ailelerin hayatına göre daha öngörülebilir olduğu anlaşılmaktadır. Köy aile modelinin günlük hayatını oluşturan birçok işte kadınların ön planda olduğu da kaynak kişi söylemlerince saptanmıştır. Ev işleri, çocuk bakımı, tarla işleri gibi pek çok işin gerçekleştirilmesinde aktif rol oynayan kadınların bu durumuna Türkiye’nin pek çok ailesinde de

rastlanmaktadır. Aile içerisinde önceden süregelen inanış ve geleneklerin, günlük hayatla uyumlu olarak aile bireylerince uygulanmaya devam ettiğine ilgili verilerden ulaşılmıştır. (Bu duruma KK-20 ve KK-25'in söylemlerinden ulaşılmıştır.) Dinî olarak perşembe akşamlarının Müslüman ailelerce ibadet edilerek geçirilmesi durumu bir aile geleneğine dönüştürülerek KK-25 ve ailesinin günlük hayatını şekillendirmesinde etkili olduğuna rastlanmıştır.

Yomra ilçesi ailelerinden derlenen aile tarihi örneklerinde hikâye formatına rastlanmıştır. Yöreden derlenen metin örneklerinde aile tarihinin açıklanması ile ailenin soyadı arasında bir bağlantı kurulmuştur. Soyadlarından yola çıkan ailelerin tarihini açıklama noktasında iki düşüncenin varlığı belirlenmiştir. Bunlardan ilki Hacca gitme nedeniyle evlerinden ayrılan kişilerin yaşadıkları macera üzerine temellendirilirken diğeri ise kan davası yüzünden bulundukları yöreyi terk eden ailenin Yomra'ya yerleşmesi üzerine oluşturulmuştur. Bu iki anlatının içerisinde yörenin tarihsel demografik yapısıyla da uyumlu olarak Rumlara rastlanmaktadır. Bölgede Rumların yaşadığı tez çalışmasının birinci bölümünde detaylı açıklanmakta olup bu durum aile tarihinin tarihsel bir çerçevede kurgulandığını göstermektedir. Nitekim hem kurgunun hem de tarihin bir arada verildiği aile tarihi örnekleri, aileden aileye değişiklik göstermekle birlikte ilgili araştırmacının bölgenin tarihini bilmesi durumunu da göz önüne getirmektedir. Nesiller içerisinde var olan anlatıların yayıldığı kaynak kişilerin söylemlerinde de belirtilmiştir. Bu durumda aile tarihini oluşturan ilk verilere ulaşmanın zor olduğu da anlaşılmaktadır. Sözlü gelenek içerisinde oluşturulan ve sözle aktarılan aile tarihinin versiyonlarının oluşması durumuna halk biliminin pek çok aşamasında da rastlanmaktadır.

Tez çalışması içerisinde aile bayram ve törenleri başlığı dini bayramlar ve geleneksel bayramlar olmak üzere iki alt başlığa ayrılarak incelenmiştir. Aile bireylerince kutlanan bu dinî bayramların nesiller içerisinde değişikliğe uğratılmadan, bayramın ana gerekliliklerinin korunduğuna rastlanmıştır. Ailenin kadın üyelerinin her iki dinî bayram öncesi bir araya gelip yemekler hazırlaması, Kurban Bayramı için kurban ortaklarının yine aile bireyleri arasından seçilmesi durumu eskiden beri gelen aile gelenekleri arasında yer almaktadır. Bu hususların yaşatılması konusunda bölge halkının geleneklerine daha sıkı sarılması ve özellikle dinî bayramlara daha fazla özen gösterilmesi durumu da bulunmaktadır. Ancak KK-4'ün söylemlerinde aile bireylerinin yüz yüze bayramlaşması uygulamasının yerini telefonla arayarak veya mesaj atarak kutlaması durumunun aldığı belirtilmektedir. Bu beyan göz önüne alarak dinî bayramların kutlanması bazı aile bireylerince değiştirilmekte olup aile bireylerinin etkileşim içerisinde olmasına da engel olmaktadır. Geleneksel bayramlar, tez içerisinde Hıdırellez ve Kalandar olmak üzere iki başlığa ayrılarak incelenmiştir. Hıdırellez kutlamalarına aile bireylerinin önem verdiği görülmektedir. Zira KK-6, KK-7, KK-15, KK-30'dan derlenen verilerde Hıdırellez günü evde herhangi bir iş yapılmadan aile bireylerinin yayla veya pikniğe giderek eğlendikleri tespit edilmiştir. Aynı zamanda aile arasında Hıdırellez günü ile ilgili bazı inanışların oluşturulduğu da saptanmıştır. Hıdırellez günü bir şey kesmeme, çekirdek dikme (KK-7); dua edip para atma (KK-28); fasulye ve salatalık dikme (KK-30); kabak çekirdeği

ekme (KK-37) davranışları o gün ailenin kadın bireyleri tarafından gerçekleştirilen bazı inanışlardır. Aile bireylerinin yapılan kötülüklerin ekilen şeylere gittiğine inanması ve bu davranışı devam ettirmeleri durumu da yine kaynak kişilerce belirtilmiştir. Kalandar geleneğine sadece bir örnekte rastlanmakta olup (KK-9'un derlemesi) çocukların evlerin kapı önlerine giderek zile basmaları ve çanta bırakmaları esasına dayandığı anlaşılmaktadır. Aile bireylerince kutlanan bu törenler ve törenlere bağlı yapılan uygulamalar nesiller arasında da devam ettirilmektedir. Bu törenler ve kutlamalar sebebiyle aile bireylerinin ortak bir paylaşım alanı oluşturulmaktadır.

Tez çalışmasında aile içerisindeki geçiş dönemleri doğum sünnet, evlenme ve ölüm olmak üzere dört ana başlığa ayrılarak incelenmiştir. Kadın ve erkeğin anne ve baba rollerine büründüğü doğum olayına ilişkin bazı inanışlar da bulunabilmektedir. Özellikle çocuk sahibi olamayan kadınlara yönelik yapılan birtakım uygulamalar ve bu uygulamaların aktarımına ilişkin veriler kaynak kişilerin söylemlerinde ifade edilmiştir. Bu söylemler sonucunda çocuk sahibi olamayan kadınların çocuk sahibi olabilmesi için yapılan uygulamalarda aile içindeki tecrübeli ve bilgili kadınların aktif rol aldığı görülmektedir. Uygulamaları gerçekleştiren kadınların var olan bilgisinin de kendinden önce yaşamış yine bu konuda duyduğu veya gördüğü durumlardan ileri geldiği ifade edilmiştir. Yapılan uygulamaların arasında sıcak suya veya süt buharına oturtma, bel çekme, kocakarı ilaçları, diken altından geçirme faaliyetlerinin kaynak kişilerce en sık yinelenen uygulamalar olduğu saptanmıştır. Yapılan uygulamalarda sıcak suyun yerine bazen hamam da tercih edilebilmiştir. (KK-20, KK-29, KK-39) Ayrıca kurşunun eritilerek hamile kalmak isteyen bireyin başından aşağıya dökülmesi de bu uygulamalar arasında yer almaktadır. (KK-10, KK-15) Bu tür inanışların aile üyelerince yapılarak gerçekliği test edilmiş olup başarılı olduğuna inanılmaktadır. Doğum öncesi ile ilgili aile üyeleri arasında oluşan bu tür inanışlar aile geleneğinin birer parçası sayılmaktadır. Doğum sonrası etkinliklerden olan kırklama uygulamasının odağında da kadınlar bulunmaktadır. Yeni doğum yapmış lohusa adı verilen kadın ve bebeğine yönelik gerçekleştirilen kırklama etkinliği, Yomra ilçesi ailelerince annenin ve bebeğin kırk günü tamamlamasının sonucunda gerçekleştirilmektedir. Ayrı bir odaya alınan anne ve bebeği yanına bir kova veya leğen konularak başlanan işlem, bu kova ve leğen içerisinde konulan kırk kaşık su ile yıkanması ile son bulmaktadır. Kaynak kişilerin söylemlerinden hareketle bazen de kova veya leğen içerisine tesbih atılmaktadır. Eğer bebeğin devam eden bir sarılık durumu mevcutsa da yine ilgili nesnenin içerisine altın yüzük atılmaktadır. Yapılan işlem esnasında suya dualar okunması da görülmektedir. Bu işlem gerçekleştiğinde anne ve bebeğinin kötülüklerden korunduğuna inanılmaktadır. Aile geleneği haline dönüştürülen bu kırklama uygulaması, ailenin kadın üyeleri tarafından aktarılmakta ve yaşatılmaktadır.

Geçiş törenleri başlığında ayrıca ele alınan sünnet uygulamasının aile içindeki yeri ve uygulanış biçimi ile ilgili elde edilen verilerde aile üyelerinin hassas olduğu konular arasında yer aldığı tespit edilmiştir. Sünnet uygulamasının uygulanış biçiminde de nesiller arasında farklılık bulunmaktadır. Ailenin köyde yaşadığı dönemde bir sünnetçi tarafından gerçekleştirilen uygulamanın yerini artık şehirdeki doktorların aldığı saptanmıştır. Ev veya kiralık bir salonun

tutularak iinin süslenmesine gelen akraba ve tanışlara ikramların dağıtılmasına da kaynak kişi söylemlerinde rastlanmaktadır. Erkek çocuğunun hangi yaş döneminde sünnet olması konusunda aile bireylerinin farklı görüşleri bulunmaktadır. Genel görüş olarak çocuğunun doğumundan itibaren ergenlik dönemine kadar geçirdiği yaş aralığının birinde olması yönündedir. Buna ek olarak erkek çocuklarının 1,3,5,7 gibi tek rakamlı yaşlarında sünnet ettirilmesinin doğru olacağına dair inanış da kaynak kişilerce ifade edilmektedir. (KK-20, KK-21, KK-23, KK-32, KK-43)

Tez çalışmasında düğün etkinliği; düğün öncesi, düğün sırası ve düğün sonrası olmak üzere üç alt başlığa ayrılarak incelenmiştir. Düğün ncesi uygulamalar da kendi içerisinde kına alt başlığına ayrılmıştır. Özellikle düğün öncesinde yapılan kına etkinliğinin yıllar içerisindeki değişimi kaynak kişilerin söylemlerinden anlaşılmaktadır. Kadın odaklı gerçekleştirilen bu etkinlik, günümüzde kadın ve erkeğin ortak bir şekilde eğlendiği bir eğlence haline dnştrlmştir. Ky kesiminde yaşayan ailelerin kına eğlencesi için herhangi bir salon tutmadığı da söylemlerde ortaya konulmuştur. şehir merkezlerinde ise bir salon tutularak gerçekleştirilen etkinliğe erkeklerin de katılım gösterdiği anlaşılmıştır. Yaşam şartlarının etkisiyle farklılaşan kına etkinliğinin merkezinde geline kına yakma detinin devam ettirildiği görülmektedir. Ayrıca bazı kaynak kişi söylemlerinde gelinin elini amaması durumunun yaşandığı da ifade edilmektedir. Elini amayan gelinin avucunun iine kayınvalidesinin altın koyması da yaşatılan âdetler arasındadır.

Tez çalışmasının düğün etkinliği bölümü için elde edilen verilerden hareketle düğün merkezli uygulamaların farklılaştığı ortaya konulmuştur. Nitekim geniş aile yapısı içerisinde ky düğünleri yaygınken çekirdek aile yapısına doğru geçişte ise merkez düğünleri yaygınlaşmaktadır. Ky hayatında teknolojik ilerlemelerin yakından gözlenemediği, kültürel unsurlara bağlı olarak yaşamanın sıkça görülmesinden kaynaklı olarak düğün etkinliklerinde de gelenekler aktif olarak yaşatılmaktadır. Trabzon yöresi ailelerinin düğün öncesi hazırlıklarında kadınların aktif rol aldığı tespit edilmiştir. Yörenin yeme içme alışkanlıkları ile benzerlik gösteren hazırlıkların ana noktasını yiyecek ve içecekler oluşturmaktadır. Kaynak kişilerce yapılan düğün öncesi yemekleri şu şekildedir: Dolma, et yahnisi, sütlaç, börek, çorba, fasulye yemeği, makarna, ballı yufka. Bu yemeklerin yapımı konusunda danışılan bir kadının varlığı da yine söylemlerden anlaşılmaktadır. Yemek yapımı için kullanılan kazanların varlığı da dikkat çekicidir. Nitekim düğün etkinliğine katılan kişi sayısının fazla olması ve gelen kişilerin yedirilmeden gönderilmemesi de yörede görülen bir âdet olduğundan düğün öncesi yemek hazırlıkları düğünden günler öncesinde başlatılmaktadır. Yine düğün öncesi hazırlıklar içerisinde değerlendirilen çeyiz hazırlama geleneğinde de kadınlar aktif rol oynamaktadır. Geniş aile yapısından çekirdek aile yapısına doğru geçişte önemini koruyan bu geleneği yansıtan “oda donandı” (KK-7’nin tabiriyle) ifadesi de çeyizin aile içindeki yerinin sözlü ifadesi olarak tespit edilmiştir.

Düğün sonrası etkinliklerden olan “cumalık” uygulamasının varlığına merkez düğünlerinde rastlanılmamıştır. Ky düğünlerinin de aile içerisinde  günü kapsayacak şekilde yapılmasına bağlı olarak düğün sonrası üçüncü günde gerçekleştirilen cumalık uygulamasının merkezinde de kadınlar

bulunmaktadır. Gelinin eğlendirilmesi esasında gerçekleştirilen bu etkinlik artık yaşatılmamaktadır. Ayrıca düğün sırası işlemlerde özellikle köy düğünlerinde gelinin alınması ve taşınması konusunda kullanılan atın yerini merkez düğünlerinde arabanın aldığı tespit edilmiştir. Arabanın tercih edilmemesinin nedeni ise kaynak kişilerce köylerde araba yolunun olmayışı, arabanın herkeste bulunmaması ve pahalı olması gibi sebeplerle açıklanmaktadır.

Trabzon yöresinde tespit edilen cenaze etkinliklerinin uygulanış şeklinde farklılıklar tespit edilmiştir. Ölen kişinin ardından 10 ile 40 gün arası yas tutma süreci içerisinde ölen kişinin ev içindeki teknolojik aletlerin açılmaması, yemek pişirilmemesi durumunun günümüzde varlığını korumadığı ifade edilmiştir. Özellikle bayramlarda ölen kişinin kabrinin aile bireylerince ziyaret edilmesine özen gösterildiği de anlaşılmaktadır.

Yomra ilçesinde kadın merkezli gerçekleştirilen yemek yapma etkinliklerine, aile içindeki kız çocuklarının küçük yaşta eğitilerek başlatılması kaynak kişi söylemlerinde tespit edilmiştir. Kız çocuklarının mutfığa girerek eğitilmesi konusunda kaynak kişilerin belirli bir yaşta sabit söylemler vermediği ancak 9 ile 18 yaş aralığındaki kız çocuklarının bu konu için eğitime başladığı anlaşılmaktadır. Aile içindeki yaş durumu ve tecrübesi diğer kadınlara göre üst düzeyde olduğu düşünülen kişinin (anneanne veya babaanne), evde yaşı küçük olan kişiye tecrübelerini aktardığına da söylemlerden ulaşılmıştır. Yemeğin bir nimet olarak sayılmasından ötürü Türk kültüründe önemli bir yerinin olduğu bilinmektedir. Bu sebepten dolayı Yomra yöresindeki ailelerin yemek yapılan yer olan mutfığa girerken söyledikleri besmelenin önemi dikkat çekmektedir. Besmele çekerek yapımına başlanan yemeklerin aile içinde daha bereketli olduğuna da inanılmaktadır. (KK-10, KK-21, KK-33, KK-42) Aile bireylerinin toplu bir şekilde yemek masasına oturmaya önem verdiği ve geniş aile yapısındaki ailenin yaşlı bireylerinin sofrada adabını etkilediği yine kaynak kişilerin söylemlerinde tespit edilmiştir. Aile büyüklerine gösterilen saygının bir işareti olarak yemek masasında çok konuşulmaması durumu da bunun bir göstergesidir.

Trabzon yöresi ailelerinden derlenen metinlerden hareketle ailelerin yeni doğan bireye ölen veya yaşayan dede, babaanne, anneanne gibi kişilerin isimlerini verdiği tespit edilmiştir. Yeni doğan kişinin ismini belirleme konusunda ise evde yaşça büyük olan aile üyesinin sözünün dinlendiği de anlaşılmaktadır. Geleneksel aile yapısı içerisinde torun dedenin mirasçısı olarak değerlendirilmekle birlikte erkeklerin isim seçme konusundaki söz hakkının kadınlara göre daha yüksek olduğu da söylemlerden anlaşılmaktadır. Aile üyelerince belirlenen isim öncelikle yeni doğana sağ kulağın okunan ezandan sonra sol kulağına söylenmektedir. Bu geleneğin uygulanışı noktasında dini vecibelerin aile içindeki değeri ve hassasiyeti anlaşılmaktadır. Konulan isimlerin Kuranı Kerim’de okunur olmasına ve uyumluluğuna ailelerce dikkat edilmektedir. Ölen veya yaşayan aile üyelerinin isimlerini tercih etmeyen aile bireyleri de ülke içinde tanınmış ve sevilmiş ünlü kişilerin isimlerini yeni doğan bireye koydukları da söylemlerde ortaya konulmuştur. (KK-17, KK-47)

Yomra ilçesindeki ailelerin eğlenme biçimleri ile ilgili elde edilen verilerde yörenin bilinen eğlence kültürünün aileleri şekillendirdiği görülmektedir. Ailelerin tercih ettiği eğlence kültürü arasında horon, köçek, kolbastı yer almaktadır. Aile bireylerinin kendiliğinden, herhangi bir kursa gitmeden öğrendiği bu oyunlar yöreden yöreye farklılık göstermektedir. Oyunların oynanışında tercih edilen müziklerin de basit yollarla elde edilmesi (nesnelerle ses çıkarma gibi) durumu zamanla modern müziklerle oyunların oynanmasına dönüşmüştür. Teknolojik ilerlemelerle müziklerin telefon, bilgisayar gibi aletlerden çalınabilir hale gelmesi, köyden kente yapılan göç hareketleri bu farklılaşmanın nedenleri arasındadır. Kaynak kişi 42'den elde edilen verilerde de atma türkü geleneğinin aile içinde yaşatıldığı ve eğlence anlayışı olarak tercih edildiği de bilinmektedir.

Yomra ilçesi ailelerinde tespit edilen aile ifadelerinin sözlü veya sözsüz olduğu anlaşılmaktadır. Aile arasındaki konuşma veya bakış yoluyla anlatılmak istenen şeyin alıcı tarafından anlaşıldığı görülmektedir. Özellikle jest ve mimiklerle aile bireylerinin iletişim kurmaya çalışmasına kaynak kişi söylemlerinde rastlanılmıştır. Aile bireylerini küçük yaştan itibaren bu iletişim biçimine alıştıranın ise otorite kurmayla ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Küçük yaştan itibaren oluşturulan otorite ile aile büyüklerine saygı duyma, gereksiz davranışlar sergilememe durumları da engellenmektedir. Çekirdek aile yapısında anne ve babanın jest ve mimiklerinden hareketle ne demek istediğini karşı tarafa anlatmasına da söylemlerde rastlanılmıştır. Aile üyelerinin genel ruh hallerini yansıtan ve bunun anlaşılması için tercih edilen jest ve mimiklerin kullanımı aile içi ifadelerin birer göstergesidir.

Aile üyeleri arasındaki sembol davranışlar ve bunların kullanım alanlarına ilişkin veriler de aile folklorunun bileşenleri arasındadır. Trabzon Yomra ilçesinde derlenen örneklerde eşlerin surat asma ve yatak ayırma davranışları konusunda ayrıca hassas oldukları anlaşılmıştır. Yatak ayırma huzursuzluğun ve soğukluğun sembolü olarak görülmektedir. Buna bağlı olarak eşler gün içerisinde tartışma yaşamalarına rağmen yatağa ayrı girmemekte aile birliğinin huzurunu böylece sağlamaya çalışmaktadır. Eşlerin uzun yastıklarda uyumasının da muhabbetlerini arttırmasında etkili olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle kız çeyizlerinde tercih edilen bu uzun yastıklar, eşlerin huzur ve mutluluğunu, bereketini ya da uzun ömürlü bir evlilik hayatı sürmelerini simgelemektedir. Aile üyelerinin veya eşlerin birbirine surat asma davranışında bulunduğu verilerden anlaşılmıştır. Surat asma davranışı bir olay karşısında verilen tepkiyi karşılamakla birlikte eşlerin birbirlerine surat asma davranışını kısa tuttuğu verilerde ifade edilmiştir. Eşlerin birbirine hitap etme konusunda farklılıklar tespit edilmiştir. Nitekim birbirlerine isim kullanarak hitap edenler KK-22, KK-25 ve birbirlerine isimlerini kullanmadan hitap edenler KK-21, KK-23, KK-24, KK-29 olarak belirlenmiştir. Geniş aile modelinde kaynana ve kayınbabanın yanında bulunan eşlerin birbirlerine isimleri ile hitap etmekten kaçındığı ve bunun sebebinin ise saygıdan dolayı olduğu kaynak kişi söylemlerinde ifade edilmiştir. Çekirdek aile modelinde bu davranışın azaldığı ancak eşlerin aile büyüklerinin yanında birbirlerine temas etme konusunda mesafeli olduğu da anlaşılmıştır.

Trabzon Yomra ilçesi ailelerinin toplumsal rolleri konusunda elde edilen verilerde geleneksel aile modelinde de erkeklerin kadınlara göre daha ön planda yer aldığı görülmüştür. Erkeğin ev içerisinde sözünün geçerli olması, kararları alan kişinin yine erkek olması durumu kaynak kişi söylemlerinde ifade edilmiştir. Nitekim evde baba yoksa onun bu görevini dedenin üstlendiği de izah edilmiştir. Kadınların evlenmeden önce baba evlerinde babanın sözünün geçmesi durumu evlendikten sonra kocasına aktarılmıştır. Kadının ev işleri ve çocuklarıyla ilgilendiği ev hanımı rolünün devam ettirildiği de görülmektedir. Geleneksel aile modelinin zayıflamasıyla kadının da iş hayatında kendisine bir yer edinmesi bu durumun değişmesinin temel nedeni olmuştur. Ekonomik özgürlüğünü elinde tutan kadının evdeki söz söyleme hakkı erkeklerle eşit dereceye yükselmiştir. Kadının eş olma, annelik rolüne ek olarak evin maddi yükünde de erkeğe yardımcı olması kadının statüsünde de bir yükselmeye neden olmuştur.

Ev içinde veya dışında eşya düzenleme rutinleri ile ilgili elde edilen verilerde ailelerin eşyalarını düzenleme rutinlerinde kadınların aktif olduğu saptanmıştır. Eşyaların düzeni, temizliği, yerlerinin seçimi ve taşınması konusunda kadınların zevk ve ihtiyaçlarının ön planda yer aldığı tespit edilmiştir. Eşyaların düzenlenme nedenleri kaynak kişilerden şu şekilde tespit edilmiştir: Düğün, sünnet, hafızlık gibi önemli olaylarda evin içindeki eşyaların yerlerini değiştirenler (KK-20, KK-27); temizlik günlerinde eşyaların yerlerinin değiştirilmesi (KK-15, KK-29); herhangi bir önemli güne bağlı kalmadan kendi istek ve arzusuna göre eşyaların yerlerinin değiştirilmesi (KK-3, KK-11, KK-23, KK-27, KK-37).

Aile birliğinin devam ettirilmesinde önemli bir yere sahip olan ev ve evin içerisindeki odaları aile üyelerinin tanınması, anlamlandırması ve donatma şekline ilişkin veriler de aile folklorunun alt bileşenleri arasındadır. Trabzon Yomra ilçesinde derlenen verilerde odaların kullanım şeklinin farklılaştığı görülmüştür. Geniş aile modelinin yaygın olduğu ailelerin yaşadığı “yer evi” modelinin günümüz ailelerinde kullanılmadığı tespit edilmiştir. Yer evi adı verilen evin yapısında oturma odası ayrı bir oda olarak bulunmamakta olup evin büyük alanı oturma odası olarak kullanılmaktadır. Yemeğin ortak bir alanda pişirildiği, aile üyelerince birlikte yenildiği ve aile üyelerinin yatak odalarını uyumak için kullandığı görülmüştür. Aile üyelerinin her birinin bir arada olduğu ve bütünlüğü sağlayan bu yer evi modelinden apartman dairelerine doğru geçişle birlikte aile bütünlüğünün de dağıldığı kaynak kişi söylemlerinde izah edilmiştir. Bununla birlikte apartman modeline geçen ailelerin zamanlarının çoğunu oturma odasında veya mutfakta geçirdiği de tespit edilmiştir. Salon yapısını tercih etmeyen ailelerin oturma odasını salon gibi kullandığı ve donattığı da anlaşılmaktadır. Oturma odasını tüm aile bireylerine açık bir yer olarak anlamlandıran aileler aynı zamanda evlerine gelen misafirleri de oturma odasında yatırmaktadır. Oturma odası aile üyelerinin birlikte yemek yediği, eğlendiği, sohbet ettiği bir alan olarak anlamlandırılmaktadır. Ailede yemek yapma görevinin kadında olması nedeniyle mutfakta zaman geçiren kişilerin de kadınlar olduğu görülmektedir. Yemek yapma, masayı kurma ve kaldırma, bulaşıkları yıkama gibi görevleri üstlenen kadın veya evin kız çocuklarının erkeklere göre mutfakta zaman geçirme oranı daha yüksek olduğu

söylemlerden anlaşılmaktadır. Mutfağın sayılan bu görevleri karşılaması dışında oturma odası gibi sohbet edilen, misafir ağırlanan bir yer olduğu da izah edilmiştir.

Trabzon Yomra ilçesi ailelerinin baba mesleği diye tabir edilen meslek grubunu tercih edip etmeme durumlarının farklılık gösterdiği saptanmıştır. Kaynak kişilerin söylemlerinden hareketle baba mesleğini tercih eden kişilerin sayısı on ikidir. (KK-1, KK-2, KK-4, KK-18, KK-19, KK20, KK-32, KK-33, KK-35, KK-42, KK-44, KK-45) Baba mesleğini tercih etmeyen ailelerin sayısı ise on beştir. (KK-3, KK-5, KK-6, KK-7, KK-9, KK-22, KK-27, KK-30, KK-36, KK-37, KK-39, KK-46, KK-47, KK48). Aile mesleğini tercih eden kişilerin bu meslek grubunu tercih etme sebepleri arasında okumamak veya okusalar bile belli bir düzeye kadar okumaları, baba mesleğinin kolay iş imkânı olması veya çocukluktan itibaren baba mesleğini görüp bilmeleri bulunmaktadır. Aile mesleğini tercih eden kişilerin de erkekler olduğu tespit edilmiştir. Aile mesleğini tercih etmeyen kişilerin bu meslek grubunu tercih etmeme nedenleri arasında ise eğitim durumunun lise veya üzeri olması, okudukları bölümü icra etmek istemeleri, baba mesleği olarak görülen meslek grubunun yeteri kadar kazanç sağlamaması ve hayat bakış şekillerinin ailelerinkinden farklı oluşu bulunmaktadır. Baba mesleğini tercih edip etmeme konusunda da ailelerin tutumu baskıcı olmamakta, kararı bireye bırakan bir duruş sergiledikleri kaynak kişilerin söylemlerinden anlaşılmıştır.

Cinsiyet rolleri ve buna bağlı olarak oluşturulan aile içi cinsiyet yaklaşımları da aile folklorunun konuları arasındadır. Aile üyelerinin kız veya erkek çocuklarına nasıl davrandıkları konusunda elde edilen verilerden hareketle aile içindeki erkeklerin kadınlardan daha üstün tutulduğuna ulaşılmıştır. Nitekim aile içindeki erkek torunlar da kız torunlara göre daha değerli görülmüştür. Ancak bu algının zamanla değiştiği de kaynak kişi söylemlerinde izah edilmiştir. Özellikle ataerkil yapının görüldüğü geleneksel aile modelinde erkeğin kadına göre daha üstün tutulması durumunda bir değişiklik görülmüştür. Geleneksel aile yapısında aile içinde sevilen ve sayılan erkek veya erkek torunlarının varlığına değinirken bu durumun değiştiğini beyan eden söylemler de bulunmaktadır. Değişen durum içinde aile içindeki erkek cinsiyetinin yanında kadın ve kız cinsiyetinin de değerli görüldüğü yönündedir. Erkek çocuğunu soyun devamı olarak kabul eden aile bireylerinin yanında kız çocuğunu el üstünde tutan aile bireylerinin varlığı da görülmektedir.

Aileler, geçirdikleri hayat boyunca bazı anları ölümsüzleştirmek için fotoğrafa ihtiyaç duymaktadır. Aile folklorunun maddi alanını oluşturan aile fotoğrafları ve görselleri nesiller boyu aktarılacak aile birliğinin canlı tutulmasına vesile olmaktadır. Aynı zamanda aile tarihinin oluşmasına da kaynaklık eden aile görselleri, aile deneyimlerini koruyan, hatırlatan ve yaşatan birer vesika niteliği taşımaktadır.

Aile folkloru konusunun Türkiye’de başlı başına detaylı çalışılmamış bir alan olması sebebiyle yapılan bu çalışmanın öncü bir nitelik taşıması ve bundan sonra bu konuda yapılacak çalışmalara ışık

tutması amaçlanmıştır. Farklı coğrafi bölgelerdeki aile yapılarının aile folkloruyla incelenmesinin gerekliliği vurgulanmıştır.

KAYNAKÇA

- Aile Yapısı Araştırması** (2006), Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara.
- Ak, Esra (2020), **Tarihsel Süreç İçerisinde Düğün ve Bir Eylem Sahası Olarak Düğün Törenleri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Alkaya, Ercan (2001), “Türklerde Ad Verme Geleneği ve Kişi Adları” **Türk Kültürü**, 459, 3.
- Aslan, Funda (2018), **Türk Kültürü İçerisinde Türk Aile Yapısının Yeri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydemir, Mehmet Ali (2005), **Büyük Alışveriş Merkezlerinin Aile İçİ Tüketim Alışkanlıkları Üzerindeki Etkisi (Konya Örneği)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bakır, İbrahim (1991), “Ev ve Oda, Oda Çeşitleri”, **Aile Ansiklopedisi 2 içinde** (471), T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara.
- Balaman, Ali Rıza (2002), **Evlilik, Akrabalık Türleri**, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Bayat, Fuzuli ve Cicioğlu, M. Nurullah (2008), “Türklerde Cenaze Törenleri Bağlamında Mevlid Okuma Geleneği”, **Sosyal Bilimler Dergisi**, 19, 151.
- Berber, Oktay (2009), “Türk Kültüründe Eğlence ve Birlik unsuru Olarak Düğünler”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, (10), 3.
- Bilgin, Mehmet (2007), **Doğu Karadeniz (Tarih-Kültür-İnsan)**, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Bilton, Tony vd. (1996), **Introductory Sociology**, 3. Baskı, Macmillan Press Ltd, London.
- Birsen, Gökçe (1990), “Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme”, **Aile Yazıları I – Temel Kavramlar, Yapı ve Tarihi Süreç**, 1. Baskı içinde (205-223), Bilim Serisi 5/1, Ankara.
- _____ (1995), “Toplumsal Değişim Sürecinde ‘Geceköndü Ailesi’”, Reşide Kabadayı vd. (Haz.), **Aile Kurultayı “Değişim Sürecinde Aile; Toplumsal Katılım ve Demokratik Değerler” Bildiriler Kitabı**, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, Ankara, 136-142.
- Bossard, James H. S. ve Boll, Eleanor S. (1949), “Ritual in Family Living”, **American Sociological Association**, 14 (4), 464.
- Bostan, M. Hanefi (2002), **XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadi Hayat**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

- Canatan, Kadir (2018), “Aile Kavramının Tanımı”, **Aile Sosyolojisi**, Yedinci Baskı *içinde* (53-64), Açılım Kitap, İstanbul.
- _____ (2018), “Türk Ailesinin Tarihsel Gelişimi”, **Aile Sosyolojisi**, Yedinci Baskı *içinde* (97-119), Açılım Kitap, İstanbul.
- Çağan, Kenan (2018), “Ailenin İşlevleri”, **Aile Sosyolojisi**, Yedinci Baskı *içinde* (83-93), Açılım Kitap, İstanbul.
- Danielson. Larry (1996), “Family Folklore”, **American Folklore An Encyclopedia**, *içinde* (509-511), Garland Publishing, New York.
- Dargan, Amanda (1978), **Family Identity and the Social use of Folklore: A South Carolina Family Tradition**, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Memorial University.
- Deacon, Terrence W. (2011), “The Symbol Concept”, **The Oxford Handbook Of Language Evolution**, 1rd Edition *içinde* (394), Oxford University Press, New York.
- Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu (1998), **Ekonomik Hesaplamalarda Bir Birim Olarak Aile**, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Ergeshkyzy, Aziza (2012), **Aile İçi Roller ve Manevî Yaklaşım**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eroz, Mehmet ve Güler Ali (1998), **Türk Ailesi**, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara.
- Giddens, Anthony (2008), **Sosyoloji**, Kırmızı Yayınları, İstanbul.
- Gittins, Diana (2011), **Aile Sorgulanıyor**, (Çev. Tuna Erdem), Pencere Yayınları, İstanbul.
- Goddy, Jack (2004), **Avrupa’da Aile**, (Çev. Serpil Arısoy), Literatür Yayınları, İstanbul.
- Goloğlu, Mahmut (1975), **Trabzon Tarihi- Fetihten Kurtuluşa Kadar**, Kalite Matbaası, Ankara.
- Gökçen, Ahmet (2022), “Aile Türleri ve Başlıca Aile Sınıflandırmaları”, Mustafa Aydın (Ed.), **Sistematik Aile Sosyolojisi**, 5. Baskı *içinde* (81-104), Çizgi Kitabevi, İstanbul.
- Gömeç, Saadettin (2015), “Türk Ailesine Genel Bir Bakış”, **Aile Yazıları 7**, 1. Baskı *içinde* (3-11), Başak Matbaacılık, Ankara.
- Gözaydın, Nevzat (1991), “Kına Âdetleri”, **Aile Ansiklopedisi 2** *içinde* (681), T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara.
- _____ (2011), **İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü**, 6.
- Güler, Deniz ve Ulutak Nazmi (1992), “Aile Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Türk Toplum Yaşantısında Aile”, **Kurgu Dergisi**, 11, 64.
- Hunt, Majorie (2001), **The Smithsonian Folklife and Oral History Interviewing Guide**, Smithsonian Institution, Washington.

- Kafesoğlu, İbrahim (1998), **Türk Milli Kültürü**, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Karpuz, Haşim (1991), “Geleneksel Ev”, **Aile Ansiklopedisi 2 içinde** (475), T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara.
- Keith, Doubt (2014), “Family Folklore and Elopement”, **Through the Window: Kinship and Elopement in Bosnia-Herzegovina**, 1rd Edition içinde (69-77), Central European University Press, Budapeşte.
- Kerov, Mitropolski Zubritski (1980), **İlkel Köleci ve Feodal Toplum**, (Çev. Sevim Belli), Sol Yayınları, Ankara.
- Kır, İbrahim (2011), “Toplumsal Bir Kurum Olarak Ailenin İşlevleri”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, 10 (36), 395.
- Koca Nemlioğlu, Yasemin (2015), “19. Yy’da Trabzon Limanı: Seferler, Tüccarlar, Mallar”, **Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, 5 (12), 443-469.
- Kocacık, Faruk (1990), “Sivas’ta Kentsel Aile”, **Aile Yazıları I – Temel Kavramlar, Yapı ve Tarihi Süreç**, 1. Baskı, Bilim Serisi 5/1, Ankara.
- Kongar, Emre (1970), “Türkiye’de Aile: Yapısı, Evrimi ve Bürokratik Örgütlerle İlişkileri”, **Amme İdaresi Dergisi**, 3 (2), 58-83.
- Kotkin. A. J. (1983), “In the Family Tradition”, Richard M. Dorson (Ed.), **Handbook of American Folklore**, içinde (90-99), İndiana University Press, Bloomington.
- Köse, Bayram Arif (2017), “Ortaçağda Trabzon Limanının Tarihsel Coğrafyasının Siyasal ve Ekonomik Sonuçları”, **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, 22, 35-56.
- Köse, Begüm (2018), “Geçmişten Günümüze Aile”, Nurşen Adak (Ed.), **Değişen Toplumda Değişen Aile**, 3. Baskı içinde (15-38), Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Krapp, George Philip (1913), “Standards of Speech and Their Values” **Modern Philology**, 11 (1), 59.
- Lybyer, Albert Howe (1987), “Osmanlı Türkleri ve Doğu Ticaret Yolları”, **E. U. Edebiyat Fakültesi Tarih İncelemeleri Dergisi**, C.3, 143.
- Lowry, Heath W. ve Emecen, Feridun (2012), “Trabzon”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi** içinde, 41 (296-301), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Maden, Ahmet (1991a), “Türklerde Doğumla İlgili Âdet ve İnanmalar”, **Aile Ansiklopedisi 2 içinde** (355), T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara.
- Maden, Ahmet (1991b), “Sünnet” **Aile Ansiklopedisi 2 içinde** (953), T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara.

- Marshall, Gordon (1999), **Sosyoloji Sözlüğü**, (Çev. Osman Akınhay ve Derya Kömürcü), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Miller, Kim (1997), “All in the Family: Family Folklore, Objectivity and Self-Censorship”, **Western Folklore**, 56 (3/4), 331-346.
- Ortaylı, İlber (1991), “Osmanlı Toplumunda Ailenin Yeri”, **Aile Ansiklopedisi 1 içinde** (74-82), T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ozankaya, Özer (2007), **Toplumbilim**, Cem Yayınevi, İstanbul.
- Öksüz, Melek (2005), “Kuruluşundan 19. Yüzyıla Kadar Trabzon Tarihine Kısa Bir Bakış (II)”, **Karadeniz Araştırmaları**, (6), 103.
- Önal, Gülden Filiz (2012), “Müzik Bölümünde Okuyan Öğrencilerin Aile Profilleri ve Meslek Tercihlerinde Ailenin Rolü (Kırıkkale Üniversitesi GSF Örneği)” **Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, (2), 30-31.
- Örnek, Sedat Veyis (2000), **Türk Halkbilimi**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Özsait, Mehmet (1999), “İlkçağ Tarihinde Trabzon ve Çevresi”, Kemal Çiçek vd. (Ed.), **Trabzon Tarihi Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, Trabzon Belediyesi Yayınları, Trabzon, 35,41.
- Poster, Mark (1988), **Critical Theory of the Family**, The Continuum Publishing Corporation, New York.
- Sakaoğlu, Saim (2015), “Çocuk İçin Ad Seçimi”, **Aile Yazıları 7**, 1. Baskı içinde (185), Başak Matbaacılık, Ankara.
- Scheiberg, Susan. L. (1990), “A Folklorist in the Family: On the Process of Fieldwork among Intimates”, **Western Folklore**, 49 (2), 208-214.
- Sims, Martha ve Stephens, Martine (2005), **Living Folklore: An Introduction to the Study of People and their Traditions**, Utah State University Press, Logan /Utah.
- Sayın, Önal (2020), **Aile Sosyolojisi**, Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- Şahin, Mehmet (1991), “Çağdaş Oluşumlar ve Türk Ailesinin Değişimi”, **Aile Ansiklopedisi 1 içinde** (83-87), T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara.
- Şen, Ömer (1998), **Trabzon Tarihi**, Derya Kitabevi, Trabzon.
- Şentürk, Ünal (2015), “Türk Aile Tarihi”, **Aile Yazıları 7**, 1. Baskı içinde (13-28), Başak Matbaacılık, Ankara.
- Tatlıdil, Ercan (1987), “Kentle Bütünleşmenin Bir Yolu: Gecekondulaşma”, **Sosyoloji Dergisi**, 1, 45-76.
- Taylan, Hasan Hüseyin (2009), “Türkiye’de Köy Ailesinde Aile İçi İlişkiler”, **Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, 22, 124, 130.

- Tezcan, Mahmut (2000), **Türk Ailesi Antropolojisi**, İmge Kitabevi, Ankara.
- Texier, Charles (2002), **Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi**, (Çev. Ali Suat), Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara.
- Timur, Serim (1972), **Türkiye’de Aile Yapısı**, Doğu Matbaacılık, Ankara.
- Tolan, Barlas (1991), “Aile, Cinsiyet ve Cinsel Roller”, **Aile Ansiklopedisi 1 içinde** (208-209), T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara.
- Tuncer, Oya (1980), “Çocuk, Aile ve Çevresi”, Nizamettin Koç (Haz.), **Türk Eğitim Derneği III. Eğitim Toplantısı Kitabı**, Şafak Matbaası, Ankara, 3-33.
- Türkçe Sözlük** (2011), 11. Baskı, TDK Yayınları, Ankara.
- Türköne, Mualla (1995), **Eski Türk Toplumunun Cinsiyet Kültürü**, Ark Yayınevi, Ankara.
- Ülken, Hilmi Ziya (1990), “Aile”, **Aile Yazıları I – Temel Kavramlar, Yapı ve Tarihi Süreç**, 1. Baskı içinde (27-31), Bilim Serisi 5/1, Ankara.
- Yasa, İbrahim (1990), “Gecekondu Ailesi”, **Aile Yazıları I – Temel Kavramlar, Yapı ve Tarihi Süreç**, 1. Baskı içinde (133-139), Bilim Serisi 5/1, Ankara.
- Yıldırım, Ergün (2018), “Toplumsal Değişme Sürecinde Aile”, **Aile Sosyolojisi**, Yedinci Baskı içinde (121-138), Açılım Kitap, İstanbul.
- _____ (2018) “Aile ve Evlilik Türleri”, **Aile Sosyolojisi**, Yedinci Baskı içinde (65-81), Açılım Kitap, İstanbul.
- Yocom. M. R. (1997), “Family Folklore”, Thomas A. Green (Ed.), **Folklore- An Encyclopedia of Beliefs, Customs, Tales, Music and Art**, içinde (278-285), Library of Congress Cataloging, California.
- _____ (1982), “Family Folklore and Oral History Interviews: Strategies for Introducing a Project to One's Own Relatives”, **Western Folklore**, 41 (4), 251-274.
- Yurt Ansiklopedisi (1984), “Trabzon”, 10, 7170-7177.
- Zeitlin. S. J. (1982), **A Celebration of American Family Folklore: tales and traditions from the Smithsonian Collection** 1. Basım, MA Yellow Moon Press, Cambridge.
- Zeybekoğlu Dünder, Özge (2018), “Değişen ve Değiş(e) meyen Yönleriyle Aile: Yapısı, Türleri, İşlevleri”, Nurşen Adak (Ed.), **Değişen Toplumda Değişen Aile**, 3. Baskı içinde (39-64), Siyasal Kitabevi, Ankara.

KAYNAK KİŞİLER TABLOSU

KK-No	Adı Soyadı	Doğum Tarihi ve Yeri	Tahsili	Mesleği
K.K: 1	Aysel Boran	1974, Zonguldak	İlkokul	Ev Hanımı
K.K: 2	Nuran Boran	1968, Zonguldak	İlkokul	Ev Hanımı
K.K: 3	Hatice Arslan	1959, Trabzon	İlkokul	Ev Hanımı
K.K: 4	Zeki Boran	1964, Trabzon	Lise	Emlakçı
K.K: 5	Keziban Boran	1957, Trabzon	İlkokul	Ev Hanımı
K.K: 6	Özkan Yılmaz	1947, Trabzon	Lise	Emekli
K.K: 7	Seyhan Yılmaz	1945, Trabzon	Okuryazar	Ev Hanımı
K.K: 8	Pamuk Konak	1934, Trabzon	Okuryazar	Ev Hanımı
K.K: 9	Adem Yılmaz	1983, Hollanda	Yüksek Lisans	Oyunculuk
K.K: 10	Cahide Koç	1944, Trabzon	Okuryazar	Ev Hanımı
K.K: 11	Havva Koç	1967, Zonguldak	İlkokul	Ev Hanımı
K.K: 12	Damla Aksu	1996, Trabzon	Ön Lisans	Muhasebeci
K.K: 13	Cemal Yılmaz	1937, Trabzon	İlkokul	Emekli
K.K: 14	İrfan Yılmaz	1940, Trabzon	Okuryazar değil	Ev Hanımı
K.K: 15	Fatma Yılmaz	1973, Trabzon	İlkokul	Ev Hanımı
K.K: 16	Buse Samancı	1998, Trabzon	Ön Lisans	Sekreter
K.K: 17	Zübeyde Akbulut	1977, Almanya	Lise	Ev Hanımı
K.K: 18	Malike Ergül	1952, Trabzon	İlkokul	Ev Hanımı
K.K: 19	Nevcihan Baytar Yılmaz	1987, Trabzon	Lisans	Türkçe Öğretmeni
K.K: 20	Emine Baytar	1962, Trabzon	İlkokul	Ev Hanımı
K.K: 21	Nebiye Uzun	1964, Trabzon	İlkokul	Ev Hanımı
K.K: 22	Şerafettin Uzun	1963, Trabzon	İlkokul	Şoför
K.K: 23	Ayfer Şahin	1957, Trabzon	İlkokul	Ev Hanımı
K.K: 24	Mehmet Boran	1941, Trabzon	Lise	Emekli
K.K: 25	Mustafa Yılmaz	1971, Almanya	Lisans	Türkçe Öğretmeni
K.K: 26	Emin Yılmaz	1955, Trabzon	Ortaokul	Emekli
K.K: 27	Fatma Yılmaz	1967, Trabzon	Lise	Ev Hanımı
K.K: 28	Dürdane Yılmaz	1959, Trabzon	İlkokul	Ev Hanımı
K.K: 29	Methiye Şahin	1942, Trabzon	Okuryazar değil	Ev Hanımı
K.K: 30	Neslihan Boran	1976, Trabzon	İlkokul	Ev Hanımı
K.K: 31	Havvanur Boran	2005, Trabzon	Lise	Öğrenci
K.K: 32	Nermin Aliyazıcıoğlu	1945, Trabzon	İlkokul	Ev Hanımı
K.K: 33	Nevin Aliyazıcıoğlu	1973, Trabzon	Ortaokul	Ev Hanımı
K.K: 34	Ömer Boran	1956, Trabzon	Lise	Emekli
K.K: 35	Nahide Yılmaz	1950, Trabzon	Okuryazar değil	Ev Hanımı
K.K: 36	Hamza Yılmaz	1951, Trabzon	İlkokul	Emekli
K.K: 37	Hatice Yılmaz	1954, Trabzon	İlkokul	Ev Hanımı
K.K: 38	Sevdenur Alemdağ	1992, Trabzon	Lisans	Matematik öğretmeni
K.K: 39	Kebire Yılmaz	1947, Trabzon	Okuryazar	Ev Hanımı
K.K: 40	Hatice Uzun	1970, Trabzon	İlkokul	Ev Hanımı
K.K: 41	Rabiye Yılmaz	1936, Trabzon	Okuryazar değil	Ev Hanımı
K.K: 42	Münire Kalaycı	1929, Trabzon	Okuryazar değil	Ev Hanımı

KAYNAK KİŞİLER TABLOSU

KK-No	Adı Soyadı	Doğum Tarihi ve Yeri	Tahsili	Mesleği
K.K: 43	Aynur Arkan	1970, Trabzon	İlkokul	Ev Hanımı
K.K: 44	Bilge Uzun	1961, Trabzon	İlkokul	Ev Hanımı
K.K: 45	Gülen Öztürk	1963, Trabzon	Ortaokul	Ev Hanımı
K.K: 46	Cemil Yılmaz	1947, Trabzon	Lise	Emekli
K.K: 47	Kemal Boran	1978, Zonguldak	Lise	Kaynak Ustası
K.K: 48	Suat Yılmaz	1957, Trabzon	Ortaokul	Emekli

EKLER

Ek 1: Cemil YILMAZ ve Suat YILMAZ'ın da İçinde Bulunduğu Bir Aile Resmi

Ek-2: Suat YILMAZ'ın Düğün Öncesi Tıraş Hazırlığına Ait Bir Resim

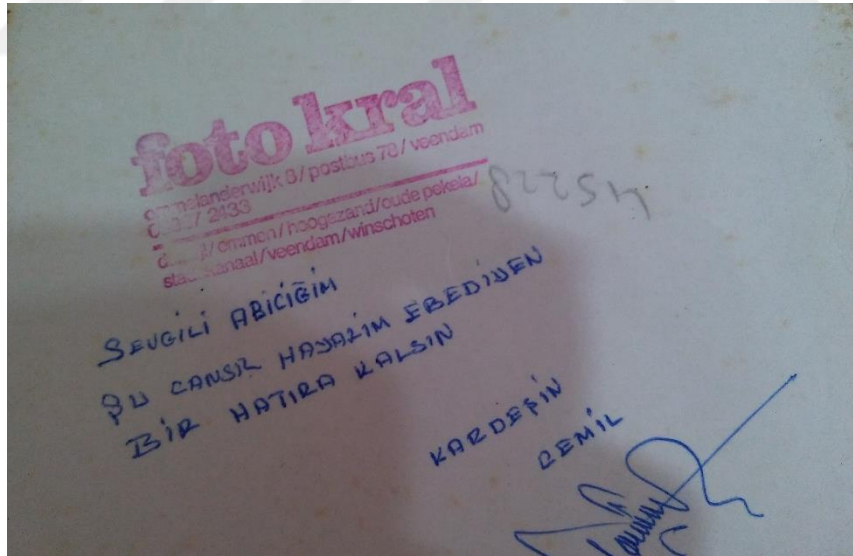
Ek 3: Emine BAYTAR'ın Görümcesinin Hafızlık Törenine Ait Bir Fotoğraf

Ek 4: Methiye ŞAHİN'in Kızına Ait Bir Nişan Fotoğrafı

Ek 5: Cemil YILMAZ'a Ait Gençlik Fotoğrafı ve Fotoğrafın Arka Yazısı

Ek 6: Mehmet BORAN'a Ait Askerlik Fotoğrafi

Ek 7: Nevin ALİYAZICIOĞLU'nun Düğün Törenindeki Kapı Kesme Âdetinden Bir Fotoğraf

Ek 8: Mehmet BORAN ve Babasının Birlikte Poz Verdiği Fotoğraf

EK-9: Bilge ve Şerafettin UZUN'a Ait Bir Düğün Fotoğrafı

ÖZGEÇMİŞ

İlköğretimini Fatih İlköğretim okulunda tamamladıktan sonra ortaokulu da Mehmet Akif Ersoy Ortaokulu'nda tamamlamıştır. 2015 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü kazanan Yılmaz; 2019 yılında eğitim ve öğretim aldığı bölümünden mezun olmuştur. Aynı yıl Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı yüksek lisans programına kaydolmuş Yılmaz, Türk Halk Bilimi sahasında eğitimini tamamlamıştır.

YILMAZ, evli olup yabancı, İngilizce bilmektedir.